

INNEHÅLL

Förord

Sören Holmberg och Lennart Weibull
Det gamla riket

Överblick

Lennart Nilsson
Att spara eller inte spara?

Sören Holmberg
Kärnkraften II

Per Hedberg
Kärnavfall i perspektiv

Marie Demker
Att bli en riktig svensk

Maria Elliot
Förnyat samhällsförtroende

Britt Börjesson och Lennart Weibull
Namnpublicering i medierna

Ingela Wadbring
Svenskarnas dagstidningsläsning 1994

Inblick

Peter Esaiasson
Mosiga Mona och andra historier

Mikael Gilljam
Det är mycket s och m i politiken

Sören Holmberg
Finansmarknaden - The New Kid on the Block

Cecilia Malmström

Axel Oxenstierna revisited

Rutger Lindahl

Efter EU-omröstningen - svåra frågor återstår

Magnus Hagevi

EU - himmel eller helvete?

Donald Granberg

One-Third of Swedes Still Favor the Death Penalty

Martin Bennulf, Magnus Hagevi och Henrik Oscarsson

Finns det en religiös livsstil?

Martin Bennulf och Gunilla Jarlbro

Rör inte min bil!

Gunilla Jarlbro

Kan man kommunicera om det som inte kan förutses?

Lennart Weibull

Dagspressen och det nya medielandskapet

Utblick

Ulf Bjereld

Neutralitet eller NATO-medlemskap?

Karl-Erik Rosengren och Lennart Weibull

Svenskarnas omvärldsorientering 1990-1994

Sören Holmberg och Lennart Weibull

Två unga demokratier

Anna Rönström

SOM-undersökningen 1994. Genomförande och tillförlitlighet.

Författarna

Bilagor: broschyr, formulär/kodbok

Det gamla riket

LENNART WEIBULL
SÖREN HOLMBERG

Det gamla riket Sverige finns inte mer. Det har blivit medlem i EU. Inträdet föregicks av en intensiv politisk höst 1994. Den 15 september hölls riksdags- och kommunval och den 13 november EU-folkomröstningen. Medan riksdagsvalet i stort sett utföll efter prognoserna var utgången av folkomröstningen osäker ända in i sista valveckan.

Den sista hösten i det gamla riket var fylld av EU-information och EU-debatt. Till detta kom den intensifierade debatten om den svenska ekonomin och särskilt om kronans fall, inte minst i anslutning till den nya regeringens första skrispaket. Den enda period då politiken kom i skymundan var under Estonia-katastrofen. Under nästan två veckor präglades medier och opinion av färjekatastrofen.

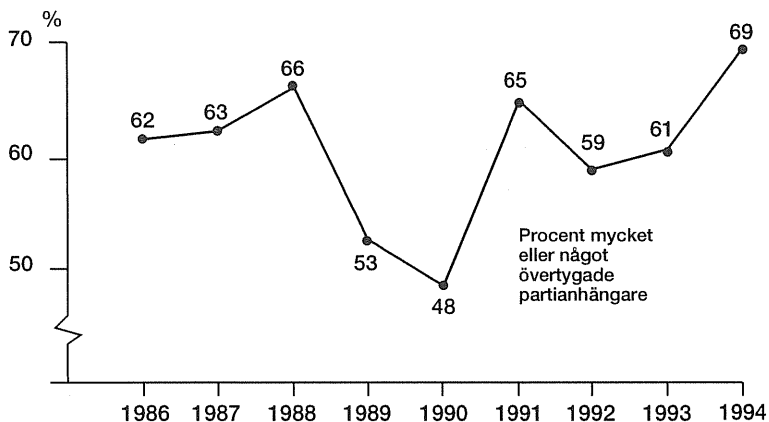
Under denna heta höst genomförde SOM-institutet sin nionde frågeundersökning om svenska folkets inställning till samhälle och medier. I det följande skall några huvuddrag i resultaten presenteras.

En politisk höst

Intensiteten hos den politiska hösten 1994 kan utläsas på flera olika sätt. En indikator är medborgarnas engagemang i de politiska partierna. SOM-undersökningarna har påvisat att det finns en elektoral cykel när det gäller väljarnas grad av partiövertygelse (figur 1).

Figur 1 Medborgarnas grad av partiövertygelse (procent)

Fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti):
"Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?"
Svarsalternativ: "ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej".

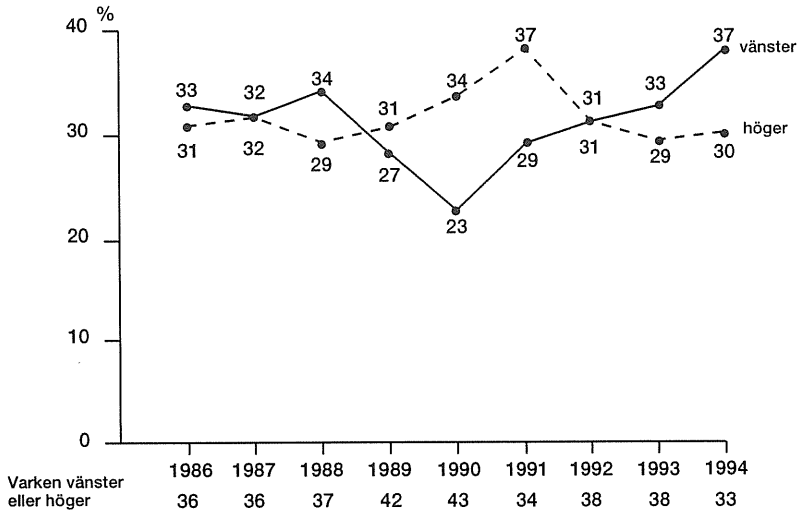
Källa: SOM-undersökningarna respektive år

Den elektorala cykeln framträder i topparna för graden av partiövertygelse 1988, 1991 och 1994. Intensiteten i 1994 års politiska höst kommer till uttryck i det faktum att graden av partiövertygelse år 1994 är den högsta som uppmätts i någon SOM-undersökning.

Den långsiktiga förskjutningen i den politiska opinionen framgår av utvecklingen av människors egen placering på vänster-högerskalan (Figur 2). Sedan 1990 har andelen som placerar sig ideologiskt till vänster ökat mycket påtagligt, från 23 procent till 37 procent. Andelen som placerar sig till höger har minskat jämfört med toppåret 1991, men stabiliserat sig kring 30 procent åren 1992 - 1994.

Figur 2 Medborgarnas placering av sig själva på vänster-höger-skalan 1986-1994 (procent)

Fråga: *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?*

Källa: SOM-undersökningarna respektive år. Resultaten gäller för svenska medborgare 15 - 75 år.

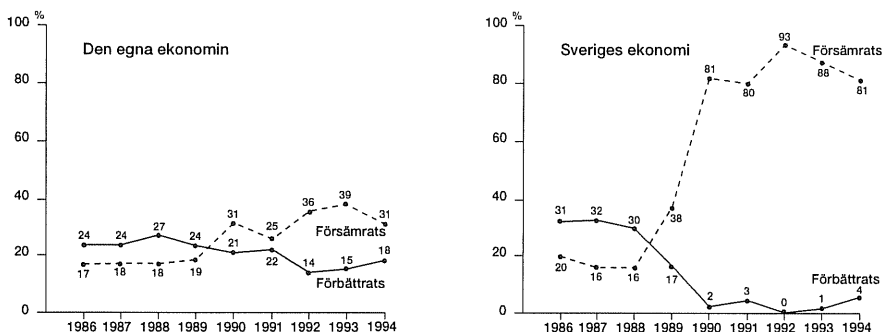
Mindre försämring av ekonomin

De ekonomiska frågorna stod i centrum under det gamla rikets sista höst. Under valrörelsen i september kom spurtan att fokuseras på besparingar och krispaket; inför EU-omröstningen kom på nytt de ekonomiska frågorna i centrum bl a genom kronans fall. Frågan är hur allmänheten bedömde de ekonomiska frågorna under hösten 1994.

När det gäller den tillbakablickande bedömningen av förändringen under det gångna året är det små skillnader mellan 1993 och 1994 (Figur 3). Andelen som menar att ekonomin, både den egna hushållsekonomin och den svenska, har försämrats är dock något mindre än 1993. I båda fallen är andelen tillbaka på nivån från 1990. Det är

också något fler som menar att det skett en förbättring, låt vara att siffran i fråga om den svenska ekonomin totalt sett ligger på en mycket blygsam nivå. Det är framför allt bland borgerliga sympatisörer som det finns någon positiv bedömning av den svenska ekonomins utveckling under det gångna året.

Figur 3 Allmänhetens bedömning av hur den egna ekonomiska situationen respektive den svenska ekonomin har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin förbättrats respektive försämrats 1986-1994 (procent)

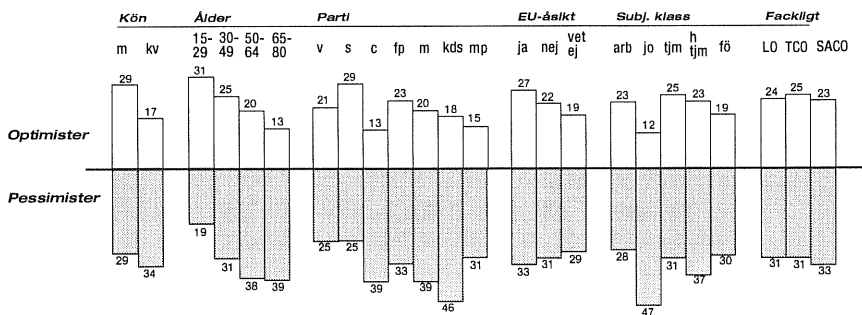
De som menar sig ha fått en försämrad hushållsekonomi finns i störst utsträckning bland sympatisörer till vänsterpartiet och socialdemokraterna, bland LO-medlemmar och i arbetarfamiljer. Andelen som menar sig ha fått en försämrad ekonomisk situation är dock även i dessa grupper något mindre än 1993. Medan nästan hälften av LO-medlemmarna 1993 menade att hushållsekonomin hade försämrats under den gångna året var det 1994 drygt 35 procent som gjorde samma bedömning. Motsvarande tendens finns inte bland högre tjänstemän eller SACO-medlemmar. Här har andelen som anger att det skett en försämring av den egna ekonomin snarast ökat; även om andelen som anger en försämring är klart lägre bland högre tjänstemän än bland arbetare är avståndet mellan gruppernas bedömningar något mindre 1994 än 1993.

Från forskningen vet vi att en viktig faktor bakom de observerade förändringarna är att det skedde ett regeringsskifte efter valet. Det

påverkar särskilt människors framtidsbedömningar. Våra resultat visar att speciellt socialdemokratiska sympatisörer var något mindre pessimistiska om ekonomins utveckling hösten 1994 än de var ett år tidigare. Detta framgår i första hand genom framtidsbedömningarna av den svenska ekonomin. Medan endast 10 procent av de socialdemokratiska sympatisörerna 1993 trodde på en förbättring av den svenska ekonomin var andelen 1994 nästan 30 procent (Figur 4). År 1993 trodde nästan 60 procent på en försämring, ett år senare var andelen endast 25 procent.

Förändringen bland socialdemokraterna påverkar naturligtvis den totala bilden. Generellt gäller att pessimismen om den svenska ekonomin har minskat. Drygt 30 procent trodde på fortsatt försämring 1994, jämfört med 50 procent 1993 och 75 procent 1992.

Figur 4 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter kön, ålder, partisympati, EU-åsikt och subjektiv klasstillhörighet: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre respektive sämre under det kommande året 1994 (procent)

Bland borgerliga sympatisörer är bilden mera splittrad. Center- och folkpartisympatisörer var 1994 något mindre pessimistiska än 1993, medan andelen samhällsekonomiska pessimister ökade från 30 till 40 procent bland moderata sympatisörer. Det är uppenbart att den ekonomiska framtidsbedömningen hänger samman med synen på regeringen och tilltron till dess förmåga att sköta den ekonomiska politiken.

Detta illustreras tydligt av hur människor med olika självplacering på vänster-höger-skalan bedömer det kommande årets ekonomiska utveckling (tabell 1). Medan det var personer med vänsterorientering som var pessimister 1993 var det 1994 personer med högerorientering som var något mera tveksamma till den ekonomiska utvecklingen.

Tabell 1 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter självplacering på vänster-höger-skalan: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre respektive sämre under det kommande året 1993 och 1994 (procent)

Syn på den svenska ekonomin nästa år	Självplacering på vänster-höger-skalan:									
	Klart till vänster		Något till vänster		Varken eller		Något till höger		Klart till höger	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994
Kommer att förbättras	12	32	9	28	12	17	23	21	32	23
Ungefär samma som nu	31	40	28	45	35	43	37	43	29	30
Kommer att försämrans	53	23	60	23	49	34	35	34	36	46
Vet ej	5	6	3	4	4	6	4	2	0	2
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	173	218	432	427	641	520	399	352	161	142

De ekonomiska argumenten stod i centrum under kampanjen inför EU-omröstningen. Både anhängare och motståndare till ett svenskt EU-medlemskap förde fram ekonomiska argument. När det gäller hot inför framtiden var andelen som oroar sig för ekonomisk kris i stort densamma bland både förespråkare och motståndare.

Det fanns dock en viss skillnad i den ekonomiska framtidsbedömningen mellan förespråkare och motståndare. EU-förespråkarna var något mera optimistiska om den svenska ekonomin än motståndarna. EU-anhängarna var för även mer optimistiska i fråga om hur den egna hushålls ekonomin kommer att utvecklas. Det senare gäller även bland socialdemokratiska EU-anhängare.

Nya opinionstrender?

Regeringsskiftet hösten 1994 är en viktig förklaring till flera av de iakttagna opinionssvängningarna. Det visar sig inte minst i fråga om allmänhetens förtroende för olika samhällsinstitutioner. Maria Elliot visar i sitt kapitel på ett ökat förtroende för flertalet samhällsinstitutioner. Det visar sig att det är bland socialdemokratiska sympatisörer som förtroendet ökat särskilt markant. Regeringsskiftets roll för utgången av EU-folkomröstningen diskuteras mera ingående av Rutger Lindahl i hans kapitel.

Det finns andra opinionstrender som inte på samma sätt går att relatera till regeringsskiftet, t ex svängningarna i kärnkraftsopinionen. Nedgången i andelen kärnkraftsförespråkare sedan toppåret 1990 verkar ha brutits 1994. Ökningen i andelen kärnkraftsmotståndare har på ett motsvarande sätt upphört; år 1994 är det snarast frågan om en mindre nedgång.

Också synen på flyktingar har förändrats över tid. Som framgår av Marie Demkers kapitel är den svenska opinionen hösten 1994 något mindre negativ till svensk flyktingmottagning än för ett eller två år sedan.

Ett område där åsikterna står och väger är inställningen till offentlig sektor. Som Lennart Nilsson visar i sitt kapitel har andelen som är positiva till den offentliga sektorn ökat kraftigt sedan 1990. År 1993 var andelen i SOMs mätserie som motsätter sig neddragningar av den offentliga sektorn för första gången större än andelen som vill göra

nedskärningar. Detta gäller fortfarande 1994, men differensen har minskat från 11 till 3 procentenheter.

Mikael Gilljam belyser i sin artikel den inbördes kritiken mellan moderater och socialdemokrater. Han visar att de moderata sympatisörerna sedan början av 1990-talet blivit något mindre negativa till socialdemokratin. Socialdemokratiska sympatisörer, å andra sidan, är genomgående mera kritiska till moderaterna än omvänt, men mellan 1993 och 1994 har kritiken minskat något litet.

I några fall saknar vi ännu så länge kunskap om trender. Donald Granberg analyserar i sin artikel svenskarnas syn på dödsstraff och Gunilla Jarlbro studerar människors uppfattning om hälsorisker. Synen på den regionala indelningen i Sverige är temat för Cecilia Malmströms artikel. I ett par artiklar av bl a Magnus Hagevi och Henrik Oscarsson undersöks svenskarna religiösa attityder. Detta sker bl a på grundval av en attitydskala som för första gången tagits med i SOM-undersökningen 1994.

En höst av nyheter stärker medierna

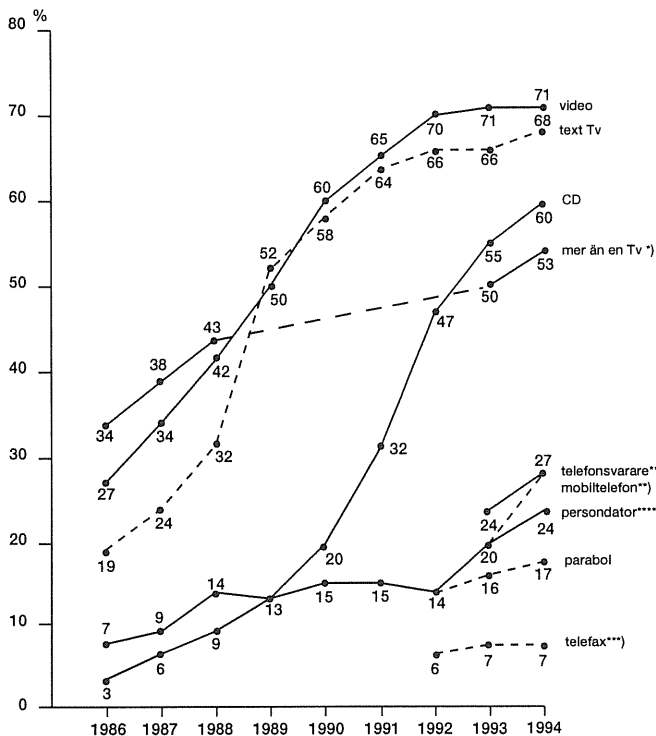
En långsiktig trend i den svenska mediepubliken är försvagningen av de traditionella TV-nyheterna. Redan i det gamla riket tappade Rapport och Aktuellt regelbundna tittare. Samtidigt har Nyheterna i TV4 fått en större publik. Det ökade tittandet på Nyheterna förklarar emellertid inte nedgången för Rapport och Aktuellt, vilken snarast har sin bakgrund i TV-systemets totala förändring, i första hand det kraftigt ökade antalet tillgängliga kanaler. Också dagspressen har efter 1990 fått vidkännas en viss försvagning; regelbundenheten i morgontidningsläsningen har gått ner samtidigt som andelen med prenumererad tidning i hushållet har minskat, liksom det finns en stor nedgång för kvällspressen.

Den sista hösten i det gamla riket avviker dock från det långsiktiga mönstret. Nästan samtliga medier noterar en uppgång. Andelen tittare går på nytt upp för de stora nyhetsprogrammen, särskilt för Rapport. Som framgår av Ingela Wadbrings kapitel ökar också morgontidningsläsningen, liksom andelen svenskar som har hushållsprenumeration. Anmärkningsvärt nog noteras även en viss återhämtning för kvällspressen.

Mycket tyder på att uppgången för nyhetskanalerna har att göra med den nyhetstäta hösten 1994. Det gäller inte bara valet i september och folkomröstningen i november utan även Estonia-katastrofen den 28 september. Den senare inträffade f ö under undersökningsperioden och torde framför allt ha påverkat siffrorna för radions och televisionens nyhetsprogram samt kvällspressläsningen. Andra studier har visat att nyhetstittandet var mycket omfattande i anslutning till Estonia-katastrofen.

Figur 5 Uppgifven tillgång till olika slag av medie- och informations-teknologi i hushållet 1986-1994 (procent)

Fråga: Vilken av följande utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

Ann: *) frågan om mer än en TV ej ställd 1989-1992.

***) frågan om telefonsvarare och mobiltelefon ställdes första gången 1993

****) frågan om telefax och parabol ställdes första gången 1992

*****) t o m 1991 ställdes frågan om hem/persondator

Källa: Charlotta Kratz analyser av svenskarnas mediemöblemang, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Ett annat långsiktigt mönster som inte påverkades nämnvärt av nyhetshösten 1994 är fragmentariseringen av mediasystemet. Med detta menas att tillkomsten av nya medier medför att publiken delar upp sig på flera kanaler. Det är särskilt påtagligt inom radion och televisionen. Konsekvensen är att olika kanalprofiler utvecklas. Sveriges Televisions två kanaler har i ökande utsträckning fått en åldrande publik, medan TV4 blivit störst bland de yngre. Inom radion har P1 och P4 den äldre publiken, medan P3 tävlar med den privata lokalradion om de yngre. Den mest påtagliga förändringen över tid är dock nedgången för P3, som först tappade stora delar av sin publik till P4 och sedan även åderlåtits av de privata kanalerna.

Publiken har på detta sätt sugit upp det ökade medieutbudet. Olika delar av publiken tar ut vad man anser vara bäst hos varje medium. Svenskarna fortsätter också investeringarna i ny medieteknologi. Trots försämringar i hushållsekonomin ökar andelen som i hemmet har CD, persondator och text-TV - medan exempelvis bilinnehavet minskar. Medieteknologi för information och underhållning förefaller ha hög prioritet i de svenska hushållen.

Den största uppgången under perioden 1986-1994 noteras för video, text-TV och CD-spelare. De två senaste åren har mobiltelefon och persondatorer relativt höga andelar.

Ett nytt rike?

Ett tema i årets SOM-volym är utblickar. Flera artiklar berör svenskarnas syn på relationerna till omvärlden och uppfattningar om förhållanden i andra länder. Analyserna av svenskarnas omvärldssyn uppvisar det paradoxala resultatet att intresset för omvärlden snarast minskade än ökade under hösten när Sverige valde att bli medlem i EU.

Ulf Bjereld kan i sin artikel om synen på medlemskap i NATO visa att det finns en klart negativ uppfattning i alla grupper till ett svenskt NATO-medlemskap. Den gamla svenska neutraliteten är fortfarande den säkerhetspolitik som folket vill ha. Den analys av synen på främmande länder som finns i artikeln från BALTICOM-projektet ger vid handen att svenskarna 1994 hade det minsta omvärldsintresset sedan mätningarna startade 1990. De nordiska län-

derna förefaller dock ha fått en starkt ställning efter 1992. Betoningen av det svenska framkommer även då det gäller invandrarnas ställning i Sverige: en majoritet förespråkar att invandrarna skall anpassa sig till svensk kultur.

En förklaring till det något överraskande utfallet kan vara de ekonomiska problemen. Svenskarnas uppmärksamhet är framför allt inriktad på situationen inom landet.

Tidsserier - och komparation

En av de viktigaste utgångspunkterna för SOM-institutets undersökningsverksamhet är att etablera tidsserier över svenska folkets syn på politik, samhälle och massmedier. Vår bedömning har varit att det är först genom långsiktiga mätningar som det är möjligt att analysera vad som ligger bakom opinionsförändringar.

Under de senaste åren har SOM-undersökningarna dessutom mer och mer kommit att präglas av intresset för komparativa studier. Detta har i första hand skett inom ramen för BALTICOM-projektet, där svenskarnas syn på omvärlden jämförts med hur man i Estland, Lettland och Litauen ser på samhälle och omvärld.

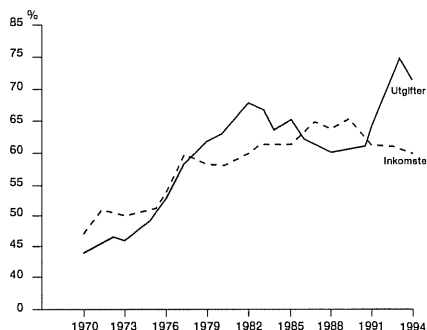
Under 1994 har SOM-institutet gått ytterligare ett steg och tagit initiativ till komparativ forskning i egen regi. I artikeln *Två unga demokratier* presenteras en analys av synen på samhällsinstitutioner, politik och partier i två nya demokratier, Estland och Uruguay. Jämförbara uppgifter från den mogna demokratin Sverige ger relief åt resultaten i Estland och Uruguay.

Att spara eller inte spara?

LENNART NILSSON

Valrörelsen 1994 präglades av debatten om budgetunderskottet och den växande statsskulden. Saneringsprogram och skarpa förslag följde slag i slag. Partierna bjöd över varandra med förslag om ansvarfulla besparingar och nödvändiga inkomstförstärkningar. Nya reformer och ökade satsningar lyste med sin frånvaro. För medborgarna var sysselsättningen och Sveriges ekonomi de viktigaste samhällsproblemen (Bennulf och Jarlbro 1995). Skandiachefen Björn Wolraths utspel under sommaren med bojkott av statens obligationer var exempel på ekonomiska aktörers inlägg i debatten som bidrog till att sätta budgetunderskottet och statsskulden i fokus. Frågan gällde inte om utgiftsbegränsningar skulle genomföras utan i vilken omfattning och på vilka områden samt om också skattehöjningar var nödvändiga. I detta avseende stod valrörelsen 1994 i bjärt kontrast mot valrörelserna i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Då gällde det inte om den offentliga sektorn skulle expandera utan i vilken takt och på vilka områden. Utgångspunkten för debatten har förskjutits med förändringar av den ekonomiska situationen. De ändrade ekonomiska förhållandena illustreras av nedanstående diagram över den offentliga sektorns inkomster och utgifter.

Figur 1 Den offentliga sektorns inkomster och utgifter 1970-1994 (andel av BNP)

Källor: Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet, Prop. 1994/95:100, bilaga 1.1.

Växande BNP och offentliga inkomster som översteg utgifterna utgjorde det reala underlaget för ökade satsningar och nya reformer under första hälften av 1970-talet. Den offentliga sektorn hade då ett överskott i det finansiella sparandet¹ motsvarande 3-5 procent av BNP. Under slutet av 1970-talet förändrade oljeprishöjningen och den internationella lågkonjunkturen med stigande arbetslöshet förutsättningarna. Utgifterna och då främst transfereringarna fortsatte att öka medan de offentliga inkomsterna stagnerade. 1982/83 uppgick de totala offentliga utgifterna till 67 procent i relation till BNP och underskottet i det offentliga finansiella sparandet motsvarade 7 procent av BNP. Den långa högkonjunkturen, en stigande skattekvot och en minskad offentlig konsumtion bidrog till ett förbättrat sparande och 1990 uppnåddes ett finansiellt överskott som motsvarade 4 procent av BNP. Tre år av sjunkande BNP, stigande arbetslöshet och sjunkande skattekvot medförde emellertid på nytt ett snabbt växande gap mellan den offentliga sektorns inkomster och utgifter; för 1993 redovisades ett rekordstort underskott i det finansiella sparandet motsvarande 13,5 procent av BNP. Samtidigt som det offentliga sparandet minskat kraftigt under 1990-talet har emellertid hushållens och företagens sparande ökat (Prop. 1994/95:100, bilaga 1.1).

Politikerna kan inte vid ett tillfälle samlat ta ställning till den offentliga sektorns inkomster och utgifter som helhet. De utgör resultatet av beslut på olika nivåer under en lång följd av år. Under internationella och andra restriktioner har emellertid riksdag och fullmäktigeförsamlingar att varje år besluta om förskjutningar av inkomsterna och utgifterna. För att kunna genomföra detta krävs att de beslutade åtgärderna är effektiva och har stöd bland väljarna. Den offentliga sektorns sparande utgör skillnaden mellan den offentliga sektorns inkomster och utgifter, och sparandet kan påverkas genom förändringar av inkomsterna och utgifterna. I denna artikel är det opinionsstödet för den offentliga sektorns sparande som skall behandlas med inriktning på tre huvudfrågor:

- Vilken är medborgarnas inställning till att minska den offentliga sektorn?
- Föredrar medborgarna att höja skatterna framför att minska den offentliga servicen?
- Hur påverkas inställningen till det offentliga sparandet av olika roller som medborgarna intar i förhållande till den offentliga sektorn?

Medborgarroller och offentlig sektor

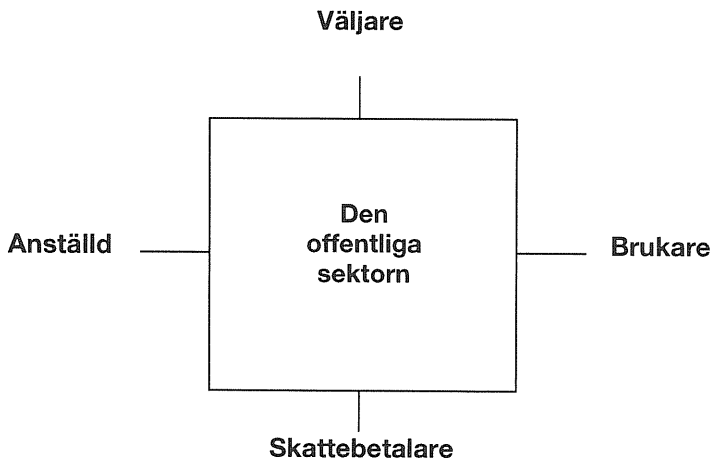
Som utgångspunkt för att analysera förhållandet mellan medborgarna och den offentliga sektorn skall begreppet *funktionella medborgarroller* användas (Nilsson 1990 och 1993). Begreppet urskiljer i vilka egenskaper medborgarna har relationer till det offentliga, nämligen som väljare, skattebetalare, anställd och som brukare av offentlig service. Medborgarrollerna aktualiserar grader av närhet eller berördhet av det offentliga. Begreppet har koppling till vad Gurmund Hernes benämnt "partsborgarskap" i det att det avser en del av medborgarskapet, men partsborgarskapet avser närmast en sektors- eller sakområdesvis avgränsad relation till den offentliga sfären (Hernes, G 1980). Detsamma gäller den svenska maktutredningens sex medborgarroller som småbarnsförälder, skolbarnsförälder, patient, arbetstagare, boende och som konsument. Denna uppdelning medgav jämförelser mellan medborgarroller som primärt gällde förhållandet till den offentliga respektive den privata sektorn, men avsåg olika brukarroller eller "konsumentrelationer" till verksamheten (Pettersson, Westholm och Blomberg 1989). Detsamma gäller den senaste nationella medborgarundersökningen i Danmark (Andersen m fl 1993).

Frågor om den offentliga sektorns omfattning och inriktning är centrala politiska frågor. Det gäller såväl den verksamhet som drivs i offentlig regi, avvägningen mellan offentliga och privata lösningar som socialförsäkringssystemet. Som väljare tar medborgarna ställning till dessa frågor genom att lägga sin röst på ett parti vars program överensstämmer med de egna åsikterna. Samhällsservicen är i stor utsträckning skattefinansierad och i egenskap av skattebetalare har medborgarna också anledning att ha synpunkter på samhällets insatser och dessas finansiering. Dessutom har de anställda inom den offentliga sektorn eller ett visst serviceområde en närhet till och ett intresse av verksamheten som kan påverka inställningen till den offentliga sektorn och bedömningen av service.

Människor som utnyttjar de offentligt producerade och/eller offentligt finansierade tjänsterna har direkta erfarenheter, vilka inte bara påverkar i vilken utsträckning man har åsikter om utan också kan vara av betydelse för vilken bedömning man gör av servicen (Nilsson 1993). Denna grupp har getts många namn: brukare, klient, kund,

nyttjare eller servicemottagare. Här skall det danska låneordet brukare användas. På motsvarande sätt kan de som kommer i åtnjutande av offentligt stöd eller bidrag i form av transfereringar tänkas påverkas i sin syn på den offentliga sektorn i allmänhet och på de speciella stödformerna. Hans Zetterberg har använt det värde-laddade uttrycket "kassaklienter" om dem som för sin försörjning är beroende av bidrag som arbetslösa och studerande samt pensionärer (Zetterberg 1985). I detta sammanhang kommer brukare att användas som ett begrepp som också innefattar de som uppbär stöd eller bidrag. Anhöriga eller bekanta med nära kontakt med brukarna kan ha speciella erfarenheter som är av betydelse för hur man ser på service och stöd. Det kan gälla far- eller morföräldrar som kommer i kontakt med barnomsorgen via sina barnbarn eller yngre som bildar sig en uppfattning om äldreomsorgen genom kontakt med anhöriga. Vidare kan de som tillhör en grupp med behov av service ha särskilda synpunkter, även om de inte är brukare. Att vilja ha men inte kunna få service eller stöd kan ge underlag för reaktioner som är väl så intensiva som brukarnas.

Relationerna mellan medborgarroller och den offentliga sektorn illustreras i nedanstående översikt:

På marknaden är det konsumenten som gör sitt val och själv svarar för betalningen. När det gäller den offentliga sektorn finns det flera intressenter som har berättigad anledning att ta ställning. Medborg-

arna har såväl i rollen som väljare, skattebetalare, anställd och brukare skäl att göra sin bedömning. Varje individ har utifrån sin ekonomiska och sociala position att i en rad avseenden ta ställning till den offentliga sektorn genom en kombination av medborgarroller. I välfärdsstater som de skandinaviska bildar de mönster som representerar en blandning av beroenden och frivillighet präglade av allmänintresse och egenintresse (Gilljam och Nilsson 1985). I det följande skall inställningen till de två dimensionerna i det offentliga sparandet - minskning av den offentliga sektorn och skattehöjningar - belysas med utgångspunkt från begreppet medborgarroller, men först skall inställningen till den offentliga sektorn och skatterna redovisas över tid.

Inställningen till den offentliga sektorn 1982 - 1994

Svenska folkets allmänna inställning till att minska den offentliga sektorn under perioden 1982-1994 kan avläsas i två undersökningsserier. Valundersökningarna täcker hela tidsperioden men genomförs endast vart tredje år i anslutning till de allmänna valen. Samma fråga har ställts i de årliga SOM-undersökningarnas postenkäter 1986-1994.

Svarsmönstren från valundersökningarna och SOM-undersökningarna redovisas i tabell 1. Opinionsen i denna centrala vänster-högerfråga är tudelad under perioden 1982-1988, med ungefär lika många som stöder som motsätter sig förslaget att minska den offentliga sektorn. I valundersökningarna 1982 och 1988 är det en svag övervikt för dem som är positiva till den offentliga sektorn. 1985 är de två åsiktsgrupperna lika stora. Efter 1988 sker en dramatisk förskjutning. Hösten 1991 utgör de som vill minska en majoritet, medan de som sluter upp bakom den offentliga sektorn sjunkit till en knapp tredjedel. Därefter inträffar en kraftig rekyl och bilden är 1994 den spegelvända jämfört med 1991. De som inte vill minska den offentliga sektorn är i majoritet.

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om förslaget att minska den offentliga sektorn i valundersökningarna (VU) 1982-1994 samt i SOM-undersökningarna 1986-1994

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken eller	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Vet inte	Summa procent	Antal svars personer	Opinionsbalans
VU-82	15	23	8	25	20	9	100	2824	-7
VU-85	16	26	9	24	18	7	100	2782	0
SOM-86	18	19	24	17	15	7	100	1624	+5
SOM-87	19	18	22	15	19	7	100	1653	+3
SOM-88	21	19	22	17	16	5	100	1604	+7
VU-88	14	22	17	24	17	6	100	2528	-5
SOM-89	21	21	23	14	14	7	100	1578	+14
SOM-90	36	20	19	9	9	7	100	1582	+38
SOM-91	26	24	20	13	10	7	100	1573	+27
VU-91	24	27	15	18	11	5	100	2441	+22
SOM-92	20	21	19	18	16	6	100	1868	+7
SOM-93	14	18	21	21	22	4	100	1834	-11
SOM-94	13	22	23	21	17	4	100	1676	-3
VU-94	10	20	16	30	21	3	100	2297	-21

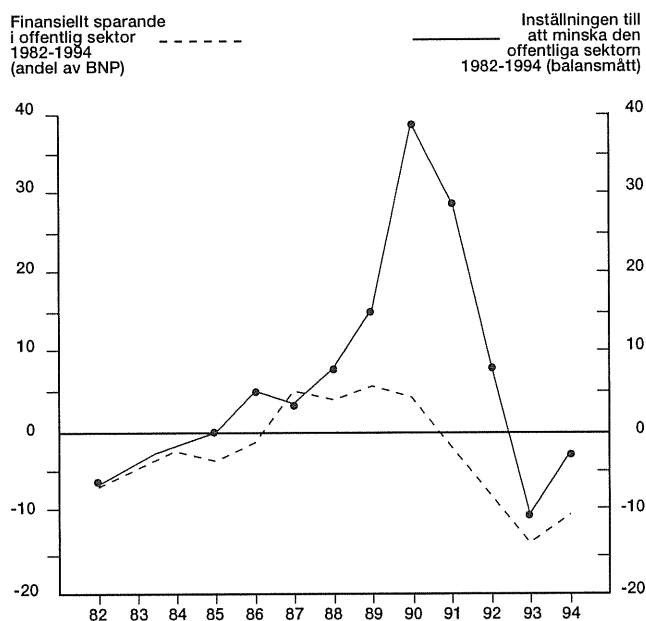
Kommentar: I valundersökningarna 1982 och 1985 användes formuleringen "Spelar ingen större roll" som mittenalternativ. Opinionsbalansen visar andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

I SOM-undersökningarna kan förändringarna följas år från år. Fram t o m 1988 är opinionsläget stabilt, men 1989 ökar andelen som vill skära ner, samtidigt som de som vill bibehålla eller öka de offentliga insatserna minskar. Året därpå sker ett ras i stödet för den offentliga sektorn. Hösten 1990 är de som vill minska den offentliga sektorn mer än tre gånger så många (56 procent) som de som motsätter sig en sådan förändring (18 procent). Därefter bryts trenden och 1992 registreras samma läge som 1988. För första gången i SOM-undersökningarna är det 1993 fler som motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn än som vill göra nedskärningar, och 1994 är det också något fler som är positiva till den offentliga sektorn även om skillnaderna minskat något i förhållande till året innan.

Jämfört med SOM-undersökningarna framträder i valundersökningarna en något mera positiv inställning hos svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn². Huvudresultatet är emellertid detsamma i

de två undersökningarna med ett förhållandevis stabilt opinionsläge t o m 1988 och en väsentligt mindre uppslutning bakom den offentliga sektorn 1991 samt därefter en mer positiv syn på den offentliga sektorn 1994. Opinionsutvecklingen 1982-1994 relateras i figur 2 till det finansiella sparandet i den offentliga sektorn under samma tidsperiod.

Figur 2 Finansiellt sparande i den offentliga sektorn 1982-1994 (offentliga inkomster minus offentliga utgifter som andel av BNP) samt svenska folkets inställning till förslaget att minska den offentliga sektorn 1982-1994 (balansmätt, andel som vill minska den offentliga sektorn minus andel som ej vill minska)

Kommentar: I figuren redovisas två skilda typer av data för tidsperioden 1982-1994. Det är uppgifter om det finansiella sparandet från finansstatistiken, prop 1994/95:100, bilaga 1.1, där skalan anges på den vänstra vertikala axeln, och det är opinionsdata om inställningen till att minska den offentliga sektorn där skalan anges på den högra vertikala axeln. Uppgifterna om inställningen till att minska den offentliga sektorn är för 1982 och 1985 hämtade från valundersökningarna och för perioden 1986-1994 från SOM-undersökningarna.

Sammanställningen i figur 2 av två typer av data för tidsperioden 1992 - 1994 skall inte tolkas så att det skulle föreligga ett orsaks-samband dem emellan, utan de två kurvorna skall illustrera utvecklingen i två avseenden som politikerna i sitt beslutsfattande har att ta hänsyn till och reagera på: dels den faktiska ekonomiska utvecklingen när det gäller den konsoliderade offentliga sektorns finanser, dels opinionen om den offentliga sektorn. Den offentliga sektorns finansiella sparande återspeglar budgetunderskottet och statsskuldens förändring och är resultatet av tidigare politiska beslut och av den ekonomiska utvecklingen. Opinionsutvecklingen återspeglar människornas allmänna attityd till den offentliga sektorn, som påverkas av den offentliga debatten och den politiska och ekonomiska utvecklingen inom och utom landet med betydande svängningar över tid (Hadenius och Nilsson 1991, Nilsson 1994 och Svallfors 1994). Om den ekonomiska situationen påverkat opinionen innebär det att det finns ett omvänt förhållande mellan sparande i den offentliga sektorn och inställningen till att minska den offentliga sektorn.

Attityden till den offentliga sektorn och synen på privatisering följs åt. I samband med den växande kritiken mot den offentliga sektorn med krav på nedskärningar ökar kravet på privatiseringar inte bara när det gäller affärsverksamhet utan också inom områdena skola, omsorg och vård. Därefter kommer en kraftig rekyl inom alla politiska läger med ökad tilltro till offentliga lösningar. Attityden till privatisering är präglad av ideologi och inte om man är nöjd eller missnöjd med den offentliga servicen (Nilsson 1994). Samma resultat redovisas från Danmark (Hoff 1993). Däremot är medborgarnas bedömning av den offentlig servicen mera stabil och inte på samma sätt påverkad av medier och dagspolitik (Nilsson 1993 samt Svallfors 1992).

Skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skatteinivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger

människorna central (Peters 1991). Svenskarnas inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden (för en aktuell översikt se Åberg 1993). I en studie, som genomfördes 1968, analyserade Joachim Vogel bl a relationen mellan skatter och förmåner med användandet av en intervjufråga som också ingått i senare undersökningar (Vogel 1970). I tabell 2 redovisas en sammanställning av svaren på denna fråga vid olika tidpunkter. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket att skatterna var för höga i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatterna före den stora skattereformen. Men vid en avvägning mellan skatter och förmåner har svenska folket varit positivt (Åberg 1993).

Tabell 2 Inställningen till skatter och förmåner i olika undersökningar 1968-1992 (balansmått)

	1968	1981	1986	1992
Med hänsyn till de förmåner som staten ger medborgarna är skatterna inte för höga	-11	+17	+13	+21

Kommentar: Balansmättet avser andelen instämmer minus andelen instämmer inte.

Källor: Vogel 1970, Hadenius 1986, Laurin 1986, Svallfors 1989 samt Åberg 1993.

Inställningen till skatterna har också undersökts i kommunala medborgarundersökningar och i SOM-undersökningarna. Främst har frågorna avsett skatterna/kommunalskatten i förhållande till den totala servicen. Forskarna har med olika typer av frågor försökt fånga medborgarnas syn på denna avvägning. I takt med den offentliga sektorns utbyggnad, öknings i skattenivån och förändringar i de ekonomiska förutsättningarna har frågor blivit "obsoleta", dvs de har kommit att sakna relevans i samhällsdebatten. I en undersökning från 1966 ställdes kommunalskatten mot de kommunala insatserna. Det var då något fler som ansåg att "det borde gå att minska utgifterna, så att man kunde sänka kommunalskatten" än som svarade att "det är så mycket som behöver göras här i kommunen, att kommunen bör öka sina insatser även om man skulle bli tvungen att höja kommunal-

skatten” (Strömberg 1974). För 1979 års kommunala medborgarundersökning utformades en fråga i form av ett påstående som sedan också användes i flera efterföljande undersökningar (Westerståhl och Johansson 1981). Anpassad till enkättekniken ingick frågan också i 1991 års kommunala medborgarundersökning samt i de nationella SOM-undersökningarna 1991 och 1992. I tabell 3 redovisas opinionsutvecklingen enligt de fyra undersökningarna.

Tabell 3 Inställningen till kommunalskatten i förhållande till den kommunala servicen i de kommunala medborgarundersökningarna 1979 (KDFG) och 1991 (KD) samt i de nationella SOM-undersökningarna 1991 och 1992 (balansmått)

	KDFG	KD	SOM 1991	SOM 1992
Det är mer angeläget att sänka kommunalskatten än att bygga ut den kommunala servicen	-14	-22	-6	-11

Kommentar: Balansmålet visar andelen instämmer (sänkt skatt) minus andelen motsatt åsikt (service mera angeläget).

De kommunala medborgarundersökningarna har genomförts i ett urval av kommuner; i 1979 års undersökning ingick ingen av storstäderna bland de 50 kommunerna, i 1991 års undersökning endast Göteborg som en av 28 kommuner, medan SOM-undersökningarna genomförts i form av nationella urval. Dessa skillnader innebär att denna sammanställning av resultat skall tolkas med försiktighet. Under hela tidsperioden har det funnits ett motstånd mot skattesänkningar, om de får konsekvenser för servicenivån. I detta avseende överensstämmer resultaten från undersökningarna med resultaten från de nationella skatteundersökningarna. Mot slutet av 1960-talet, före den stora utbyggnaden av den offentliga sektorn, var skatterna i förhållande till utgifterna ifrågasatta. Sedan slutet av 1970-talet har det i samtliga undersökningar funnits en majoritet bland svenska folket som ansett att skatterna inte varit för höga i förhållande till förmånerna/servicen. Det finns emellertid ett starkt samband mellan partisympati och inställningen till skatt och service. Partierna och deras väljare intar i denna fråga sina traditionella positioner på vänster-högerskalan (Strömberg 1974 samt Westerståhl och Johansson 1981).

I 1994 års nationella SOM-undersökning hade frågan om skatt och service anpassats till de ändrade förutsättningarna och svarspersonerna fick ta ställning till ett förslag med fem svarsalternativ:

Höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Vet ej
Procent	13	29	28	17	11	2

Det fanns 1994 en övervikt för att höja skatterna när alternativet var att sänka den offentliga servicen. En närmare redovisning lämnas i nästa avsnitt, medborgarroller och offentligt sparande.

Fyra undersökningar som genomförts i Göteborg 1992-1994 med variationer på temat skatt och service kan ytterligare belysa allmänhetens inställning till skatter i förhållande till servicenivå. Endast en fråga har ingått i varje undersökning, men då de ligger nära i tid kan de tillsammans bidra till att karaktärisera opinionsläget.

Tabell 4 Medborgarnas bedömning av avvägningen mellan skatt och service i fyra undersökningar i Göteborg 1992-1994 (balansmätt)

Väst-SOM 1992

Det är mer angeläget att sänka kommunalskatten än att bygga ut den kommunala servicen -19

Väst-SOM 1993

Det är bättre att behålla den nuvarande kommunala servicen än att sänka kommunalskatten +57

SDU 1993³

Det är angeläget att höja kommunalskatten för att kunna bygga ut den kommunala servicen 0

Väst-SOM 1994

Höja kommunalskatten hellre än att minska den kommunala servicen +30

Kommentar: Balansmättet avser andelen instämmer minus andelen motsatt åsikt i Väst-SOM 1992 och SDU 1993 samt andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag Väst-SOM 1993 och 1994.

Den bild som framträder av undersökningarna är att göteborgarna klart motsätter sig en skattesänkning om det går ut över den kommunala servicen (Väst-SOM 1992-1993) men det finns inte någon majoritet för en skattehöjning för utbyggnad av den kommunala servicen (SDU-1993). Däremot föredrar göteborgarna höjd kommunalskatt framför att minska den kommunala servicen. Hösten 1994 fanns det en klar övervikt för en skattehöjning. Både 1992 och 1994, då samma frågor användes i de nationella och de regionala SOM-undersökningarna, är huvudtendensen densamma men utslaget är något starkare i Göteborg än i riket som helhet. Svarsmönstret i Västsverige överensstämmer också i sina huvuddrag med resultatet från en undersökning i sex skånska kommuner 1991 (Bjurulf 1992).

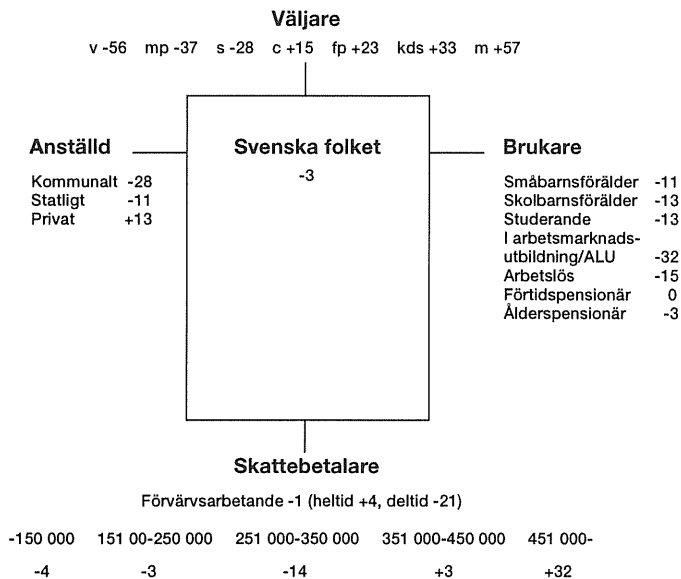
Medborgarroller och offentligt sparande

De mycket stora svängningarna i den allmänna inställningen till den offentliga sektorn bland svenska folket har i stor utsträckning återfunnits inom olika socio-ekonomiska grupper; t ex har kvinnor hela tiden varit mindre positiva än män till att minska den offentliga sektorn och könsskillnaden har legat på samma nivå (Oskarson 1994). I 1994 års SOM-undersökning uppgick den till 27 balansmåttsenheter. Däremot har inställningen bland partiernas sympatisörer förändrats något olika över tid. Partierna har visserligen hela tiden intagit sina relativa positioner på vänster-högerskalan med vänsterpartiets anhängare längst till vänster och moderata samlingspartiets sympatisörer längst till höger. Med högervågen och privatiseringstrenden fram till 1990 försköts positionerna för de icke borgerliga partierna mot höger, medan förändringarna bland de borgerliga partierna var mindre. Spännvidden i åsikter reducerades därigenom, och 1990 fanns det inom samtliga partier övervikt för att minska den offentliga sektorn. Efter trendbrottet 1991 återgick v-, s- och mp-anshängarna till sina tidigare positioner och från 1992 har de borgerliga partiernas sympatisörer förflyttat sig åt vänster i frågan. Medborgarna har som väljare inte bara bytt parti i samband med valen 1991 och 1994 i en omfattning som saknar motsvarighet i modern politisk historia, utan också i betydande utsträckning ändrat ståndpunkt, när det gäller förslaget att minska den offentliga sektorn. Inställningen bland partiernas sympatisörer 1994 redovisas i figur 3. Frågan är klart blockskiljande med v och s på den ena sidan och c, fp,

kds och m på den andra. I SOM-undersökningen 1994 placerar sig miljöpartiets anhängare för första gången till vänster om de socialdemokratiska sympatisörerna. Spännvidden uppgick 1994 till 113 enheter av maximala 200.

Som skattebetalare är medborgarna med och betalar för den offentliga sektorn i olika utsträckning. I figur 3 redovisas balansmålet för olika grupper av yrkesverksamma. Bland heltidsanställda finns en svag övervikt för att minska den offentliga sektorn, medan de deltidsanställda är klart kritiska till nedskärningar, och inom denna grupp finns också fler kvinnor. Inom olika inkomstskikt (sammanlagd hushållsinkomstskatt före skatt) hyser de med lägre inkomster samma åsikter som svenska folket som helhet, dvs en svag övervikt för att inte minska den offentliga sektorn. Det är i den mera renodlade gruppen anställda med inkomster i mellanskiktet (251 000 - 350 000) som den mest kritiska inställningen till att minska den offentliga sektorn finns. Bland personer med högre inkomster finns stöd för att minska och i gruppen med en hushållsinkomst över 450 000 kr är det en klar majoritet för att skära ner den offentliga sektorn. Spännvidden mellan ytterlighetsgrupperna uppgår till 46 enheter.

Figur 3 Medborgarroller och förslaget att minska den offentliga sektorn (balansmätt)

I rollen som anställd är idag drygt en tredjedel verksamma inom den offentliga sektorn, och av dessa har drygt 70 procent kommun eller landsting som arbetsgivare. Det är kommunerna och landstingen som idag har huvudansvaret för välfärdsstaten och det är där personalen möter medborgarna, när de nyttjar den offentliga servicen. De offentligt anställda har både en egen närhet till den offentliga verksamheten och ur sysselsättningssynpunkt ett egenintresse av den. Kommunanställda är klart mest negativa till minskningar, privatanställda är mest positiva medan statligt anställda intar en mellanställning men med en negativ övervikt. Spännvidden mellan personer i kommunal och i privat tjänst uppgår till 41 enheter.

Den vida definition av brukare som tidigare redovisats gör att både de som nyttjar offentligt finansierad service och uppbär stöd eller bidrag inbegripes. Personer som nyttjar offentlig service är genomgående mera positiva i sin bedömning av servicen än allmänheten (Nilsson 1993). Maria Oskarson har också visat att de som brukar den offentliga servicen inom flera områden också är mera positiva till den offentliga sektorn än lågkonsumenter av offentlig service (Oskarson 1992).

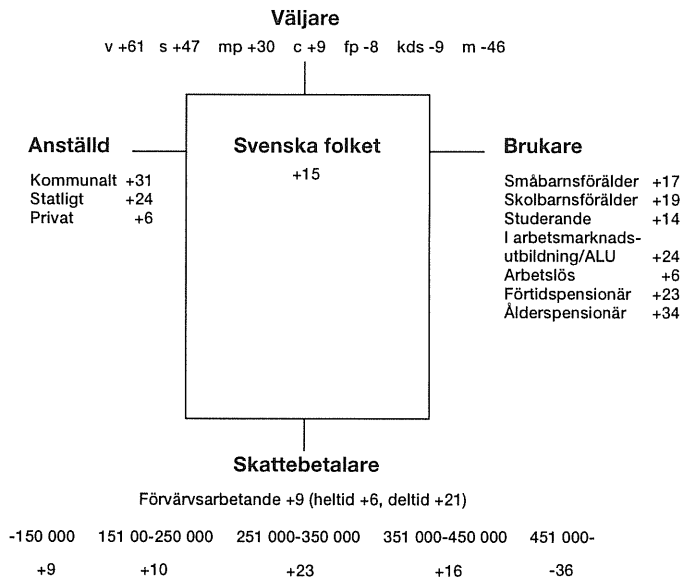
I SOM-undersökningen 1994 ingick inte en generell kartläggning av utnyttjandet av service, men på vissa områden är det möjligt att urskilja speciella brukargrupper som småbarnsföräldrar (1-6 år), skolbarnsföräldrar (7-16 år) samt studerande. Bland dem som tar del av transferingar i form av stöd eller bidrag kan ett flertal grupper urskiljas nämligen ålderspensionärer, förtidspensionärer, arbetslösa samt personer i arbetsmarknadsutbildning/beredskapsarbete/ALU. Resultaten visar att ålderspensionärer som utgör den utan jämförelse största gruppen gör samma bedömning som hela svenska folket och detsamma gäller förtidspensionärerna. Barnfamiljer och studerande är något mera negativa till en minskning, och detsamma gäller arbetslösa. De mest kritiska är personer som genomgår arbetsmarknadsutbildning. Spännvidden mellan brukargrupperna och övriga är dock små; vid en jämförelse mellan icke barnfamiljer och barnfamiljer/studerande är den 11 enheter och skillnaden mellan förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande uppgår maximalt till 31 enheter.

Även skattefrågan är en klar vänster-högerfråga med stora skillnader i åsikter mellan partiernas sympatisörer. Vänsterpartiets anhängare

intar den mest positiva inställningen till att höja skatterna istället för att minska den offentliga servicen. Därefter kommer socialdemokraterna och miljöpartisterna med en klar majoritet för; även bland centerpartiets sympatisörer finns en övervikt för skattehöjning, balansmått +9. Samma balansmåttsvärde men med omvänt tecken uppvisar fp- och kds-sympatisörerna, som alltså redovisar en viss övervikt mot skattehöjningar, medan moderaterna är klara motståndare till att höja skatterna. Spännvidden i åsikter mellan partiernas väljargrupper är 107 av 200 möjliga enheter och skillnaden mellan blocken är betydande men med centerpartiet i en mellanställning.

För de andra medborgarrollerna är spännvidden mellan olika grupper väsentligt mindre. Med inkomst som indikator på betalning för den offentliga sektorn halveras spännvidden jämfört med skillnaderna mellan de olika partiernas sympatisörer. Bland personer med en lägre hushållsinkomst finns en svag övervikt för att höja skatten men den är något lägre än genomsnittet; mest positiva är personer i inkomstkiktet 251 000 - 350 000 och bara de med de högsta inkomsterna som är emot skattehöjningar för att bevara den offentliga servicen. Deltidsarbetande med en stor andel kvinnor är inte bara mer negativa än heltidsarbetande till att minska den offentliga sektorn utan föredrar också i större utsträckning skattehöjningar framför sänkt service. Könsskillnaden i frågan om avvägningen mellan skatt och service uppgick 1994 till 12 balansmåttsenheter.

Figur 4 Medborgarroller och förslaget att höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen (balansmätt)

Ur ett anställningsperspektiv är kommunalanställda mest positiva till att undvika att minska den offentliga servicen även om det innebär skattehöjningar; statligt anställda är något mer positiva än genomsnittet. Omvänt är privatanställda minst positiva men även bland dem finns en övervikt för att höja skatten. Åsiktsspännet mellan yrkesverksamma inom olika sektorer är litet, 25 enheter.

I samtliga brukargrupper som urskiljts i undersökningen finns en övervikt för skattehöjning, men avvikelserna från genomsnittsvärdet är små. Småbarnsföräldrar, skolbarnsföräldrar och studerande gör samma bedömning som svenska folket som helhet. Vid en jämförelse mellan förvärsarbetande och personer som står utanför arbetsmarknaden visar det sig att arbetslösa gör samma bedömning av behovet av skattehöjningar som de som har arbete. Personer som genomgår arbetsmarknadsutbildning är något mera positiva liksom förtidspensionärer. Personer som med ålderns rätt dragit sig tillbaka från arbetslivet är mest positiva, men jämfört med de yrkesverksamma är skillnaden även i detta avseenden liten, 25 enheter.

Sammanfattningsvis kan konstateras att väljarrollen är viktigast för inställningen både till förslaget att minska den offentliga sektorn och till förslaget att höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen. Rollerna som anställd och skattebetalare är också av betydelse medan brukarrollen tycks vara av mindre betydelse. De grupper som Zetterberg kallat "kassaklienter" har inte en väsentligt annorlunda syn på den offentliga sektorn och skatterna än övriga medborgare.

Minska den offentliga sektorn - höja skatterna

Det finns ett starkt samband mellan inställningen hos svenska folket till de två huvudsakliga vägarna att påverka det offentliga finansiella sparandet (tau-b 0,42). Personer som vill minska den offentliga sektorn är mer benägna att inte vilja höja skatterna liksom personer som inte vill minska den offentliga sektorn i större utsträckning är beredda att höja skatterna. Detta samband gäller också inom partierna.

I det följande skall väljarrollen och ställningstagandet i dessa två avseenden analyseras närmare. Av samtliga som ingår i undersökningen är det 58 procent som givit uttryck för en bestämd åsikt i bägge frågorna, dvs svarat att förslagen är bra eller dåliga. Övriga har vid bedömningen av ett eller bägge förslagen valt mellanalternativet varken bra eller dåligt förslag. För dem som sympatiserar med vänsterpartiet och moderata samlingspartiet har det varit lättast att ta ställning; 67 respektive 64 procent hade en bestämd åsikt i båda frågorna, medan de obestämda utgjorde en majoritet bland kds anhängare. För övriga partier var avvikelserna från genomsnittet liten. För den fortsatta analysen är det de med en bestämd uppfattning som bildar underlaget. Av dessa är det närmare 50 procent som inte vill minska den offentliga sektorn men är beredd att höja skatterna, medan det är en tredjedel som vill minska den offentliga sektorn men inte höja skatterna. Fjorton procent vill både minska den offentliga sektorn och förstärka inkomsterna med ytterligare skatter, medan sex procent varken vill minska den offentliga sektorn eller höja skatterna.

Figur 5 Inställningen till skatthöjningar och till en minskning av den offentliga sektorn bland medborgare med en bestämd åsikt (procent)

	Höja skatten	Ej höja skatten
Minska den offentliga sektorn	14	33
Ej minska den offentliga sektorn	47	6

Kommentar: Underlaget för procentberäkningen utgöres av dem som haft en bestämd åsikt om både förslaget att "minska den offentliga sektorn" och förslaget att "hellre höja skatterna än att minska den offentliga servicen", dvs svarat att förslagen varit mycket eller ganska bra/dåliga. Sammanlagt är det 930 personer eller 58 procent av samtliga.

Det är alltså fyra av fem med en bestämd åsikt som placerar sig i någon av motpolerna, där man vill göra det ena men inte det andra. Var sjunde anser att man bör göra både och, medan endast var tjugonde intar positionen att man inte behöver göra någonting. Eftersom det är partierna i riksdag och fullmäktigeförsamlingar som skall fatta beslut och få stöd bland sina väljare för besluten finns det anledning att närmare skärskåda inställningen hos de olika partiernas sympatisörer.

I fälten där man vill påverka det offentliga sparandet renodlat i den ena eller den andra formen intar partiernas sympatisörer sina positioner på vänster-höger skalan och avstånden är stora mellan dem. Det är 82 procent av vänsterpartiets sympatisörer med en bestämd åsikt som vill höja skatterna men inte minska den offentliga sektorn. Bland socialdemokrater och miljöpartister med en bestämd åsikt i dessa frågor är det också en klar majoritet som inte vill minska den offentliga sektorn men höja skatterna; andelen är något högre bland

miljöpartisterna, 71 respektive 67 procent. De som sympatiserar med c, fp och kds intar en mellanposition med 39, 32 respektive 26 procent, medan motsvarande värde för moderaterna är 7. Omvänt är det inga vänsterpartister med en åsikt i bägge frågorna som vill minska den offentliga sektorn och inte höja skatterna. Bland moderaterna med en bestämd uppfattning är det 80 procent som intar denna position. Också bland anhängarna till kds och fp är det hälften som tar ställning för en minskning av den offentliga sektorn men avvisar skattehöjningar. Däremot är det få som sympatiserar med s och mp som vill spara i denna form. Centerpartisterna är delade i denna fråga och av dem med en bestämd åsikt är det lika många som enbart vill genomföra skattehöjningar som enbart vill minska den offentliga sektorn. Däremot är det bland de centerpartistiska och socialdemokratiska sympatisörerna som det finns den största andelen som både vill minska den offentliga sektorn och höja skatterna, 18 respektive 17 procent. Inom samtliga partier är det mindre än en tiondel som varken vill minska den offentliga sektorn eller höja skatterna.

Figur 6 Inställningen till skattehöjningar och till en minskning av den offentliga sektorn bland partiernas sympatisörer med en bestämd åsikt (procent)

	Höja skatten	Ej höja skatten
Minska den offentliga sektorn	v 10	v -
	s 17	s 9
	mp 4	mp 16
	c 18	c 40
	fp 14	fp 48
	kds 13	kds 52
	m 10	m 80
Ej minska den offentliga sektorn	v 82	v 8
	s 67	s 7
	mp 71	mp 9
	c 39	c 3
	fp 32	fp 6
	kds 26	kds 9
	m 7	m 3

Kommentar: Se anmärkning till figur 4. Summa procent uppgår till 100 för varje parti.

Valet 1994 innebar att socialdemokraterna fick en mycket stark ställning i riksdagen men inte tillräckligt stark för egen majoritet. Den socialdemokratiska regeringen måste för att få igenom sina förslag på den parlamentariska arenan få stöd från minst något av de andra partierna. Dessutom måste de samverkande partierna få acceptans för förslagen hos sina egna sympatisörer, åtminstone på lång sikt för att få förnyat förtroende. Om vi ser på avståndet mellan partiernas sympatisörer i de för den politiska agendan viktiga frågorna som påverkar det offentliga sparandet kan det beräknas genom att summera differenserna mellan partierna parvis i de fyra rutorna. Avståndet från regeringspartiets sympatisörer blir då: mp 26, v 32, c 64, fp 78, kds 90 och m 142 av maximala 200. Avståndet mellan socialdemokraternas sympatisörer och anhängarna till vänsterpartiet och miljöpartiet är förhållandevis litet, medan avståndet till de borgerliga partiernas sympatisörer är betydligt större. Av dessa ligger centerpartiets närmast och närmast anhängarna till fp och kds. Där emot är avståndet mellan socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer mycket stort. I Sverige är blockgränsen tydlig för medborgarna i väljarrollen i synen på den offentliga sektorn och skatterna.

Ekonomisk nödvändighet och politisk ideologi

Den höga arbetslösheten, det stora budgetunderskottet och den växande statsskulden är inslag i den ekonomiska kris som Sverige befinner sig i. Hos svenska folket finns en stark medvetenhet om den ekonomiska krisen. Sedan 1990 gör flertalet svenskar bedömningen att den svenska ekonomin årligen försämrats samtidigt som sysselsättningen och den ekonomiska situationen anses vara de viktigaste samhällsproblemen. I kommuner med ekonomiska problem har detta registrerats av medborgarna och vid bedömningen av den offentliga servicen har anspråksnivån sänkts och medborgarna är fortfarande förhållandevis nöjda med servicen trots inskränkningar på många områden. Samtidigt är uppslutningen bakom välfärdsstaten idag mycket stor. Det finns en mycket stor majoritet som vill att stat och kommun skall ha huvudansvaret för skola, omsorg och vård och det finns ett utbrett motstånd mot fortsatta privatiseringar på dessa områden. Det finns också en övervikt för höjda skatter framför sänkt offentlig service och man vill inte minska den offentliga sektorn.

Denna situation skapar ett dilemma för partier och politiker såväl på riks som på regional och lokal nivå. Grovt förenklat kan åtgärder som påverkar den offentliga politiken klassificeras enligt följande:

		Ideologiskt önskvärda	
		ja	nej
Ekonomiskt nödvändiga	ja	I	II
	nej	III	IV

Matrisen utgår från de två dimensionerna ekonomisk nödvändighet och ideologisk önskvärdhet. Även om det inte är realistiskt att förvänta sig att det finns en av alla omfattad objektiv bild av vad som är ekonomiskt nödvändigt, är politiker och andra aktörer överens om att ett lands ekonomiska situation lägger restriktioner på handlandet. Att definiera det möjliga handlingsutrymmet ingår emellertid som ett väsentligt element i det politiska arbetet, och vad som är politiskt önskvärt varierar med aktörerens politiska övertygelse. Att samarbeta och komma överens om åtgärder som för bägge parter faller inom fält I erbjuder inte några svårigheter. Inte heller bör det vara svårt att undvika att lägga fram förslag som hör hemma inom fält IV. Ur opinionssynpunkt är däremot de två övriga rutorna mera problematiska i en ekonomisk krissituation, dvs under vilka förutsättningar kan lösningar utanför ruta I och IV, vinna stöd bland en majoritet av väljarna och inom de samverkande partierna.

Kohandel, på norska "hestehandel" och på engelska "logrolling", äger rum mellan politiska aktörer i alla politiska system, men för att överenskommelserna i en demokrati skall vara möjliga måste de också accepteras av väljarna. De stora avstånden mellan partiernas sympatisörer på vänster-högerskalan begränsar utrymmet för kompromisser i Sverige. Det politiska handlingsutrymmet bestäms emellertid inte bara av ideologi utan också av vad som betraktas som ekonomiskt nödvändigt i landets och/eller den politiska maktens intresse. Om samarbete skall komma till stånd mellan partier vars

väljare står långt ifrån varandra ideologiskt krävs att vad som är "ekonomiskt nödvändigt" definieras och anger ramen för samarbetet och att politikerna och partierna med respekt för varandras positioner kan vinna stöd bland sina sympatisörer. Krisuppgörelsen hösten 1992 är därvidlag inte uppmuntrande för dem som vill se breda politiska uppgörelser. Vid en jämförelse med våra nordiska grannländer Danmark och Finland tycks det som om det i dessa länder funnits en större samstämmighet i synen på de yttre restriktionerna för den ekonomiska politiken, vilket givit ett annat utrymme för politiska lösningar över blockgränsen. Sannolikt har en rad olika faktorer medverkat till denna skillnad i politisk kultur som konstitutionella regler, partistruktur, graden av integration med andra ekonomier och historisk erfarenhet.

Noter

1. Det finansiella sparandet avser inkomsterna minus utgifterna, medan det primära sparandet avser det finansiella sparandet exklusive kapitalinkomster och ränteutgifter (Prop. 1994/95:100, Bilaga 1.1 sid 117).
2. Åldersgruppen 15-17 år ingår i SOM-undersökningarna men inte i valundersökningarna. Denna skillnad i åldersgrupper mellan undersökningarna påverkar emellertid inte resultaten nämnvärt. Sannolikt är emellertid datainsamlingsmetoden av betydelse, då enkätmetoden både ger en något lägre svarsprocent och en något lägre andel som tar ställning i frågan. I 1994 undersökningar uppgår skillnaderna mellan de två undersökningarna till 18 balansmåttsenheter och den mest sannolika förklaring till denna diskrepans som är större än vid tidigare tillfällen, är att socialdemokraternas återinträde i Rosenbad och den i förhållande till valkampanjens budskap kärva regeringsförklaringen påverkade opinionen. SOM-undersökningen genomfördes senare än valundersökningen.
3. En medborgarundersökning genomförd med telefonintervjuer med ca 2 500 göteborgare inom ramen för SDU-programmet för utvärdering av stadsdelsreformen (Rubenowitz 1993).

Referenser

- Andersen, J mfl (1993), Medborgerskab. *Demokrati og politisk deltagelse*, Systime.
- Bennulf, M och Jarlbro, G (1995), Rör inte min bil. Kapitel i denna volym.
- Bjurulf, B (1992), *Serviceuppfattning och serviceuppskattning i sex kommuner i Malmöhus län* KEFU Arbetsrapportserie 1992:2.
- Gilljam, M och Nilsson, L (1985), *Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser*. Statsvetenskaplig tidskrift 1985:2.
- Gilljam, M och Nilsson, L (1994), Medborgarna och kommunens ekonomi. I Nilsson, L (red), *Västsverige i fokus*. Göteborgs universitet, SOM 12, .
- Hadenius, A (1986), *A Crisis of the Welfare State. Opinions About Taxes and Public Expenditures in Sweden*. Almqvist&Wiksell International.
- Hadenius, S (1991), *Ifrågasatt, Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk informations mediecenter.
- Hernes, G (1980), *Samfunnsendring og politiske ressurser: Statsborgerskap og partsborgerskap*. NOU 1980:7.
- Hoff, J (1993), Medborgerskab, brukerrolle og magt. I Andersen, J m fl , *Medborgerskab. Demokrati og politisk deltagelse*. Systime.
- Laurin, U (1986), *På heder och samvete. Skattefusketts orsaker och utbredning*. Norstedts.
- Nilsson, L (1990), *Service och politisk aktivitet i Göteborg*. Göteborgs universitet, SDU 1990:3.
- Nilsson, L (1993), Medborgarna, den offentliga sektorn och krisen. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Perspektiv på krisen*. Göteborgs universitet, SOM 9.
- Nilsson, L (1994), Offentligt eller privat? I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborgs universitet, SOM 11.
- Oskarson, M (1992), Kvinnor - den offentliga sektorns försvarare. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Trendbrott*. Göteborgs universitet, SOM 8.
- Oskarson, M (1994), Den offentliga sektorns storlek - ekonomi eller ideologi? I Nilsson, L (red), *Västsverige i fokus*. Göteborgs universitet, SOM 12.
- Peters, G (1991), *The politics of taxation. A comparative perspective*. Blackwell.
- Petersson, O, Westholm, A och Blomberg, G (1989), *Medborgarnas makt*. Carlssons.
- Proposition 1994/95:100 Bilaga 1.1.
- Rubenowitz, S (1993), Medborgarundersökningen. *Hur upplever göteborgarna den kommunala servicen och stadsdelsreformen*. Göteborgs universitet, SDU 1993:3.

- Strömberg, L (1975), *Väljare och valda*. En studie av den representativa demokratin i kommunerna. Göteborgs universitet.
- Svallfors, S (1989), *Vem älskar välfärdsstaten? Attityder, organiserade intressen och svensk välfärdspolitik*. Arkiv Avhandlingsserie.
- Svallfors, S (1992), *Den stabila välfärdsopinionen: attityder till svensk välfärdspolitik 1986-92*. Umeå universitet.
- Svallfors, S (1994), *Svenskarna och välfärdspolitiken. Opinionstrender 1970-93*. I Häften för kritiska studier, nr 2-3 1994.
- Weibull, L och Holmberg, S (1994), *Vägval*. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Vägval*. Göteborgs universitet, SOM 11.
- Westerståhl, J och Johansson, F (1981), *Medborgarna och kommunen. Studier av medborgarlig aktivitet och representativt folkstyre*. Ds Kn 1981:12.
- Zetterberg, H (1985), *Försörjning och röstning*. SIFO Indikator 1985:3.
- Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

Kärnkraften II

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsfrågan kan vara på väg tillbaka. Folkomröstningen 1980 och det efterföljande riksdagsbeslutet att den svenska kärnkraften skulle vara avvecklad till år 2010 lyckades inte avföra kärnkraftsfrågan helt från den politiska dagordningen. Tjernobylylyckan och vissa partier (läs mp, v och c) som velat avveckla tidigare än 2010, eller åtminstone komma igång med avställningen av någon reaktor, har hållit debatten gående, understundom hjälpta av moderaterna som vill behålla kärnkraften längre än till 2010. Moderaterna var redan 1980 emot avvecklingsbeslutet.

Femton år har gått sedan folkomröstningen; hälften av den utsatta tiden fram till 2010 har förlupit. Kärnkraftsfrågan börjar ånyo bli het. Partierna och energikommissionen funderar på om och när och var avvecklingen skall påbörjas. Kärnkraftsindustrin och olika övervakningsmyndigheter utreder var och hur kärnavfallet skall lagras. I debatten har det t o m talats om en ny folkomröstning.

En analys av kärnkraftsopinionen så här i halvtid inför en eventuellt avgörande andra halvlek bör alltså ha ett visst intresse¹. Vi börjar med huvudfrågan. Skall kärnkraften avvecklas till 2010 eller inte?

Resultaten i tabell 1 och figur 1 visar tydligt att en relativt klar övervikt i folkopinionen ända sedan sent åttiotal sagt nej till en kärnkraftsavveckling till 2010. Kärnkraftsanhängarna (=behåll kärnkraften efter 2010) är fler än kärnkraftsmotståndarna (=avveckla kärnkraften senast 2010). I den senaste SOM-mätningen 1994 ökar dessutom andelen kärnkraftsanhängare efter att ha minskat tre år i rad sedan 1990².

Man bör dock lägga märke till att kärnkraftsanhängarna är opinionsmässigt klivna i två ungefär likstora läger; de som vill behålla kärnkraften längre än 2010, men sedan avveckla den och de som vill använda kärnkraften, inte avveckla den.

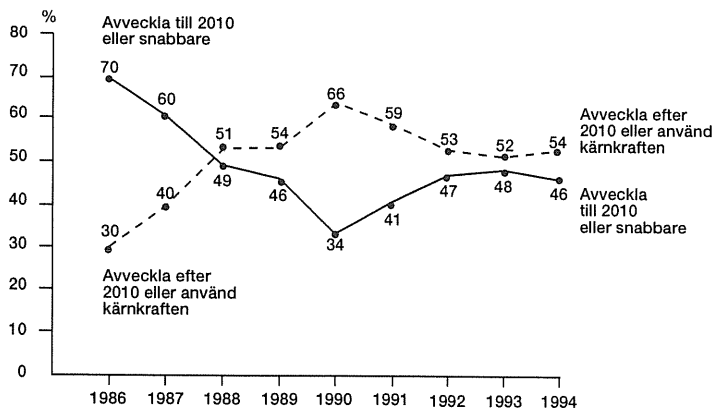
Tabell 1 Kärnkraftsopinionen enligt SOM-studierna (procent)

Fråga: "År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

Kärnkraftsåsikt	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94
stoppa kärnkraften omedelbart	15	8	6	6	5	5	5	6	6
avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	26	17	15	12	7	9	12	12	10
avveckla kärnkraften till år 2010	27	27	21	23	17	19	23	23	23
avveckla kärnkraften, men inte så snabbt som till år 2010	16	19	24	24	28	24	24	23	22
använd kärnkraften, avveckla den inte	13	16	20	24	27	25	21	21	23
ingen bestämd åsikt, vet ej	3	13	14	11	16	18	15	15	16
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1702
andel avveckla till 2010 eller snabbare	68	52	42	41	29	33	40	41	39
andel avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	29	35	44	48	55	49	45	44	45

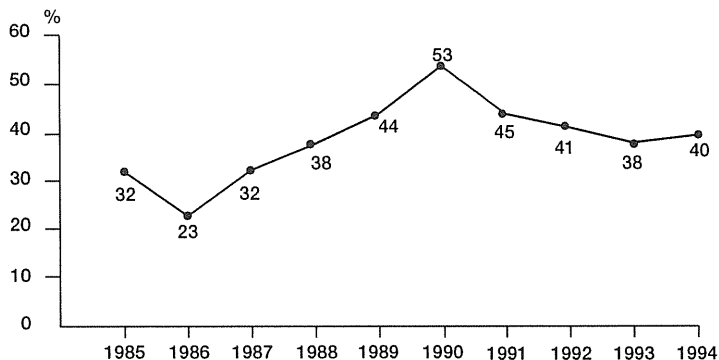
Kommentar: Något explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt" fanns inte med i enkätfrågan 1986.

Figur 1 Kärnkraftsopinionen 1986-1994 enligt SOM-mätningarna (procent)

Kommentar: Intervjufrågans formulering redovisas i tabell 1. Undersökningspersoner utan åsikt i frågan är ej medtagna i analysen.

Figur 2 Andel människor som tycker det är ett bra förslag att använda kärnkraften efter år 2010 (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data från åren 1986-1994 och på resultat från valundersökningen 1985. Samtliga intervjupersoner (inkl. vet ej) ingår i procentbasen. Påståendefrågan löd: "Behålla kärnkraften även efter år 2010" med mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag som svarsalternativ.

Folkopinionen har ända sedan före Tjernobylyckan varit något mer positiv till kärnkraften än opinionen i riksdagen. Resultaten i tabell 2 visar inte på några dramatiska skillnader, men vid de tre tillfällen (1985, 1988 och 1994) då vi kunnat jämföra svenska folkets kärnkraftsåsikter med riksdagsledamöternas har andelen kärnkraftsanshängare varit något större bland väljarna.

Tabell 2 Åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i kärnkraftsfrågan

Fråga: "Behålla kärnkraften även efter år 2010"

svarsalternativ	1985		1988		1994	
	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä
(1) bra förslag	31	32	27	34	33	40
(2) varken eller	14	11	10	16	11	19
(3) dåligt förslag	54	48	62	44	54	36
(4) vet ej	1	9	1	6	2	5
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal svarpersoner	340	2782	336	2558	337	2297
övertikt kärnkrafts- anhängare (1-3)	-23	-16	-35	-10	-21	+4

Kommentar: Resultaten för riksdagsledamöterna (Rd) kommer från tre enkätstudier efter valen 1985, 1988 och 1994. Väljarresultaten (Vä) har hämtats från respektive års valundersökning.

Åsiktsskillnaderna var större 1988 och 1994 än 1985. Vid den senaste mätningen 1994 fanns det bland väljarna en viss övervikt för att fortsätta med kärnkraften efter 2010 samtidigt som en majoritet bland riksdagsledamöterna var för att fullfölja avvecklingen enligt 1980 års riksdagsbeslut.

Folket tror dock inte att politikermajoriteten kommer att fullfölja eller lyckas fullfölja kärnkraftsavvecklingen. De flesta svenskar har aldrig trott på någon avveckling, och den minoritet som gjort det har blivit allt mindre³. I SOM-undersökningen 1994 var det endast 11 procent av svarspersonerna som angav att de trodde att den svenska kärnkraften skulle vara avvecklad år 2010. Hela 87 procent trodde tvärtom, att kärnkraften inte skulle vara avvecklad. Tilltron till riksdagen avvecklingsbeslut är nästan obefintligt och det har försvagats alltmer ju närmare vi kommit år 2010.

De senaste årens turbulens i kärnkraftsopinionen har dock inte förändrat de grundläggande mönstren när det gäller vilka som är för eller mot kärnkraft. Samma grupper tenderar att vara skeptiska respektive positiva oavsett om opinionsvindarna blåser för eller emot kärnkraften. Kvinnor, yngre, norrlänningar och landsbygdsbor är fortfarande mer negativa till kärnkraften, precis som de varit ända sedan 1970-talet då frågan politiserades. Regionalt är skåningar mest positiva till kärnkraften. Det var de också i folkomröstningen 1980. En viss regionalt baserad förändring som har inträffat är att storstadsbor i Göteborg och Stockholm relativt sett blivit mer kärnkraftspositiva jämfört med läget 1980⁴.

Åsiktsskillnaden mellan kvinnors och mäns åsikter om kärnkraften har förändrats mycket lite genom åren. Andelen kärnkraftsanshängare bland kvinnorna har hela tiden varit cirka 25 procentenheter lägre än bland männen. Kärnkraften behåller sin ställning som en av de politiska stridsfrågor som uppvisar de största åsiktsskillnaderna mellan kvinnliga och manliga väljare.

Även när det gäller sambanden med partisympatierna är gamla mönster seglivade. Frånvaron av en het kärnkraftsdebatt har inte suddat ut de partimönster som knäsatte under 1970-talet.

Tabell 3 Andel kärnkraftsanhängare 1986-1994 bland partiernas sympatisörer (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94
v	13	17	21	40	45	31	40	25	25
s	24	36	46	48	48	50	42	42	42
c	7	17	33	34	42	25	18	25	33
fp	29	36	55	58	63	46	55	48	56
m	49	65	71	71	79	74	66	66	70
kds	23	25	32	36	62	38	37	41	53
mp	11	16	15	18	26	18	6	11	22
nyd	-	-	-	-	-	52	51	53	68
samtliga	26	35	44	48	55	49	45	44	45
skillnad									
s-c	+17	+19	+13	+14	+6	+25	+24	+17	+9
m-mp	+38	+49	+56	+53	+53	+56	+60	+55	+48

Kommentar: Analysen bygger på samma material som i tabell 1. Resultaten för SOM86 har korrigerats för frånvaron av ett "ingen åsikt-alternativ". De okorrigerade resultaten är v 15% s 27%, c 8%, fp 32%, m 54%, kds 26% och mp 12%

Sympatisörer till v och c är precis som under 1970-talet de som är mest skeptiska till kärnkraften. Efter folkomröstningen har de kompletterats av mp-anhängare som också rymmer en klar majoritet kärnkraftsmotståndare. Socialdemokratiska sympatisörer är splittade, men med en viss övervikt för kärnkraften, medan fp- och m-anhängare, speciellt m-anhängare, är klart mest positiva.

En viss försvagning i kopplingen mellan kärnkraftsåsikt och partisympati kan dock iakttas om vi jämför med läget vid tiden för folkomröstningen. Det statistiska sambandet (η) mellan partisympati och kärnkraftsåsikt varierade kring .45 på sjuttioalet, med en topp på .49 vid folkomröstningen 1980, för att sedan minska till kring .40 under 1980-talet och vid valet 1994.

Partimönstret i kärnkraftsfrågan går igen också när det gäller synen på när kärnkraftsavvecklingen skall inledas. En majoritet av sympatisörerna till mp, v och c vill starta avvecklingen under innevarande mandatperiod. De flesta av övriga partiers anhängare vill starta senare eller inte starta alls.

**Tabell 4 När bör avvecklingen av kärnkraften inledas?
Resultat från Riks-SOM94 (procent)**

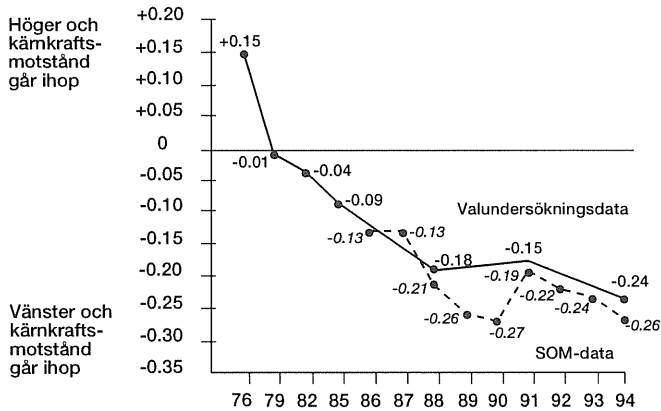
Fråga: "Det har diskuterats när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt Din åsikt, när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?"

åsikt om inledningen av kärnkraftsavvecklingen	bästa parti								samtliga
	v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd	
omedelbart	36	14	21	16	6	15	43	0	16
någon gång under perioden 1995-1998	32	23	39	21	12	27	26	23	22
avvecklingen bör starta senare	6	21	14	24	28	15	16	18	20
kärnkraften bör inte avvecklas	13	18	10	23	39	20	5	41	21
ingen bestämd åsikt/vet ej	13	24	16	16	15	23	10	18	21
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	112	695	118	132	353	55	86	22	1702
andel omedelbart eller under perioden 1995-1998	68	37	60	37	18	42	69	23	38

Totalt sett är det något fler personer som inte alls vill avveckla kärnkraften eller vill vänta med avvecklingsstarten (41 procent) än som vill inleda avvecklingen under mandatperioden (38 procent). Socialdemokraterna är det parti som är mest splittrat med 39 procent som vill börja avveckla senare eller inte alls mot 37 procent som vill komma igång omedelbart eller under perioden 1995-98.

Kärnkraftsfrågans ideologiska förankring har långsamt förändrats sedan tidigt 1970-tal. Den tidigare svaga kopplingen mellan kärnkraftsmotstånd och högerposition på vänster-högerskalan har förbytts till ett relativt klart samband mellan vänster och kärnkraftsmotstånd under 1990-talet. Resultaten i figur 3 visar mycket åskådligt hur korrelationen (r) mellan väljarnas kärnkraftsåsikt och självuppskattade vänster-högerposition förskjutits systematiskt sedan 1976.

Figur 3 Sambandet mellan väljarnas kärnkraftsåsikt och självuppskattade vänster-högerposition (r)

Kommentar: Den subjektiva vänster-höger-skalan är elvgradig i valundersökningarna och femgradig i SOM-studierna. Väljarnas kärnkraftsåsikter har i valundersökningarna (utom 1976) mätts med en dikotom fråga - för och emot kärnkraft. I SOM-undersökningarna har vi utnyttjat en fråga med fem svarsalternativ (se tabell 1).

Förändringen är så tydlig att det inte längre går att tala om kärnkraften som en konfliktfråga på tvärs mot vänster-höger-dimensionen. Bland dagens väljare är kärnkraftsfrågan kopplad till vänster-höger-motsättningen i svensk politik. Den alternativa oberoende kärnkraftsdimensionen kollapsar allt mer och suggs upp av den gamla vänster-höger-dimensionen.

Förloppet dramatiseras av att kärnkraftsfrågans samband med den gröna dimensionen försvagas parallellt med att sambandet med vänster-högerdimensionen förstärks. Fortfarande är dock kopplingen mellan grönt och kärnkraftsmotstånd något starkare än kopplingen mellan vänster och kärnkraftsmotstånd ($r=.29$ mot $r=.26$). Korrelationen mellan väljarnas kärnkraftsåsikter och inställning till att "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär en låg eller ingen ekonomisk tillväxt" har som högst nått värden kring .35. Under 1990-talet har motsvarande korrelation minskat på följande sätt: 1991 .33, 1992 .32, 1993 .31 och 1994 .29. Rutschkanan utför är långsam men mycket tydlig. Kärnkraftsfrågan laddar allt svagare på den gröna dimensionen.

Kärnkraftsmotståndaren är fortfarande mer grön än grå, men hon (det är oftast en hon) är också allt oftare vänster än höger medan kärnkraftsanhängaren fortfarande går något mer i grått än i grönt samtidigt som han (det är oftast en han) ideologiskt alltmer hör hemma till höger och inte till vänster.

Noter

1. Analyserna i detta kapitel bygger på data som samlats in inom ramen för forskningsprojektet Kärnkraftsopinionen i Sverige. Projektet finansieras sedan 1994 av Statens Kärnkraftsinspektion. Åren 1986-1993 finansierades projektet av det numera nedlagda Statens Kärnbränslenämnd.
2. Kärnkraftsindustrins mätningar tillsammans med Sifo visar på samma förändringstrend med en fortsättning in på våren 1995. I Sifo/KSUs marsmätning 1995 hade kärnkraftsanhängarna 55 procent och kärnkraftsmotståndarna 41 procent (och vet ej 4 procent). Sifo/KSUs intervjufråga är mycket lik SOMs fråga i tabell 1, fränsett att Sifo/KSUs fråga inte inrymmer ett explicit vet ej-alternativ. Se Sifos pressmeddelande mars 1995.
3. SOMs mätserie över tilltron till en avveckling senast år 2010 redovisas i Holmberg (1994:130). I Granberg och Holmberg (1988) analyseras väljarnas tro om en kärnkraftsavveckling vid tiden för folkomröstningen.
4. En analys av opinionsläget, bl a regionalt, vid folkomröstningen 1980 återfinns i Holmberg och Asp (1984:335-373).

Referenser

- Granberg, D. and Holmberg, S. (1988). *The Political System Matters*. Cambridge: Cambridge University Press
- Holmberg, S. och Asp, K. (1984). *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber
- Sifos pressmeddelande mars 1995
- Holmberg, S. (1994). *Att ha eller inte ha kärnkraft*. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Vägval*. SOM-rapport 11, Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet

Kärnavfall i perspektiv

PER HEDBERG

I Sverige förs återigen en diskussion om kärnenergin. Efter att en längre tid ha spelat en relativt undanskymd roll på de politiska och massmediala dagordningarna debatteras återigen kärnenergens framtid i landet. Frågan gäller om en avveckling av kärnkraften skall ske till år 2010 eller ej. Parallellt med denna debatt förs dessutom på olika platser i landet en intensiv diskussion om slutförvaringen av kärnkraftens högaktiva avfall.

På annan plats i denna volym har Sören Holmberg visat hur kärnkraftsmotståndet för första gången sedan 1990 åter tappar mark i folkopinionen¹. I tabell 1 kan vi se hur den ökade tilltron till kärnkraften som energikälla även avspeglar sig i människors bedömningar av olika risker inom kärnkraftsområdet². Siffrorna i tabellen är medeltal på en skala från 1 till 10, där 1 står för mycket liten risk och 10 står för mycket stor risk³.

Efter Tjernobylyolyckan 1986 avklingade människors oro för kärnkraften fram till 1990. Exempelvis minskade bedömningen av riskerna för en större olycka från ett medeltal på 4.8 1986 till 3.5 1990. Mellan 1990 och 1993 visar siffrorna på en stigande oro. SOM-mätningen 1994 innebär dock att de senaste årens bedömning av risker med kärnkraft har brutits. De flesta riskbedömningar avtar med -0.1 till -0.2 enheter mellan 1993 och 1994.

Huvudresultatet ger emellertid en övergripande bild av mycket stabila tidsserier för de olika riskområdena. Förändringarna har under senare år varit små och följsamheten mellan de olika riskområdena stor. Från detta mönster finns dock ett undantag. Mellan 1992 och 1993 ökade oron för samtliga områden utan för frågan om hantering och slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall. Medeltalen för kärnavfallsriskerna minskade istället från 5.3 till 5.1. Mellan 1993 och 1994 är förhållandena de omvända. Medan medborgarna bedömer riskerna med kärnkraften som mindre 1994

än 1993 ökar oron för kärnavfallet återigen till ett medeltal på 5.3. Kärnavfallsfrågan har över hela perioden också varit ett av de områden inom svensk kärnenergi som människor i landet är mest oroad för⁴.

Tabell 1 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan (medeltal)

Hur stor är risken för:	FOU -80	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	KIS -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	6.2	6.8	6.5	5.8	5.7	5.4	5.5	5.9	5.7	5.9	5.8
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt	-	6.1	6.1	5.9	5.7	5.7	5.2	5.4	5.3	5.1	5.3
att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer	5.3	5.6	5.0	4.4	4.3	4.4	3.9	4.4	4.4	4.8	4.7
att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten	4.8	5.2	4.6	4.3	4.2	4.2	3.7	4.3	4.2	4.6	4.4
fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften	5.1	5.2	4.7	4.3	4.1	4.0	3.7	4.2	4.1	4.5	4.3
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	4.8	4.8	4.4	3.9	3.9	3.9	3.5	3.7	3.7	4.0	3.9
att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.8

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1.0 (mycket liten risk) och 10.0 (mycket stor risk). Siffrorna för 1980 är hämtade från Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften* sidan 476. Siffrorna i kolumnen KIS89 kommer från intervjuundersökningen 'Kärnkraften i samhället', i vilken 2 500 personer intervjuades senhösten 1989.

Även andra frågor i SOM-undersökningen 1994 tyder på att svenska folket blivit mer oroliga för riskerna i samband med slutförvaring av kärnavfallet än föregående år. Exempelvis finns det en frågesvit om olika hot mot miljön i Sverige där de svarande fick bedöma det hot som hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall eventuellt utgör mot miljön på en skala mellan 1 och 10. Ju högre värde desto större upplevdes hotet. Medeltalet i svaret på frågan var 1993 6.6. Ett år senare har siffran stigit till 7.5⁵.

I 1994 års SOM-undersökning ombads de intervjuade också att på skalan över kärnkraftens risker bedöma hur stor risken är att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt. Resultatet gav ett mycket högt medeltal på 8.8. Människor i Sverige är uppenbarligen mycket oroad över den östeuropeiska kärnenergihanteringen och bedömer den vara ungefär dubbelt så farlig som den svenska. Inte någon gång sedan mätseriens början har någon fråga i risksviten uppvisat ett så högt värde⁶. Förklaringen kan ligga i att vi i Sverige sedan Sovjetunionens fall och Östblockets upplösning kunnat följa rapporter i massmedia om material från östeuropeisk kärnhantering som kommit på villovägar och om bristande säkerhet vid de östeuropeiska kärnkraftsanläggningarna. I svenska folkets medvetande finns sannolikt även bilder kvar från Tjernobylyckan och dess effekter i Sverige.

I den tidiga kärnkraftsdebatten knöts argumenteringen i kärnavfallsfrågan till den övergripande frågan om vi skulle ha kärnkraft eller ej. Det handlade då om vi skulle producera avfall eller inte. Den kommersiella kärnkraften i Sverige togs i drift 1972. Sedan dess har kärnavfall producerats. Idag har vi ett högaktivt kärnavfall som måste tas omhand oavsett vad som händer med den svenska kärnenergin i framtiden. Men människors bedömningar när det gäller risker vid slutförvaring och kärnavfallshantering är fortfarande starkt kopplade till kärnkraftsåsikt. Sedan 1986 har korrelationerna mellan frågan människors åsikter i kärnkraftsfrågan och frågan säkerheten vid hantering och slutförvaring av kärnavfallet varierat mellan .55 som lägst 1993 och .64 som högst 1987. I 1994 års SOM-undersökning var korrelationen .61.

I SOM-undersökningen 1993 ställdes för första gången en fråga om hur människor ställer sig till ett slutförvar för högaktivt kärnavfall i

den egna kommunen. Det visade sig att motståndet var kompakt; 63 procent av svenska folket var emot en sådan etablering. Endast 7 procent var för. I den senaste SOM-undersökningen upprepades frågan. Det visar sig att motståndet ett år senare blivit än mer uttalat. I årets SOM-undersökning var 74 procent av Sveriges befolkning emot ett slutförvaringslager på sin egen "bakgård". Andelen positiva var liksom vid förra mättillfället 7 procent. Sambandet mellan åsikter om ett slutförvar i hemkommen och kärnkraftsåsikt är förhållandevis starkt, men inte så starkt som det ovan påvisade mellan riskbedömningar och kärnkraftsåsikt. Korrelationen i SOM-undersökningen 1993 var .45. Årets undersökning uppvisar ett lägre samband, .36.

I rapporteringen från 1993 års SOM-undersökning analyserades frågan om svenska folket syn på en slutförvaring av högaktivt kärnavfall i den egna kommunen samt vilka faktorer som strukturerar åsiktsbildningen i frågan⁷. Då upplevdes det som en brist att inte kunna jämföra människors inställning till en etablering av ett slutförvar med andra typer av energietableringar i kommunen. För att kunna göra en sådan jämförelse har frågan i årets undersökning utökats till en frågesvit om olika typer av etableringar i den egna kommunen. Följande fråga ställdes: "Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamhet i Din kommun?". De verksamheter, förutom ett slutlager för kärnkraftens högaktiva, som ingick i frågesviten var: oljeraffinaderi, kärnkraftverk, vindkraft samt två verksamheter utanför energiområdet, anläggningar för miljöfarligt avfall och flyktingförläggningar. I tabell 2 redovisas andelen positiva, andelen varken positiva eller negativa, andelen negativa och ett opinionsbalansmått som kan variera mellan -100 till +100 och som utgörs av differensen mellan andelen positiva svar och andelen negativa.

Tabell 2 Åsikter om etablering av olika verksamheter i den egna kommunen (procent)

	positiv	varken positiv eller negativ	negativ	summa procent	opinionsbalans	antal personer
Vindkraftverk	74	19	7	100	+67	1630
Flyktingförläggning	24	35	41	100	-17	1622
Kärnkraftverk	11	25	64	100	-53	1619
Oljeraffinaderi	7	31	62	100	-55	1622
Anläggning för miljöfarligt avfall	11	19	70	100	-59	1630
Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	7	19	74	100	-67	1629

Kommentar: I SOM94 besvarades enkäten av totalt 1702 personer. I tabellen är "ej-svar" inte medtagna.

Resultatet visar att den etablering svenska folket minst önskar i sin egen hemkommun är ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall, opinionsbalans -67. En majoritet av svenska folket är också emot etableringar av anläggningar för miljöfarligt avfall (-59), oljeraffinaderier (-55) och kärnkraftverk (-53) i sina hemkommuner. Inte fullt så negativ är man till etablering av flyktingförläggningar (-17). Den enda typ av verksamhet som svenska folket enligt tabell 2 önskar till sin egen kommun är vindkraftverk (+67).

När det gäller kärnkraften finns det en opinion mot en etablering i den egna kommunen även bland de som vill använda kärnkraften. De är visserligen mer benägna att se positivt på en etablering av ett kärnkraftverk än kärnkraftsmotståndarna, men det är trots allt inte mer än 35 procent av förespråkarna som ser positivt på ett kärnkraft i sin egen kommun. Var femte (22 procent) kärnkraftsförespråkare är emot ett kärnkraftverk i hemkommunen. Sedan tidigare vet vi också att det bland kärnkraftsförespråkare finns en majoritet som säger nej till slutförvar för högaktivt kärnavfall i den egna kommunen. Resultaten från SOM-undersökningen 1993 visade att bland de personer som överhuvudtaget inte vill avveckla utan använda kärnkraften var

31 procent negativa och 20 procent positiva till ett slutförvar i sin egen kommun. Motsvarande siffror för 1994 är 47 procent negativa respektive 15 procent positiva. SOM-undersökningen 1993 visade också att det inte ens bland människor som anser att vi säkert kan förvara det högaktiva avfallet återfinns en majoritet som ser positivt på ett slutförvar i den egna kommunen. Bland personer som ansåg att kärnavfallet kan slutförvaras på ett säkert sätt var 41 procent negativt inställda och 13 procent positivt inställda till en slutförvaring i den egna kommunen.

När det gäller kärnkraften har undersökningar visat att människor som bor i kärnkraftsverkets omedelbara närhet är mer positiva till kärnkraften som energikälla än personer som bor längre ifrån. Dessa studier avser alltså människors åsikter när verksamheten väl är på plats och kärnkraftverket taget i drift. SOM-undersökningen 1994 visar dock tydligt att före en kärnkraftsetablering i människors geografiska närområde är attityderna negativa.

Undersöker vi närmare hur åsikterna om olika nyetableringar hänger samman med varandra finner vi starka samband mellan människors åsikter om etableringar av kärnkraftverk, oljeraffinaderier, anläggningar för miljöfarligt avfall och slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall. I tabell 3 visas att de parvisa korrelationerna varierar från .40 mellan slutförvar för kärnavfall och oljeraffinaderi till .66 mellan slutförvar av kärnavfall och kärnkraftverk. Bland personer som svarade på alla frågorna om dessa fyra verksamheter var 44 procent negativa till en etablering av samtliga fyra. Människors åsikter om de fyra etableringsformerna uppvisar däremot inget samband alls med frågan om etablering av flyktingförläggningar i kommunen (.00 till .06) och endast svaga samband med frågan om vindkraftsetableringar (.07 till .18).

Tabell 3 Samband i svaren om etablering av olika verksamheter i den egna kommunen (Pearson's r)

	Flykting- förläggning	Kärnkraft- verk	Olje- raffinaderi	Anläggning för miljö- farligt avfall	Slutförvar för kärn- kraftens högaktiva avfall
Vindkraftverk	.22	.18	.07	.09	.16
Flyktingförläggning		.06	.00	.02	.03
Kärnkraftverk			.43	.48	.66
Oljeraffinaderi				.53	.40
Anläggning för miljöfarligt avfall					.58

Kommentar: Frågan innehöll 5 fasta svarsalternativ, mycket positiv, ganska positiv, varken positiv eller negativ, ganska negativ och mycket negativ.

Från tidigare forskning känner vi till en hel del om vad som strukturerar människors åsikter i olika sakfrågor. Kön och partitillhörighet har t ex visat sig vara starkt bidragande faktorer när det gäller att förklara människors åsikter i kärnkraftsfrågan⁸. En tidigare studie har visat att kön även varit en bakomliggande faktor för åsiktsstruktureringen i frågan om etablering av ett slutförvar för högaktivt kärnavfall i människors egna kommuner. Men även partitillhörighet och ideologisk position på vänster-högerskalan och den gröna dimensionen har åsiktsstrukturande betydelse i frågan om ett slutförvar för kärnavfall, om än ej i samma utsträckning som i kärnkraftsfrågan⁹. I tabell 4 redovisas några politiska och sociala bakgrundsfaktorer för de sex verksamhetsområden vi frågat om i 1994 års SOM-undersökning. Resultatet redovisas i form av opinionsbalansmått, d v s andelen positiva minus andelen negativa.

Tabell 4 Åsikter om etablering av olika verksamheter i den egna kommunen mot parti och sociala bakgrundsfaktorer (opinionsbalansmått)

	Vindkraft	Flykting- förläggning	Kärnkraft- verk	Olje- raffinaderi	Anläggning för miljö- farligt avfall	Slutförvar för kärn- kraftens högaktiva avfall
Kön						
Man	+64	-26	-34	-47	-52	-55
Kvinna	+70	-9	-70	-62	-65	-80
Ålder						
15-30	+67	-28	-56	-49	-51	-66
31-60	+70	-12	-49	-56	-62	-68
61-80	+59	-18	-56	-56	-60	-69
Utbildning						
Låg	+60	-30	-52	-48	-55	-65
Medel	+70	-19	-53	-52	-56	-68
Hög	+73	+4	-49	-64	-63	-68
Tid i kommunen						
över 10 år	+66	-19	-51	-55	-60	-67
1-10 år	+71	-17	-60	-53	-57	-69
0-1 år	+86	+8	-42	-24	-35	-57
Förtroende för kommunstyrelsen						
stort förtroende	+70	-	-44	-46	-	-63
litet förtroende	+65	-	-57	-59	-	-71
Stad/land						
ren landsbygd	+69	-18	-56	-54	-55	-68
mindre tätort	+66	-20	-50	-54	-57	-66
större tätort	+71	-16	-51	-53	-59	-69
Sthlm, Gbg, Malmö	+54	-22	-56	-61	-68	-71
Parti						
vänsterpartiet	+80	-2	-71	-64	-62	-74
socialdemokraterna	+64	-17	-54	-50	-58	-70
centerpartiet	+87	-9	-73	-53	-63	-78
folkpartiet	+82	+12	-57	-51	-61	-64
moderaterna	+55	-42	-28	-54	-54	-58
kds	+81	+21	-55	-59	-65	-64
miljöpartiet	+77	+1	-85	-79	-58	-80
ny demokrati	+59	-77	-14	-27	-31	-22
Samtliga	+67	-17	-53	-55	-59	-67

Kommentar: Opinionsbalansmättet utgörs av andelen positiva till etablering minus andelen negativa till etablering. Till högutbildade har förts människor med studentexamen eller högskoleutbildning. Till medelutbildade räknas gymnasium, fackskola, flickskola/realskola och folkhögskola. Människor med enbart grundskola, enhetsskola, eller folkskola har förts till kategorin lågutbildade.

Tabell 4 visar att kvinnor är mer negativa än män till fem av de sex verksamheter vi frågade om. När det gäller frågan om en vindkrafts-etablering är skillnaden mellan kvinnor och män obetydlig. Sambandet med kön är starkast för frågan om etablering av ett slutförvar för kärnavfallet och frågan om etablering av kärnkraftverk (eta .24 respektive .25). Utbildning har störst betydelse när det gäller inställning till flyktingförläggningar (eta .19), såtillvida att lågutbildade är mer negativa (-30) än högutbildade (+4). Med högre utbildning följer också en mer positiv syn på vindkraftverk (+73 för högutbildade och +60 för lågutbildade) och en mer negativ syn på oljeraffinaderier (-64 för högutbildade och -48 för lågutbildade). Om man bor på ren landsbyggd, mindre tätorter, större tätorter eller i de tre storstäderna påverkar inte inställningen till de nyetableringar vi frågat om i SOM-undersökningen 1994 (eta varierar mellan .03 och .07). När det gäller vindkraftverk och anläggningar för miljöfarligt avfall är man dock något mer negativt inställda i de tre storstäderna.

Inte heller hur länge man varit bosatt i kommunen har någon betydelse för inställningen till etableringar av de olika verksamhetsområdena (eta varierar mellan .04 och .08). Nämnas kan dock att den lilla grupp människor (2 procent av de svarande) som varit bosatt mindre än ett år i kommunen uppvisar ett delvis avvikande åsiktsmönster. Denna grupp är mer positivt inställd till samtliga verksamheter i jämförelse med de människor som bott längre tid i kommunen.

Av tabell 4 framgår också att människors förtroende för sin egen kommunstyrelsens information i frågor om energi och kärnkraft endast korrelerar mycket svagt med åsikterna om en etablering av kärnkraftverk, oljeraffinaderi, slutförvar och vindkraft (eta varierar mellan 0.4 och 0.10)¹⁰. Människor med litet förtroende för kommunstyrelsens information tenderar också att vara något mer negativt inställda till etableringarna i hemkommunen jämfört med personer som har större tilltro till informationen.

Ett av argumenten i debatten om slutförvaring av kärnavfall har varit att verksamheten skulle kunna innebära nya arbetstillfällen till utflyttningskommuner med stor arbetslöshet. Ett antagande skulle då kunna vara att människor utan arbete är mer positivt inställda till de olika verksamhetstyper vi frågar om. Så är dock inte fallet. En jämförelse mellan arbetslösa och förvärvsarbetande, som ej redovisas i

tabell 4, visar att ett sådant samband inte existerar vid någon av de verksamheter vi frågat om.

Partitillhörighet är den faktor som tillsammans med kön uppvisar starkast samband med åsikterna om de olika verksamheterna. Starkast korrelerar partitillhörighet med åsikterna om etablering av flyktingförläggningar (eta .26) och kärnkraftverk (eta .26), medan kopplingen till åsikterna om anläggningar för miljöfarligt avfall i stort sett uppvisar ett nollsamband (eta .08).

Riktningen i sambanden uppvisar emellertid något olika mönster. När det gäller ett slutförvar för kärnavfall, oljeraffinaderier, kärnkraftverk och vindkraftverk kan vi med lite god vilja känna igen mönstret från det som brukar benämnas den gröna dimensionen i svensk politik. Tveksamheten beror på att det gröna blocket i detta sammanhang som mest består av fem partier och som minst av endast två. När det gäller frågan om etablering av vindkraftverk i den egna kommunen återfinns de mest negativa i de traditionella icke-gröna väljargrupperna, d v s bland moderaternas, ny demokratis och social-demokraternas sympatisörer. Övriga fem partiets sympatisörer utgör en homogen grupp där opinionsbalansen varierar mellan + 77 och +87. När det gäller frågan om oljeraffinaderier är det gröna blocket reducerat till två partier - vänsterpartiet (-64) och miljöpartiet (-79). Bortsett från ny demokrati utgör resterande partiets sympatisörer en väl avgränsad grupp med värden för opinionsbalans mellan -50 och -59.

Folkpartiet och kds:s sympatisörer är de som är mest välvilligt inställda till en flyktingförläggning i sina egna kommuner (+12 respektive +21). De mest negativa återfinns bland moderaternas och ny demokratis sympatisörer (-42 respektive -77). Överhuvudtaget befinner sig ny demokratis sympatisörer i något som skulle kunna betecknas som ett åsiktsmässigt utanförskap. De utgör den grupp som utan konkurrens är minst negativ till etableringar av kärnkraftverk, oljeraffinaderier, anläggningar för miljöfarligt avfall och slutförvar för kärnavfall och mest emot flyktingförläggningar i sina hemkommuner.

Sammanfattningsvis kan konstateras att kärnavfallsfrågan fortfarande är en av de frågor inom det svenska kärnenergiområdet som oroar det svenska folket mest. Människor har under det senaste året blivit

mer oroade för riskerna vid hantering och slutförvaring av högaktivt kärnavfall. De bedömer också frågan om hanteringen av kärnavfallet som ett större hot mot miljön än föregående år och man är än mer ovillig än tidigare att ta emot ett slutförvar för kärnavfall i sin egen kommun. Vid en jämförelse med andra typer av verksamheter är en slutförvaring av kärnavfall det som svenska folket allra helst vill slippa i den egna kommunen.

Noter

1. Se Holmberg, 1995
2. Korrelationerna (r) mellan kärnkraftsåsikt och samtliga utom en av de olika riskbedömningarna varierar i SOM94 mellan .51 och .66. Oron för kärnenergihanteringen i Östeuropa är undantaget som uppvisar ett lägre samband med kärnkraftsåsikt (.18).
3. Kärnkraftsmätningarna i SOM-undersökningen 1994 ingår i forskningsprojektet Kärnkraftsopinionen i Sverige som finansieras av Statens kärnkrafts-inspektion (SKI).
4. Förutom kärnavfallsfrågan är det frågan om atomvapenspridning som oroar svenska folket mest. Oron för atomvapenspridning har under hela perioden varit något större, undantaget vid mättillfället 1988.
5. Se Bennulf och Jarlbro, 1995
6. Det näst högsta värdet - 6.8 - uppmättes 1986 för frågan om atomvapenspridning.
7. Se Hedberg, 1994
8. Se t ex Holmberg och Asp, 1984; Oskarsson 1991, och Holmberg, 1995
9. Se Hedberg, 1994 Även åsiktsstruktureringen i invandrarfrågan har studerats tidigare. (se t ex Bennulf och Demker, 1992 och Demker 1993). Styrkan i sambanden mellan frågan om ett slutförvar i den egna kommunen å ena sidan och kärnkraftsåsikt, riskbedömning av avfallshanteringen och slutförvaringen samt huruvida man upplever hanteringen av det högaktiva avfallet som ett hot mot miljön å andra sidan är .36 (.45 1993), .43 respektive .50. Korrelationen mellan människors åsikter i invandrarfrågan och i frågan om man kan tänka sig en flyktingförläggning i hemkommunen är i SOM-undersökningen 1994 .66.
10. Uppgifterna angående flyktingförläggningar och anläggningar för miljöfarligt avfall utelämnas då de ligger utanför de områden som omfattas av energi- och kärnkraftsinformationen.

Referenser

- Bennulf, Martin och Demker, Marie (1992). "Vi och dom. Svenska folkets åsikter om flyktingmottagande" I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Trendbrott?* SOM-rapport 8. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Bennulf, Martin och Jarlbro, Gunilla (1995). "Rör inte min bil" i denna volym.
- Demker, Marie (1993). "Stäng gränserna?! Svenskarnas åsikter om flyktingmottagning" I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport 9. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Hedberg Per, (1994) . "Kärnavfall - Nej tack!" I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. SOM-rapport 11. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent. (1984). *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören. (1990). "Svenska folket riskbedömer kärnkraftens slutförvaring." I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Medier och opinion i Sverige*. SOM-rapport 5. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Holmberg, Sören. (1992). "Kärnkraften - ett seglivat stridsäpple." I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Trendbrott?* SOM-rapport 8. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Holmberg Sören, (1995). "Kärnkraften II" i denna volym.
- Oskarson, Maria. (1991). *Kvinnor, män och kärnkraft. Statens kärnbränslenämnd. SKN rapport 50*. Stockholm: Allmänna Förlaget.

Att bli en riktig svensk

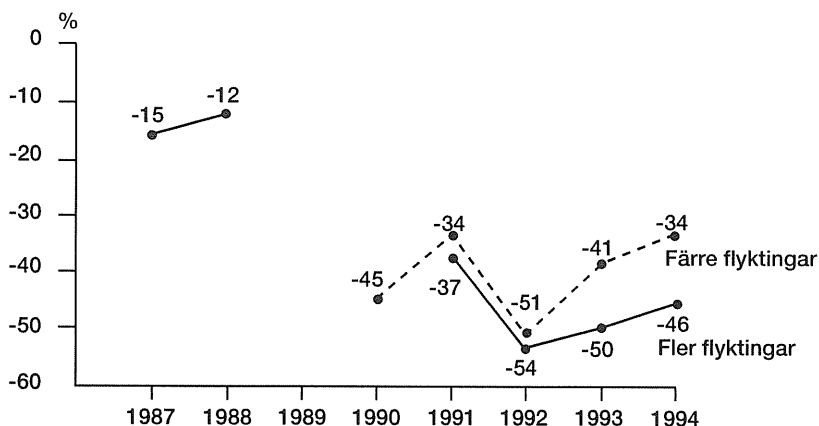
MARIE DEMKER

Flyktingar och invandrare som kommit till Sverige deltar i olika åtgärder för att underlätta anpassningen till det svenska samhället. Språkundervisning, vidareutbildning, arbetsförmedling och praktik är några av de medel som använts i den svenska invandrapolitiken. I vårt land har mer än tio procent av befolkningen utländsk bakgrund. Begreppet "det mångkulturella samhället" har då och då diskuterats som en möjlig framtid för det tidigare ganska homogena Sverige. Tanken på ett heterogent samhälle präglad av flera språk, kulturer och livsmönster kan delvis kopplas till den individualistiska revolution som dragit fram genom hela västvärlden sedan 1960-talet. I och med etablerandet av ett ekonomiskt välstånd och en välfärdsstat efter det andra världskriget kunde västvärlden kosta på sig att "låta tusen blommor blomma". En av invandrapolitikens viktigaste uppgifter har länge, med ett mångkulturellt samhälle för ögonen, varit att stärka flyktingars och invandrades egen kulturella identitet.

Den svenska invandrapolitiken befinner sig under omprövning. Med nya invandragrupper och stor arbetslöshet är inte bevarandet av särartskulturen längre det primära målet. Sverige har mer och mer närmat sig tanken att assimilering av de invandrade svenskarna bör vara politikens mål. Vad tycker då den svenska opinionen om den svenska invandrapolitikens mål? I vilka grupper finns det stöd för särartsmålet och i vilka grupper är det assimileringensmålet som är det viktigaste? Finns det i opinionen ett samband med andra åsikter om flyktingar och invandrare?

Innan vi går vidare i diskussionen om invandrapolitikens mål bör vi undersöka hur svenskarnas inställning till att ta emot flyktingar i landet förändrats¹. Den svenska opinionens inställning till att ta emot flyktingar och invandrare har sedan 1992 blivit något mer positiv. Fortfarande finns dock ett starkt motstånd mot att ta emot fler flyktingar i Sverige (figur1).

Figur 1 Svenska folkets attityd till flyktingmottagning

Kommentar: Opinionsbalansen är beräknad på ett sådant sätt att ju högre siffra efter minustecknet desto mer negativ till flyktingar är opinionen.

För första gången kan vi nu också få veta hur den svenska opinionen ställer sig till invandarpolitiken gentemot de invandrare som redan befinner sig i landet. Skall den svenska politiken befordra assimilering eller särart?

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om invandarpolitikens mål

	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag	Summa procent
"Invandarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att bevara sin nationella kultur och tradition"	23	35	42	100 N=1645
"Invandarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition"	80	15	5	100 N=1638

Kommentar: Svartalternativen var "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag" samt "mycket dåligt förslag". I tabellen är mycket och ganska bra respektive mycket och ganska dåligt förslag sammanslaget.

Åsikten att den svenska politiken skall hjälpa invandrarna att anpassa sig till det svenska samhället har ett massivt stöd i opinionen, 80 procent av befolkningen delar den uppfattningen (tabell 1). Att invandrapolitiken istället, eller också, skall hjälpa invandrarna att bevara sin egen nationella tradition och kultur har däremot ett betydligt mindre stöd, endast 23 procent av befolkningen har den åsikten².

Bland vilka sociala grupper och i vilka partier har ståndpunkten att den svenska politiken skall inriktas på att bevara invandrarnas egen nationella kultur störst stöd? Finns det någon skillnad mellan svenska medborgare och utländska medborgare?

Tabell 2 Vilka grupper är mest positiva till att bevara invandrarnas egen kultur och tradition?

Bra förslag att bevara nationell tradition och kultur	Procentandel	Opinionsbalans
SAMTLIGA	23	-17
Kön		
Kvinnor	29	-8
Män	19	-30
Medborgarskap		
Svenskt	23	-21
Utländskt	53	-4
Kyrkbesök		
Aldrig under året	22	-23
En gång per kvartal eller mer	27	-33
Partisympati		
Vänsterpartiet	30	-7
Socialdemokraterna	26	-14
Centerpartiet	22	-20
Folkpartiet	23	-7
Moderaterna	13	-45
Kristdemokraterna	22	-20
Miljöpartiet	37	+5
Ålder		
15-19	26	-30
20-29	32	-32
30-39	21	-51
40-49	25	-23
50-59	23	-47
60-75	29	-16

Kommentar: Opinionsbalansen har beräknats genom att ta andelen som anser att det är ett mycket eller ganska bra förslag att bevara invandrarnas nationella kultur och tradition, minus procentandelen som anser att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag. Ju högre tal efter minustecknet desto mer negativ är gruppen till särartsmålet.

De grupper som är mest positiva till bevarandet av den nationella särarten är kvinnor, utländska medborgare och personer över 60 år. I de politiska partierna är miljöpartiets, folkpartiets och vänsterpartiets sympatisörer de mest positiva till bevarandet av den nationella särarten. Allra mest negativa till bevarandet av särarten hos de invandrade svenskarna är sympatisörer till moderaterna. De personer som själva tillhör en "särartskultur" - utländska medborgare - är betydligt mer positiva till bevarandet av en sådan. Man bör dock notera att de utländska medborgarna också är lika positiva till assimilering som övriga svenskar, 88 procent mot 83 procent av de svenska medborgarna. Med vilka andra politiska åsikter samvarierar då stödet för särartsmålet i svensk invandrapolitik?

Stödet för en "särartspolitik" borde komma framför allt från personer som själva har individualistiska åsikter om samhället. Åsikten att det är bra om den svenska invandrapolitiken kan hjälpa invandrarna att bevara sin egen nationella kultur borde i så fall ha samband med åsikter som t ex önskan om mindre av statlig styrning i politiken. De som förespråkar särartsmålet bör vara mer negativa till EU eftersom den svenska kulturen i Europa också kan uppfattas som hotad. Stöd för särartsmålet bör däremot ha ett positivt samband med motstånd mot att minska u-hjälpen, som i många fall stöder människor vars nationella kultur är hotad.

Tabell 3 Inställning till andra politiska sakfrågor inom de grupper som förespråkar assimilering respektive bevarandet av invandrarernas nationella kultur (procent)

	Bevara nationell särart	Anpassa till svensk kultur
<i>Bra förslag att:</i>		
Minska offentlig sektor	32	40
Privatisera statliga företag	25	31
Privatisera äldreomsorgen	19	18
Höja skatterna	60	45
Minska U-hjälpen	19	32
Sverige skall vara medlem i EU	36	42

Stödet för särartspolitikerna kommer enligt tabell 3 inte från personer som är negativa till statliga ingrepp i politiken. Istället har en negativ attityd till privatisering och positiv attityd till offentlig sektor och högre skatter samband med stöd för bevarandet av invandrarernas

nationella tradition och kultur. Däremot återfanns det hypotetiserade sambandet mellan en positiv attityd till u-hjälp, en negativ attityd till EU-medlemskap och en positiv syn på särartsmålet.

Den grupp som stöder särartsmålet i den svenska invandrapolitiken är alltså mer positiv till statliga ingrepp i samhället än den grupp som stöder assimileringmålet. Det hypotetiserade negativa sambandet mellan önskan om statliga ingrepp i samhället och stöd för särartskultur återfanns inte i opinionen. Är det istället så att den grupp som förespråkar att den svenska politiken skall inriktas på bevarandet av den nationella särarten hos invandrarna är de som omfattar individualistiska värden?

Tabell 4 Prioritering av vissa värden inom de grupper som förespråkar anpassning respektive bevarande av invandrarernas nationella kultur (procent)

	Bevara nationell särart	Anpassa till svensk kultur
<i>Mycket viktigt med:</i>		
Självförverkligande	39	33
Jämlikhet	62	50
Frihet	82	84
Frälsning	14	9
Rättvisa	79	83

Den grupp som stöder särartsmålet i svensk invandrapolitik tycker enligt tabell 4 att individuellt självförverkligande är lite viktigare än den grupp som stöder assimileringmålet. Även ett individuellt mål som personlig frälsning upplevs i något högre utsträckning som mycket viktigt av den grupp som stöder särartsmålet i svensk invandrapolitik. Men också jämlikhet har större stöd hos gruppen som stöder särartsmålet i svensk invandrapolitik.

Vi kan således konstatera att en positiv attityd till särartsmålet i svensk invandrapolitik påverkas av om individen själv tillhör en särartskultur, är kvinna, är äldre, har partisympatier i liberal, grön eller röd riktning samt av en prioritering av framförallt jämlikhet. Flera av de grupper som är mest positiva till särartsmålet - kvinnor, äldre, utländska medborgare och miljöpartister - skulle själva kunna upp-leva ett visst utanförskap. Attityden till bevarandet av den nationella kulturen hos invandrarna kan i det perspektivet beskrivas

som relaterat till uppfattningen om den egna gruppens behov av stöd och skydd från samhället.

Men synen på främlingar kan också sägas beskriva en egen åsiktsdimension i politiken. Det tycks finnas konsistens i uppfattningen om invandrare och flyktingar.

Tabell 5 Åsikt om flyktingmottagning inom de grupper som förespråkar anpassning respektive bevarande av invandrarernas nationella kultur (opinionsbalans)

	Bevara nationell särart	Anpassa till svensk kultur
<i>Bra förslag att:</i>		
Ta emot färre flyktingar	-8	+39
Ta emot fler flyktingar	-2	-49

Kommentar: Opinionsbalansen har beräknats genom att ta andelen som anser det vara ett ganska eller mycket bra förslag att ta emot fler respektive färre flyktingar minus andelen som anser det vara ett ganska eller mycket dåligt förslag. Ju högre siffra efter tecknet desto mer positiv respektive negativ är gruppen till förslaget.

Tabell 5 ovan visar att uppfattningen om hur många flyktingar Sverige skall ta emot och uppfattningen om huruvida den svenska politiken skall inriktas mot anpassning eller bevarandet av nationella kulturer har ett starkt samband. Inom den grupp som förespråkar bevarandet av nationell särart finns en mer positiv inställning till att ta emot flyktingar än i den grupp som förespråkar en anpassning till det svenska samhället.

Om vi ser bara på personer som tar klar ställning mot bevarandet av den nationella egenarten så är dessa också klart mer negativa till att ta emot fler flyktingar. Tabell 6 visar att synen på antalet flyktingar och invandrare i det svenska samhället är starkt korrelerad med synen på hur de skall tas emot.

Tabell 6 Inställning till att ta emot färre flyktingar och till att bevara invandrarnas nationella kultur (procent)

	Bra förslag att ta emot <u>färre</u> flyktingar	Dåligt förslag att ta emot <u>färre</u> flyktingar
Bra förslag att bevara nationell särart	15	18
Dåligt förslag att bevara nationell särart	61	6
		S:a 100%

Kommentar: I tabellen återfinns endast personer med en åsikt i båda frågorna, n=851.

Att prioritera målet att bevara den nationella egenarten hos invandrare och flyktingar för också med sig ett större välkomnande av flyktingar och invandrare. Vi vet sedan tidigare att den personliga toleransen gentemot invandrare har samband med åsikter om antalet flyktingar som bör tas emot i Sverige³. Det tycks finnas ett åsiktsmönster i frågor om flyktingar och invandrare: intolerant uppfattning om invandrare i familjen och negativ attityd till att ta emot fler flyktingar i Sverige samvarierar⁴. På samma sätt samvarierar en positiv uppfattning om särartsmålet i svensk invandrapolitik och en positiv inställning till att ta emot fler flyktingar i Sverige⁵.

En tänkbar förklaring till den konsistens som finns i åsiktsmönstren om invandrare och flyktingar kan finnas i den samhällsetik som individen omfattar. En kommunitär samhällsetik innebär att individen uppfattar sig själv som en del av en samhällsgemenskap, eller en mindre gemenskap inom samhället. Den kommunitära etiken lägger större tonvikt vid omsorg om individen, medan den atomistiska etiken lägger större tonvikt vid rättvisa för individen. En individ som omfattar en kommunitär samhällsetik skulle betona stöd för att bevara särartskulturer, samhällelig omsorg efter behov och vikten av att tillhöra en gemenskap, som t ex familjen, inom samhället. En individ som omfattar en atomistisk samhällsetik skulle istället betona vikten av att individuellt ta konsekvenserna av t ex en flyttning till ett annat land, prioritera rättvisa i meningen att alla har samma chans och betona vikten av att främja individens möjligheter till framgång och utveckling.

Noter

1. Respondenterna har tagit ställning till de två förslagen "Ta emot färre flyktingar i Sverige" respektive "Ta emot fler flyktingar i Sverige". Svartalternativen var: Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag samt Mycket dåligt förslag. Personer som svarat "vet ej" har ej räknats med i procentbasen.
2. Respondenterna fick ta ställning till de två förslagen "Invandrapolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att bevara sin nationella tradition och kultur" respektive "Invandrapolitiken bör hjälpa invandrare att anpassa sig till svensk tradition och kultur." Svartalternativen var Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag och Mycket dåligt förslag.
3. Se Demker, Marie & Gilljam, Mikael (1994) "Om rädslan för det främmande" i *Vägval*. SOM-rapport 11, SOM-institutet, Göteborgs Universitet.
4. Pearsons R 0.29.
5. Pearsons R 0.47.

Förnyat samhällsförtroende

MARIA ELLIOT

SOM-undersökningarna har fortlöpande studerat utvecklingen av det svenska samhällsförtroendet sedan mätserien startade vid mitten av 1980-talet. På det stora hela har bilden varit rätt luguber. Tilltron till flera centrala samhällsinstitutioner har minskat påtagligt. Det genomsnittliga förtroendet för de institutioner som ingår i undersökningen sjönk stadigt fram till 1992.

1992-1993 föreföll förtroendenedgången att bromsas. Den senaste SOM-mätningen visar att det inte var någon tillfällig utplaning av den negativa trenden. Mellan 1993 och 1994 vände utvecklingen för praktiskt taget samtliga undersökta institutioner. För ett flertal visar siffrorna för 1994 det högsta förtroende som noterats sedan mätserien inleddes 1986.

Samhällsförtroendet 1994

I undersökningen ingår institutioner från flera olika samhällsområden: ekonomiska sektorn (banker och storföretag), massmedier (dagspress och radio/TV), offentlig sektor med inriktning på social service (sjukvård, polis och grundskola), statsstyret (riksdag och regering) samt försvaret, de fackliga organisationerna, svenska kyrkan och domstolarna (de två senare har bara undersökts de senaste åren).

Vid SOM-mätningen 1994 rangordnade sig de undersökta samhällsinstitutionerna förtroendemässigt med sjukvård och polis i topp och banker och de fackliga organisationerna lägst (tabell 1). (Rangordningen bygger på skillnaden mellan den andel som visar tilltro för en institution - dvs som anger att de har mycket stort eller ganska stort förtroende - och den andel som uttrycker misstro - dvs som anger mycket litet eller ganska litet förtroende. Det balansmått som detta resulterar i väger alltså in både den tilltro och den misstro som allmänheten hyser för institutionen.)

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 1994 (procent, balansmätt)

	Stort	Varken stort eller litet	Litet	Balans- mätt	Antal
Sjukvården	81	15	4	+77	1668
Polisen	71	21	8	+63	1661
Radio/TV	54	40	7	+47	1648
Grundskolan	56	34	10	+47	1635
Domstolarna	53	31	16	+37	1652
Regeringen	42	41	17	+26	1663
Försvaret	42	42	16	+26	1646
Riksdagen	41	43	16	+25	1646
Storföretagen	35	48	17	+18	1638
Dagspressen	33	49	18	+15	1637
Svenska kyrkan	35	43	22	+13	1643
Bankerna	27	38	36	-9	1658
De fackliga org	24	43	33	-10	1635

Ann: Balansmättet utgörs av andelen stort förtroende minus andelen litet.

Grundskola, etermedier och domstolar åtnjuter också jämförelsevis högt förtroende, medan förtroendet för regering, försvar, riksdag, storföretag, dagspress och svenska kyrkan ligger något lägre. För samtliga dessa institutioner gäller att andelen med stort förtroende är större än andelen med litet förtroende, vilket inte är fallet med bankerna och fackföreningarna. Här överväger misstron något.

Det generella mönstret är att offentlig service och etermedier åtnjuter högst förtroende. Detta är en omständighet som vi känner igen från tidigare mätningar - sjukvård, polis och radio/TV har alltid rangordnats högst när det gäller svenska allmänhetens samhällsförtroende.

Förtroendeförändringar

Samtliga institutioner utom etermedierna kan tillgodoräkna sig ett ökat förtroende sedan förra mätningen 1993 (tabell 2). Störst är förändringarna för regeringen och riksdagen; bankerna, storföreta-

gen och försvaret visar också substantiella positiva förändringar. För övriga institutioner är ökningen relativt måttlig, men entydig. Det är enbart radio/TV som ligger kvar på samma nivå som förra mätningen.

Tabell 2 Förtroendet för samhällsinstitutioner 1986-1994 (balansmått)

	1986	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Sjukvården	+69	+62	+64	+56	+54	+68	+68	+76
Polisen	+52	+44	+53	+44	+44	+50	+51	+63
Radio/TV	+46	*	+50	+43	+42	+53	+45	+46
Grundskolan	+22	+22	+35	+27	+24	+38	+38	+46
Försvaret	+13	+14	+15	+11	+3	+1	+9	+25
Regeringen	+36	+24	0	-28	-5	-19	-27	+25
Riksdagen	+32	+35	+13	-11	+3	-11	-15	+23
Storföretagen	+8	+2	+9	+16	-6	-9	-3	+18
Dagspressen	+8	*	+28	+17	+4	+27	+6	+14
De fackliga org	-6	-11	-12	-23	-23	-19	-19	-11
Bankerna	+62	+51	+38	+47	-2	-36	-37	-11
Medelvärde:*								
Inkl medier	+31	-	+27	+18	+13	+13	+11	+29
Exkl medier	+32	+27	+24	+15	+10	+7	+7	+28

* 1988 års mätning av medierna är ej jämförbar med övriga mätpunkter. Av den anledningen ges även två serier av medelvärden: en som inkluderar medierna men där 1988 faller bort, och en för samtliga år som inte inbegriper medierna.

Anm: Siffrorna för 1994 bygger på en datamängd som anpassats till de övriga åren för jämförbarhetens skull, vilket innebär att (till skillnad från tabell 1) utländska medborgare och åldersgruppen 76-80 år exkluderats. Svenska kyrkan och domstolarna utgår ur jämförelsen över tid, då mätpunkter saknas före 1993 respektive 1994.

Jämför man bakåt över åren innebär 1994 års siffror att offentlig service idag åtnjuter högre förtroende än någonsin tidigare under mätperioden. Samma gäller försvaret och storföretagen. Tillsammans med bankerna har försvaret och storföretagen därmed brutit den recession som präglat förtroendet för dessa institutioner efter 1990 - även om bankerna fortfarande ligger på en betydligt lägre nivå än under glansperioden före "affärerna" och räntekrascherna.

Att förtroendeförändringarna mellan 1993 och 1994 är mest påtagliga beträffande regering och riksdag kan föras tillbaka på riksdagsvalet 1994, som ägde rum strax innan SOM-undersökningen genomfördes. Riksdagsvalet medförde ett regeringsskifte, och liksom vid förra regeringsskiftet 1991 avsatte det omedelbart spår i förtroendet för statsstyret.

Samhällsförtroende och partisympati

De olika institutionernas förtroendebas i allmänheten beror - inte oväntat - mycket på partisympati (tabell 3). I vissa fall slår skiljelinjerna mellan de politiska blocken igenom: Förtroendet för banker, storföretag, försvar, domstolar och svenska kyrkan vilar i första hand på borgerliga partisympatisörer, medan förtroendet för fackföreningarna främst faller tillbaka på vänsterpartistiska och socialdemokratiska anhängare.

Tabell 3 Förtroendet för samhällsinstitutioner efter partisympati 1994 (balansmått)

	v	s	c	fp	m	kds	mp
Regeringen	+14	+40	+17	+43	+17	+24	+5
Polisen	+50	+64	+70	+69	+70	+73	+53
Sjukvården	+68	+80	+77	+82	+75	+71	+67
Försvaret	-5	+25	+38	+23	+40	+26	+6
Riksdagen	+19	+36	+20	+36	+18	+24	+5
Bankerna	-34	-7	-7	+2	-12	+9	-16
Dagspressen	+9	+15	+19	+34	+12	-2	+17
De fackl org	+7	+13	-18	-21	-46	-33	-7
Radio/TV	+44	+55	+50	+54	+37	+32	+44
Grundskolan	+49	+51	+57	+57	+37	+39	+37
Storföretagen	-14	+8	+21	+43	+45	+24	+2
Svenska kyrkan	-5	+9	+27	+33	+15	+40	+19
Domstolarna	+40	+36	+40	+61	+40	+33	+31
Medelvärde	+19	+33	+32	+40	+27	+28	+20
Minsta antal svarspersoner	110	663	115	128	345	53	84

Men vissa institutioner kan visa en blandad bas. Offentlig service har en bred förankring bland samtliga partier med undantag för vänsterpartister och miljöpartister. De som sympatiserar med v och mp är å andra sidan överlag mest kallsinniga när det gäller samhällsförtroende - de har minst förtroende generellt för de olika samhällsinstitutionerna. De med den varmaste attityden är framför allt folkpartister och i viss mån socialdemokrater. Detta kommer bland annat till uttryck i förtroendet för regering och riksdag, som strax efter riksdagsvalet var klart högst bland dessa två sympatisörsgupper.

Blandad partibild

Förändringarna av förtroendet mellan 1993 och 1994 i olika sympatisörsgupper visar tydligt att det kraftigt ökade förtroendet för regering och riksdag beror på regeringsskiftet (tabell 4). Ökningen faller till övervägande delen tillbaka på socialdemokrater och vänsterpartister. Men också folkpartiet visar påtagliga ökningarna i förtroendet efter regeringsskiftet, samtidigt som andra borgerliga partier inte tappat nämnvärt i förtroende.

Tabell 4 Förtroendeförändringar efter partisympati 1993-1994 (differens balansmått respektive år)

	v	s	c	fp	m	kds	mp
Regeringen	+80	+105	+10	+43	-28	+1	+48
Polisen	+48	+11	+11	+13	+15	+1	+13
Sjukvården	+3	+7	+2	+20	+7	-4	+8
Försvaret	+26	+23	+17	+12	+13	+5	+8
Riksdagen	+56	+62	+19	+37	+3	+19	+31
Bankerna	+36	+30	+41	+45	+10	+50	+29
Dagspressen	-3	+7	+14	+30	+6	+2	+32
De fackl org	-10	+5	+23	+19	+8	+1	+10
Radio/TV	+5	0	+16	+20	+3	-21	-7
Grundskolan	+32	+5	+22	+22	+3	0	-1
Storföretagen	+43	+25	+27	+37	+14	+17	+12
Svenska kyrkan	+1	+10	+2	+24	+3	-6	+15

Anm: Förändringarna för v, kds och mp bygger på ett relativt litet antal svars personer.

Detta behöver inte betyda att också borgerliga partisympatisörer har större förtroende för en socialdemokratisk regering än en borgerlig. Eftersom undersökningen gjordes kort efter regeringsskiftet är det inte självklart vilken regering/riksdag som svarspersonerna haft i tankarna då de svarade på frågan. Det troliga är att socialdemokraterna uttryckt sina förhoppningar på den tillträdande regeringen, medan många borgerliga sympatisörer gett sitt erkännande till den avgående regeringen¹.

När det gäller det allmänt ökade förtroendet 1993-1994 finns inte heller någon entydig skiktning efter partisympati. De tydliga ökningarna av förtroendet för storföretag, banker och försvar 1993-1994 har olika partiförankring. När det gäller försvaret är det främst vänsterpartister och socialdemokrater som står för förstärkningarna. Förtroendet för bankerna visade störst återhämtning bland folkpartister och kds:are och minst bland moderater. Uppgången av förtroendet för storföretagen, slutligen, syns tydligare bland vänsterpartister än övriga; även här visar moderata partisympatisörer en mindre gynnsam utveckling än övriga.

Det ökande samhällsförtroendet generellt 1993-1994 syns tydligast bland framför allt folkpartister. Här har förtroendet växt relativt mycket beträffande nästan samtliga institutioner. Men vänsterpartistiska partisympatisörer har också de ökat sitt förtroende i större utsträckning än andra grupper, trots att de fortfarande tillhör dem som hyser störst misstro mot samhällets institutioner. De som visade den svalaste förtroendeutvecklingen under det generella förtroendeuppsvinget tillhör främst moderaterna och kds.

Not

1. Förra regeringsskiftet, 1991, resulterade i en mer entydigt partipolitiserad förtroendeförändring. De borgerliga ökade sitt förtroende påtagligt, medan socialdemokraternas förtroende sjönk. Att inte dessa mekanismer syns lika tydligt efter regeringsskiftet 1994 kan bero på att undersökningen detta år gjordes tätare in på valet än undersökningen 1991. Detta kan ha bidragit till att göra svarspersonerna osäkra på vilken regering/riksdag som frågan om förtroendet gällde.

Namnpublicering i medierna

BRITT BÖRJESSON
LENNART WEIBULL

En av de pressetiska frågor som har diskuterats mest under senare år har varit namnpublicering. Frågan har varit i vad mån det är rimligt att publicera enskilda människors namn, i första hand när det gäller rapportering av brott, men också vid olyckor. Under andra hälften av 1980-talet debatterades bl a 33-åringen respektive 42-åringen i rättsprocessen mot Olof Palmes mördare, där vissa tidningar valde att publicera 42-åringens namn i anslutning till att han åtalades, andra väntade till efter tingsrättens dom. Åmsemorden, 'nöjesprofilen' 'sexsekten' i Lindesberg är andra uppmärksammade och omdebatterade fall. De medier som valde att publicera hänvisade till allmänintresset att få veta sanningen, medan de som höll inne namnet pekade på den skada publiceringen kunde medföra för den berörde och hans omgivning.

Sedan början av 1990-talet har principerna kommit att ändras både i teori och praktik. Det har genomförts ett par revisioner av de pressetiska reglerna (jfr Weibull och Börjesson, 1995). Inom både press, radio och TV, framför allt kvällstidningarna, har också publicering av namn även på misstänkta personer blivit allt vanligare.

I det följande skall regeln om namnpublicering belysas utifrån allmänhetens perspektiv. Avsikten är att studera hur allmänheten ser på frågan och hur bedömningen har förändrats över tid, inte minst mot bakgrund av den ökade debatten under början av 1990-talet. Vidare görs vissa jämförelser med hur journalister bedömer namnpublicering.

Principfrågan

De pressetiska reglerna om namnpublicering är närmast som en förlängning av principen om respekt för den personliga integriteten. Denna utgår ifrån att det i samhället skall finnas dels en privat, fredad sektor, dels en offentlig sektor öppen för insyn. Den personliga

integriteten respekteras genom att det markeras en rågång mellan privatliv och offentlighet. Rågången kan överträdas om det privata på något sätt har avgörande relevans för det offentliga (jfr Sterzel, 1971; SOU 1980:3). Detta är beskrivningskategorier, som ligger mycket nära dem som Jürgen Habermas använder i sin bok *Borgerlig offentlighet* (1962), då han talar om privatsfär och offentlig sfär.

De etiska reglerna handlar dock även om privata och offentliga personer. I en tidigare upplaga av reglerna markerades detta genom påpekandet att även 'offentliga personer' har en fredad sektor. Också nuvarande formuleringar beträffande 'offren för olyckor och brott' uttrycker en hänsyn till personer oavsett om dessa befinner sig i den privata eller offentliga sfären.

Om vi utgår från motsatsparen privat respektive offentlig sfär och privat och offentlig person är det rimligt att utgå från en typologi som rymmer fyra möjligheter (jfr Weibull, 1989; Börjesson, 1991):

		SFÄR	
		Privat	Offentlig
PERSON	Privat	1	2
	Offentlig	3	4

Traditionell nyhetsjournalistik befinner sig huvudsakligen i ruta 4; den handlar i första hand om offentliga personer i offentligheten. En studie av hur i journalistiken förekommande människor fördelar sig visade att offentliga personer i offentlig sfär svarade för ca 45 procent av alla namngivna personer, medan privatpersoner i privatsfär ligger på knappt 15 procent. Vidare är det vanligare med rapportering om privatpersoner i offentligheten (ca 25 procent) än med offentliga personer i det privata (drygt 15 procent). Av icke-namngivna personer finns inte oväntat de flesta i ruta 1 (Svensson, 1989).

Resultatet illustrerar den strukturering av offentligt och privat som görs i medierna - och den ligger väl i linje med vad som uttalas i de etiska reglerna. Tidigare studier av allmänhetens bedömningar visade att en persons position i samhället var avgörande då det gällde svarspersonernas benägenhet att publicera namn i massmedierna. Det framkom också att politisk position ökade människors benägenhet till namnpublicering (Börjesson, 1990).

Frågan för det följande är nu hur allmänheten ser på det rimliga i detta. Schemat som helhet kommer emellertid inte att prövas i detta sammanhang, utan fokus ligger på hur människor uppfattar det rimligt att redovisa namn i den massmediala offentligheten med hänsyn till den berörda personens position i samhället.

50.000 kronorsfrågan

I syfte att belysa människors uppfattning om graden av offentlighet hos personer med olika samhällsposition konstruerades en fråga som utgick från exemplet att det till massmediernas kännedom kommit bekräftade uppgifter om att en person förskingrat 50.000 kronor ur en föreningskassa. Den konkreta frågan var i vad mån det var rimligt att publicera personens namn i massmedia. Därefter gavs exempel på personer med olika typer av social position, bl a statsråd, VD, grundskole- rektor och programledare i TV. För varje typ skulle svarspersonerna ange om man ansåg det var rimligt att publicera namnet eller ej.

Genom att samma fråga ställts i SOM-undersökningen 1990 finns det möjlighet att bedöma förändringar över tid. Jämförelser kan även göras med journalistkåren som fått ta ställning till motsvarande fråga både 1989 och 1994 (Löfgren-Nilsson, 1994).

Offentligt och privat 1994

Ett huvudintryck av svaren är att allmänheten generellt är förhållandevis benägen att i de redovisade exemplen acceptera namnpublicering. I över hälften av exemplen är det en majoritet som anser att namn absolut bör publiceras; i samtliga fall är det en majoritet som menar att det kan vara befogat (Tabell 1).

Inte oväntat är allmänhetens syn på offentlighet nära kopplad till det politiska livet. De grupper där en mycket stor majoritet menar att namnen bör publiceras gäller politiker - statsråd, kommunpolitiker eller enskild riksdagsman. Skillnaden i förhållande till facklig förtroendeman är dock högst marginell och även VD för ett storföretag ligger förhållandevis högt.

Tabell 1 Åsikt om namnpublicering 1994 (procent och balansmått)

Fråga: Om vi antar att massmedierna har bekräftade uppgifter om att en person förskingrat 50 000 kronor ur en föreningskassa, anser Du att medierna med hänsyn till allmänintresset bör publicera namnet om gärningsmannen är:

Position	Namn bör anges:				
	Ja absolut	Ja kanske	Nej, knappast	Nej, absolut inte	Balansmått*
Statsråd	66	18	10	4	+70
Kommunpolitiker	62	20	11	5	+66
Enskild riksdagsman	59	23	11	5	+66
Facklig förtroendeman	59	22	12	5	+64
VD vid ett stort företag	54	23	15	5	+57
Rektor på en grundskola	49	25	17	5	+52
Ordförande i lokal idrottsförening	45	25	21	5	+44
Programledare i TV	41	24	25	6	+34
Lokal affärsman/småföretagare	38	26	25	6	+33
Genomsnitt	53	23	16	5	+54

* Balansmått beräknas genom att procentandelen som svarat att namn absolut eller kanske bör publiceras minskas med andelen som anser att namn knappast eller absolut inte bör publiceras. Balansmått med värde +100 innebär då en samstämmigt positiv bedömning, medan -100 står för en samstämmigt negativ bedömning. Vid balansmått med värde 0 är åsikterna maximalt spridda.

Anm: Grupperna är redovisade i rangordning, inte i den ordning som de förekom i frågan.

De enda grupper där det finns en relativt stor andel - 1/4 eller fler - av allmänheten som menar att namn inte bör publiceras är ordförande i lokal idrottsförening, programledare i TV och lokal småföretagare. Dessa personer tillerkänns alltså rätt till en större privat sfär än personer med mera makt i samhället. Den allmänna tendensen är att det finns ett samband mellan maktställning och namnpublicering; allmänheten är mindre benägen att undvika namn på personer som har någon form av inflytande i samhället.

Det finns små eller inga skillnader mellan mäns och kvinnors bedömningar. Tidigare antaganden om att kvinnor överlag skulle vara mera tveksamma till namnpublicering får inget stöd. Endast i två fall, programledare i TV och småföretagare, går tendensen i denna riktning. Inte heller kan någon större skillnad noteras mellan olika åldersgruppers bedömningar. Möjligen är tendensen att äldre är något mera benägna att acceptera namnpublicering än övriga.

Den stora skillnaden i bedömningar går emellertid mellan personer med olika utbildningsbakgrund. Högutbildade är i samtliga fall, utan undantag, mera tveksamma till namnpublicering än vad lågutbildade är. De största skillnaderna mellan utbildningsgrupperna finns för dem som ligger lägre i rangordningen som denna framträder i tabell 1; här är avståndet mellan balansmåtten mellan 30 och 35 procentenheter. Däremot är skillnaden i bedömning relativt liten när det gäller publicering av högt uppsatta politikernas namn.

Samma utbildningsskillnader framkommer även i andra aktuella undersökningar av pressetik. I en specialstudie av hur den svenska allmänheten värderade mediernas rapportering om Estonia-katastrofen hösten 1994 visar sig de högutbildade vara de mest kritiska, medan lågutbildade menar att bevakningen gjordes på ett i stort rimligt sätt (Weibull och Hillve, 1995). Det kan bara spekuleras om vad som kan förklara skillnaderna i bedömning. En faktor kan vara att högutbildade har en allmänt kritisk inställning till olika samhällsfenomen.

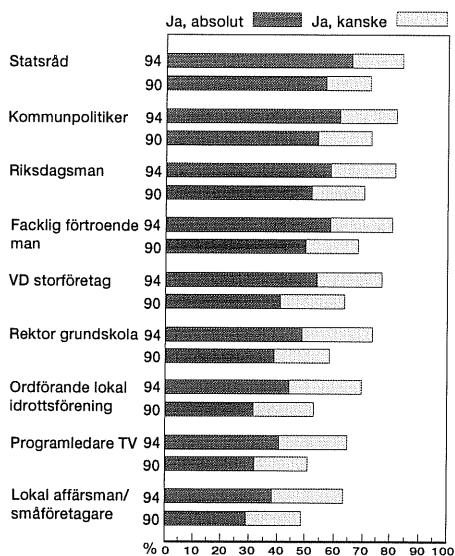
Förändringar 1989 - 1994

Under början av 1990-talet har namnpubliceringar av misstänkta personer blivit allt vanligare (Weibull och Börjesson, 1995). Frågan är

då i vad mån en sådan förändring också är förankrad i människors bedömningar. I figur 1 redovisas en jämförelse i utfallet av 50.000 kronorsfrågan 1994 med hur resultatet var 1990.

Det helt entydiga mönstret är att acceptansen för namnpubliceringen har blivit klart större. För alla personer i alla nio positioner har andelen som anser att namn absolut bör publiceras ökat. Genomsnittsökningen är på tio procentenheter - från 43 till 53 procent. Även andelen som menar att man kanske bör publicera namn har ökat, vilket innebär att andelen som motsätter sig namnpublicering har minskat kraftigt.

Figur 1 Bedömningar av namnpublicering efter position bland den svenska allmänheten 1990 och 1994, procentandel som svarat "ja, absolut" och "ja, kanske"

Källa: SOM-undersökningarna 1990 och 1994

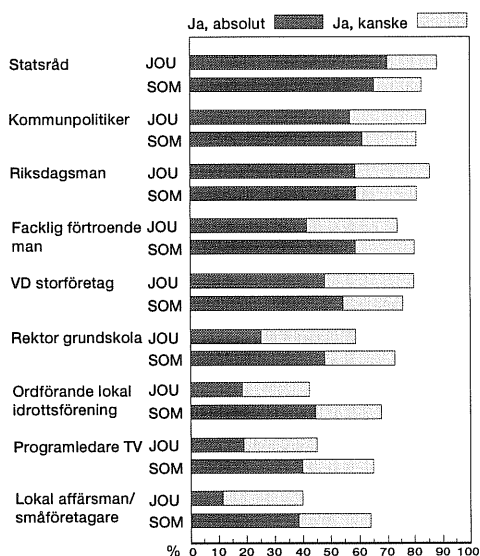
Givetvis är det inte möjligt att på grundval av enbart två mätpunkter uttala sig om någon trend. Tveksamheten år 1990 kan ha varit ovanligt stor. Samtidigt talar mycket för att det finns en generell ökning i acceptansen för publicering av namn. Exempelvis har andelen som menar att namn bör publiceras ökat på ungefär samma sätt för män-

niskor i alla positioner. Bedömningen resulterar i exakt samma rangordning 1994 som 1990; de personer som upplevs som de relativt mest offentliga respektive privata är desamma vid de två undersökningstidpunkterna.

Allmänheten och journalistkåren

Genom att det samtidigt med studien av allmänheten hösten 1994 genomfördes en motsvarande undersökning med den svenska journalistkåren finns det flera möjligheter till intressanta jämförelser. I figur 2 presenteras allmänhetens och journalistkårens bedömningar år 1994 parallellt.

Figur 2 Bedömningar av namnpublicering efter position bland den svenska allmänheten och den svenska journalistkåren 1994, procentandel som svarat "ja, absolut" och "ja, kanske"

Källor: JOU=Journalistundersökningen 1994. Slumpmässigt urval av Svenska journalistförbundets medlemmar. Totalt antal svarspersoner: 1069 (svarsprocent 67%)
SOM= SOM-undersökningen 1994

Det finns grundläggande likheter, men även stora skillnader mellan allmänhetens och journalistkårens svar på denna fråga. Likheten ligger i rangordningen. Både allmänheten och journalisterna menar att namnpublicering är befogad när det gäller politiker, men mera tveks-

sam då det gäller lokala föreningsföreträdare eller småföretagare respektive programledare i TV. Benägenheten att publicera namn ligger också på nästan exakt samma nivå mellan allmänhet och journalister beträffande personer med politisk maktposition.

Där upphör likheterna. Den största skillnaden är att allmänheten i sju av de nio exemplen är mera benägna till namnpublicering än vad man är inom journalistkåren; i ett enda fall, statsrådet, är andelen högre bland journalisterna. Skillnaderna i bedömning blir större och större ju längre ner i rangordningen man kommer. När det gäller den lokale småföretagaren anger en dryg tredjedel av allmänheten att namnet absolut bör publiceras, i jämförelse med omkring tio procent av journalisterna; om vi inkluderar alternativet 'ja, kanske' blir motsvarande tal 65 respektive 40 procent.

Resultatet kan synas oväntat mot bakgrund av de senaste årens diskussion som inte sällan har präglats av kritik från berörda mot journalisterna. En närmare analys av diskussionen visar emellertid att allmänheten är mest kritisk emot är exponeringen av offer - olycks- eller brottsoffer - i medierna. De som kritiserar publicering av namn på brottsmisstänkta personer eller brottslingar är ofta journalistkåren själv, medan detta varken är eller har varit någon stor fråga i diskussionen bland allmänheten (Weibull och Börjesson, 1995).

I sin inställning till namnpublicering liknar journalistkåren således i stor utsträckning de högutbildade bland allmänheten. Detta gäller särskilt inställningen i fråga om personer i lokalsamhället. Samma tendens finns f ö även inom journalistkåren: journalister med högre utbildning är mindre benägna att publicera namn än de med lägre.

När det gäller förändringen över tid uppvisar journalistkåren och allmänheten samma mönster. I samtliga fall är journalisterna något mera benägna till namnpublicering 1994 än de var 1989. Om vi tar andelen för att namn absolut skall publiceras ökar den dock främst för dem där benägenheten redan 1989 var hög, t ex de politiska personerna, medan ökningen är marginell när det gäller personer i lokalsamhället. I det senare fallet har andelen för alternativet 'ja, kanske' gått upp kraftigt mellan de två undersökta åren. Det är möjligt att detta är ett uttryck för en långsiktig omorientering i synen på vilka namn som det är befogat att publicera.

Vad bestämmer synen på namnpublicering?

Utgångspunkten för den redovisade analysen var frågan om vilka personer allmänheten bedömer vara så offentliga att det är rimligt att publicera deras namn om de begår en brottslig handling av inte alltför hög dignitet. Resultatet är att allmänheten i de flesta här använda exemplen menar att namnpublicering är befogad samt att benägenheten att acceptera namn har ökat mellan 1990 och 1994. Det har samtidigt visat sig att högutbildade är mera tveksamma till namnpublicering än lågutbildade och liknar härvidlag journalistkåren, där tveksamheten till att publicera namn är större än bland allmänheten, särskilt då det gäller personer i lokalsamhället.

Frågan är då hur resultatet skall tolkas. En första fråga som inställer sig är i vad mån den förändrade synen har att göra med att de i exemplet redovisade grupperna har blivit mera 'offentliga' mellan 1990 och 1994 eller om det är förväntningarna på journalistiken som har ändrats. Det kan antingen vara så att även lokala personer alltmer uppfattas som makthavare och att det därför är rimligt att deras namn redovisas i förekommande fall, eller att man menar att journalistiken nu anger så mycket namn att det inte finns skäl att just dessa grupper skall anonymiseras. Det går inte att med utgångspunkt i befintligt material få stöd för den ena eller den andra tolkningen.

När det gäller skillnaden mellan olika gruppers bedömningar är det framför allt den mellan låg- och högutbildade som är principiellt intressant. Det är ett klart mönster att personer med högre social position är mindre benägna att publicera namn. Detta kan uppfattas som ett uttryck för tolerans; man vill inte utsätta personer som redan råkat illa ut för en s k publicitetsskada genom att låta dem schavottera i medierna. Men det kan givetvis också tolkas så att personer som själva kan riskera att komma i samma situation av egennyttiga skäl ställer sig tveksamma till namnpublicering.

En annan möjlig tolkning utgår från att utbildning indikerar en egen position i samhället, och att synen på namnpublicering i denna fråga relaterar till vilken makt frågans olika personer kan antas ha jämfört med svarspersonen. Den höga benägenheten att publicera namn hos svars personer med låg utbildning blir då ett sätt att kontrollera personer med makt över svars personen - däremot är behovet mindre att kontrollera åt sidan eller neråt i en social makthierarki.

Referenser

- Börjesson, Britt (1990) Pressetik och namnpublicering. I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Medier och opinion i Sverige*. SOM-rapport nr 5. Institutionen för journalistik och masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Börjesson, Britt (1991) Synen på den journalistiska etiken. I Weibull, Lennart (red) *Svenska journalister - ett grupporträtt* (Tidens förlag)
- Habermas, Jürgen (1985) *Borgerlig offentlighet*. Uppsala, Arkiv
- Löfgren-Nilsson, Monica (1994) *Journalistundersökningen 1994*. Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Privatlivets fred*. SOU 1980:3, Malmö, Liber.
- Sterzel, Fredrik (1971) *God publicistisk sed*. Stockholm, Allmänna förlaget.
- Svensson Britt-lis (1989) *Privatliv i pressen*. Projektarbete i Informationsteknik, Göteborgs Universitet.
- Weibull, Lennart (1989) Namnpublicering och god publicistisk sed. I Holmberg, S & Weibull, L (red) *Åttiotal*. SOM-rapport nr 4. Statsvetenskapliga institutionen/avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart och Hillve, Peter (1995) *Estoniabevakningen i allmänhetens ögon*. Stockholm, Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Weibull, Lennart och Börjesson, Britt (under utgivning) *Publicistiska seder*. Tidens förlag

Svenskarnas dagspressläsning 1994

INGELA WADBRING

Svenskarna är ett i högsta grad tidningsläsande folk. Trots att vi under de senaste åren fått en mängd nya medier som konkurrerar med dagspressen om människors tid, så behåller morgonpressen sin centrala ställning i människors liv. Små förändringar har skett under årens lopp, men några större skillnader handlar det inte om. Denna översikt avser framför allt att besvara frågor om människors långsiktiga massmedieanvändning, med fokus på tryckta medier.

Hur ofta läser man tidningar, när och i vilken omfattning? Under de senaste tio åren har det skett en förändring i det totala medieutbudet, och frågan är då om det avspeglar sig i människors dagstidningskonsumtion. Vilka är det som prenumererar? Hur skaffar man tidningen om man inte är prenumerant? Varför har man funderat på att avsluta sin prenumeration? Traditionellt är den svenska morgonpressen prenumererad, medan kvällspressen är lösnummerförsåld. En viss andel morgonpressläsare prenumererar emellertid inte, utan anskaffar tidningen på annat sätt. *Skiljer sig tidningsläsning åt mellan olika sociala och sociokulturella grupper? Åldersmässigt kan man förvänta sig att finna vissa skillnader, men något som varit uppe till debatt nyligen som bygger på en rapport från LO, En halv miljon LO-medlemmar har inte tillgång till daglig tidning,* är huruvida samhällets olika sociala grupperingar har olika möjligheter att hålla sig med en dagstidning.

Morgontidningsläsning

Morgontidningsläsningen i Sverige kan sägas vara stabil. Några större förändringar över åren visar sig inte. I tabell 1 kan vi se hur morgontidningsläsningen ser ut, generellt sett över hela befolkningen. Ungefär tre fjärdedelar av befolkningen läser en morgontidning minst fem gånger per vecka. Det är en siffra som legat stabilt under undersökningsperioden. Lägst var siffran 1993 (74%) och högst var den

åren 1988-1990 (81%). Ungefär var tionde svensk läser en morgontidning mindre än en gång per vecka. De allra flesta läser mellan sex och sju dagar i veckan. Detta gör Sverige till ett av de mest morgontidningsläsande folken i världen.

Tabell 1 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1985-1994 (procent)

Antal gånger per vecka	År									
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Mindre än 1 gång	8	10	8	8	9	9	10	10	11	10
1-2 ggr	3	4	4	3	3	4	4	5	5	5
3-4 ggr	10	9	8	8	8	7	8	8	10	9
5 ggr	10	8	8	9	9	10	9	11	8	10
6-7 ggr	69	69	72	72	72	71	70	67	66	66
Totalt	100	100	100	100	101	101	101	100	100	100
Minst 5 ggr/v	79	77	80	81	81	81	79	78	74	76
Antal svar	2044	1845	1672	1643	1578	1582	1573	1730	1684	1560

Anmärkning 1: Testologens data år 1985 och SOM-undersökningens data fr.o.m. 1986.

Anmärkning 2: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Om vi jämför med några andra länder, är det endast ett fåtal som kommer i närheten av en liknande siffra. De länder som ligger över Sverige i dagspresskonsumtion vad gäller daglig räckvidd, är Finland, Ryssland, Norge och Tyskland (*Medier i världen, 1994*). Räckvidds-mått och vanemått är två olika saker, men ger ändå en indikation på skillnader mellan länder (se t.ex Weibull/Kratz, 1995 för en diskussion om olika mått).

Olika åldersgrupper har olika benägenhet att läsa morgontidningar. De som inte läser morgontidningar i så stor utsträckning är de yngsta; de som är mellan 15 och 24 år, se tabell 2.

Tabell 2 Andelen morgontidningsläsare 6-7 dagar i veckan i olika åldersgrupper 1985-1994 (procent)

Ålder	År									
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
15-19	61	55	53	55	47	50	52	42	43	42
20-24	60	55	58	55	57	42	48	46	53	45
25-29	59	59	56	62	62	69	56	54	55	59
30-34	61	63	66	66	69	71	64	64	54	57
35-39	62	67	73	72	71	69	77	62	66	66
40-44	70	76	78	84	81	76	72	70	66	68
45-49	75	72	87	75	74	79	79	68	73	69
50-54	77	73	71	82	80	84	75	75	76	74
55-59	79	76	82	81	78	74	80	76	84	81
60-64	85	79	82	81	83	77	75	80	77	79
65-70	82	78	84	85	87	82	80	78	77	79
71-75	80	77	77	79	80	84	87	75	79	80

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

De äldsta, från 55 år och uppåt, är de allra flitigaste morgontidningsläsarna; runt 80 procent läser tidningen minst sex dagar per vecka. Detta är en kategori människor som lever ett stabilt liv, till skillnad från dem som är yngre. Mellan 15 och 29 år är det ungefär varannan som läser en morgontidning mer än sex gånger per vecka; siffran ökar med stigande ålder. De yngsta grupperna har ännu inte hunnit skaffa sig några stabila vanor, flyttar kanske en del, saknar intresse för tidningsläsning och har eventuellt en sämre ekonomi (jfr Hadenius/Weibull, 1993; Reimer, 1994a). Det är några troliga förklaringar till varför morgontidningsläsningen är så mycket lägre i de grupperna. Ytterligare en förklaring som förs fram av Bo Reimer (1994b) är att innehållet i tidningarna är mer inriktat på vuxna än på ungdomar.

En förändring över tid som är intressant finner vi i de två yngsta åldersgrupperna; det var betydligt fler år 1985 än 1994 bland dessa som läste morgontidningen 6-7 dagar per vecka. Skillnaden är 15-20 procentenheter mellan 1985 och 1994. Förändringar finns också inom andra åldersgrupper, men alls inte lika markanta. Intressant att notera är också att de förändringar över tid som kan skönjas, inte är helt entydiga; det finns ingen rät linje mellan åren, utan förändringarna går lite upp och ned. Detta gäller framför allt dem som åldersmässigt är under 50 år.

De som regelbundet läser tidningar, gör det i huvudsak på morgonen. Före klockan 8 har två tredjedelar av svenskarna läst åtminstone delar av sin tidning, se tabell 3. Det är en naturlig konsekvens av att en stor majoritet prenumererar på en morgontidning (se nedan). Läsarna anser också att en av de viktigaste egenskaperna hos morgontidningen är just att den kommer på morgonen (se t.ex. Hadenius/Weibull, 1993). En nästan lika stor del som de som läser morgontidningen före klockan 8, är de som läser den efter klockan 17. Då har man hunnit hem från jobbet och läser det man inte hann med på morgonen, eller kanske vill man se efter vilka TV-program som går under kvällen.

Tabell 3 Andelen regelbundna läsare vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1979-1994 (procent och medelvärde)

Lästidpunkt, andel läsare	År												
	1979	1981	1983	1985	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	
Före kl. 8	66	68	68	66	64	66	68	65	62	61	59	59	
Mellan kl. 8-12	25	30	31	33	30	27	27	29	28	29	32	30	
Mellan kl. 12-17	15	17	18	21	16	17	18	15	14	16	16	17	
Efter kl. 17	50	54	57	61	46	46	45	45	42	43	43	45	
Genomsnittl. antal lästillfällen	1,56	1,69	1,74	1,81	1,56	1,56	1,58	1,54	1,46	1,49	1,5	1,51	
Genomsnittlig lästid, minuter	30,1	32,6	31,7	32,6	30,7	29,5	30,1	29,3	28,6	29,6	28,3	29,4	
Antal svar	2135	2194	2126	2048	1672	1545	1451	1433	1474	1694	1684	1474	

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Med regelbundna läsare menas dem som läser tidningen minst 1 gång per vecka.

Det genomsnittliga antalet lästillfällen ligger på 1,5, vilket innebär att varannan läsare läser tidningen endast vid en tidpunkt, medan varannan läser den vid två tidpunkter under dagen. Totalt sett ägnar man ungefär en halvtimme om dagen åt sin morgontidning. Den siffran gällde 1979 och den gäller 1994 och visar om något på morgonpressens centrala ställning hos svenskarna. Samtidigt har pressen totalt sett ökat sin volym under 1980-talet (Weibull, 1991b) utan att en motsvarande ökning av lästid har skett. Å andra sidan har det också under 1980-talet tillkommit fler typer av nya medier, samt skett en volymökning hos redan tillgängliga medier, utan att en *minskning* av lästiden skett (Weibull, 1991a). I konkurrens med alla andra medier, står morgontidningen således på en fast grund.

Över tid kan vi se att man idag läser något mindre före klockan 8 på morgonen än vad man gjorde exempelvis 1979. En nedgång kan också skönjas bland dem som läser efter klockan 17 på eftermiddagen. År 1987 sjunker denna siffra och den fortsätter ligga på en lägre nivå än tidigare.

Prenumeration på morgontidning

En viktig anledning till att morgontidningsläsning är så utbredd i Sverige, är att de allra flesta hushåll prenumererar på tidningen. Närmare 80 procent av den svenska befolkningen bor i ett hushåll som har en tidningsprenumeration, se tabell 4. Under hela perioden är andelen prenumeranter ungefär 80 procent; inga större skillnader över tid således. Bland dem som är förvärvsarbetande är siffran relativt konstant över åren. Däremot kan man från och med år 1987 se en viss nedgång bland dem som är icke förvärvsarbetande. 1987 var det 80 procent som prenumererade på en morgontidning medan motsvarande siffra för 1994 är 68 procent. En trolig förklaring till detta är den allmänna lågkonjunkturen som gjort fler människor arbetslösa. Den inkomstminskning som arbetslöshet för med sig gör att morgontidningen får stryka på foten i jakten på utgifter.

Tabell 4 Den totala andelen prenumeranter samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-1994 (procent)

Prenumeranter	År										
	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Andel prenumeranter totalt:	80	79	78	79	80	80	77	77	78	76	78
Förvärvsarbete	*	*	*	*	78	78	77	78	79	77	78
Ej förvärvsarbete	*	*	*	*	80	77	71	67	71	65	68
Andel prenumeranter av läsare	86	87	87	86	87	86	84	85	84	84	84
Antal svar	2135	2194	2126	2045	1672	1578	1557	1573	1730	1684	1560

* Analyser saknas 1979-1985.

Anmärkning 1: I kategorin *Ej förvärvsarbete* ingår studerande, arbetslösa personer som genomgår olika former av arbetsmarknadsutbildning samt de fall då personer har beredskapsarbete.

Anmärkning 2: Testologens data t.o.m. 1986 och SOM-data fr.o.m. 1987

Anmärkning 3: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 4: Med andel prenumeranter av läsare menas de som prenumererar bland dem som läser tidningen minst 1 gång per vecka.

Bland dem som brukar läsa morgontidningen bor de allra flesta i ett hushåll med en prenumeration; 84 procent. Detta är en siffra som inte förändrats i någon större utsträckning under åren. En viss skillnad i prenumeration finner vi emellertid bland olika åldersgrupper, se tabell 5.

Tabell 5 Andelen prenumeranter i olika åldersgrupper 1979-1994 (procent)

Ålder	År													
	1979	1981	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
15-19	83	74	73	82	78	77	81	81	79	81	76	78	70	81
20-24	76	68	63	62	66	61	62	69	66	64	53	64	59	58
25-29	69	76	64	59	71	70	68	65	70	73	62	66	61	66
30-39	83	80	81	76	74	76	78	79	76	78	78	71	66	69
40-49	79	81	83	82	82	88	85	86	84	84	82	82	81	80
50-59	87	83	82	84	85	80	83	86	81	82	86	83	88	87
60-75	82	83	86	87	89	83	89	87	86	84	84	81	87	87

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare

Det är främst bland dem som är över 40 år som vi finner prenumeranterna. Över 80 procent av dem som är över 40 år prenumererar på en morgontidning. Det är en grupp som hunnit skaffa sig stabila vanor, och i dessa vanor ingår uppenbarligen prenumeration på en tidning. En hög siffra finner vi också bland de allra yngsta, vilket torde bero på att dessa fortfarande bor kvar "hemma" och således ingår i ett hushåll där det också finns medlemmar som är äldre. Generellt sett kan man säga att benägenheten att prenumerera på en morgontidning, ökar i takt med åldern - om vi då bortser från de allra yngsta.

Vissa förändringar över tid är också möjliga att identifiera. I gruppen 30-39 år har skett en minskning av andelen som har en prenumeration. Detsamma gäller gruppen 20-24 år. Att den sistnämnda gruppen har en minskad prenumerationsbenägenhet är kanske inte så förvånande; det finns också en minskad läsbenägenhet i denna grupp. Båda sakerna hänger förmodligen samman med den livssituation man befinner sig i. De som är mellan 30 och 39 år däremot, läser morgontidningen i ungefär samma utsträckning nu som tidigare (se tabell 2), men prenumererar alltså inte i samma omfattning. En jämförelse mellan tabell 2 och 5 (med hänsyn tagen till åren) ger vid handen att exempelvis 1985 så prenumererade 74 procent (tabell 5) på en morgontidning, men endast 60 procent angav att de läste morgontidningen minst 6 dagar per vecka (tabell 2).

Prenumeration eller inte?

Det finns emellertid andra sätt att få tillgång till en morgontidning än att prenumerera. Tabell 6 visar att relativt många människor har tillgång till tidningen på sin arbetsplats eller skola. De som läser tidningen regelbundet utan att prenumerera, köper också lösnummer i stor utsträckning.

Tabell 6 Fördelningen av olika sätt att anskaffa tidningen bland regelbundna läsare som inte är prenumeranter 1979-1994 (procent)

Anskaffningssätt	År										
	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Lånar av bekanta	11	5	9	7	4	4	6	9	5	8	9
Läser hos bekanta	17	12	10	13	12	9	9	17	12	17	19
Läser på arbetet eller i skolan	44	52	56	55	51	46	45	44	41	50	43
Läser på bibliotek	3	3	3	4	2	2	4	4	5	5	6
Köper lösnummer m.m.	28	23	23	14	50*	39	32	40	32	25	18
Antal svar	279	244	234	243	252	220	225	218	364	285	287

* Fr.o.m. 1987 fanns detta med som eget svarsalternativ. Testologens data t.o.m. 1986 och SOM-undersökningens data fr.o.m. 1987.

Anmärkning: Med regelbunden läsning avses minst en gång per vecka.

Vad gäller morgontidningars lösnummer finner vi en skillnad över tid. Alternativet lösnummer har funnits med i enkäten sedan 1987, men andelen människor som svarar detta alternativet har minskat kraftigt; från 50 procent 1987 till 18 procent 1994. Någon ökning av andra anskaffningssätt finns inte i motsvarande omfattning, varför vi kan sluta oss till att en del av dem som tidigare köpte lösnummer, numera alls inte läser en morgontidning.

Att prenumerera på en morgontidning synes vara självklart för en stor grupp människor. Men det finns också de som är tveksamma till prenumeration. I tabell 7 anges vad prenumeranter uppger som skäl till att eventuellt avbryta en prenumeration. Det allra vanligaste skälet då man funderar på att avbryta en prenumeration, är att man anser att pengarna inte räcker till. Då får tidningen stryka på foten; den är inte livsnödvändig som så mycket annat. Ett annat vanligt skäl är också ekonomiskt; att prenumerationspriset har höjts. Ytterligare två vanliga skäl är att man inte hinner läsa den, alternativt att man inte anser att tidningens innehåll är tillräckligt bra.

De ekonomiska skälen angavs i större utsträckning 1993 än 1994 bland dem som funderat *någon gång* på att avsluta sin prenumeration. De som *flera gånger* funderat på att säga upp sin tidning anger

emellertid ekonomiska skäl i samma utsträckning båda åren. Den sistnämnda gruppen synes också vara mer kritiska mot sin morgontidning; att utdelningen sköts dåligt och att tidningens innehåll inte är tillräckligt bra är två anledningar som ökat mellan de båda åren. Det finns alltså sakskäl för en eventuell uppsägning av prenumerationen.

Tabell 7 Fördelningen av skäl till varför man funderat på att avsluta sin prenumeration bland prenumeranter (procent)

Angivna skäl	Funderat minst någon gång		Funderat någon gång		Funderat flera gånger	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994
Allt annat har blivit så dyrt att pengarna inte räcker	44	38	44	36	46	44
Prenumerationspriset har höjts	30	27	30	27	28	27
Jag får lokal information i radio och TV	12	13	12	13	15	13
Tidningsutdelningen sköts dåligt	6	8	6	6	8	15
Jag har inte tid att läsa den	17	20	18	20	17	18
Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan	15	15	14	14	16	19
Jag kan låna tidningen av bekant/granne	3	2	3	1	4	2
Tidningens politiska linje passar mig inte	7	9	5	9	10	8
Tidningens innehåll var inte tillräckligt bra	18	21	17	19	21	27
Tidningen innehöll för lite annonser	2	2	2	2	1	1
Jag flyttade från orten	1	1	1	1	1	1
Tidningen har blivit så förändrad	4	6	2	4	10	12
Tidningen har för dålig bevakning av vad som händer i min kommun	12	11	10	13	16	7
Antal svar	321	296	218	211	103	85

Anmärkning: Data från 1993 kommer från Björkqvist Hellingwerf (1994)

Om vi ser till antalet svar i tabell 7, så ser vi emellertid att det är relativt få av samtliga svaranden (1 560 människor) som överhuvud taget funderat på att säga upp sin prenumeration. De allra flesta synes om inte nöjda med sin tidning, så åtminstone inte så missnöjda att de inte vill ha tidningen.

Kvällstidningsläsning

Dagspressmarknaden består inte bara av morgontidningarna, även om dessa kan sägas vara basen i människors mediekonsumtion vad gäller information. Kvällstidningar är ett annat medium som också kan sägas vara en del av människors basanvändning, även om det här finns en dragning inte bara mot information, utan också mot förströelse (jfr *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*, 1994:168).

Det är inte lika många människor som läser kvällspress som morgonpress, men ändå en försvarlig andel av befolkningen, se tabell 8. Totalt sett läser över hälften av befolkningen en kvällstidning minst någon gång i veckan. En fjärdedel kan räknas som trogna läsare. Den av kvällstidningarna som har flest läsare är Expressen, men skillnaden gentemot Aftonbladet är inte speciellt stor. Den andel av läsarna som kan räknas som trogna, är för båda nämnda tidningar strax över 20 procent. Tidningen Idag läses av färre människor - det är ju också en mer lokal tidning än de båda andra - och dess andel trogna läsare är 14 procent.

Tabell 8 Andelen kvällspressläsare 1986-1994 (procent)

Totalt	År								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
6-7 dagar	19	21	21	21	18	19	15	13	14
3-5 dagar	19	20	19	17	17	21	18	16	18
1-2 dagar	24	23	23	22	21	22	22	24	25
Mer sällan/Aldrig	37	35	38	39	43	38	45	47	42
Minst 1 dag/vecka	63	64	62	60	56	62	55	53	58
Andel trogna *	30	33	34	35	32	31	27	25	25

Tabellen fortsätter på nästa sida.

Tabell 8

Forts.

Aftonbladet	År								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
6-7 dagar	8	8	7	8	6	7	6	5	6
3-5 dagar	8	8	8	7	7	8	7	6	8
1-2 dagar	10	11	11	12	10	12	9	12	14
Mer sällan/Aldrig	74	73	74	73	77	73	77	76	72
Minst 1 dag/vecka	26	27	26	27	23	27	22	23	28
Andel trogna *	29	27	30	26	26	27	22	22	21

Expressen	År								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
6-7 dagar	9	11	12	12	10	10	7	7	7
3-5 dagar	11	11	10	10	10	13	11	9	9
1-2 dagar	16	15	16	16	14	14	14	14	17
Mer sällan/Aldrig	64	63	63	62	66	62	67	69	67
Minst 1 dag/vecka	36	37	37	38	34	37	32	30	33
Andel trogna *	25	30	32	32	29	27	22	23	21

Idag	År								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
6-7 dagar	3	4	4	4	3	4	2	3	2
3-5 dagar	4	3	4	4	4	5	4	3	4
1-2 dagar	8	8	7	5	6	7	8	8	8
Mer sällan/Aldrig	86	85	84	86	87	85	86	85	86
Minst 1 dag/vecka	15	15	15	13	13	16	14	14	14
Andel trogna *	20	27	27	31	23	25	14	21	14

* Andelen trogna läsare räknas ut på följande sätt: andelen som läser minst 6 dagar i veckan i procent av andelen läsare minst någon gång per vecka.

Anmärkning: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Över tid ser vi att andelen trogna kvällstidningsläsare minskar. Det gäller både totalt sett och för varje enskild tidning. Under 1994 finns en liten uppgång gentemot den minskning vi kan iaktta tidigare år, och det bör då nämnas i sammanhanget att SOM-undersökningens enkät var utskickad ungefär samtidigt som Estonia-katastrofen inträffade. En mycket trolig förklaring är att människor generellt sett konsumerar mera medier då en dylik olycka inträffar; man vill hålla sig informerad i största möjliga utsträckning.

Vem läser vad?

Hur kombinerar människor sin tidningsläsning? Är det morgontidningsläsarna som kompletterar med en kvällstidning eller är morgon- och kvällstidningsläsarna två skilda kategorier? Tabell 9 visar att totalt sett läser de flesta enbart en morgontidning minst fem gånger per vecka, men relativt många läser både en morgon- och en kvällstidning.

Bland olika grupper av människor finns både skillnader och likheter. Kvinnor och män skiljer sig inte åt speciellt mycket i sin läsning, men kvinnor tenderar att läsa något mer morgontidning än genomsnittet, medan män är något överrepresenterade bland dem som enbart läser kvällspress. Män läser också något oftare än kvinnor två morgontidningar. Vad vi kan utläsa över tid är framför allt att män i något mindre utsträckning läser både morgon- och kvällstidning.

Tabell 9 Tidningsläsning bland olika grupper av människor (procent)

Grupp	Ingen dags-tidning			Endast morgon-tidning			Endast kvälls-tidning			Morgon- och kvälls-tidning			Två morgon-tidningar*		
	86	90	94	86	90	94	86	90	94	86	90	94	86	90	94
Alla:	14	12	16	52	53	53	9	8	9	26	27	22	20	20	22
Kön:															
man	12	11	17	49	53	49	10	10	10	30	27	24	24	22	24
kvinnor	16	12	16	55	54	57	7	6	8	21	27	20	16	18	20
Civilstånd:															
ensamstående	15	16	23	45	47	45	11	9	14	28	28	18	21	19	9
gifta/sambo	10	9	13	51	56	57	10	7	7	29	27	24	23	21	23
Ålder:															
15-29	20	19	27	40	43	39	13	11	14	27	27	20	18	17	18
30-49	11	9	15	55	56	52	8	8	10	26	27	23	24	23	25
50-75	12	8	9	58	59	62	5	6	5	24	28	23	17	19	22
Fackförening:															
LO	10	11	16	43	48	43	15	8	14	32	33	27	22	15	19
TCO	8	8	12	55	61	61	6	7	5	31	25	22	29	24	30
SACO	9	9	7	69	70	77	4	6	4	17	15	12	39	41	37
Subjektiv klass:															
arbetare	14	11	18	42	48	44	13	10	13	32	31	25	18	13	15
jordbrukare	16	16	12	68	69	80	5	4	2	11	12	5	24	27	23
tjänsteman	11	8	12	51	58	58	6	6	5	33	28	24	24	20	28
högre tj.man- /akademiker	5	11	12	77	72	71	3	4	4	15	13	15	40	44	34
egen företagare	10	12	18	47	50	50	12	8	9	31	30	24	22	26	23

Tabell 9 Forts.

Grupp	Ingen dags-tidning			Endast morgon-tidning			Endast kvälls-tidning			Morgon- och kvälls-tidning			Två morgon-tidningar*		
	86	90	94	86	90	94	86	90	94	86	90	94	86	90	94
Utbildning:															
låg	16	11	15	51	50	49	9	10	10	23	30	27	15	14	15
medel	13	12	17	46	51	51	10	8	11	32	30	20	24	20	24
hög	9	11	14	70	64	63	4	5	5	16	20	17	27	31	31
Inkomst:															
låg	19	19	24	53	50	50	9	9	9	19	22	17	16	13	15
medel	11	8	14	48	51	52	11	9	10	30	32	24	20	17	21
hög	8	9	10	50	58	57	9	7	8	34	27	26	30	24	30

* Delmängd av övrigt. Minst 3 gånger per vecka.

Annmärkning 1: För morgontidningar är kravet att man läser en sådan minst 5 gånger per vecka, för kvällstidningar minst 3 gånger per vecka för att räknas som läsare.

Annmärkning 2: N-värdena är under 100 personer i gruppen *jordbrukare* samtliga år, och *SACO-medlemmar* år 1986. I övrigt är n-värdena helt godtagbara.

Annmärkning 3: Vad gäller fackföreningstillhörighet så är åldersintervallen 20-65 år. I övrigt är den 15-80 år.

Annmärkning 4: Vad gäller klasstillhörighet har svarspersonerna själva fått placera sig i de olika kategorierna.

Annmärkning 5: Med låg utbildning menas de som gått i folkskola, enhetsskola, grundskola eller yrkesskola. Med medelhög utbildning menas de som gått 2- eller 3-årigt gymnasium, fackskola, flickskola, realskola eller folkhögskola. Med hög utbildning menas de som tagit studentexamen alternativt läst vid högskola eller universitet.

År 1986 fanns inte studentexamen med som alternativ i enkäten, varför det här med hög utbildning menas endast högskola/universitet.

Annmärkning 6: Med låg inkomst menas år 1986 upp till 90.000 kronor om året; år 1990 upp till 120.000 kronor och år 1994 upp till 150.000 kronor. Med medelhög inkomst menas år 1986 mellan 91.000 och 180.000 kronor; år 1990 mellan 121.000 och 210.000 kronor; år 1994 mellan 151.000 och 300.000 kronor. Med hög inkomst menas år 1986 181.000 kronor eller mer; år 1990 211.000 kronor eller mer samt år 1994, mer än 301.000 kronor.

Civilstånd spelar betydligt större roll än kön för vilken typ av mediekonsumtion man har. Bland de ensamstående läser fortfarande den största gruppen en morgontidning minst fem dagar per vecka, men det är också många som inte läser någon tidning alls; nästan 1 av 4. Relativt många läser enbart kvällspress medan kombinationsläsning av både morgon- och kvällspress är mer ovanligt. Över tid kan vi se att ensamstående i högre utsträckning inte har någon dagstidning, och också mer sällan läser både morgon- och kvällspress. Att ensamstående läser två morgontidningar har också avtagit, framför allt mellan åren 1990 och 1994.

Åldersmässigt finner vi relativt stora skillnader mellan hur människor läser tidningar. Yngre tenderar att inte läsa någon dagstidning alls, medan äldre övervägande läser morgontidningar. Bland de som läser både morgon- och kvällstidning är den åldersmässiga skillnaden liten. Värt att påpeka är också att de åldersmässiga skillnaderna är relativt små vad gäller de som läser två morgontidningar. Över tid ser vi att fler, särskilt bland yngre, inte har någon dagstidning och att färre läser både morgon- och kvällspress.

Social klasstillhörighet kan mätas på många sätt och samtliga sätt är diskutabla - vad är det egentligen man mäter? I tabell 9 finns fyra tänkbara mått på klasstillhörighet med; fackföreningstillhörighet, subjektivt uppgiven klasstillhörighet, inkomst samt utbildningsnivå.

Om vi använder fackföreningstillhörighet eller uppgiven klasstillhörighet som indikator på social klass, finner vi betydligt större skillnader mellan klasserna än om vi tittar på utbildning vad gäller massmediekonsumtion. Färre LO-anslutna och arbetare läser endast morgontidning, men läser oftare än snittet enbart kvällstidning. De som tillhör LO eller uppger sig vara arbetare läser emellertid oftare än snittet både morgon- och kvällstidningar, även om en minskning kan skönjas. I dessa båda grupper är det också fler 1994 än 1990 som inte har någon tidning alls. LO:s rapport visade att 27 procent av LO-medlemmarna inte har tillgång till daglig tidning i hushållet (Nelander, 1995). Här är siffran istället 16 procent, men differensen mellan de båda undersökningarna kan förklaras genom att i tabell 9, betyder *att vara utan tidning*, att läsa morgontidning mindre än 5 dagar per vecka, och kvällstidning mindre än 3 dagar per vecka. LO-undersökningen hade hårdare krav på vad som räknas som tidningsläsning.

SACO-medlemmar läser i hög utsträckning enbart morgontidningar; 77 procent jämfört med ett snitt på 53 procent. Endast 4 procent läser enbart kvällstidningar. Om man tittar på klass istället för fackföreningstillhörighet, visar sig jordbrukarna vara storkonsumenter av morgontidningar; 80 procent. Denna grupp är dock såpass liten i materialet att man bör uttala sig med försiktighet om dem. Högre tjänstemän och akademiker är också en grupp som i hög utsträckning läser enbart morgontidningar; 71 procent. Över tid ser vi att LO-medlemmar minskat sin tidningskonsumtion, medan TCO- och

SACO-medlemmar inte uppvisar samma nedgång. Den grupp som uppgivit sig vara tjänstemän visar en ökande andel läsning av två morgontidningar över tid. Bland högre tjänstemän och akademiker ser man här istället en minskning.

Utbildningsvariabeln visar inte riktigt samma mönster som de båda andra. De med hög utbildning läser enbart morgontidning i större utsträckning än de båda andra grupperna, även om en viss minskning kan skönjas, men mellan dem med låg och medelhög utbildning finns inga större skillnader vad gäller morgontidningsläsning. Siffrorna är relativt stabila över åren. Samma mönster finns bland dem som enbart läser kvällstidningar; bland dem med hög utbildning läser ganska få enbart kvällstidningar, men de båda andra grupperna uppvisar inga större skillnader. Intressant att notera är också att det är de med låg utbildning som i högst utsträckning läser både morgon- och kvällspress - och de med hög utbildning som gör detta i minst omfattning.

Hushållsinkomst är det fjärde måttet som indikerar social klass. Här finner vi mindre skillnader än vad man kanske skulle kunna vänta sig. Av de som har en låg hushållsinkomst är det 1 av 4 som inte läser någon dagstidning - men i samma grupp har trots allt 3 av 4 råd att hålla sig med någon form av tidning, vanligen en morgontidning. Oavsett inkomstnivå ökar andelen som inte har någon dagstidning över tid.

Sammanfattning

Dagstidningsläsning är en stabil företeelse i svenskarnas liv. Tre fjärdedelar av befolkningen läser en morgontidning minst fem gånger i veckan, och särskilt de äldre läsarna kan sägas utgöra en stabil grupp. Bland de yngre läsarna har det emellertid skett en minskning i dagstidningsläsningen. Två av tre läser sin tidning före klockan 8 på morgonen och totalt sett ägnar man ungefär en halvtimme om dagen till morgontidningsläsning. Hälften av läsarna läser tidningen vid två tillfällen, hälften vid ett tillfälle. En viktig förklaring till stabiliteten i tidningsläsning är att morgontidningar vanligen är prenumererade. Tendensen är att ju äldre man blir, desto större är sannolikheten för pre-numeration. Alla prenumeranter är inte nöjda med sin tidning - även om de allra flesta alls inte funderat på att säga upp sin prenu-

meration. Bland dem som *har* funderat på att sluta prenumerera på morgontidningen, anger de flesta ekonomiska skäl. Kvällspressens läsare är färre än morgonpressens; ungefär varannan svensk läser en kvällstidning minst 1 gång per vecka. Totalt sett minskar kvällstidningsläsningen något under de sista 10 åren.

Det finns många sätt att söka identifiera människors klasstillhörighet och här har fyra tänkbara indikatorer tagits med. Sammantaget visar fackföreningstillhörighet och subjektivt uppgiven social klass att läsning av två morgontidningar är vanligare ju högre upp i socialgrupperna man kommer, samtidigt som det i de lägre socialgrupperna är vanligare att inte läsa någon dagstidning alls, alternativt att läsa kvällspress. Inkomstnivå och utbildningsnivå visade sig däremot inte spela en så stor roll. Stigande ålder och att man är gift visar större konsumtion av dagspress än låg ålder och att man är ogift.

Referenser

- Björkqvist Hellingwerf, Karin (1994) Vad händer med dagstidningsläsningen? Ur Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Dagspressen i 1990-talets medielandskap. En expertrapport från Pressutredningen -94* (1994) Stockholm: Fritzes, SOU 1994:94
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1993) *Massmedier. En bok om press radio och TV*. Stockholm: Bonnier Alba
- Medier i världen. Jämförande internationell statistik* (1994) Göteborg: Medienotiser, Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Nelander, Sven (1995) *En halv miljon LO-medlemmar har inte tillgång till daglig tidning*. Stockholm: LO Pressinformation
- Reimer, Bo (1994a) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- Reimer, Bo (1994b) Nya mönster? Ungdomars medievanor 1988-1993. Ur Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1991a) Förändringstendenser i mediasystemet. Ur Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus (red) *Mediesverige '91. Statistik och analys*. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1991b) Dagspress. Ur Carlsson, Ulla och Anshelm, Magnus (red) *Mediesverige '91. Statistik och analys*. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart och Kratz, Lotta (red) (1995) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Mosiga Mona och andra historier

PETER ESAIASSON

Kära läsare¹. Om du fungerar som jag och som folk gör mest är du mer intresserad av politikens personer än av politikens sakfrågor. Det är inget konstigt med denna intresseprofil, även om en och annan märkvärdig typ kanske tvekar erkänna att det är lättare att fundera över människan jordbruksministern än över detaljerna i jordbruksstödet. Tvärtom är intresset för personer ett uttryck för att vi tillämpar rationella beslutsprocesser. I våra dagliga liv är vi vana att bedöma andra efter deras personliga egenskaper så varför skulle vi ändra bedömningskriterier bara för att det handlar om politik? Som upptagna men ändå samhällsengagerade medborgare orkar vi med att inta välgrundade sakfrågeåsikter om politikområden som berör vår egen vardag. I övrigt tenderar vi att förlita oss på olika informationsbesparande genvägar som ideologi, partiståndpunkter – och personbedömningar².

Eftersom personbedömningarna är väsentliga för våra ställningstaganden är det angeläget att rätt förstå på vilka grunder vi utvärderar politikens personer. Valrörelsen 1994 utgör härvidlag ett viktigt studieobjekt. Det är förstås förekomsten av ett större antal kvinnor på ledande positioner som motiverar en närmare granskning. På de följande sidorna skall vi analysera huruvida det fick någon betydelse att kvinnliga väljare hade flera ledande kvinnor att identifiera sig med. Värderades kvinnliga politiker positivt i det rådande opinionsläget med relativt stor uppmärksamhet på jämställdhetsfrågor?

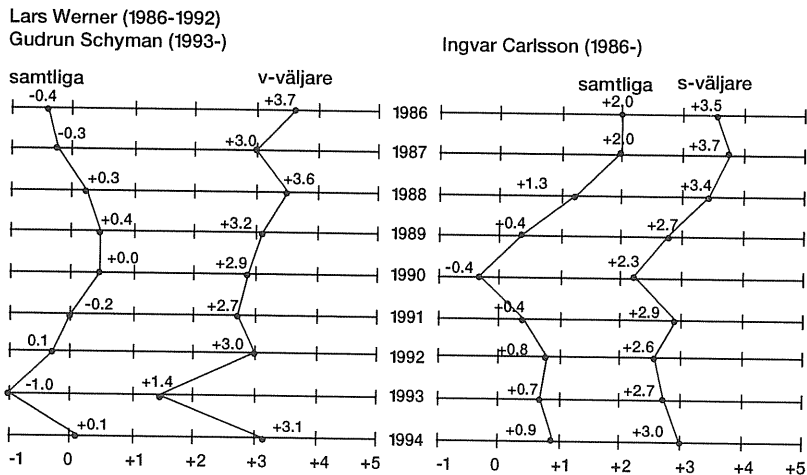
För den som till äventyrs inte delar entusiasmen över den generella problemställningen utan mer dras till individuella människoöden skall framhållas att de följande sidorna kan läsas också ur ett sådant perspektiv. Analysen ger besked om flera påståenden som cirkulerar i debatten. Är Mona Sahlin, som hävdas i insiderskildringen från socialdemokraternas valkampanj *Bakom Mona Sahlin*, landets populäraste politiker? Uppfattas Anne Wibble som moderat snarare än

som folkpartist? Är Bengt Westerberg hederskvinna också i väljaropinionen? Se där ett knippe frågor som borde kunna stimulera även den skvallerorienterade.

Hur populära är våra politiker?

För partiledarna var det tidiga 1990-talet en bekymmersam period. SOM-undersökningarnas mätserie – sedan 1986 har svarspersonerna ombetts placera partiledarna och även partierna på en skala som sträcker sig från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) – visar att de ledande politikerna var betydligt högre värderade under 1980-talet än under åren 1990-1993. Senhösten 1994, efter valrörelsen, var dock det politiska ledarskapet på väg upp ur den opinionsmässiga vågdalen (figur 1). De allra flesta partiledare kunde tillgodoräkna sig en starkt popularitetsställning.

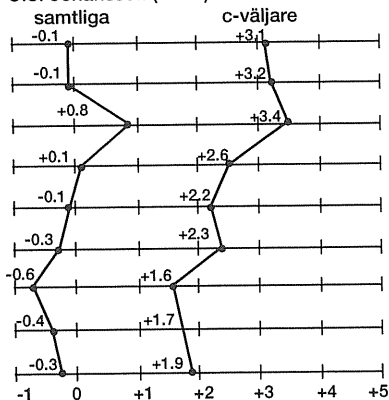
Figur 1 Partiledarnas popularitet i valmanskåren som helhet och bland de egna sympatisörerna 1986-1994 (genomsnittliga popularitetspoäng)

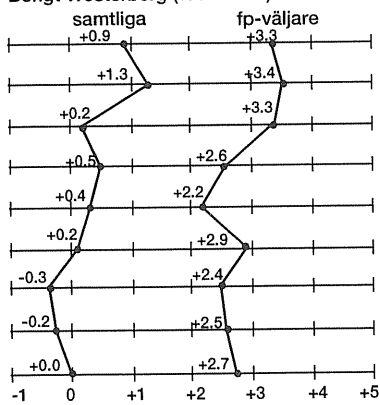
Figur 1 Fortsättning

Karin Söder (1986)

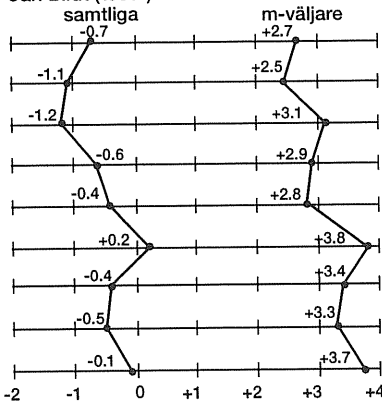
Olof Johansson (1987-)

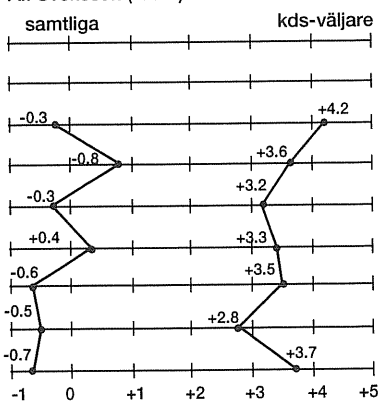
Bengt Westerberg (1986-1994)

Carl Bildt (1986-)

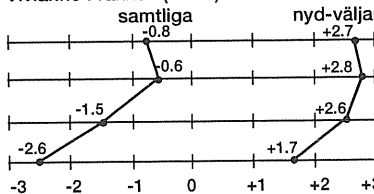

Alf Svensson (1986-)

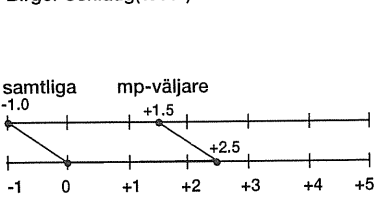

Ian Wachtmeister (1991-1993)

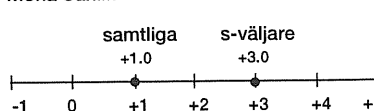
Vivianne Franzén (1994-)

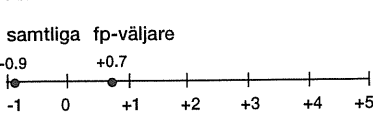
Birger Schlaug (1993-)

Mona Sahlin

Anne Wibble

Valrörelserna tycks på det hela taget ha en positiv effekt på väljarnas värdering av partiledarna. I synnerhet det egna partiets ledare är systematiskt mer uppskattade av väljarna månaderna efter valrörelsen än vad de var året före³. Det måste sägas vara ett gott betyg för valrörelsen som institution, och kanske åt politikens personer, att vi tycker bättre om våra partiledare efter några veckors intensivt umgänge än i tider av normal politisk verksamhet.

Gudrun Schyman, en av två kvinnliga partiledare, var den som lyckades allra bäst med att stärka sin popularitet. Från att i början av sin partiledartid ha mötts med misstänksamhet var hon efter valet mer uppskattad av de egna sympatisörerna än vad företrädaren Lars Werner hade varit under 1990-talet. Schymans frammarsch är den särklassigt största popularitetsförändring som någon politiker noterat i mätserien (från +1.4 till +3.1 popularitetspoäng bland v-sympatisörer, en ökning med +1.7 poäng). Birger Schlaug kunde likaså räkna in en vacker popularitetsframgång efter valet (+1.0 poäng bland både mp-sympatisörer och i valmanskåren som helhet). Språkrören brukar annars ha svårt att göra sig gällande i den här typen av popularitetsmätningar, men Schlaug noterade popularitets-siffror i nivå med traditionella partiledare.

De etablerade partiledarna hade överlag goda eller åtminstone acceptabla popularitetsställningar efter valet. Alf Svensson och Carl Bildt var som vanligt de partiledare som var populärast bland de egna sympatisörerna (båda fick i genomsnitt +3.7 poäng). Ingvar Carlsson var som ledare för det största partiet mest uppskattad i valmanskåren som helhet (+0.9 poäng). Även Bengt Westerberg var under de sista månaderna av sin partiledartid åtminstone relativt högt värderad bland fp-sympatisörerna (+2.7, upp 0.2 poäng jämfört med 1993).

Undantaget bland de etablerade partiledarna är möjligen Olof Johansson. Centerledaren har registrerat påtagligt låga popularitets-poäng bland de egna ända sedan 1992. Till centerledarens fördel talar dock att han något stärkte sin ställning bland c-sympatisörerna efter valet (från +1.7 till +1.9 poäng), samt att inte heller någon annan partiledare var särdeles populär bland c-väljarna (närmaste konkurrenten Carl Bildt fick +1.1 poäng).

Vivianne Franzén, den andra kvinnliga partiledaren, hade klara popularitetsmässiga problem. I valmanskåren som helhet regi-

strerades hon för i genomsnitt -2.6 poäng, åtskilligt lägre än Ian Wachtmeisters redan låga siffra från året innan och ett särklassigt bottenrekord i våra mätningar. Inte heller de fåtaliga nydsympatisörerna i urvalet värderade Franzén särskilt högt (+1.7 poäng). En liten tröst kan dock vara att Bert Karlsson fick ännu lägre poäng bland de egna i motsvarande analys vid 1991 års val (+1.0 poäng i väljarundersökningens intervjustudie)⁴.

Övriga kvinnliga politiker i undersökningen fick ett blandat mottagade. Anne Wibble var anmärkningsvärt impopulär bland fp-sympatisörerna. Hennes genomsnittliga popularitetspoäng +0.7 är klart lägre än vad någon annan rikspolitiker någonsin registrerat sedan mättekniken en gång introducerades i 1979 års väljarundersökning. Än mer anmärkningsvärt är att Wibble var mer gillad bland moderata sympatisörer än bland de egna, vilket inte heller det har inträffat förut (+1.1 jämfört med +0.7). Andra ovanliga omständigheter med Wibbles popularitetsställning var att hon i väljarnas ögon var svagt kopplad till både folkpartiet och partiets ledare Bengt Westerberg. I stället var väljarnas värdering av Wibble starkast kopplad till värderingen av moderata samlingspartiet⁵.

Indikatorerna pekar samfällt på det smått sensationella resultatet att den liberala finansministern faktiskt uppfattades som moderat snarare än som folkpartist. Folkpartiets satsning på Wibble och Westerberg som ett ledarpar blev under alla omständigheter en monumental elektoral flopp.

Mona Sahlin var däremot högt uppskattad både bland socialdemokrater (+3.0) och i valmanskåren som helhet (+1.0). En närgående granskning av siffrorna visar att Sahlin dock samtidigt var kontroversiell. Bortsett från Carl Bildt – moderatledaren har under hela sin partiledartid mött starkt motstridiga reaktioner bland väljarna – var den genomsnittliga variationen kring Sahlins popularitetspoäng större än för någon annan politiker. Uttryckt i mindre tekniska termer var väljarna relativt oeniga om hur vice statsministern skulle värderas.

I en mening är det riktigt att kora Mona Sahlin till landets populäraste politiker. I valmanskåren som helhet fick hon högre popularitetspoäng än någon annan partirepresentant, även om nu marginalen till Ingvar Carlsson var liten (+1.0 poäng jämfört med

+0.9). Sahlin och Carlsson är dock hjälpta av att de representerar det överlägset största partiet. Bland egna sympatisörer var Carl Bildt och Alf Svensson, liksom även Gudrun Schyman, högre värderade (+3.7, +3.7 och +3.1 jämfört med +3.0 för Sahlin liksom även för Carlsson). Av de mer detaljerade resultaten framgår vidare att Sahlin visserligen var övervägande positivt värderad av sympatisörerna till vänstern, miljöpartiet och folkpartiet, men att såväl moderat- som kds-sympatisörerna var direkt kallsinniga⁶.

Mona Sahlin mosades definitivt inte av opinionsstormarna under valrörelsens slutskede, men hon har lika lite som övriga rikspolitiker en personlig dragningskraft över alla parti- och blockgränser, och hon har heller ingen särställning bland de egna sympatisörerna. Mot denna bakgrund bör beteckningen "landets populäraste politiker" användas med försiktighet.

Könsskillnader?

Två populära och två mindre populära kvinnliga politiker. Sahlins, Schymans, Wibbles och Franzéns opinionsställning kan tyckas bekräfta att politikernas könstillhörighet inte har någon betydelse för möjligheterna att lyckas popularitetsmässigt. En sådan slutsats är dock förhastad. Innan vi eventuellt kan utropa svensk personpolitik som varande könsneutral – politikernas könstillhörighet saknar betydelse – behövs ytterligare analyser.

Ett återkommande resultat i opinionsforskningen är att manliga politiker inte är systematiskt populärare bland män än bland kvinnor. Frånvaron av manliga bonuspoäng är heller inget att förvånas över. Manlig könstillhörighet har betraktats som normaltillståndet och har som sådant inte föranlett några reaktioner från väljarna. Det är i detta sammanhang som Stödstrumpornas och andras aktiviteter är intressanta. Genom den omfattande debatten om jämställdhet som fördes under valåret finns förutsättningar för att politikernas könstillhörighet skall ha blivit en faktor att räkna med; kvinnliga väljare kan förväntas ha blivit medvetna om att det inte är gudagivet att ledande politiker skall vara män, samtidigt som traditionalistiska män kan ha känt sig hotade av de nya uppstickarna.

Valrörelsen 1994 kan t o m betraktas som ett kritiskt testfall. Om det

inte denna gång finns systematiska skillnader i mäns och kvinnors värderingar av framför allt kvinnliga politiker kan det betvivlas att sådana skillnader över huvud taget är aktuella. I så fall kan vi med viss auktoritet hävda att svensk personpolitik faktiskt är könsneutral⁷.

En första sambandsanalys ger inget starkare stöd för tesen om könskillnader. Visserligen registrerade de kvinnliga politikerna högre popularitetssiffror bland kvinnor än bland män i de allra flesta parti-grupper, men så gjorde även deras manliga kollegor (84 procent av fallen för de kvinnliga politikerna jämfört med 75 procent av fallen för männen). Bland enskilda politiker blev Gudrun Schyman och Anne Wibble men även Birger Schlaug högre värderade av kvinnorna än av männen inom samtliga åtta partigrupper⁸.

Slutsatsen blir dock annorlunda när vi genomför den rimliga operationen att även ta hänsyn till väljarnas inställning till det parti som politikern ifråga representerar. Under kontroll för partibedömning finns klart signifikanta könsskillnader i väljarnas värdering av samtliga fyra kvinnor plus en av de manliga politikerna – jämställdhetsminister Bengt Westerberg. Beträffande övriga manliga politiker gör kvinnliga och manliga väljare i stort sett samma värdering.

Dessa intressanta könsskillnader kan tolkas på två sätt: antingen som en bonus från kvinnorna eller som en bestraffningsåtgärd från männen; antingen ger kvinnorna extra höga poäng till kvinnliga medsystrar eller så ger traditionalistiska män lägre poäng till uppstickande amazoner. Inom ramen för denna uppsats har det inte varit möjligt att med någon rimlig säkerhet bestämma den riktiga tolkningen. Med tanke på den allmänna uppslutning kring värdet av jämställdhet som har rått i åtminstone den officiella debatten är det dock mycket som talar för bonustolkningen. Tills vidare utgår vi från att kvinnorna belönar snarare än att männen bestraffar.

Det skall genast framhållas att skillnaderna mellan mäns och kvinnors värderingar inte är dramatiska. På vår elvgradiga popularitetsskala uppgår storleken på kvinnobonusen till mellan 0.3 och 0.5 poäng, vilket motsvarar kanske 5 till 10 procent av effekten av partibedömningarna. (Det är mellan tio och tjugo gånger viktigare för vad vi tycker om exempelvis Mona Sahlin att hon är socialdemokrat än att hon är kvinna.) En kvinnlig politiker blir således inte omedelbart populär bland kvinnliga väljare från alla läger. Men det

viktiga i sammanhanget är att hon får en inte oväsentlig hjälp på vägen.

Bonusen till kvinnliga politiker kan förklaras på ett par olika sätt. En första möjlighet är att kvinnliga väljare uppskattar politiker som de kan identifiera sig med; som kan förmodas ha liknande erfarenheter. Inom socialpsykologisk forskning är sådana identifikationseffekter väl kända⁹. En andra möjlig förklaring är sakfrågerationell. Kvinnobonusen har att göra med politikernas ställningstaganden i olika könsskiljande frågor som t ex jämställdhet och den offentliga sektorns storlek. Kvinnliga väljare uppskattar helt enkelt politiker som intar liknande sakfrågepositioner som de själva gör.

Ett sätt att pröva giltigheten av de båda alternativa förklaringarna är att analysera i vilken utsträckning könsskillnaderna försvinner när vi tar hänsyn till väljarnas åsikter i olika sakfrågor. Effekterna kopplade till väljarnas politiska åsikter motsvarar sakfrågefaktorn, medan eventuella kvarvarande könsskillnader kan hänföras till identifikationsfaktorn.

För denna analys har jag valt ut ett antal frågor som antas motsvara de aktuella politikernas åsiktsprofiler: att satsa på ett samhälle med *ökad jämställdhet mellan könen*, att satsa på ett *miljövänligt samhälle*, att ta emot *färre flyktingar*, att gå med i *EU*, samt uppfattningen att den *samhällsekonomiska krisen är dagens absolut viktigaste politiska problem*. För att ytterligare kontrollera för ideologiska ställningstaganden ingår också väljarnas subjektiva placering på vänster-högerskalan i analysen¹⁰.

Analysen visar sig ge ett blandat utfall. Bengt Westerbergs ställning som hederskvinna i väljaropinionen kan helt hänföras till hans försvar av den offentliga sektorn och en generös flyktingpolitik. Någon identifikation med Westerbergs person är det inte fråga om från de kvinnliga väljarnas sida. Mer överraskande är måhända att Westerberg heller inte får nämnvärt betalt för sina ställningstaganden i jämställdhetsdebatten. Även Mona Sahlins bonuseffekt kan helt och hållet hänföras till sakfrågefaktorn. Sahlin är extra positivt värderad bland kvinnor som vill bevara en stor offentlig sektor och satsa på ett jämställt samhälle. Övriga sakfrågor – EU, miljön, flyktingpolitiken och även allmän vänster-högerideologi – har ingen systematisk oberoende effekt på värderingen av Sahlin.

För övriga tre kvinnliga politiker tycks båda faktorerna finnas med i bilden. När det gäller sakfrågor är väljarnas värdering beroende av inställningen till jämställdhet och flyktingpolitik (Schyman), flyktingpolitik (Franzén), samt offentlig sektor, flyktingpolitik och EU (Wibble). I samtliga fall kvarstår dock en signifikant könsskillnad även efter hänsynstagande till väljarnas sakfrågepositioner. Gudrun Schyman, Anne Wibble och Vivianne Franzén fick alla en viss popularitetsmässig bonuseffekt därför att kvinnliga väljare kunde identifiera sig med deras erfarenheter som kvinnor.

Jämställd politik?

Nej. I Sverige senhösten 1994 hade manliga och kvinnliga politiker inte samma förutsättningar att bli populära. Analyserna har visat att manliga och kvinnliga väljare värderade kvinnliga politiker på delvis olika sätt. För manliga politiker fanns däremot inte samma könsskillnad. I väljarnas ögon var de manliga politikerna könsneutrala.

I den utsträckning könsskillnaderna inte är ett uttryck för en bestraffning från manliga väljare utan en belöning från kvinnorna – åtminstone i nuläget är jag själv benägen att tro på denna mer positiva bonustolkning – hade kvinnliga politiker en fördel opinions-mässigt i samband med valet. Fördelen var inte dramatiskt stor, men ändå tillräcklig för att exempelvis vända en neutral värdering till en försiktigt positiv. Noteras skall dock att, kvinnobonusen till trots, både Vivianne Franzén (i valmanskåren som helhet) och Anne Wibble (bland egna sympatisörer) sammantaget noterade de lägsta popularitetssiffrorna någonsin i våra mätserier.

Kvinnobonusen beror både på att kvinnliga politiker intar vissa ståndpunkter i sakfrågor som är könsskiljande och på att kvinnliga väljare kan identifiera sig med deras erfarenheter. För Mona Sahlin kan bonuseffekten uteslutande hänföras till sakfrågefaktorn, medan Gudrun Schyman, Anne Wibble och Vivianne Franzén även kunde registrera en identifikationseffekt.

För optimisten kan resultaten betraktas som ett utslag av positiv könsdiskriminering till förmån för kvinnorna. Även med denna ljusa utgångspunkt är det dock för tidigt att dra slutsatsen att läget är gott. Väljarnas personbedömningar innehåller också andra och mer subtila

moment än de som analyserats i detta sammanhang. Socialpsykologisk forskning har i experiment visat att väljarna tenderar att bedöma politikerna efter färdiga, stereotypa mallar för vilka personliga egenskaper manliga och kvinnliga politiker besitter. Forskarna har bland annat funnit att kvinnliga politiker har svårare att framstå som ”starka ledare”.

Tidigare studier av svenska förhållanden indikerar att även utanför experimentlaboratoriernas miljöer har kvinnliga politiker svårt att övertyga framför allt manliga väljare om att de besitter vissa positiva egenskaper. I framtiden finns det anledning att titta närmare på manliga och kvinnliga politikernas image bland väljarna. Finns det kanske skillnader i mäns och kvinnors uppfattningar om vad som utgör starka, kunniga, inspirerande och personliga sympatiska ledare?

Noter

1. Uppsatsen har utarbetats inom ramen för det av Forskningsrådsnämnden stödda projektet *Väljarnas syn på kvinnliga och manliga politiker*.
2. Detta synsätt på oss medborgare som begränsat rationella utvecklas vidare i Samuel Popkins provokativa bok *The Reasoning Voter* (1991).
3. Som framgår av figur 1 har vi sammanlagt 17 mättillfällen där samma person har värderats senhösten före och efter riksdagsvalet. I 82 procent av fallen (14 av 17) får partiledaren högre popularitetspoäng efter valet bland egna sympatisörer. Motsvarande siffra bland hela valmanskåren är 65 procent (11 av 17).
4. Om Bert Karlsson, se vidare Gilljam och Holmberg (1993).
5. Korrelationen mellan väljarnas värdering av Wibble och Bengt Westerberg var .27, mellan Wibble och folkpartiet .32 och mellan Wibble och moderata samlingspartiet .59. Som jämförelsepunkter kan nämnas att korrelationen mellan Sahlins och Carlsson var .70 och mellan Ian Wachtmeister och Bert Karlsson .73 (det senare efter valet 1991). Korrelationen mellan Westerberg och folkpartiet har aldrig varit lägre än .72. Den tidigare lägsta korrelationen mellan väljarnas värdering av en politiker och hans parti är .59 (Lars Werner och vänstern 1992). Resultatet kan uttryckas mer brutalt: I väljarnas medvetande var Anne Wibble lika starkt kopplad till moderaterna som Lars Werner var till vänsterpartiet under 1990-talet.
6. Mona Sahlins popularitetspoäng bland övriga partiets väljare var som följer: v (+2.1), c (-0.1), fp (+0.3), m (-1.5), kds (-1.2) och mp (+1.1).

7. I strikt mening kan vi enbart hävda att varken manliga eller kvinnliga politiker kan räkna med en popularitetsmässig könsbonus. (Att det vid värderingen av politikerna inte finns någon samspelseffekt mellan väljarnas könstillhörighet och politikernas könstillhörighet.) För att pröva huruvida kvinnliga eller manliga politiker systematiskt missgynnas av både manliga och kvinnliga väljare krävs andra undersökningar. Att två av fyra ledande kvinnor lyckades popularitetsmässigt visar att det inte är *omöjligt* för kvinnliga politiker att bli populära. Som bekant brukar det dock hävdas att vi inte har ett jämställt samhälle förrän en inkompetent kvinna har samma sannolikhet att befordras som en inkompetent man har.

8. Motsvarande siffror för övriga politiker var i tur och ordning Olof Johansson och Bengt Westerberg (7 fall av 8), Mona Sahlin (6 fall av 8), Vivianne Franzén, Carl Bildt och Alf Svensson (5 fall av 8) samt Ingvar Carlsson (4 fall av 8).

9. Ifråga om svenska partiledare vet vi att Thorbjörn Fälldin var extra populär bland jordbrukare av olika partifärg. En liknande identifikationseffekt är att Carl Bildt är mer uppskattad bland flitiga bokläsare än bland övriga medborgare. Observera att tolkningen av identifikationseffekten blir annorlunda om vi i stället för bonus-effekten tror på bestraffningseffekten. Om manliga väljare värderar kvinnliga politiker lägre bara för att de är kvinnor rör det sig om könsdiskriminering i utträd mening.

10. Tekniskt sett har analysen genomförts som en multivariat regressionsanalys (OLS-estimat) med värderingen av respektive politiker som beroende variabel. Som tidigare ingår förstås också värderingen av det aktuella partiet i analysen. Ifråga om Wibble avser kontrollen värderingen av moderaterna och inte folkpartiet.

Referenser

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg. 1993. *Väljarna inför 1990-talet*. Stockholm: Norstedts.

Popkin, Samuel. 1991. *The Reasoning Voter*. Chicago: University of Chicago Press.

Det är mycket s och m i politiken

MIKAEL GILLJAM

I dessa krisens dagar talas det allt oftare om samarbete och samregerande mellan de två huvudalternativen i svensk politik - socialdemokraterna och moderata samlingspartiet.

Argumenten *för* ett samarbete och eventuellt samregerande mellan s och m tar sin utgångspunkt i Sveriges akuta ekonomiska problem. Det gäller dels att de två stora partierna kan komma överens om den beska medicin som sägs vara nödvändig, dels att de kan garantera en sådan överenskommelses fortlevnad oavsett valutgången 1998. Om inte Sverige får ordning på sin ekonomi i god tid före nästa lågkonjunktur kommer problemen att bli flerdubbelt värre och dessutom föra med sig en allvarlig kris för demokratin och det politiska systemet, brukar det heta.

Förespråkarna för röd-blått samarbete nöjer sig förstås inte med vilka blocköverskridande lösningar som helst. Samarbete och samregerande mellan socialdemokraterna och något av mittenpartierna anses otillräckligt av åtminstone två skäl. För det första sägs mittenpartierna vara mer dyrköpta än moderaterna i den meningen att kohandel med deras hjärtefrågor kostar statskassan mycket pengar. För det andra kan socialdemokraterna och ett av mittenpartierna mycket väl få mindre än hälften av rösterna i 1998 års val, vilket innebär att politikens långsiktighet inte kan garanteras.

För en cynisk betraktare går det naturligtvis inte att utesluta att en del borgerliga förespråkare för ett s/m-samarbete dessutom hyser förhoppningar om att socialdemokraterna skall tvingas föra en borgerlig ekonomisk politik. I vad mån det finns fog för en sådan misstanke kommer kanske att visa sig om det efter 1998 års val finns en borgerlig riksdagsmajoritet, fortsatta ekonomiska svårigheter, men inget mer tal om ett röd-blått samarbete.

De som är *emot* ett samarbete mellan s och m brukar föra fram tre huvudargument. För det första påstås demokratin behöva en kraftfull opposition. Om de två politiska huvudalternativen går samman blir det helt enkelt väldigt tyst i Sverige - i synnerhet som vi har gemensam valdag för riksdagsval och kommunval, fyra år mellan val-tillfällena och i genomsnitt arton år mellan folkomröstningarna.

För det andra sägs avståndet mellan s och m längs den i Sverige dominerande vänster-högerdimensionen vara relativt sett långt. I länder med mer av röd-blått samarbete är avståndet mellan socialdemokrater och konservativa mindre. Dessutom är politiken i dessa länder ofta mer mångfasetterad med konkurrerande religiösa, etniska och regionala konflikter där motsvarigheterna till s och m inte utgör varandras motpoler.

Det tredje argumentet emot ett röd-blått samarbete i Sverige är att de två partierna och deras två nuvarande partiledare helt enkelt inte tål varandra. Det skulle därför vara till mer skada än nytta för landet om ett s/m-samarbete först inleds och därefter havererar på grund av personliga motsättningar.

Vår vän cynikern skulle förstås säga att dessa motargument klingar lika falskt som argumenten för ett röd-blått samarbete: Det viktiga är inte den starka oppositionen, det relativt långa vänster-högeravståndet och inte heller de personliga motsättningarna. Även i det här fallet är det kallt politiskt stål som gäller, det vill säga att socialdemokraterna inte får luras in i "marknadsfällan" och börja föra borgerlig politik som står i strid med 1994 års valutslag.

* * *

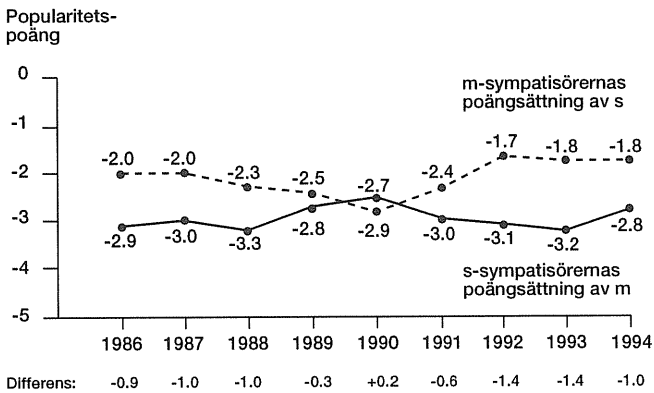
Det här är inte platsen att sätta sig till doms över argumentationen kring ett samarbete mellan s och m. Istället skall vi med hjälp av SOM-undersökningarna 1986-1994 försöka säga något om huruvida det bland medborgarna - och då i första hand bland sympatisörer till de två inblandade partierna - finns förutsättningar för ett sådant samarbete.

Det är till att börja med ingen tvekan om att socialdemokrater och moderater inte tycker om varandra. Andelen s-sympatisörer som tycker att moderaterna är det näst bästa partiet var endast 4 procent i

1993 och 6 procent i 1994 års SOM-undersökning. Och ovänskapen är besvarad, om än inte lika tydligt: Andelen m-sympatisörer med socialdemokraterna som näst bästa parti var 9 procent 1993 och 13 procent 1994¹.

Det ömsesidiga ogillandet såväl som ogillandeasymmetrin i socialdemokratisk favör återfinns också i poängsättningen av partierna längs den så kallade gillar/ogillar-skalan med värden från -5 (ogillar starkt), via 0 (varken gillar eller ogillar) till +5 (gillar starkt). I figur 1 redovisas s-sympatisörernas poängsättning av moderaterna och m-sympatisörernas poängsättning av socialdemokraterna i de nio SOM-undersökningarna 1986-1994.

Figur 1 Socialdemokratiska och moderata sympatisörer poängsätter varandras partier på en gillar/ogillar-skala med värden från -5 till +5 i SOM-undersökningarna 1986-1994 (medeltal)

S-sympatisörerna har nästan genomgående tyckt klart sämre om moderaterna än vad m-sympatisörerna har tyckt illa om socialdemokraterna. Undantaget är 1990 då det ”stukade” regeringspartiet med en ekonomisk kris på halsen noterades för nedmot 30 procent i opinionsmätningarna. Att regeringsställning i kombination med ekonomisk kris resulterar i ett mindre ogillande av den politiska huvudfienden tycks även gälla för m-sympatisörerna efter regimskiftet 1991.

Den som i figur 1 vill läsa in möjligheter till ett röd-blått samarbete ser ut att behöva svälja djupt: De genomsnittliga betygspoängen ligger hela tiden i intervallet -1,7 till -3,3. De två kurvorna sedda till-

sammans ligger dock något närmare 0-punkten 1994 än vid de tidigare mättillfällena. Det försiktiga närmandet mellan de båda partierna förklaras i första hand av att m-sympatisörerna under nittio-talet har börjat tycka något mindre illa om socialdemokraterna.

Men hur allvarliga är egentligen s- och m-sympatisörernas negativa bedömningar av varandras partier? Minusvärden är förstås alltid minusvärden, men om också poängsättningen av de andra partierna tas med i beräkningen blir bilden lite annorlunda (se tabell 1).

Tabell 1 Socialdemokratiska och moderata sympatisörer poängsätter partierna på en gillar/ogillar skala med värden från -5 till +5 i SOM-undersökningarna 1986-1994 (medeltal)

Partiernas popularitet bland s-sympatisörer

	parti							
	v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd
1986	-0.4	+3.6	-0.9	-1.1	-2.9	-2.2	+0.1	-
1987	-0.3	+3.6	-1.0	-0.4	-3.0	-2.0	+0.4	-
1988	+0.1	+3.5	-0.3	-1.2	-3.3	-1.5	+0.4	-
1989	0.0	+2.8	-0.3	-0.4	-2.8	-1.7	-0.2	-
1990	+0.3	+2.7	-0.3	-0.4	-2.7	-1.4	-0.5	-
1991	0.0	+3.3	-0.3	-1.1	-3.0	-1.2	+0.1	-2.7
1992	-0.3	+3.2	-0.6	-0.9	-3.1	-1.7	+0.1	-2.0
1993	-0.4	+3.2	-0.6	-0.6	-3.2	-1.8	+0.1	-2.8
1994	+0.4	+3.4	-0.5	-0.4	-2.8	-2.0	+0.8	-3.5
genomsnitt för de olika åren	-0.1	+3.3	-0.5	-0.7	-3.0	-1.7	+0.1	-2.8

Partiernas popularitet bland m-sympatisörer

	parti							
	v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd
1986	-3.9	-2.0	+0.1	+0.9	+3.3	-1.6	-1.1	-
1987	-3.9	-2.0	+0.6	+1.4	+3.5	-1.3	-0.7	-
1988	-3.7	-2.3	+0.9	+1.6	+3.6	-0.4	-1.8	-
1989	-3.1	-2.5	-0.3	+0.6	+3.3	-0.7	-1.8	-
1990	-2.8	-2.9	-0.3	+0.4	+3.1	-0.4	-2.0	-
1991	-3.4	-2.4	-0.5	+1.0	+3.8	+1.0	-2.0	+0.4
1992	-3.5	-1.7	-0.3	+0.3	+3.3	0.0	-1.6	-0.1
1993	-3.5	-1.8	-0.1	-0.1	+3.3	+0.2	-1.5	-0.8
1994	-3.4	-1.8	0.0	-0.1	+3.4	-0.1	-1.7	-2.1
genomsnitt för de olika åren	-3.5	-2.2	0.0	+0.7	+3.4	-0.4	-1.6	-0.7

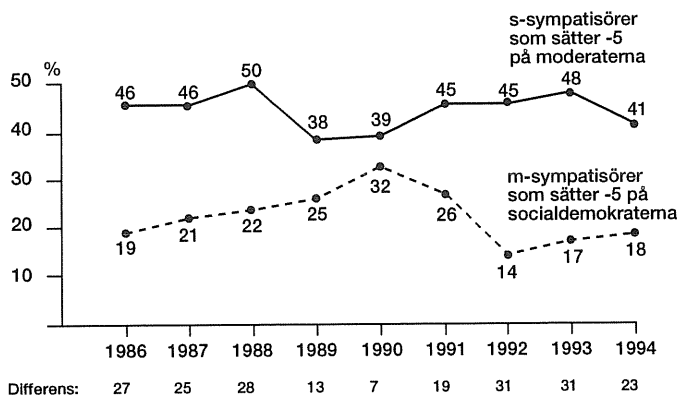
S-sympatisörerna har genomgående tyckt mer illa än bra om alla andra partier utom miljöpartiet och vid några tillfällen också vänsterpartiet. S-sympatisörerna har t ex hela tiden givit ett svagt negativt genomsnittsbetyg till centerpartiet som ju enligt den senaste dagsnoteringen utgör socialdemokraternas främsta samarbetspartner.

M-sympatisörerna har inte heller tyckt särskilt bra om de andra partierna. Övriga borgerliga partier och framförallt då folkpartiet har visserligen då och då erhållit svaga pluspoäng. Men i 1994 års SOM-undersökning tyckte m-sympatisörerna inte bra om något annat parti än det egna.

Eftersom det är samarbete och inte kärlek vi försöker uttala oss om har vi måhända hittills ställt lite väl höga krav. Fokus kanske inte skall riktas mot de relativt fåtaliga s- och m-sympatisörer som tycker bra om varandras partier. I exempelvis 1994 års SOM-undersökning var det endast 11 procent av s-sympatisörerna och 14 av m-sympatisörerna som gav ett positivt betyg till den politiska huvudmotståndaren².

Det bör istället vara mer relevant att försöka utröna hur många s- och m-sympatisörer som inte kan "vistas i samma rum" som huvudfienden och som därför, å det bestämdaste, motsätter sig alla former av samarbete. I figur 2 redovisas andelen s- och m-sympatisörer som har tagit till storläggan och givit det absolut lägsta betyget (dvs -5) till moderaterna respektive till socialdemokraterna.

Figur 2 Andel s- och m-sympatisörer som sätter lägsta möjliga poäng (-5) på varandras partier i SOM-undersökningarna 1986-1994 (procent)

Förutsättningarna för ett s/m-samarbete ser nu mer gynnsamma ut. Det är inte mer än ungefär var femte m-sympatisör och drygt två av fem s-sympatisörer som tar till det grövsta artilleriet när de ombeds betygsätta respektive huvudmotståndare. I 1994 års undersökning var det 41 procent av s-sympatisörerna och 18 procent av m-sympatisörerna som gav betyget -5 till den politiska huvudfienden. Även enligt den här mätmetoden tycker s-sympatisörerna mer illa om moderaterna än vad m-sympatisörerna tycker illa om socialdemokraterna. Med något enstaka undantag har det dock aldrig varit någon majoritet bland s-sympatisörerna som - å det allra bestämdaste - har tagit avstånd från moderaterna.

En komplikation för eventuella framtida samarbetsingenjörer är att det i första hand är kärntrupperna bland både s- och m-sympatisörer som kan förväntas motsätta sig ett närmande mellan de båda partierna. Den starkaste fientligheten finns bland de båda partiernas medlemmar och bland deras starkt övertygade anhängare. I tabell 2 redovisas andelen s- och m-sympatisörer i olika grupper som på senhösten 1994 satte lägsta möjliga betyg på huvudmotståndaren.

Tabell 2 Andel s- och m-sympatisörer i olika grupper som 1994 satte lägsta möjliga poäng (-5) på varandras partier (procent)

	andel s-sympatisörer som satte -5 på moderaterna	andel m-sympatisörer som satte -5 på socialdemokraterna
Partimedlemskap		
medlem	63	29
ej medlem	38	17
Partianhängare		
mycket övertygad	67	33
något övertygad	29	14
ej övertygad	19	10
Ålder		
18-30 år	33	14
31-60 år	38	15
61-75 år	54	30
Yrkesgrupp		
arbetare	48	18
tjänstemän	33	17
företagare/jordbrukare	20	20
Boendeort		
landsbygd	45	19
mindre tätort	46	18
stad/större tätort	37	17
Sthlm/Gbg/Malmö	34	18
Samtliga	41	18

I det närmaste två tredjedelar av de socialdemokratiska partimedlemmarna är bestämda motståndare till ett s/m-samarbete mot endast 38 procent bland sympatisörer som inte är partimedlemmar. Motsvarande andel bland moderata partimedlemmar respektive övriga m-sympatisörer är 29 och 17 procent. Mönstret är lika tydligt när det gäller den subjektiva känslan av partianhängarskap. Andelen starkt, svagt respektive inte övertygande s-sympatisörer som satte betyget -5 på moderaterna var 63, 29 respektive 19 procent. Motsvarande andel bland m-sympatisörer med olika grad av övertygelse var 33, 14 respektive 10 procent.

Bedömningen av huvudmotståndaren varierar också mellan andra grupper av s- och m-sympatisörer. Den som har blicken riktad mot framtiden kan t ex notera att fiendligheten på båda sidor är starkast bland de äldsta och svagast bland de yngsta sympatisörerna. Det är vidare värt att lägga märke till att det finns större skillnader mellan olika grupper av s-sympatisörer än mellan olika grupper av m-sympatisörer. S-sympatisörer med arbetaryrken är t ex mer negativa till moderaterna än övriga yrkesgrupper samtidigt som s-sympatisörer i städer och storstäder är mindre negativa till moderaterna än s-sympatisörer på landsbygden och i mindre tätorter³.

Sammanfattningsvis är det inte tal om någon kärlek mellan s- och m-sympatisörer. Den relevanta frågan är istället huruvida de två partiernas sympatisörer överhuvudtaget skulle stå ut med varandra inom ramen för ett av ekonomiska omständigheter framtvingat samarbete. Ett försiktigt svar på den frågan är att det kanske skulle gå men att det inte skulle gå smärtfritt. Det är framförallt många s-sympatisörer som, å det allra bestämdaste, kan förväntas motsätta sig ett samarbete med huvudfienden moderaterna.

* * *

Vilka partier som kan och bör samarbeta eller samregera blir lätt ett kroniskt diskussionsämne i ett proportionellt valsysteem. Det nya - eller rättare sagt det nygamla - i den nuvarande svenska situationen är att socialdemokraterna har förmånen att kunna vända sig åt olika håll för att söka stöd för sin politik. Det började med vänsterpartiet och miljöpartiet och det fortsätter i dagsläget med centerpartiet. Eftersom det är mer än tre långa år till nästa val kanske vi efterhand

också får se prov på socialdemokratiskt samarbete med folkpartiet och kds och kanske till och med med moderata samlingspartiet.

Flexibiliteten i majoritetsbildandet innebär stort utrymme för högtstående statsmannakonst. En skicklig minoritetsregering kan driva igenom en stor del av sin politik utan att för den skull behöva betala det fulla priset för ett mer långvarigt politiskt äktenskap. Regeringens tillfälliga älskarinnor lever däremot i en mer otrygg tillvaro där det gäller att försöka fånga samarbetsmöjligheterna i flykten.

Men frågan är om det ändå inte är väljarna som är de största förlorarna. Inte nödvändigtvis därför att det skulle föras en dålig politik eller en politik som står i strid med folkviljan. Nej, förlusten handlar istället om den bristande kontrollen över vad som händer i politiken under mellanvalsperioderna och framförallt vid regeringsbildningar och byten av samarbetspartners.

Väljarna röstar på partier och inte på regeringar. Vilken majoritetsregering som bildas eller hur en minoritetsregering väljer sina eventuellt skiftande samarbetspartners kan därför komma som fullständiga överraskningar för många väljare. I exempelvis 1994 års val var det folkpartiet och inte centerpartiet som framstod som den troligaste borgerliga samarbetspartnern till socialdemokraterna. När kompletteringspropositionen presenterades sju månader senare var läget det omvända.

Med fortsatt uppluckring av blockpolitiken och fortsatt avsaknad av klara besked i regeringsfrågan före valen kan väljarna mycket väl börja tappa sugen. Såväl på riksplånet som i kommuner och landsting kan allt fler väljare komma att få se regeringsbildningar och samarbetsmönster som de inte hade tänkt sig när de gick och röstade. Resultatet kan mycket väl bli ett sjunkande valdeltagande eller varför inte mer högljudda önskemål om att få vara med och rösta fram också det exekutiva maktorganet.

Noter

1. Andelen s-sympatisörer med moderaterna som näst bästa parti har varierat mellan 1 och 8 procent i valundersökningarna 1968-1994. Rekordsiffran 8 procent noterades märkligt nog i löntagarfundsvalet 1982. Andelen m-sympatisörer med socialdemokraterna som näst bästa parti har under samma period varierat mellan 2 och 14 procent med rekordnoteringen 14 procent i valet 1994. Den som vill läsa mer om svenska folkets näst bästa partier hänvisas till Henrik Oscarssons licentiatuppsats Partierna i rymden (1995).
2. I SOM-undersökningarna 1986-1994 har andelen s-sympatisörer som har givit ett positivt betyg till moderaterna varierat mellan 4 och 11 procent med ett genomsnitt på 7 procent. Andelen m-sympatisörer som har givit ett positivt betyg till socialdemokraterna har varierat mellan 4 och 16 procent med ett genomsnitt på 10 procent.
3. Det finns däremot inga nämnvärda skillnader bland varken s- eller m-sympatisörer mellan män och kvinnor, mellan villa- och lägenhetsboende eller mellan anställda i offentlig och privat sektor.

Referenser

- Oscarsson, H. (1995). *Partierna i rymden. Svenska väljares uppfattningar av partistånd och konfliktstrukturer 1968-1994*. Licentiatuppsats. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Finansmarknaden - The New Kid on the Block

SÖREN HOLMBERG

Ekonomins internationalisering och avskaffandet av valutaregleringen på 1980-talet har lett till att finansmarknaden - en nygamal aktör i politiken - fått ett klart ökat inflytande på politikens utformning. Finansmarknaden är en nykomling som snabbt visat musklerna i politikens värld. I den svenska politiska verkligheten har politikerna uppfattat att finansmarknaden måste hållas lugn med nya sparpaket och nedskärningar av den offentliga sektorn. Röster har redan höjts för att finansmarknaden - the new kid on the block - måste tyglas på ett eller annat sätt. Rösterna kommer från många olika håll. President Mitterand har sagt det, liksom president Clinton, Japans premiärminister, Ingvar Carlsson och Birger Schlaug. Hur och vad som bör göras finns det dock ingen enighet om.

Känslan av att något borde göras återfinns också bland svenska väljare. I SOM-undersökningen 1994 frågade vi om inställningen till finansmarknadens roll i politiken. Frågan löd: "Minska finansmarknadens inflytande i politiken" med fem svarsalternativ; mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. Exakt samma fråga med identiska svarsalternativ ställde vi också till riksdagsledamöterna i en enkätundersökning senhösten 1994¹. Resultaten visar på en remarkabel åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda².

Cirka 60 procent av både väljare och riksdagsledamöter ansåg att det var ett bra förslag att minska finansmarknadens inflytande på politiken. Det var endast 10 procent bland väljarna och 14 procent bland de folkvalda som tyckte det var ett dåligt förslag.

Den stora åsiktsöverensstämmelsen mellan riksdagen och väljarkåren kan ge ett intryck av konsensus och harmoni. Folk och ledare tycks vara överens om att finansmarknaden inte ska tillåtas breda ut sig

som en gökunge i det demokratiska boet. En analys av åsiktsläget i de olika partigrupperna avslöjar dock snabbt att det första harmoniska intrycket är felaktigt, speciellt när det gäller riksdagen.

Tabell 1 Finansmarknadens inflytande på politiken

Fråga: "Minska finansmarknadens inflytande på politiken"

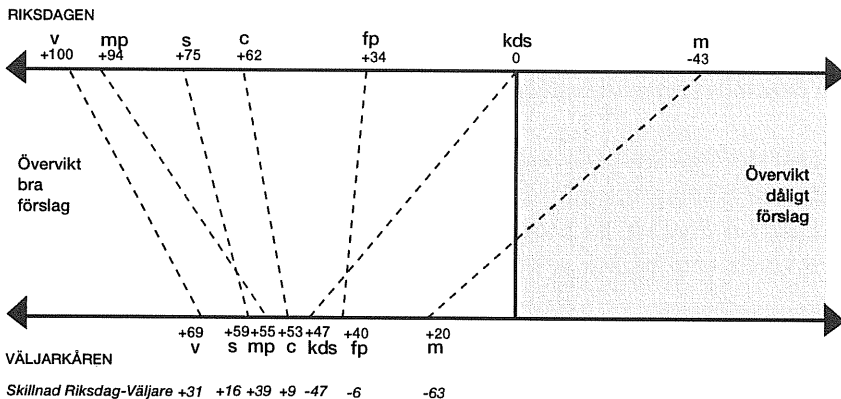
svarsalternativ	väljare	riksdagsledamöter
(1) bra förslag	58	62
(2) varken eller	27	21
(3) dåligt förslag	10	14
(4) vet ej	5	3
summa procent	100	100
antal personer	1702	337
övertvikt bra (1-3)	+48	+48

Kommentar: Resultaten för riksdagsledamöterna kommer från en enkät genomförd senhösten 1994 (svarsandel 97 procent). RiksSOM-undersökningen 1994 har stått för väljarmaterialet.

Väljaropinionen i de olika partierna är någorlunda likartad med en klar övertvikt i samtliga partier (även bland m-väljare) för att begränsa finansmarknadens politiska inflytande. Men bland riksdagsledamöterna är de partipolitiska åsiktsskillnaderna stora. Åsikterna är starkt partipolitiskt polariserade i riksdagen. Resultaten i figur 1 visar tydligt på större motsättningar i riksdagen än bland väljarna.

Figur 1 Enig väljarkår och polariserad riksdag

Fråga: "Minska finansmarknadens inflytande på politiken".

Kommentar: Analysen bygger på samma datamaterial som i tabell 1.

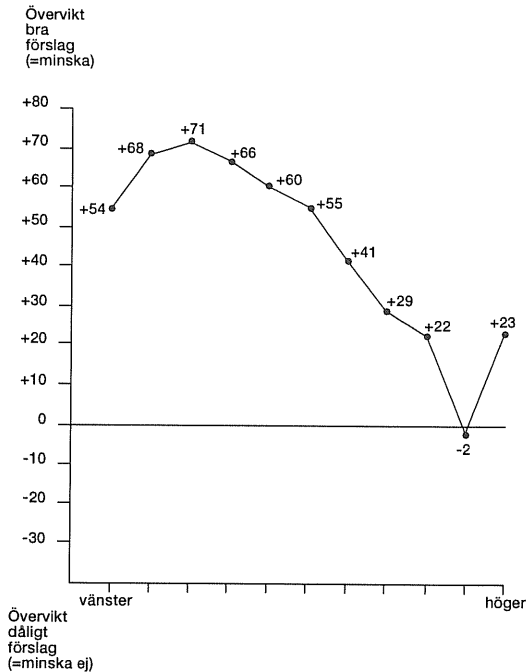
I riksdagen uppvisar v (+100) och mp (+94) en mycket klar åsiktsövertikt för ett minskat inflytande för finansmarknaden. Ledamöter för s (+75) och c (+62) har en nästan lika kritisk syn medan fp-ledamöter (+34) har en svagare övertikt för en negativ inställning till finansmarknadens politiska roll. Kds-ledamöterna är splittrade mittu. Moderaterna är det enda parti i riksdagen som har en åsiktsövertikt mot att minska finansmarknadens inflytande på politiken (-43).

Mönstret i figur 1 med större åsiktsavstånd mellan partierna i riksdagen än bland väljarna är inget direkt överraskande resultat. Vi har sett det tidigare i flera svenska representationsundersökningar från 1980-talet, speciellt när det gäller uppfattningar i frågor av vänsterhögerkaraktär³. Och frågan om finansmarknadens politiska roll har en mycket tydlig vänster-högerkaraktär, både innehållsligt och när det gäller hur partigrupperna positionerar sig åsiktsmässigt. Den enda klara avvikelserna från partiernas välkända rangordning på vänsterhögerdimensionen är att mp-ledamöterna genomsnittligt befinner sig något till vänster om s-ledamöterna; en nog så intressant iakttagelse om vi betänker att frågan om finansmarknadens reglering kan bli en av de stora stridsfrågorna under de närmaste åren, i Sverige likväl som internationellt.

Resultaten i figur 2 illustrerar mycket åskådligt det klara åsiktssambandet mellan ideologisk vänster-högerposition och synen på finansmarknadens politiska inflytande. Analysen gäller väljarna och bygger på data från SOM-studien. Människor med vänsterideologi uppvisar en stark åsiktsövertikt för att begränsa finansmarknadens makt medan högerorienterade personer är mer tveksamma.

Korrelationen mellan väljarnas självuppskattade vänster-högerposition och inställningen till finansmarknadens politiska inflytande är .28 (r). En respektabel korrelation men dock inte märkvärdigt hög. En av orsakerna till att den inte är högre syns tydligt i figur 2. Sambandet mellan väljarnas vänster-högerpositioner och synen på finansmarknadens politiska roll är inte linjärt. Väljare längst ut till vänster är i genomsnitt något mindre positiva till att begränsa finansmarknadens inflytande än andra vänsterväljare närmare mitten. På högerkanten återfinns vi något liknande. Väljare med en position allra längst ut till höger är inte de som är mest mot att minska finansmarknadens politiska inflytande; högerorienterade väljare något närmare mitten är mer negativa till att tygla finansmarknaden.

Figur 2 Ideologisk vänster-högerposition och inställning till finansmarknadens politiska inflytande (opinionsbalans)

Kommentar: Resultaten visar skillnaden mellan andelen svarspersoner som svarade bra förslag minus andelen som svarade dåligt förslag på frågan: "Minska finansmarknadens inflytande på politiken". Vänster-högerskalan kan variera mellan 0-10. Svarspersonerna fick själva ange sin position. Data kommer från RiksSOM-undersökningen 1994.

Till en del kan naturligtvis det icke-linjära mönstret vara en mätareffekt; få svarspersoner placerar sig på vänster-högerskalans ytterpunkter (0 och 10), vilket gör resultaten statistiskt osäkra. Vi tror oss också veta att ytterpositionerna 0 och 10 drar till sig proportionellt sett fler idiosynkratiska svar än övriga positioner. Men även med hänsyn tagen till dessa potentiella felkällor kan vi inte bortse från möjligheten att det kurvformade mönstret speglar något reellt. Mönstret ser t ex likadant ut i data från 1994 års valundersökning¹. På vänsterkanten återfinns dessutom kurv-mönstret bland v- och s-väljare tagna var och en för sig. Mönstret på högerkanten återfinns på samma sätt också bland enbart m-väljare.

En spekulativ förklaring till kurv-mönstret längst ut till höger skulle kunna vara att bland de mest högerorienterade väljarna återfinns inte

bara rättroende nyliberaler utan också gammelkonservativa högermän med en mer étatistisk inställning; innebärande en skeptisk hållning till alla särintressen (inklusive finansmarknaden) som inkräktar på statens överhöghet och försvagar nationens ställning.

En lika spekulativ förklaring till kurvmönstret på vänsterkanten skulle kunna gå tillbaka till den gamla skillnaden mellan en revolutionär/doktrinär vänster och en reforminriktad/pragmatisk vänster. En gammaldags doktrinär vänstersyn på finansmarknaden är att den inte kan och inte bör regleras. Kapitalismens inneboende motsättningar blir bäst synliggjorda om kapitalismen får verka ostört.

Det måste tillstås att ingen av speklationerna känns särskilt trovärdig. Vi får avvakta framtida mätningar för att utröna om våra kurvmönster var tillfälligheter eller om de avspeglade små ideologiska krusningar längst ut på politikens ytterkanter. Att det verkligen blir framtida mätningar kan vi utgå ifrån. Frågan om finansmarknadens reglering har kommit för att stanna som en konfliktfråga i svensk och internationell politik.

Noter

1. Riksdagsenkäten genomfördes inom ramen för ett forskningsprojekt, Riksdagen och den representativa demokratin inför 2000-talet, lett av Peter Esaiasson och Sören Holmberg med Martin Brothén som forskningsassistent. Svarsandelen i riksdagsenkäten blev mycket hög, 97 procent.
2. Intervjufrågan ställdes också i 1994 års valundersökning, eftervalsdelens. Resultaten liknar RiksSOMs, men med en högre andel vet ej-svar och en lägre andel som angav bra förslag. Följande blev resultatet: Bra förslag 48 procent, varken eller 26 procent, dåligt förslag 13 procent och vet ej 13 procent.
3. Se Holmberg och Esaiasson (1988:78-109). Mönstret med större åsiktspolarisering på elitnivå än bland väljarna är det vanliga även internationellt, se t ex Converse and Pierce (1986).
4. Korrelationen (r) mellan väljarnas vänster-högerposition och inställningen till finansmarknadens politiska roll är .32 i valundersökningen.

Referenser

- Converse, P. and Pierce, R. (1986). *Political Representation in France*. Cambridge: Harvard University Press
- Holmberg, S. och Esaiasson, P. (1988). *De folkvalda*. Stockholm: Bonniers

Axel Oxelstierna revisited

CECILIA MALMSTRÖM

Regionfrågan i långbänk

Den siste mars i år presenterade regionberedningen sitt slutbetänkande¹. Rapporten är produkten av flera års utredande och decenniers diskussioner om de svenska länsgränserna och om den regionala nivån. Diskussionerna om länsdemokrati emanerar från 1960-talet. Frågan drevs då främst av centerpartiet. Redan 1964 lade två centerpartistiska riksdagsledamöter en motion som ville utreda möjligheterna till att införa länsparlament. Sedan dess har elva utredningar behandlat frågan². Den nuvarande utredningsomgången inleddes 1990 genom en motion av centerpartiet, miljöpartiet och kds som för första gången förde in regionbegreppet och subsidiaritetstanken i länsdebatten. Motionen bifölls i Riksdagen och resulterade i en enmansutredning som föreslog en ny regional indelning av Sverige med folkvalda regionparlament³. Den sk Birgersonska utredningen följdes sedan av en parlamentarisk kommitté som skulle utreda frågan. Kommitténs slutrapport, Regional framtid, resonerar kring grunderna för en framtida regional indelning av Sverige och föreslår att två nya storlän bildas i landet: i Skåne genom en sammanslagning av Kristianstads- och Malmöhus län och i Västra Götaland genom att slå ihop Skaraborgs län, Göteborgs- och Bohus län, Älvsborgs län och Kungsbacka kommun. Kristiansstad respektive Vänersborg föreslås bli residensstäder.

Enligt förslaget tar de sammanslagna landstingen över den regionala utvecklingen från länsstyrelserna och visst samordningsansvar för fysisk planering, miljö, kommunikationer, sjukvård mm från kommunerna. Länsstyrelserna blir statens företrädare och deras lekmannastyrelser avvecklas. Arbetet med storlänerna kan inledas 1996 och bör vara helt genomfört till årsskiftet 1999. Val till det nya storlandstinget, eller regionfullmäktige, bör hållas 1998. Regionaliseringen i resten av landet tar beredningen inte ställning till men uppmuntrar till regionala spontana initiativ. Dock understyker beredningen att en federal utveckling av Sverige inte är aktuell.

Motiven bakom förändringarna är att länsgränserna i princip är oförändrade (bortsett från landsförluster och vinningar i krig) sedan Axel Oxelstiernas regeringsform från 1634 och inte är avpassade till dagens behov. Oxelstierna delade in Sverige i län styrda av en landshövding. Landshövdingtiteln hade dock även tidigare använts som benämning på den ståthållare som drev in skatt inom det av kungen angivna området. Landstingen infördes först 1862 (även om också de har sitt ursprung i de medeltida landstingen, ett slags allmänna folkmöten) och skulle handha för länet gemensamma angelägenheter samt vara elektorer till den första kammaren. Maktfördelningen mellan länen och landstingen har länge varit oklar och omstridd. Samtliga utredningar under 1990-talet har påpekat behovet att klargöra förhållandet mellan institutionerna en gång för alla. De menar att det för dagens förhållanden är nödvändigt med en omorganisering som tar hänsyn till den moderna nätverksekonomi, internationaliseringen, den ökade konkurrensen mellan Europas regioner, rörligheten och behovet av effektivare samverkansformer. Även av demokratiska skäl är en regionalisering nödvändig menar förespråkarna. Medborgarna bör ha en reell möjlighet att få insyn i och påverka beslut på regional nivå. Insynen underlättas av en renodling av rollerna.

Kritiken mot regionberedningens förslag har förstås inte låtit vänta på sig. De moderata representanterna i beredningen har reserverat sig mot förslaget och menar att ingenting tyder på att den föreslagna indelningen skulle vara effektivare. Även landshövding Jan Rydh, sakkunning i utredningen, har reserverat sig med motivet att en ekonomisk konsekvensanalys saknas och att risken är stor att kommunerna mister sin direktkontakt med staten om det införs en utbyggd mellannivå. Överhuvudtaget är landshövdingarna, som kommer att förlora sin roll som länens talesmän, mycket kritiska till den föreslagna regionaliseringen. Rydh menar också att det saknas ett utbrett medborgarkrav på regionparlament och hänvisar bla till förra årets SOM-undersökning⁴.

Även kommunerna genom Kommunförbundet är kritiska till förslaget och vill istället se ett ökat och stärkt Kommunförbund. Kommunerna bör vara grunden för regional samverkan menar Kommunförbundets ordförande Joakim Ollén, som helst vill att det i Sverige endast ska finnas två nivåer - stat och kommun⁵.

Landstingsförbundet, å sin sida välkomnar förslaget och ser en möjlighet för svenska regioner att kunna utvecklas till enheter som är likvärdiga de europeiska regionerna. Landstingsförbundets fd ordförande Bengt Mollstedt menar att inte minst konkurrensskäl talar för ett sammanhållet västsvenskt organ⁶.

Den svenska opinionen

I 1993 års SOM-undersökning visades att det svenska folkets entusiasm för regionala reformer inte är på den nivå som regionberedningen hoppats på. Det fanns en övervägande negativ syn på att införa regionparlament samt att genomföra en ny regional indelning. Däremot var en majoritet av svenskarna positiva till att kommunalförbundens uppgifter borde öka. I frågan om landstingens avskaffande fördelade sig svaren ganska jämt mellan de som ville avskaffa och de som ogillade idén. Andelen som inte ansåg sig kunna ta ställning till förslagen var hög, över 40 procent beträffande de regionala reformerna.

I kritiken mot regionberedningens förslag har bristen på folkligt engagemang påpekats. Att dra slutsatsen att en reform inte bör genomföras för att det saknas en opinion för en fråga är ett ganska svagt argument. Då skulle mycket vara ogjort idag. Det har aldrig ställts några folkliga krav på kommun- eller länsreformer. Opinioner finns inte i ett vakuum utan skapas. I undersökningen 1993 visades att det finns en folklig skepsis mot regionala reformer men det påpekades också behovet av att skapa en opinion genom debatt och information. Inte minst den höga andelen vet-inte svar på 40 procent (och nära 70 procent i 1993 års VÄST-SOM undersökning) visar på att det råder en stor osäkerhet i väljarkåren⁷. Det är rimligt att anta fler svenskar har uppmärksammat debatten om regionala förändringar under året som gått och kanske därför funnit det lättare att ta ställning. Regionernas roll har också debatterats i anslutning till diskussionerna om EU-medlemskapet. Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka om det svenska folket under det gångna året har tagit intryck av diskussionen och debatten i regionfrågorna och om det har skett några förändringar sedan 1993.

För andra gången finns i årets SOM-undersökning fyra frågor som rör de regionala reformerna. Tabellen visar hur svaren fördelade sig 1993 respektive 1994.

Tabell 1 Svenskarnas åsikter om regionala reformer 1993 och 1994 (procent)

	Bra förslag 93 94	Dåligt förslag 93 94	Ingen åsikt 93 94	Summa procent 93 94	Opinions balans 93 94	Antal personer 93 94
Kommunalförbund bör överta vissa uppgifter	45 45	23 26	32 29	100 100	22 19	1729 1542
Avskaffa landstingen	38 36	39 40	23 24	100 100	-1 -4	1736 1568
Region/länsparlament bör införas	24 25	32 35	44 40	100 100	-8 -10	1705 1513
Ny regional indelning	24 23	34 36	42 41	100 100	-10 -13	1710 1513

Kommentar: Frågan löd: Vad tycker du om följande förslag? 1. Kommunalförbund (ett mer organiserat samarbete mellan kommunerna) bör överta vissa uppgifter från landsting och länsstyrelser. 2. Landstingen bör avskaffas. 3. Region eller länsparlament bör inrättas. 4. Nuvarande länsindelning bör inrättas med en ny regional indelning. Svartalternativen var mycket bra, ganska bra, ganska dåligt och mycket dåligt förslag samt ingen åsikt. Här redovisas svaren sammanslagna till bra, dåligt och ingen åsikt. Opinionbalans är uträknat genom att subtrahera andel dåligt från andel bra. Balansmättet kan variera från -100 till +100. Ju högre balansmättet är, desto mer positiv är respondenterna till förslaget. Frågorna ställdes under hösten 1994.

Som vi ser är det ganska små förändringar som har ägt rum. Tendensen är att opinionen är något mera negativ 1994 än 1993 men det är små förskjutningar. Andelen som uppger att de inte har någon åsikt är även det i princip oförändrat, vilket strider mot det ovan gjorda antagandet att debatten under det gångna året skulle ha ökat uppmärksamheten. Regionaliseringen har visserligen diskuterats i något högre utsträckning 1994 men frågan var inte föremål för klara partipolitiska ställningstaganden och inte heller aktuella i höstens valrörelse.

Av tabellen kan vi utläsa att förslaget att utöka uppgifterna för kommunalförbund är det i särklass mest populära. Opinionsbalansen är här övervägande positiv. Frågan om landstingens fortlevnad tycks dela befolkningen i två ungefär lika stora läger, med en svag övervikt för de som tycker att det är ett dåligt förslag att avskaffa dem. De två förslag som rör införandet av region- eller länsparlament och en ny regional indelning har ett litet stöd i opinionen. En övervägande del av de tillfrågande tycker inte att det är bra förslag.

Opinionen i Skåne och Västsverige

De två av regionberedningen berörda "regionerna" är Skåne och Västsverige. Här menar beredningen att den spontana regionaliseringen är långt utvecklad och att förutsättningarna för att fortsätta i den påbörjade riktningen är goda. Det är därför intressant att ta del av synpunkterna hos befolkningen i dessa områden. I förra årets undersökning kunde vi se att invånarna i Skåne var övervägande positiva till samtliga förslag. I Västsverige var opinionen mer positiv än i övriga landet men ändå övervägande negativ till förslagen om regionparlament och ny indelning. Tabellen nedan visar hur åsikterna fördelade sig geografiskt 1993 respektive 1994.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till regionala reformer uppdelat på boende i Skåne, Västsverige och övriga landet 1993 och 1994 (balansmått)

	Västsverige		Skåne		Övriga landet	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994
Kommunalförbund bör överta vissa uppgifter	24	22	22	23	20	16
Avskaffa Landstingen	7	5	2	-12	-3	-5
Region/länsparlament bör införas	-7	-13	3	8	-11	-12
Ny regional indelning	-7	-5	8	-1	-15	-18
Antal personer	378	307	212	187	1147	1056

Kommentar: I Västsverige ingår de som uppger sig bo i Göteborgs och Bohuslän, Älvsborgslän, Skaraborgslän eller Hallandslän. I Skåne ingår boende i Malmöhus- eller Kritisianstads-län. Opinionsbalansen är som tidigare uträknad genom att subtrahera andelen negativa från andelen positiva.

Även när det gäller den geografiska opinionsfördelningen kan vi konstatera att åsikterna inte har förändrats märkbart sedan 1993. Ett viktigt undantag märks dock: i Skåne har inställningen till att avskaffa landstingen svängt till att bli negativ från att ha varit övervägande positiv. Det är svårt att finna någon orsak till denna svängning, särskilt som Malmöborna inte har något landsting att avskaffa.

Inställningen till en utvidgning av kommunförbundets uppgifter är något mer positiv i Västsverige och Skåne än i övriga landet. I Västsverige finns en liten opinionsövertikt för att avskaffa landstingen medan det i övriga landet finns en betydligt större tveksamhet mot en sådan åtgärd. Frågan om regionparlament visar en intressant tendens. I Västsverige har andelen negativa till förslaget ökat och ligger i nivå med övriga landet. I Skåne däremot är opinionsbalansen positiv och har blivit något mer positiv sedan 1993. I båda fallen är förändringen dock så liten att den ryms inom den statistiska felmarginalen. Förslaget att ersätta länsindelningen med en ny regional indelning är fortsatt övervägande impopulärt, men något mindre i Västsverige och Skåne än i övriga landet.

Tveksamhet i den svenska väljarkåren

Frågan är vad som kan förklara inställningen till de regionala reformerna, utöver den rent geografiska som vi såg ovan. I den förra SOM-undersökningen kunde vi konstatera att politiskt intresse påverkade inställningen på så sätt att politiskt intresserade var mer positiva än de som uppgav att de inte var intresserade, att män var något mer positiva än kvinnor och att politisk hemvist, eller snarare blocktillhörighet, hade viss betydelse för inställningen till förslagen. Att utöka kommunalförbundets uppgifter var ett förslag som stöddes av sympatisörer från alla politiska partier utom de som uppgav sig sympatisera med centerpartiet och vänsterpartiet. Moderata, folkpartistiska och nydemokratiska anhängare stödde förslaget att avskaffa landstingen, något som rönt stort motstånd hos de som uppgav sig stödja vänsterpartiet eller socialdemokraterna. Frågan om regionparlament visade en negativ opinionsbalans oavsett partifärg, minst negativa var moderaternas sympatisörer, mest negativa vänsterpartisterna. I frågan om ny regional indelning fanns en svag övertikt för positiva hos miljöpartiets och folkpartiets sympatisörer⁸.

Eftersom syftet här är att undersöka om det skett några förändringar i den svenska opinionen kommer vi även denna gång att undersöka kön, politiskt intresse och partisympati. Även ålder finns med som en bakgrundsfaktor i analysen.

Tabell 3 Svenskarna om regionala reformer fördelade på ett antal bakgrundsfaktorer (balansmått)

	Kommunalförbund bör överta vissa uppgifter	Avskaffa landstingen	Region/länsparl. bör inrättas	Ny regional indelning	Antal personer
ÅLDER					
15-29	6	-35	-5	-21	387
30-49	20	1	-22	-18	538
50-64	22	13	-5	-8	361
65-80	28	9	2	-2	255
KÖN					
Man	19	2	-12	-13	773
Kvinna	18	-10	-8	-14	768
UTBILDNING					
Låg	23	-12	-6	-13	567
Medel	17	-9	-7	-14	288
Hög	17	8	-15	-13	583
POLITISKT INTRESSE					
Intresserad	23	20	-9	-5	927
Ej intresserad	12	-19	-11	-21	610
PARTISYMPATI					
v	1	-24	-22	-24	105
s	17	-19	-10	-12	635
c	14	-14	-13	-34	109
fp	21	20	-16	-12	123
m	28	29	-4	-2	338
kds	11	12	-10	-13	53
mp	25	-23	-12	-13	77

Kommentar: Frågan om politiskt intresse löd: Hur intresserad är du av politik? Svarsalternativen var: mycket intresserad, ganska intresserad, inte särskilt intresserad och inte alls intresserad. Alternativen är här sammanslagna till intresserad respektive ointresserad. Frågan om politisk parti löd: vilket parti tycket du bäst om idag? Endast riksdagspartiernas sympatisörer redovisas i tabellen. Resultaten kommer från SOM-undersökningen 1994.

Det är slående att åldersfaktorn tycks ha stor betydelse för vilken åsikt man har. Den yngsta åldersgruppen (15-29) är betydligt mindre positiv till att utvidga kommunalförbundens uppgifter än vad de övriga respondenterna är. De är också mycket negativa till att avskaffa landstingen och mest negativa till en ny regionalindelning. Vad beträffar inrättandet av regionparlamentet är det gruppen mellan 30-49 som är mest negativ och endast de äldsta som är övervägande positiva, om än svagt. Den gamla devisen om att vi blir mer konservativa med åren tycks på intet sätt stämma, snarare tvärtom. De som är mest skeptiska till förändringar är de yngsta och de äldsta är i de flesta fall övervägande positiva till samtliga förslag.

Kön tycks i samtliga fall, utom i frågan om landstingen, sakna betydelse för ställningstagande till förslagen. I frågan om landstingens avskaffande finns en skillnad mellan kvinnor (mer skeptiska) och män, något som kanske kan förklaras av att kvinnorna arbetar inom landstingen i betydligt större utsträckning än män.

Utbildningsnivå påverkar uppenbarligen inställningen till regionala reformer i mycket liten utsträckning. Endast i fråga om landstingens avskaffande är det en märkbar skillnad mellan högutbildade och övriga. I fråga om regionparlamentets införande tycks hög utbildning leda till ett mer negativt ställningstagande.

Inte heller partipolitisk sympati leder till någon klart mönster för ställningstagandena. Samtliga partiers sympatisörer är numera övervägande positiva till kommunalförbundens utvidgning. Detta är en skillnad mot förra året då de som sade sig sympatisera med vänsterpartiet och framför allt centern var motståndare till det förslaget. (Centerns sympatisörer visade 1993 en opinionbalans på -44, en siffra som kan jämföras med årets +14.) Landstingens vara eller icke vara tycks i stor utsträckning vara en blockfråga. De borgerliga partiernas sympatisörer, utom centerns, är positiva till att avskaffa landstingen. Opinionen är oavsett partisympati övervägande negativ till förslagen om regionparlament och ny regional indelning. Minst negativa är de moderata anhängarna, en intressant iakttagelse eftersom moderaterna på riksnivå är de som är mest negativa till regionberedningens förslag om regionparlament. Centerpartiets anhängare är övervägande negativa vilket också är anmärkningsvärt med tanke på att centerpartiet har drivit frågan om länsparlament sedan 1960-talet.

Dessa iakttagelser kan tyda på att de politiska skiljelinjerna i frågorna framstår som oklara och att väljarna är osäkra på hur de olika partierna har resonerat.

Regionernas Europa i Sverige?

I SOM-studien 1993 visades att det fanns ett klart samband mellan hur positiv man var till regionala förändringar och inställningen till svenskt EU-medlemskap. De som var för medlemskap var i betydligt större utsträckning också för regionala reformer i samtliga fall utom i frågan om regionparlament. Under folkomröstningskampanjen diskuterades frågan om regionernas Europa en del, något som kan ha kommit att påverka inställningen till en svensk regionalisering. Tabellen nedan visar hur svenskarna ser på EU-medlemskap och regionala reformer

Tabell 4 Svenskarnas inställning till regionala reformer och ett svenskt EU-medlemskap (balansmått)

	Kommunalförbund bör överta vissa uppgifter	Avskaffa landstingen	Region/länsparl. bör inrättas	Ny regional indelning	Antal personer
I huvudsak för medlemskap	26	20	-9	-5	615
I huvudsak mot medlemskap	13	-18	-10	-22	567

Kommentar: Frågan om EU löd: Är du i huvudsak för eller emot ett svenskt EU-medlemskap? Svartalternativen var i huvudsak för, i huvudsak mot och ingen åsikt. Här redovisas endast de som tagit ställning.

Kommunalförbundens roll och landstingens avskaffande har ett samband med åsikterna om EU-medlemskapet. Kopplingen kan dock vara skenbar och istället förklaras med att de som vill avskaffa landstingen främst är sympatisörer till de borgerliga partierna, samma partier som var övervägande positiva till ett EU-medlemskap. I frågan om regionparlament finns ingen märkbar skillnad mellan EU-anhängare och motståndare men till förslaget om ny regional indelning är EU-motståndarna betydligt mer negativa än anhängarna, även om andelen som inte vill ha en ny regional indelning överväger även här.

Slutsatser

Det är svårt att dra några entydiga slutsatser av ovanstående resonemang. En majoritet av svenskarna är positiva till att vidga kommunalförbundens uppgifter. Synpunkterna om landstingens framtid delar befolkningen i två lika delar och tycks i huvudsak vara en partipolitisk fråga, som troligen har föga att göra med regiondebatten. Hur vi än vrider på det är en majoritet övervägande negativa till regionparlament och en ny regional indelning med undantag från de som bor i Skåne. Det är förstås en öppen fråga hur stor kunskapen om innebörden i de olika förslagen är. Bristen på engagemang i regionfrågan har som nämndes inledningsvis använts som argument av kritikerna till regionberedningens förslag. Professorn i idéhistoria, Sverker Sörlin, har analyserat den folkliga skepsisen och menar att den går att finna i vår historia. Sverige har aldrig haft några historiska provinser liknande de i andra länder, ingen feodalism som skapade underlag för dessa. Staten skapade länen på administrativ basis utan historiska hänsyn. Ibland sammanfaller län och landskap, men inte alltid. Det är därför omöjligt att konstruera en djup och folklig identifikation för regioner som skapas. Men, menar Sörlin, eftersom länen är centralt skapade papperstigar bör det vara möjligt att skapa nya regioner och vinna legitimitet för dem menar Sörlin. Han tror att det folkliga motståndet inte kan förklaras genom någon slags identitetsfaktor, utan att svenskarna istället känner oro för att regionaliseringen kan innebära materiella förändringar och beröva medborgarna den trygghet många anser att statsmakten står för⁹.

Under det gångna året har ganska små förändringar skett i den svenska opinionen. Regionberedningens slutrapport kommer med säkerhet att leda till en ökad debatt och diskussion. Förhoppningsvis kommer fler medborgare att engagera sig i frågan. Som det är idag kan vi inte annat än upprepa slutsatsen från förra året: det finns en utbredd folklig tveksamhet mot de föreslagna regionala reformerna. De politiska partierna måste, om de vill ha med sig sina väljare, i väsentligt högre grad än hittills aktivera, informera och skapa en opinion i frågan om den framtida regionala organisationen av Sverige.

Noter

1. Regional framtid. SOU 1995:27
2. För en fylligare genomgång av den politiska hanteringen av länsdemokratifrågan hänvisas till Wennås i bilaga 4 i SOU 1995:27
3. SOU 1992:63, SOU 1992:66 och SOU 1993:97,
4. Rydhs reservation i SOU 1995:27 s. 563
5. Ollén, 1994:6f
6. Mollstedt, 1994:9f
7. Malmström, 1994b s.10
8. Malmström, 1994a s.203ff
9. Sörlin, 1994:28

Litteratur

- Malmström, Cecilia (1994a) *Rör inte min länsgräns!* I Vägval, Holmberg/Weibull (red). SOM-rapport nr 11 SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Malmström, Cecilia (1994b) *Inget folkligt stöd för länsparlament* I Västsvrige i fokus, Nilsson (red) SOM-rapport nr 12, SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Mollstedt, Bengt (1994) *Direktvalt regionalt folkstyre* I Framtidens regioner i blickpunkten nr 1/94, Tidskrift från Arbetsgruppen för forskningsfrågor, Civildepartementet
- Ollén, Joakim (1994) *Kommunerna byggstenar för regional samverkan*. I Framtidens regioner i blickpunkten nr 1/94, Tidskrift från Arbetsgruppen för forskningsfrågor, Civildepartementet
- Regional framtid (1995) Slutbetänkande av regionberedningen SOU 1995:27 (inkl. bilagor), Fritzes förlag, Stockholm
- Regionala roller (1992) SOU 1992:63 Allmänna förlaget, Stockholm
- Sörlin, Sverker (1994) *Sverige saknar provinser- därför kan vi skapa regioner* I Framtidens regioner i blickpunkten nr 1/94, Tidskrift från Arbetsgruppen för forskningsfrågor, Civildepartementet
- Västsvrige och Skåne - regioner i förändring (1993) SOU 1993:97, Allmänna förlaget, Stockholm
- Västsvrige - region i utveckling (1992) SOU 1992:66 Allmänna förlaget, Stockholm
- Wennås, Olof (1995) Den regionala förvaltningen - debatt och reformer i ett idé perspektiv. I SOU 1995:27, bilagor. Fritzes förlag, Stockholm

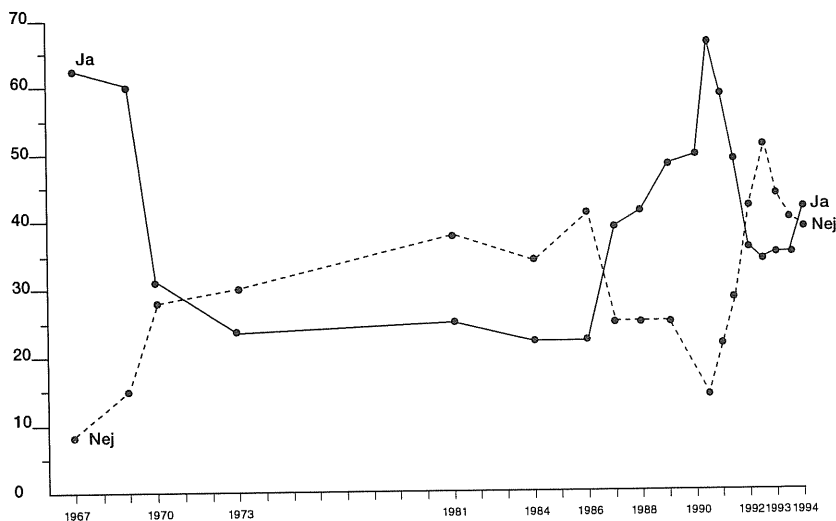
Efter EU-omröstningen

- svåra frågor återstår

RUTGER LINDAHL

Den 1 januari 1995 blev Sverige medlem i Europeiska Unionen. Medlemskapet hade vunnit majoritetens gillande i en folkomröstning den 13 november 1994. Med 52,2 procent för, 46,9 procent emot och 0,9 procent blanka röster avgjorde de svenska väljarna en av efterkrigstidens mest känsliga och komplicerade politiska frågor. Ja-sidans seger grundlades av allt att döma dock först under de sista dagarna och förmodligen också till en inte oväsentlig del på själva folkomröstningsdagen.

Figur 1 Opinionsutvecklingen i EG/EU-frågan i Sverige 1967-94 (procentandelar)

Anmärkning: T o m juni 1991 löd frågan "Tycker Du att Sverige skall ansöka om medlemskap i EU, eller tycker Du inte det?" I oktober 1991 löd frågan: "Tycker Du att Sverige Skall bli medlem i EU eller tycker Du inte det?" Sedan december 1991 lyder frågan: "Om det vore folkomröstning i EU-frågan i dag, skulle Du då rösta ja eller nej till att Sverige blir medlem i EU?"

Källa: SIFO

Avslutningen av den kampanj som föregick folkomröstningen blev mindre intensiv än förväntat. Att deltagandet i folkomröstningen blev så högt som 83,3 procent kan förmodligen främst tillskrivas det faktum att väljarna själva bedömde beslutet som avgörande för utvecklingen av såväl det svenska samhället som för Sveriges relationer till omvärlden.

Politiskt intresse betydelsefullt

Intresse för politik spelade uppenbart en roll för inställningen i fråga om svenskt EU-medlemskap. Enligt resultaten från SOM-undersökningen hösten 1994 ökade benägenheten att rösta ja till svenskt EU-medlemskap med stigande politiskt intresse. Motståndet mot EU-medlemskap låg på ungefär samma nivå oberoende av grad av politiskt intresse. Tendensen till att inte ange någon bestämd åsikt i frågan steg med minskande politiskt intresse (se tabell 1).

Tabell 1 Intresse för politik fördelat efter inställning till svenskt EU-medlemskap (procentandelar)

		Intresse för politik			
		Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Inställning till svenskt EU-medlemskap	För	54	46	29	21
	Emot	36	35	41	38
	Ingen bestämd åsikt	10	19	30	41
	Totalt	100	100	100	100
Antal svar		194	793	578	116

Tidigare undersökningar har visat att intresset för EU-frågor ökat under de senaste åren. EU-frågan har också på flera sätt hjälpt till att tydliggöra det alltmer komplexa mönster av internationella relationer i vilket Sverige ständigt måste bevaka och markera sin position.

De säkerhetspolitiska frågorna saknades i debatten

Debatten inför folkomröstningen kom starkt att präglas av ekonomiska frågor (framtida investeringar, handel, arbetsmarknadsfrågor, finans- och valutafrågor, etc.) vilket hade sin grund i den alltmer kännbara ekonomiska kris som Sverige hamnat i under inledningen av 1990-talet. Även miljö-, jordbruks-, regionalstödsfrågor, liksom framtiden i EU för det svenska snuset och allemansrätten, hade en given plats i såväl de nationella som lokala debatterna. Saknades gjorde dock ofta tunga frågor som den framtida utrikes- och säkerhetspolitiken och synen på EU-institutionernas framtida roll.

En granskning av väljarnas hotbild under hösten 1994 visar att samma mönster återfanns på väljarnivå. Enligt väljarnas uppfattning dominerades hotbilden av oro för arbetsmarknadsproblem, ekonomiska kriser och miljökatastrofer. Traditionella hot om våld (militärt våld - terrorhandlingar) som t.ex. oro för spridning av kriget i det forna Jugoslavien erhöll en betydligt lägre placering.

Tabell 2 Upplevelse av orosmoment i det aktuella världsläget (procentandelar)

	Grad av oro				Totalt
	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	
Terrorism	31	41	25	3	100
Miljöförstöring	52	40	7	1	100
Ekonomisk kris	37	50	12	1	100
Situationen i Ryssland	31	49	18	2	100
Ökat ant. flyktingar	38	39	19	3	100
Spridning av kriget på Balkan	26	46	26	2	100
Stor arbetslöshet	60	32	7	1	100

Antal svar= 1702

I flera tidigare rapporter från SOM-undersökningar har redovisats resultat som pekat på att "miljö" och "social trygghet" har ansetts vara områden där ett svenskt EU-medlemskap skulle innebära försämringar. "Arbetsmarknad" och "ekonomisk utveckling" har uppfattats kunna innebära vissa förbättringar. Under 1990-talets första år registrerades dock en negativ utvecklingstrend även för de senare områdena.

1994 års resultat visar att väljarnas attityd i dessa frågor blivit mer positiv inom samtliga fyra områden, vilket antyder en öppenhet för omprövning av den tidigare grundattityden och därmed en mer positiv syn på effekterna av ett svenskt EU-medlemskap. Vad som orsakat denna förändrade syn går dock inte att utläsa ur resultaten. Vi vet alltså inte om grunden är en rationalisering eller om väljarna efter att ha tagit del av t.ex. konsekvensutredningar och annat informationsmaterial funnit saklig grund för att ändra åsikt.

Flera handlingsalternativ förekom i debatten

Mot den bakgrund som skisserats ovan kan det vara intressant att notera vilka huvudalternativ som successivt växte fram i debatten inför folkomröstningen. Alternativen utvecklades främst av de politiska partierna och organisationerna på båda sidor i folkomröstningskampanjen. De skulle ses som utvecklingar av de rena "Nej"- respektive "Ja"-alternativ som väljarna hade att ta ställning till vid omröstningen den 13 november.

På "Nej"-sidan fanns förutom det mest radikala alternativet, där inte bara EU-medlemskapet avvisades utan också det nyligen godkända EES-avtalet, även en argumentationslinje enligt vilken EU-medlemskap skulle avvisas men EES-avtalet accepteras. Det senare alternativet ansågs ge tillräckliga fördelar, bl.a. för svensk export-industri, utan att ge EU-medlemskapets nackdelar. SOM-data från hösten 1994 visar att det förstnämnda alternativet fick stöd av 7 procent av väljarna, medan det andra alternativet stöddes av 27 procent.

Av "Ja"-sidans tre främsta alternativ var "Sverige bör vara med i EU i enlighet med det framförhandlade avtalet mellan Sverige och EUs medlemsländer" mest lockande. Tjugo procent stödde detta alterna-

tiv. En möjlig förklaring därtill kan vara att detta alternativ kunde ses som ett förhållandevis okomplicerat val inte minst för dem som inte ansåg sig kunna välja mellan övriga mer komplexa - Ja-alternativ. Ett mer restriktivt Ja-alternativ talade för svenskt EU-medlemskap, men med avståndstagande från t.ex. försvarssamarbete och gemensam valuta, dvs. områden som kan vara förenade med en utveckling i federal riktning. Tretton procent ansåg att detta alternativ bäst stämde överens med deras egen åsikt. Det tredje ”Ja”-alternativet, som valdes av 6 procent, innebar förutom EU-medlemskap också att man sympatiserade med tanken att Sverige skulle verka för utvecklandet av EU till ett Europas förenta stater.

Att det fanns en stor osäkerhet inom valmanskåren inför de nämnda alternativen visas av att 27 procent inte ville/kunde ange någon bestämd åsikt i frågan.

I tabell 3 visas det totala mönstret fördelat på dem som angav sig för att vara ”i huvudsak för” eller ”i huvudsak emot” Sveriges EU-medlemskap, respektive de som inte hade någon bestämd åsikt i frågan. Förutom den relativt naturliga fördelningen mellan alternativen inom Ja- respektive Nej- gruppen kan noteras dels att det förekommer ett antal väljare som inte är helt konsekventa i sina åsikter, dels att en fjärdedel av dem som inte hade någon bestämd åsikt som svar på inledningsfrågan om inställningen till svenskt EU-medlemskap på följdfrågan markerar alternativ som man sympatiserar med.

Tabell 3 Val av handlingsalternativ för Sverige fördelat efter grundinställning i frågan om svenskt EU-medlemskap (procentandelar)

Inställning till svenskt EU-medlemskap	Handlingsalternativ						Totalt	Antal svar
	1	2	3	4	5	6		
I huvudsak för		1	25	50	15	9	100	657
I huvudsak emot	18	65	2			15	100	625
Ingen best. åsikt	3	8	10	1	2	76	100	395
Totalt	7	27	13	20	6	27	100	1677

Handlingsalternativ för Sverige:

1. Sverige bör inte vara med i EU och det nu gällande EES-avtalet bör sägas upp
2. Sverige bör inte vara med i EU men bör bibehålla ett EES-avtal med EU
3. Sverige bör vara med i EU, men avstå från sådana saker som t ex försvars samarbete och gemensam valuta
4. Sverige bör vara med i EU i enlighet med det framförhandlande avtalet mellan Sverige och EUs medlemsländer
5. Sverige bör vara med i EU och på sikt verka för ett förenande av EUs medlemsländer till ett Europas förenta stater
6. Har ingen bestämd åsikt i frågan

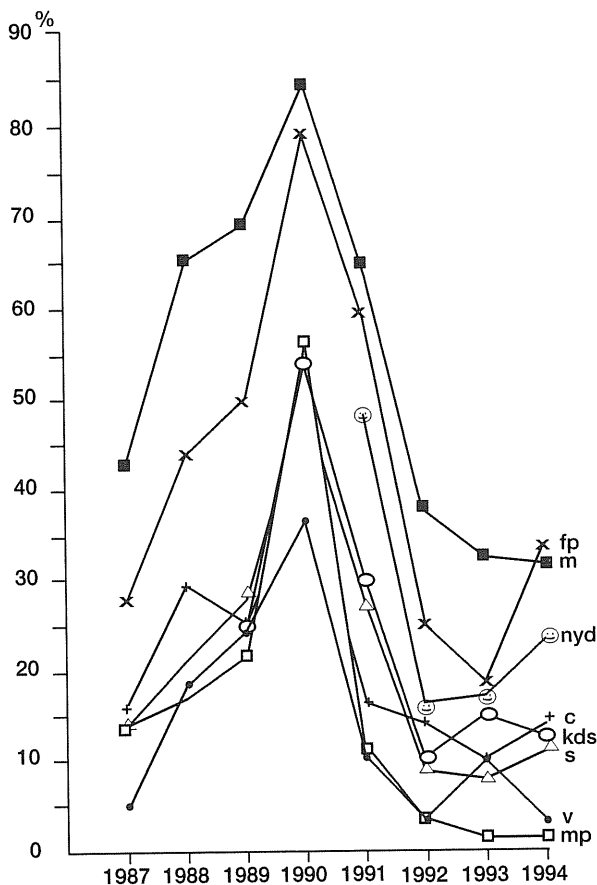
Frågeformuleringen av avgörande betydelse för opinionsbilden

Inom SOM-undersökningarna har ställts ett antal frågor vars formulering innehåller en problematisering av en tidigare ställd fråga om synen på svenskt EU-medlemskap. Eftersom frågan om vad som händer med den nationella suveräniteten vid ett EU-medlemskap ständigt har varit aktuell har påståendet "Sverige bör bli medlem i EU även om det betyder minskad politisk självständighet" använts för att testa hur långt väljarna är beredda att gå när det gäller att fullfölja medlemskapprocessen.

I tidigare studier har noterats att stödet för svenskt EU-medlemskap, även med den angivna restriktionen, fick ökat stöd inom samtliga partier i stort sett ända fram till dess att regering och riksdag beslutade sig för att ändra sin politik och satsa på ett EU-med-

lemskap, dvs. i november-december 1990. Därefter visar kurvan i figur 2 en nedåtgående trend för samtliga partier, dvs. även för långvariga EU-förespråkare som moderata samlingspartiet och folkpartiet. En möjlig förklaring som förts fram till detta förhållande är att mellan mätningen hösten 1990 och den som genomfördes ett år senare förekom en ökad kritisk granskning i massmedia av det EU som Sverige sökte medlemskap i, samt ett uppmärksammat regeringsskifte.

Figur 2 Procent andel av de politiska partiernas sympatisörer som är positiva till svenskt EU-medlemskap under perioden 1987-1994

Anmärkning: Det bör observeras att kurvorna som här presenteras, bygger på inställningen till påståendet "Sverige bör ansöka om medlemskap i EU även om det betyder minskad politisk självständighet" vilket har visat sig öka den andel som är negativa i medlemskapsfrågan jämfört med svarsmönstret på en direkt fråga om inställningen till svenskt EU-medlemskap

1993 kunde en viss trendförändring iakttas. Denna noteras också i resultaten från 1994. I 1994 års resultat kan man tydligt se återspeglat det starka motstånd mot svenskt EU-medlemskap som utvecklats inom vänsterpartiet och miljöpartiet. Socialdemokrater och centerpartister har blivit något men inte särskilt mycket mer positivt inställda till att acceptera medlemskap om det betyder minskad politisk självständighet. Den starkaste ökningen i positiv riktning återfinns bland folkpartisterna, medan moderater och nydemokrater uppvisar en mindre ökning och kristdemokraterna står kvar på 1993 års nivå.

Ett resultat som kan vara värt att uppmärksamma är att de som besvarat grundfrågan om inställning till EU-medlemskap med att de i huvudsak är för ett svenskt EU-medlemskap vacklar betänkligt när de ställs inför frågan om detta också gäller om den politiska självständigheten minskar. Endast 39 procent bibehåller sin tidigare uppfattning, medan 35 procent uppenbart är oklara över hur de skall ställa sig till detta alternativ och 26 procent tycker det är ett dåligt alternativ. Motståndarna till EU-medlemskap för Sveriges del ser det uppenbart också som ett dåligt alternativ (tabell 4).

Tabell 4 Inställning till svenskt EU-medlemskap: reaktionsmönstret bland dem som uppgav sig vara i huvudsak för, emot, respektive inte hade någon bestämd åsikt i frågan om svenskt EU-medlemskap när de konfronterades med påståendet "Sverige bör bli medlem i EU även om det betyder minskad politisk självständighet"

		Vad är din åsikt om svenskt medlemskap i EU			
		I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	Totalt
Sverige bör bli medlem i EU även om det betyder minskad politisk självständighet	Bra	39	1	4	17
	Varken/eller	35	8	37	25
	Dålig	26	91	59	58
Totalt		100	100	100	100
Antal svar		657	625	395	1677

För att på motsvarande sätt testa EU-motståndarnas känslighet för argument som talade för att Sverige skulle stanna utanför EU prövades påståendet "Sverige bör stå utanför EU även om det skulle innebära en försämrad ekonomi". Här är det förespråkarna för ett svenskt EU-medlemskap som koncentreras i rutan som anger att de tycker att detta är ett dåligt alternativ, medan EU-motståndarna bringas att vackla i sin inställning. Femtiotvå procent vidhåller dock att Sverige även under dessa förhållanden bör stå utanför EU, medan en tredjedel blir mer tveksamma och 14 procent ändrar uppfattning. Även de som inte angivit någon bestämd åsikt på inledningsfrågan påverkas tydligt i sin inställning om försämrad ekonomi anförs som en effekt av att stå utanför EU (tabell 5).

Tabell 5 Inställning till svenskt EU-medlemskap: reaktionsmönstret bland dem som uppgav sig vara i huvudsak för, emot, respektive inte hade någon bestämd åsikt i frågan om svenskt EU-medlemskap när de konfronterades med påståendet "Sverige bör stå utanför EU även om det skulle innebära en försämrad ekonomi" (procentandelar)

		Inställning till svenskt medlemskap i EU			
		I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	Totalt
Sverige bör stå utanför	Bra	4	52	15	24
EU även om-	Varken/eller	10	34	51	28
det betyder försämrad ekonomi	Dålig	86	14	34	48
Totalt		100	100	100	100
Antal svar		657	625	395	1677

Förutom att de presenterade resultaten understryker betydelsen av försiktighet vid tolkningen av resultat erhållna på enstaka opinionsfrågor eller vid enstaka mättillfällen ger de en indikation på att stabiliteten i EU-opinionen - såväl för som emot - var förhållandevis bräcklig.

Vilka frågor hade betydelse för åsiktsbildningen i EU-frågan?

För att få en överblick över väljarnas egen uppfattning om hur deras åsikt i EU-frågan utvecklats fick de på en fyrgradig skala ange om ett antal uppräknade frågor haft stor eller liten betydelse för ställningstagandet. I tabell 6 redovisas rangordningen mellan de olika frågeområdena för dem som i medlemskapsfrågan angett sig vara i huvudsak för, i huvudsak emot eller inte hade någon bestämd åsikt.

Medlemskapsförespråkarnas rangordning domineras av "ekonomi" och "sysselsättning", liksom av "möjligheten att påverka utvecklingen i EU". "Militär säkerhet", "jordbruk" och "jämställdhet" hamnar i botten på listan. Överensstämmelsen är god med såväl hotbild som uppfattningen om gynnsamma respektive ogynnsamma effekter av ett svenskt EU-medlemskap.

Tabell 6 Betydelsen av ett urval av frågeområden för åsikt om svenskt EU-medlemskap efter grundläggande inställning till EU-medlemskap (rangordning)

	Inställning till svenskt medlemskap i EU			Totalt
	I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	
Miljön	4	1	4	3
Ekonomi	1	5	2	2
Sysselsättningen	2	4	1	1
Jordbruket	8	7	7	7
Sociala tryggheten	5	2	3	4
Jämställdhet mellan kvinnor och män	9	6	7	7
Den militära säkerheten	7	9	9	9
Den nationella självständigheten	6	2	5	5
Möjligheten att påverka utvecklingen i EU	3	8	6	6

EU-motståndarna rangordnar ”miljöfrågor”, ”social trygghet” och ”nationell självständighet” på de tre topplatserna. I botten återfinns förutom ”jordbruk” och ”militär säkerhet”, samt ”möjlighet att påverka utvecklingen i EU”. Ekonomi- och sysselsättningsfrågorna hamnar i mitten av rangordningen.

Bland dem som inte angett någon bestämd åsikt i EU-frågan återfinns de sistnämnda områdena på första och andra plats, vilket möjligen kan ses som en indikation på en viss känslighet för Ja-sidans argument i folkomröstningskampanjens slutskede. På de två följande platserna hamnar dock Nej-sidans främsta frågor ”miljö” och ”social trygghet”. Listans nederdel stämmer relativt väl med ”Ja”-sidans prioritering genom att ”jordbruks-”, ”jämfällldhets-” och de ”militära säkerhetsfrågorna” ges ett förhållandevis litet inflytande.

Många väljare kände sig dåligt informerade

För att väljarna skall kunna fatta rationella beslut brukar förutsättas att de har tillgång till allsidig och bred information i den fråga beslutet gäller. EU-frågan kom under början av 1990-talet att mycket snabbt att få en central plats i såväl den offentliga politiska debatten som i massmedierna. För många väljare blev förmodligen just den snabbhet varmed frågan förändrade karaktär ett problem främst beroende på att den informationsmängd som man på kort tid förväntades ta till sig ökade kraftigt både i kvantitet och i komplexitet. I de undersökningar som tidigare genomförts har tydliga spår av otillfredsställdhet med den personliga informations-situationen kunnat noteras. Detta trots att det snabbt kan konstateras att det förelåg ett rikt utbud av information rörande de flesta delområden inom ramen för den omfattande EU-frågan.

Resultatet från 1994 års SOM-undersökning följer samma mönster som tidigare undersökningar. Endast knappt 4 procent av väljarna anser sig vara mycket välinformerade, medan 54 procent anser sig ”ganska dåligt” eller ”helt oinformerade”. Män ansåg sig i högre grad välinformerade än kvinnor - 54 procent mot 37 procent. Informationsnivån visar inget tydligt samband med ålder, men medelålders personer anger generellt sett en något högre informationsnivå än övriga. De äldsta anger sig själva vara dåligt informerade. Ju högre

utbildningsnivå desto mer informerad anser man sig vara. Storstadsbor uppper högre informationsnivå än boende på landsbygden.

Bland de politiska partiernas sympatisörer är det främst vänsterpartister, miljöpartister, moderater och folkpartister som anser sig välinformerade. Inom samtliga partier är dock andelen som anser sig dåligt informerade närmare 45 procent eller mer. Bland socialdemokrater och centerpartister är andelen 61 procent.

Bland de 53 procent som på inledningsfrågan om inställningen till svenskt EU-medlemskap svarade att de var säkra på sin åsikt angav en dryg tredjedel att de var ganska eller helt oinformerade.

Bland dem som uppgav sig vara tveksamma i medlemskapsfrågan ansåg sig tre fjärdedelar vara dåligt informerade. Av de 5 procent som själva ansåg sig vara helt oinformerade var närmare en fjärdedel trots allt säkra på hur de skulle rösta i folkomröstningen. Man kan också notera att drygt en fjärdedel av dem som uppgav sig vara ganska välinformerade och närmare 10 procent av de mycket välinformerade var tveksamma till vilket alternativ de skulle välja i folkomröstningen.

Vem skall man lita på?

Informationsfrågor har ofta en stark koppling till förtroenderelationer. För att klargöra hur väljarna såg på de olika källorna till information i EU-frågor som förekom under tiden före folkomröstningen ställdes en fråga om förtroende för nio myndigheter, grupper, organisationer etc som intog en framträdande plats i det allmänna informationsutbudet.

Tabell 7 Förtroende för olika grupper när det gäller information i EU-frågor (opinionsbalansmått= andel som har förtroende minus andel som ej har förtroende för respektive grupp) fördelat efter grundläggande inställning till svenskt EU-medlemskap

	Inställning till svenskt EU-medlemskap		
	I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt
Organisationen "Nej till EU"	-62	+32	-36
Organisationen "Ja till Europa"	+18	-62	-44
Forskare	+56	+18	+6
Statliga myndigheter	+20	-46	-30
Regeringen	+24	-50	-28
Journalister	-36	-38	-46
Fackliga organisationer	-48	-40	-36
Näringslivets organisationer	+2	-54	-42
Det parti du tycker bäst om	+40	- 4	- 2
Antal svar	657	625	395

Det är knappast förvånande att de som i huvudsak var för respektive emot ett svenskt EU-medlemskap inte hade särskilt stort förtroende för motståndarsidans kampanjorganisation, dvs "Nej till EU" respektive "Ja till Europa". Vad som däremot förtjänar att uppmärksammas är att förtroendet för den egna sidans kampanjorganisation var förhållandevis ljumt. Bland dem som inte ansåg sig ha någon bestämd åsikt visades lågt förtroende för båda organisationerna.

Ja-sidans anhängare uppvisar genomgående en mer positiv bedömning av tillförlitligheten hos de uppräknade grupperna. Förutom "Nej till EU" är det endast fackliga organisationer och journalister som drabbas av en negativ opinionsbalans (andel positiva minus andel negativa). Bland Nej-anhängare var det förutom den egna kampanjorganisationen endast gruppen "forskare" vilka fick en övervikt för positivt förtroende. För samtliga övriga grupper var förtroendet lågt. Av resultaten att döma upplevde Nej-anhängarna att kampanjen inför folkomröstningen dominerades av organisationer och grupper för vilkas information i EU-frågan de hade lågt förtroende. Denna uppfattning delades till största delen också av den väljargrupp som inte uppgivit någon bestämd åsikt i EU-frågan. Inom denna grupp var det endast forskarna som bedömdes så förtroendeingivande att de totalt fick en positiv opinionsbalans.

Från andra förtroendemätningar har tidigare redovisats resultat som indikerat ett generellt lågt förtroende för journalister och fackföreningar. Detta mönster återfinns även i den här redovisade studien kring EU-frågan. Näringslivets organisationer lyckas med snäv marginal hamna på den positiva opinionsbalanssidan bland förespråkarna för ett svenskt EU-medlemskap. Bland övriga är bedömningen av näringslivets organisationer ungefär lika negativ som för journalister och fackliga organisationer.

När det gäller "eget bästa parti" kan noteras att opinionsbalansen bland EU-motståndare och inom gruppen "ingen bestämd åsikt" blir i stort sett helt jämn. Med hänsyn till att samtliga politiska partier utom vänsterpartiet och miljöpartiet officiellt tog ställning för svenskt EU-medlemskap är resultatet för dessa partier något mer positivt än förväntat. Inom den grupp som svarat på inledningsfrågan att de var "i huvudsak för" ett svenskt EU-medlemskap blev resultatet emellertid en något mindre positiv opinionsbalans än förväntat.

Frågor som försvann 1994 dyker upp 1995

Inför 1996 års regeringskonferens inom EU står en rad betydelsefulla frågor på dagordningen. Bland dessa finns utrikes- och säkerhetspolitiken. Ur data från SOM-institutet och av studier genomförda av andra framgår att opinionsbilden präglas av oklarhet. Väljarna har problem att orientera sig till de olika alternativen, vilket är fullt förståeligt mot bakgrund av att frågan tidigare inte blivit föremål för någon mer omfattande allmän debatt och att den, bl.a. av denna anledning, av väljarna inte kommit att uppfattas som en högprioriterad fråga.

Det kommer därför att ställas höga krav på information och debatt rörande alternativa vägval för Sverige om de förestående politiska besluten skall få en önskvärd förankring i väljarkåren.

Referenser

Bjereld, Ulf (1994) Neutralitet eller NATO-medlemskap? *Det gamla riket*. SOM-undersökningen 1994, SOM-institutets rapport nr 13. Göteborgs universitet.

Lindahl, Rutger (1994) "Inför avgörandet - åsikter om EU" i Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Vägval*, SOM-institutets rapport nr 11, Göteborg

Lindahl, Rutger (1988) "Svensk utrikespolitisk opinion och debatt" i Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 2, Göteborgs Universitet.

Opinioner och trender (valda år 1967-1994), Sifo, Stockholm.

SCB, Statistiska meddelanden, Be 64SM 9501, Stockholm.

Stütz, Göran, Opinion 94, Styrelsen för psykologiskt försvar, rapport nr 166, Stockholm.

EU - himmel eller helvete?

MAGNUS HAGEVI

”Och jag såg ett odjur stiga upp ur havet... Och de tio hornen som du såg är tio kungar som ännu inte har fått sina riken men får kungamakt för en timme tillsammans med odjuret. De har en och samma avsikt och lämnar sin kraft och makt åt odjuret. De skall strida mot Lammet, och Lammet med sina kallade... ska besegra dem, eftersom det är herrarnas herre och konungars konung” (Uppenbarelseboken 13:1, 17:12-14).

Detta och andra bibelcitater tolkar en del kristna som en profetia gällande *Europeiska unionen* (EU). Handlingen är då förlagd till den yttersta tiden, strax innan jordens undergång, Jesus återvändande och det fredliga himmelrikets tillkommande. Men innan mäskligheten går in i paradiset kommer den ena katastrofen efter den andra att till stora delar ödelägga jorden. Mängder av människor går under i svält, sjukdomar och krig. Enligt flera bokstavstroende bibeltolkare kommer en av de största och mest onda krigsföretagen och mest utstuderade förföljelserna att initieras av *odjuret* (i 1917 års översättning *vilddjuret*) eller anti-krist, vars tal är 666. Flera bibeltolkare menar att EU:s romtraktat år 1957 är startskottet till ett formerande av det tilltänkta världsriket, det nya Rom som ska förtrycka världen in tills det att Gud ingriper och räddar människorna.

Vem bryr sig?

För de flesta som befinner sig långt utanför den kristna världen kan dessa tankar verka främmande och mycket avvikande. Ändå har flera böcker skrivits i ämnet (Gilbrant 1994, Svensson 1992, Östlin 1992). De säljs i bokhandeln, men har även blivit spridda genom flera kristna samfund - mest frikyrkosamfund - på konferenser och andra sammandragningar. Två organisationer har propagerat mot EU med bibliska och religiösa argument: Kristna mot EU och Kristdemokrater för alternativ europapolitik. I Norge och Finland har

politiker och andra debattörer motiverat sin EU-syn med bibliska citat (Östlin 1992:73-117). Natten innan finländska riksdagen beslöt om att söka medlemskap i EU tillbringade statsminister Esko Aho med att bemöta kristliga förbundets bibliska argument mot medlemskap i hopp om att få över dem till ja-sidan (Östlin 1992:73-74).

I Sverige har kristna tidningar som pingströrelsens Dagen tagit upp profetiorna i Uppenbarelsboken med bäring på EU. Även mer profana medier har uppmärksammat liknande uppfattningar och svensk TV har haft debattprogram på temat (Svensson 1992:128). Men det enda samfund som klart tagit ställning för en EU-negativ bibeltolkning är Trosrörelsen (Livets ord). Enligt pastor Ulf Ekman banar EU väg för en *"statsfederativ plattform för Anti-krists framträdande."* (Skog 1993:119).

Även om Uppenbarelsbokens profetior diskuteras är det osäkert hur många av de religiösa som fäster något avseende vid dem. Tyvärr finns det få undersökningar om svenska folkets bibelsyn och speciellt få om hur profetior tolkas. En undersökning från år 1970 har dock frågat ett representativt urval av svenskar över 18 år följande: *Tror Ni att framtida händelser är förutsagda i Uppenbarelsboken?* Av samtliga svarande uppgav 44 procent att de i mer eller mindre utsträckning trodde att Uppenbarelsboken förutsade framtida händelser. Speciellt intressant är att 82 procent av de tillfrågade som var bibelläsare trodde att *"historiens slut"* eller *"den slutliga världsdomen och det nya Jerusalem"* (det vill säga världens undergång och himmelrikets ankomst) var förutsagda i Uppenbarelsboken (Gustafsson 1976:25).

Religionens inverkan på viljan till svenskt EU-medlemskap kan även förklaras av andra faktorer än bibeltolkningar. Också synen på katolska kyrkan och EU:s medlemsländer som katolskt dominerade kan inverka på åsikt om EU. Det är speciellt medlemmar i samfund som har en övervägande bokstavstroende bibelsyn som är negativt inställda till katolska kyrkan (Zetterberg m fl 1979, jfr Palm 1993). Bokstavstroende protestanter tenderar att se EU som ett katolskt projekt för att rekatolicera bland annat Sverige, vilket de uppfattar som mycket negativt (Gilbrant 1992:15, 50-51, Östlin 1992:79, Skog 1993:119).

Synen på katolska kyrkan har ofta samband med tolkningen av

Uppenbarelseboken som en varning om EU. I flera av de mer fundamentalistiska bibeltolkningarna av Uppenbarelseboken ingår även katolska kyrkan som en inte oväsentlig del. På det ovan nämnda odjuret rider en sköka: *"Henne har kungarna på jorden horat med... Och jag såg att kvinnan var berusad av blodet från de heliga och blodet från Jesu vittnen."* (Uppenbarelseboken 17:2, 6). Denna sköka ska enligt flera fundamentalistiska bibeltolkningar vara katolska kyrkan, som använder EU till sina syften och låter sig användas av EU (odjuret) för dess syften (Gilbrant 1992:159, Östlin 1992:114).

En fråga inställer sig: Kan konservativa religiösa attityder och bibeltolkningar verkligen ha inverkat på kristnas inställning till EU?

Bibliska profetior om EU?

De bibliska profetiorna är en central del av den kristna läran. Profetior finns i både gamla och nya testamentet. Viktigast är de som traditionellt tolkas som förutsägelser om Messias ankomst och vad Jesus gjorde för att bli bekräftad som Messias. Mest känd är profetiorna som sägs hänvisa till Jesus födelse: *"Ty ett barn blir oss fött, en son blir oss given, och på hans skuldror skall herradömet vila, och hans namn ska vara: Underbar i råd, Väldig Gud, Evig fader, Fridsfurste."* (Jesaja 9:2-7).

Vad gäller EU är profetiorna i Daniels bok och Uppenbarelseboken intressanta. Det är där olika profetior om rikens uppgång och fall görs och det är dessa bibliska böcker som mer fundamentalistiska bibeluttolkare grundar sina åsikter om EU på.

I korthet är den bibeltolkning som anses beskriva EU som början på Anti-krists världrike följande. Daniels syn (ungefär år 600 före Kristus) sägs beskriva den kommande världshistorien med olika imperiers upp- och nedgång genom att likna dem vid djur. Det fjärde riket anses vara romarriket, vilket ska bli det mäktigaste av imperierna (Daniel 2:40-45, 7:20-26).

När aposteln Johannes hundratals år senare beskriver sin uppenbarelse nämner han återigen det fjärde riket - romarriket - som då stod i full blom. Även han anses förutspå romarrikets undergång,

men även dess återupprättande: *"odjuret som var och inte är, men skall komma"* (Uppenbarelseboken 17:8). Men när det imperium som tolkas som romarrikets efterträdare återuppstår beskrivs det som ett odjur. Dess makt bygger till en början på ett statsförbund som bildats på det gamla romarrikets grund (Uppenbarelseboken 17:12-13). Europa har då återigen enats. Efter ett tag tillskansar sig Anti-krist makten i hela riket (Uppenbarelseboken 17:9-11). Odjurets regim beskrivs som en totalitär makt som förföljer oliktankande: *"det [odjuret] fick makt över alla stammar och länder och språk och folk. Och alla jordens invånare skall tillbe honom"* (Uppenbarelseboken 13:7-8). Det är i denna situation som ett gudomligt ingripande ska ske. Jesus återvänder och befriar sitt folk, besestrar och förintar allt ont inklusive Anti-krist och etablerar det fredliga himmelriket.

Religion och politik

När religiösa politiska uppfattningar undersöks finns det skäl att ta hänsyn till åtminstone två olika sorters religiöst engagemang: religiös aktivitet och inriktning. Då svenska statsvetare har undersökt religion och politik har utgångspunkten varit klart beteendeorienterad. I analyserna har individens religiösa aktivitet som förklaringsfaktor stått i centrum. Det är frekvensen i olika religiösa beteenden som har undersökts: hur ofta man går i kyrkan, hur ofta man ber etc (Särilvik 1970:67-93, Holmberg - Gilljam 1987:203-210, Bjereld - Gilljam 1991:149-159, Hagevi 1994:253-262).

Religiös inriktning hör samman med religiösa attityder och religiös tillhörighet. Trosföreställning och samfundstillhörighet är två exempel. Religiös inriktning har hittills mest intresserat religionssociologer (Zetterberg m fl 1979, Pettersson 1986, Dahlgren 1988, Hamberg 1988, 1989, 1992, Palm 1993:37-88, Skog 1993:89-138). Endast vid ett fåtal tillfällen har individers religiösa inriktning analyserats tillsammans med deras politiska uppfattningar och då i ringa omfattning (Zetterberg m fl 1979:18-19, Palm 1993:58-60, Gilljam - Holmberg 1993:225, Hagevi 1994:255-259).

Undersökningar som gjordes i samband med folkomröstningen om svenskt EU-medlemskap år 1994 har inte funnit några större skillnader mellan de kristna väljarna och väljarkåren i övrigt (Holmberg

1994:10). Religionens inverkan på inställningen till EU har dock inte varit föremål för någon ingående analys. Med tanke på de mer bokstavstroende bibeluttolckarnas negativa EU-syn är det fullt tänkbart med en viss EU-skepsis i de religiösa leden. Första punkten på dagordningen i detta kapitel gäller därför huruvida den religiösa aktiviteten kan sägas påverka synen på EU.

Alla kristna har inte samma bibelsyn. De kristna som väljer att tolka Bibeln mer symboliskt och begränsa texternas direkta bäring till samtiden kan sägas ha en bibelsyn av mer hermeneutiskt slag. *Denna liberala troendeattityd* sätter mindre tilltro till vissa bibliska profetior. Mer fundamentalistiskt kristna tenderar däremot att tro att "*Bibeln är Guds rena ord och därför bokstavligen sann*" (Palm 1993:55-58). För dessa kristna med *konservativ troendeattityd* tenderar bibliska profetior att ha en annan betydelse än för de med mer liberal troendeattityd. Det är för konservativt troende som profetiorna i Uppenbarelseboken om odjuret kan bli relevanta för uppfattningen i EU-frågan och det är de som har störst motstånd till katolska kyrkan.

Det finns flera faktorer som kan påverka en individs inställning till EU. I samband med folkomröstningen om EU framkom att speciellt kvinnor, yngre, lågutbildade, arbetare och människor på landsbygden tenderade att rösta nej (Holmberg 1994:8-10). Avslutningsvis ska jag därför diskutera hur dessa mer världsliga faktorer påverkar sambandet mellan religiösa personers troendeattityd och åsikt om EU.

Metod och material

I SOM-undersökningen ingår en fråga som berör den religiösa aktiviteten: *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* Ett av de därefter uppräknade alternativen är *Besökt gudstjänst eller religiöst möte*. Som svarsalternativ finns *Ingen gång, Någon gång det senaste året, Någon gång i halvåret, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan* och *Flera gånger i veckan*. Dessa svar indelar jag i tre kategorier: de som svarat att de *aldrig* besökt ett religiöst möte (ingen gång), de som *ibland* besökt ett religiöst möte (från en gång under året till någon gång i kvartalet) och de som *månatligen* besökt ett möte (minst en gång i månaden). De som tillhör den sistnämnda kategorin kallas för *religiösa*. Det kan vara viktigt att påpeka att gruppen religiösa inte behöver

bestå uteslutande av kristna bekännare. Även andra religionsutövare besöker religiösa möten. Vidare kan religiösa människor vara mindre mötesaktiva än vad som krävs för att bli kallad religiös enligt denna definition. Samtidigt med dessa varningsord ska man dock komma ihåg att de flesta i kategorin religiösa har besökt traditionella kyrkliga möten (jfr Bennulf m fl 1995). Trots sina avigsidor är definitionen av religiösa giltig för vad som är mitt syfte: Att skilja mellan personer med olika grader av religiös övertygelse.

Jag är även intresserad av de enskilda individernas religiösa inriktning. Tyvärr har jag inte möjlighet att analysera frågor om bibelsyn eller samfundstillhörighet, vilka båda är centrala för att bestämma individens religiösa inriktning. Men det finns en lösning som gör att vi delvis kommer runt problemet. Förutom religiös mötesaktivitet kan jag även skilja mellan konservativ och liberal troendeattityd. Undersökningar har dokumenterat att religiöst bokstavstroende tenderar att vara religiöst extrema. Religiöst extrema stödjer det alternativ eller utför den handling som innebär den klaraste pro-kristna eller anti-sekulära ståndpunkten eller den mest negativa inställningen till andra religioner (jfr Zetterberg m fl 1979:55-71, Palm 1993:56-59). Delvis därför kallas bokstavstroende ibland för konservativa medan religiösa med mer tolkande bibelsyn kan kallas för liberala (jfr Lipset 1981:97-100, Palm 1993:55-58).

Genom att konstruera ett index kan ett mått skapas som återspeglar en religiös troendeattityd i antingen liberal eller konservativ riktning. Ju oftare någon ha uppgivit en negativ inställning till invandrarreligioner, sekulariserad religionsundervisning, uppger sig ha stort förtroende för Svenska kyrkan, sätter stor emfas på frälsning och mycket ofta bevisar religiösa möten, desto större möjlighet att personen har en konservativ troendeattityd. Religiösa som svarar tvärtemot har däremot en liberal troendeattityd. Den hälft av de religiösa vars troendeattityd är mest konservativ kallas följaktligen för *konservativa*. Övriga religiösa vars troendeattityd är minst konservativ kallas för *liberala*.

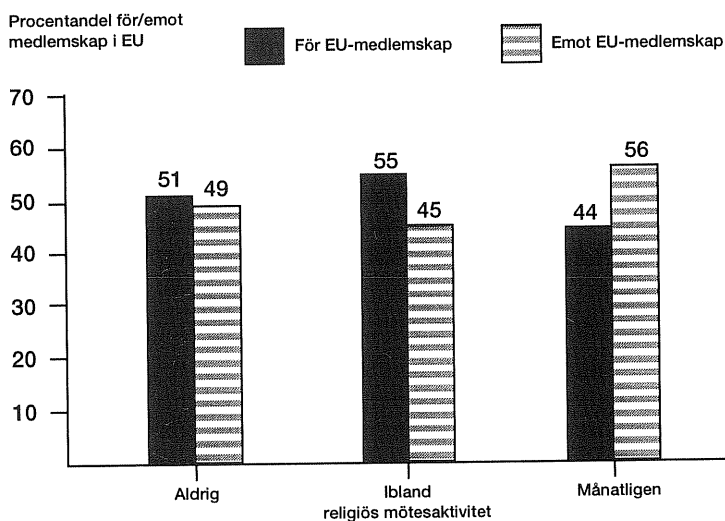
I SOM-undersökningen ingår följande fråga om EU: *Vad är din åsikt om ett svenskt medlemskap i EU? De svarande kan välja mellan I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EU, I huvudsak emot ett svensk medlemskap i EU och Har ingen bestämd åsikt i frågan.* De utan

bestämd åsikt ingår inte i den följande analysen, utan endast de som uppgivit en åsikt för eller emot.

Religiös aktivitet och EU

Låt oss först undersöka om SOM-undersökningen från år 1994 konfirmerar de tidigare påståendena om att religiös aktivitet inte påverkar åsikt om svenskt medlemskap i EU. I figur 1 redovisas andelen för och emot svenskt medlemskap i EU inom de tre grupperna med skiftande religiös aktivitet. De svarta staplarna visar andelen som är för ett svenskt EU-medlemskap, de streckade staplarna visar de som är emot.

Figur 1 Åsikt om svenskt medlemskap i EU efter religiös mötesaktivitet (procentandel för respektive emot svenskt EU-medlemskap)

Kommentar: Antal svarande är 1250 personer. Redovisningen bygger på frågan *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* Därefter följer bland annat alternativet *Besökt gudstjänst eller religiöst möte*. Som svarsalternativ nämns *Ingen gång* (aldrig), *Någon gång under året*, *Någon gång i halvåret*, *Någon gång i kvartalet* (ibland) samt *Någon gång i månaden*, *Några gånger i veckan* och *Flera gånger i veckan* (månatligen). Frågan om EU-medlemskap löd: *Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EU?* Svarsalternativen var *I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EU*, *I huvudsak emot ett svenskt medlemskap i EU* och *Har ingen bestämd åsikt i sakfrågan*. De som svarat med det sista alternativet finns ej med i analysen.

Religiös aktivitet tycks inte ha något nämnvärt samband med åsikt om svenskt EU-medlemskap. I huvudsak stämmer alltså de resultat som tidigare rapporterats. Bland personer som aldrig besökt ett religiöst möte det senaste året är 51 procent för ett svenskt medlemskap i EU. De mer tillfälliga mötesbesökarna är på samma nivå (55 procent för medlemskap i EU). Bland de religiösa redovisas visserligen den lägsta andelen som förespråkar svenskt medlemskap i EU (44 procent) men skillnaderna mellan religiösa och de mindre mötesaktiva grupperna är små. Balansmåttan (andel för EU-medlemskap minus andel emot EU-medlemskap) skiftar från +10 bland de som ibland besöker ett religiöst möte till -12 för religiösa personer. Differensen är så liten att det knappast finns fog för att tala om att de religiösa skulle vara speciellt avogt inställda till EU-medlemskap.

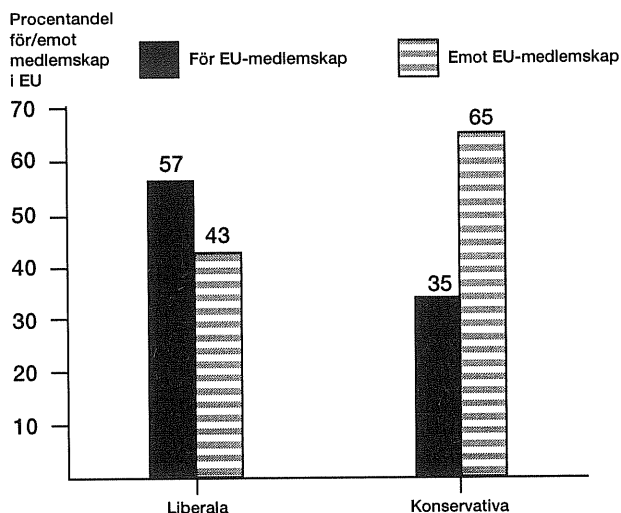
Religiositet, troendeattityd och EU

Bilden av religionens inverkan på åsikt om svenskt EU-medlemskap kompliceras av att religiösa utövare inte är någon homogen grupp. Inom den religiösa gruppen finns det flera olikheter, vilket gör att individernas religiösa inriktning är central. I detta fall är religiösa personers troendeattityd viktig, eftersom en konservativ troendeattityd ökar möjligheten att individen sätter större tilltro till bibliska profetior samt är negativt inställd till katolska kyrkan.

I figur 2 redovisas religiösa personers inställning till ett svenskt medlemskap i EU bland grupper med olika troendeattityd. De svarta staplarna visar andelen som är för EU-medlemskap, de streckade visar de som är emot.

Religiösa personers troendeattityd uppvisar ett klart samband med inställningen till svenskt medlemskap i EU. Religiösa med konservativ troendeattityd är negativt inställda till svenskt medlemskap, medan religiösa med mer liberal troendeattityd är positiva till svenskt EU-medlemskap. Bland religiösa med liberal troendeattityd är 57 procent för svenskt medlemskap och 43 procent emot. Endast 35 procent av de religiösa med konservativ troendeattityd är för ett svenskt medlemskap och 65 procent uppger sig vara emot. Till skillnad från de balansmått som beräknades för religiös aktivitet är differensen nu större: +14 bland liberalt religiösa (de flesta vill att Sverige ska vara EU-medlem) och -30 bland konservativt religiösa (de flesta vill att Sverige inte ska vara EU-medlem).

Figur 2 Religiösa personers åsikt om svenskt medlemskap i EU efter liberal eller konservativ troendeattityd (procentandel för respektive emot svenskt EU-medlemskap)

Kommentar: Antal svarande är 146 personer: 72 liberala och 74 konservativa. Frågan om EU-medlemskap löd: *Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EU? Svarsalternativen var I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EU, I huvudsak emot ett svenskt medlemskap i EU och Har ingen bestämd åsikt i sakfrågan.* De som svarat med det sista alternativet finns ej med i analysen. För information om liberal och konservativ troendeattityd, se "Metod och material".

Det finns ett klart samband mellan troendeattityd och åsikt om ett svenskt medlemskap i EU. Det är inte den religiösa aktiviteten i sig som påverkar åsikten om ett svenskt EU-medlemskap, utan istället den religiösa inriktningen. Religiöst konservativa tenderar att vara EU-motståndare.

Världsliga faktorer

Tidigare undersökningar har visat att bland annat faktorerna kön, ålder, utbildning, klass och bostadsort uppvisar klara samband med inställningen till svenskt medlemskap i EU (Holmberg 1994:8-10). Det är därför av intresse att undersöka om dessa faktorer inverkar på sambandet mellan religiös troendeattityd och åsikt om EU.

En svårighet med en sådan analys är att antalet svars personer i undersökningen är få. Resultaten måste därför tolkas med stor försiktighet.

Efter att ha tagit hänsyn till ovan nämnda faktorer kvarstår i huvudsak sambanden mellan troendeattityd och EU-åsikt. Två undantag är dock värda att nämna. Mellan liberalt och konservativt religiösa arbetare finns inga större skillnader. Bland arbetare är åsikterna negativa till svenskt medlemskap oberoende av troendeattityd. Ett liknande fenomen med motsatt verkan påträffas bland religiösa i städerna. Även där spelar troendeattityden liten roll, men i städerna är båda de religiösa grupperna positivt inställda till medlemskap.

Bland konservativt religiösa upphör vissa samband. Oberoende av ålder eller kön tenderar de med konservativ troendeattityd att vara motståndare till EU-medlemskap. En konservativ troendeuppfattning tycks i dessa fall inte göra någon skillnad på folk och kan sägas bekräfta talesättet *Inför vår Herre är vi alla lika*.

Religion påverkar politiken

Religion spelar en stor roll i politiken. Religiösa symboler är viktiga. När det som kom att bli EU-symbol (en krans med tolv stjärnor) skapades, hämtades symboliken från samma bibelställen som de mer religiöst fundamentalistiska EU-motståndarna hämtar sina argument: *"Och ett stort tecken syntes på himlen, en kvinna... med... en krans av tolv stjärnor på sitt huvud."* (Uppenbarelseboken 12:1). De tolv stjärnorna symboliserar den omnämnda kvinnans fullkomlighet (SOU 1981:717,721), vilket EU själva har tagit fasta på: *"Stjärnorna symboliserar unionen av Europas folk. Stjärnornas antal är oföränderligt, eftersom talet tolv utgör en symbol för perfektion och fullkomlighet"* (EU kommissionen 1992:4).

Men EU:s egen vilja att knyta an till det kristna arv som förenar Europas folk biter inte ens på alla kristna svenskar. Konservativt kristna är till övervägande del motståndare till EU. För att veta i vilken mån tro på bibliska profetior och inställning till katolska kyrkan mer direkt påverkar de religiöst konservativas ställningstagande krävs ytterligare forskning. Vad vi nu vet är att religionens politiska betydelse återigen visat sig. Flera konservativa kristna som

vill behålla sina namn i Livets bok fram till domens dag agerar efter sin religiösa övertygelse och är motståndare till svenskt medlemskap i EU.

Referenser

- Bennulf, M - Hagevi, M - Oscarsson, H (1995), "Finns det en religiös livsstil?", ur SOM-rapport nr 13 *Det gamla riket*, Göteborgs universitet.
- Bibeln (1983), Örebro: Bokförlaget Libris.
- Bjereld, U - Gilljam, M (1991), "Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska frågor", *Statsvetenskaplig tidskrift*:94 nr 2, s 149-159.
- Dahlgren, C (1988), *Religiös aktivitet och religiösa attityder*, Stockholm: Religion och samhälle, Religionssociologiska institutet.
- EU kommissionen (1992), *Graphic Manual - Abridged edition*, Bryssel: EU kommissionen.
- Gilbrant, T (1994), *EU i politik och profetia*, Stockholm: Interskrift.
- Gilljam, M - Holmberg, S (1993), *Väljarna inför 90-talet*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Gustafsson, B (1976), "Bibeln ställning i dagens Sverige", ur Arvidsson, E - Gustafsson, B - Pleijel, H (1976), *Bibelläsning idag och igår*, Stockholm: Esselte studium.
- Hamberg, E (1988), *Religiös tro och religiöst engagemang*, Stockholm: Religion och Samhälle, Religionsociologiska institutet.
- Hamberg, E (1989), *"Kristen på mitt eget sätt"*, Stockholm: Religion och samhälle, Religionsociologiska institutet.
- Hamberg, E (1992), *Kvinnor och män som bibelläsare*, Stockholm: Religion och samhälle, Religionsociologiska institutet.
- Hagevi, M (1994), "Hur röstar de kristna?", *Frisinnad tidskrift* nr 10, s 253-262.
- Holmberg, S - Gilljam, M (1987), *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S (1994), *SVT/Valu94EU*, Stockholm: Sveriges television.
- Lipset, S (1981), *Political Man. The Social Bases of Politics*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Palm, I (1993), *Frikyrkofolket och ekumeniken*, Uppsala: Tro & tanke.
- Pettersson, T (1986), *Svenska folket och Bibeln*, Stockholm: Religion och samhälle, Religionsociologiska institutet.

Skog, M (1993), *Trosrörelsen i Sverige*, Uppsala: Tro & tanke.

Statens offentliga utredningar 1981:56 (1981), *Nya testamentet*, Stockholm:Liber Allmänna förlaget.

Svensson, S (1992), *EG - I den bibliska profetians ljus*, Åstorp: Gospel SAM.

Särilvik, B (1970), *Electoral Behavior In the Swedish Multiparty System*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Zetterberg, H L - Lundqvist, S - Freij, T - Källstad, T (1979), *Frikyrkosverige*, Stockholm: Moderna läsare.

Östlin, P (1992), *Från Babel till Bryssel. De kristna och EG-frågan*, Stockholm: Interskrift.

One-Third of Swedes Still Favor the Death Penalty

DONALD GRANBERG

Most questions on public opinion surveys deal with contemporary issues which are on the current political agenda. Other items deal with matters anticipated to be on the agenda in the near future. There is nothing wrong with that, and indeed that is how it should be. However, occasionally it is of interest to include a survey question about some issue which was important in the society many years earlier.

A death sentence was last carried out in Sweden on November 23, 1910. Alfred Ander has the dubious distinction of being the last person executed by the state in Sweden. He had been convicted "of robbery and such violence against the victim that death followed." He was executed by a guillotine, which had recently been imported to Sweden but which was only used that one time (Seth, 1984).

The death penalty in peace-time was eliminated in Sweden by a decision in the Riksdag on June 30, 1921. There is no reason to think it has resurfaced since then as a serious social issue or that it will do so in the foreseeable future. Perhaps almost no one in Sweden favors the death penalty today, and survey respondents might even feel incredulous to be asked the question. There is something to be said for making a decision, implementing it, and then going on to other business.

Yet maybe the death penalty question is different from other concerns. Questions of crime and punishment are still lively issues in Sweden. The assassination of Prime Minister Olof Palme in 1986, as well as some highly publicized mass murder cases in recent years, may have prompted some people to wonder whether the perpetrators of such crimes might deserve the death penalty.

In Sweden the death penalty was debated and then eliminated long before the days of systematic study of public opinion. How the average Swede felt about the death penalty in 1910 or 1921 is anyone's guess. It must have been at least discussed a little in the context of World War II. Holmberg (1994) recounted that the first opinion survey in Sweden with a national sample asked what the punishment should be for spies and saboteurs. This survey, done in February of 1942 found a majority of those with an opinion favored the death penalty. Overall, one third opted for the death penalty, 22% for long prison terms, and the remainder indicated they did not know what the punishment should be. Such a percentage of don't know responses is unusually high by today's standards (Gilljam & Granberg, 1993).

In one section of the SOM survey of 1994, people were asked whether a series of things should be permitted in Sweden. One of the concepts to be judged was "the Death Penalty for Murder." The two alternatives were "Yes, should be permitted" and "No, should not be permitted." The same item was also included in the Student SOM, a survey of beginning students in Political Science, Public Administration, Mass Communication, and Journalism classes at Göteborg University, carried out in the fall of 1994.

As shown in Table 1, slightly more than one-third of the SOM respondents checked "Yes, the Death Penalty for Murder Should Be Permitted." Dividing the sample by gender, 37% of the men and 31% of the women said yes. The difference is in the same direction and of about the same magnitude as has been observed in U.S. surveys - although there the base percentage is very much more in favor. For instance, combining 13 general social surveys, conducted by the National Opinion Research Center at the University of Chicago between 1974 and 1988, 78% of U.S. men favored the death penalty, compared to 69% of U.S. women.

So some gender differences generalize across national frontiers. In the U.S. women have been more opposed to military intervention, nuclear power as a source of electricity, and the death penalty. Such differences have been interpreted as indicating a "tough-minded" versus "tender-minded" orientation. On other issues in the U.S., there are practically no differences between men and women, including questions about

various aspects of women's rights, abortion, and the ideal number of children. The "gender gap" on the death penalty is not large in either Sweden or the U.S., and should not be exaggerated, but it is probably reliable and may be linked to more general perspectives.

Table 1 Percentage Saying Yes to the Death Penalty in Sweden (SOM 1994 Survey)

	% Yes	Number of Persons
All	34	1642
Gender:		
Men	37	809
Women	31	827
Employment Status:		
Employed Full-Time	36	903
Apprentice, Vocational School	53	34
Unemployed	47	107
Early Retirement	38	68
Retired Senior Citizens	21	285
Age:		
70-80	21	162
60-69	22	221
50-59	27	271
40-49	33	293
30-39	42	286
20-29	45	278
15-19	43	121
Formal Education:		
High	28	605
Medium	35	300
Low	40	619
Place of Residence:		
Large City	21	215
Medium Sized City	32	548
Small Town	37	568
Rural	38	299
Religion and Left-Right Ideology:		
Secular Left	39	278
Secular Right	45	148
Christian Left	24	157
Christian Right	20	249

In the Student SOM survey only 11% said yes to the death penalty. This suggests two hypotheses, namely that age and occupation might be significantly related to death penalty attitudes. Yet, when one looks at the results in Table 1 there are some surprises. Age is related to death penalty attitudes, but the young people are most supportive! The death penalty is supported by 43% of the 15-19 year olds and 45% of the people in their 20s, compared to only 22% of those in their 60s and 21% among people aged 70-80. The overall gender difference is found within each age group - with the exception of people in their 50s, among whom 28% of the women and 26% of the men said yes. The largest gender difference occurred among people aged 40-49 when men were more likely than women to say yes by a margin of 39% to 28%.

Two social categories which were rather distinct were the unemployed (47% yes) and the retired people (21% yes). People employed full-time (36% yes) and students (33%) showed results quite close to the overall result. The difference between the Student SOM and students in the National SOM can be explained. As indicated previously, the participants in the Student SOM are limited to certain classes, and they may be quite different from other university students. Also, students responding in the national SOM include people who have not yet finished their secondary education as the sample extends down to age 15.

Education and place of residence also show some linkage with death penalty attitudes, as can be seen in Table 1. Those with little formal education were most supportive of the death penalty (40%), while those with the most education were least supportive (28%). People living in the countryside were most supportive with 38% approving of the death penalty, compared to only 21% among people living in one of the three largest cities.

In 1983, British Prime Minister and leader of the Conservative Party, Margaret Thatcher, led an unsuccessful fight to reinstate the death penalty in the U.K. The vote in the House of Commons was 223 in favor (38%) to 358 against (62%). In New York state, for a number of years prior to the 1994 election, the state legislature would pass a bill reinstating the death penalty only to have the bill vetoed by the Liberal Democratic Governor, Mario Cuomo.

These are just a few illustrative examples, but generally the expectation is that support for the death penalty is to some degree linked with the left-right dimension. One stage theory of issue development implies that in Sweden in 1994, the death penalty would find support only among people on the extreme right (Berelson, Lazarsfeld & McPhee, 1954, p. 208).

Figure 1 Percentage saying yes to the death-penalty as a function of ideological self-placement on a left-right scale

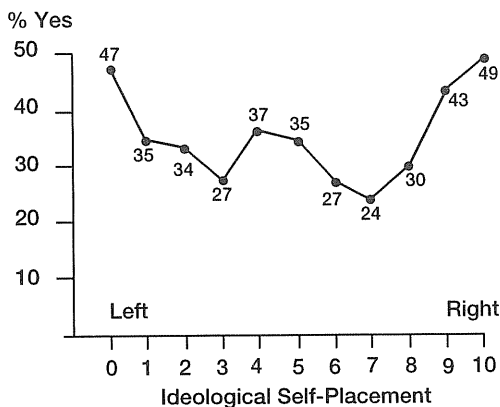

Figure 1 shows that this expectation is not fulfilled. Support for the death penalty is strongest among those on the extreme right and the extreme left (49% and 47%, respectively). Overall, the relationship between self-placement on the left-right scale and support for the death penalty resembles a clothesline.

It might be thought that this is due to people being extremists on any scale. However, that is not the case. In addition to the traditional 0-10 left-right scale, which has been used in several Swedish election studies, SOM 1994 also included a second 0-10 scale measuring the degree to which people favor a “society where Christian values are of little importance” (0) or “...are of great importance” (10). The “clothesline” effect did not occur when this dimension is related to death penalty attitudes. People who placed themselves at 0 on the

Christian Value scale were quite approving of the death penalty (46%), but those who placed themselves at 10 were not (20%).

The two scales were also combined to create four types: the Secular Left, consisting of people placing themselves somewhere between 0-4 on both scales, the Christian Left who scored 0-4 on the left-right scale but 6-10 on the Christian scale, the Secular Right who scored 0-4 on the Christian scale but 6-10 on the left-right scale, and the Christian Right who scored 6-10 on both scales. These four categories were then compared as to attitudes on the death penalty. The Secular Right was most supportive (45% yes), followed by the Secular Left (39%), the Christian Left (24%), and the Christian Right (20%).

Following this analysis, the results for party preference are not surprising. Supporters of five parties expressed virtually the same level of approval of the death penalty: the Social Democrats (35% yes), the Leftists (35%), the Center party (33%), the Greens (33%), and the Conservatives (33%). Supporters of the other three parties were somewhat distinct: New Democrats with 68% yes, the Liberals with 19%, and the Christian Democrats with only 11% yes. One could say that the New Democrats are expressing the moral outlook of the Old Testament (an eye for an eye...) while the Christian Democrats were adopting the morality of the New Testament (forgiveness and redemption). Nonvoters (N=76) were split 50-50 in their views on the death penalty.

It is likely that there exists some relationship between concern about violent crime and attitudes toward the death penalty. People were asked to rate on a scale from 0-10 how much risk of "violence and assault" there was for the "Swedish people's life and health" and also for their "own life and health." The first of these is somewhat related to death penalty attitudes. People who rated the risk to the Swedish people as low (0-3) were less likely to approve of the death penalty (22%) than those who gave a high (7-10) rating of the risk (40%). Finally, people were asked how worried they were about terrorism: very, somewhat, not especially, or not at all. There was essentially no relationship between how worried people were about terrorism and their attitude toward the death penalty.

In closing, it is clear that there remains a substantial minority in Sweden in favor of the death penalty, and that support for it is by no means limited to the extreme right. Even though the death penalty is not on the elite agenda currently, it may still be in the back of people's minds as a possible punishment. As long as murders continue to occur, people will probably continue to wonder whether a convicted murderer deserves to live. While many Swedes undoubtedly see the death penalty as archaic and barbaric, others may see it as involving the norm of reciprocity and letting the punishment fit the crime.

It is noteworthy that one of the early responses of U.S. President Bill Clinton and Attorney General Janet Reno to the bombing of the Federal Building in Oklahoma City in April of 1995 was to assure everyone that the U.S. government would seek the death penalty when the people charged with the bombing were brought to trial - as if that would change anything. Many people in the U.S. opposed to the death penalty might feel differently if it were shown to have a deterrent effect and if there were no possibility of a truly innocent person being executed. In fact, the bulk of the evidence from scientific studies indicates no deterrent effect, and innocent people have been executed.

Perhaps what people who favor the death penalty are really saying is that they are deeply concerned about violent crime, and they do not want murderers to be treated leniently. In the 1991 Swedish Election Study, people were asked to evaluate a proposal for a tougher prison sentencing policy for convicted criminals. Of those with an opinion, a strong consensus of 82% thought it was a good idea. In the fall of 1994, a Swede who killed 7 people was sentenced to a maximum term of 14 years (2 years per murder) of which, if the sentence had been allowed to stand, he would probably have had to serve only about 9 years. The death penalty may not be the answer. Several countries have demonstrated convincingly that a low murder rate, which nearly everyone must want, is not incompatible with abolishing the death penalty. Yet, lenient treatment of a mass murderer also may convey an implicit message about the value that is attached to human life.

References

- Berelson, B., Lazarsfeld, P., and McPhee, W. (1954). *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gilljam, M. and Granberg, D. (1993). "Should we take don't know for an answer?" *Public Opinion Quarterly* 57:348-357.
- Holmberg, S. (1994). "Election studies the Swedish way." *European Journal of Political Science* 25: 309-322.
- Seth, I. (1984). *Överheten och Svärdet: Dödsstraff Debatten i Sverige 1909-1974*. Norrtälje: Affärstryckeriet.

Finns det en religiös livsstil?

MARTIN BENNULF
MAGNUS HAGEVI
HENRIK OSCARSSON

Religiositet är inte bara ett sätt att förhålla sig till de andliga aspekterna av livet. För många innebär religionen också förhållningsregler om hur man bör bete sig i vardagslivet. De tio budorden är kanske det mest kända exemplet på sådana levnadsregler inom den judisk/kristna traditionen. Men det finns fler exempel. I det första brevet till Timoteus påpekar aposteln Paulus att vilken man som helst inte är lämplig att vara församlingsföreståndare. Av en sådan man krävdes bl a att han höll sig till en kvinna, var måttlig i sin vinkonsumtion, gästvänlig, skicklig att undervisa och inte våldsam utan foglig. Dessutom fordrades att han skötte sitt hem väl och höll sina barn i lydnad.

Vad som uppfattas som ett lämpligt beteende inom en grupp människor kan sammanfattas under beteckningen livsstil. En livsstil är de levnadsvanor i form av smak och stil och därtill hörande beteendenormer som dominerar inom en samhällsgrupp. Modern samhällsforskning pekar på betydelsen av individuella val - en livsstil är något unikt som individen kan skapa själv oberoende av klass och samhällsposition, även om det normalt sett finns ett klart samband mellan position och livsstil (se t ex Johansson och Miegel 1992; Reimer 1994).

Vad som anses vara en passande kristen livsstil bestäms inte helt och hållet av Bibeln. Det växlar över tid och mellan olika samfund. På 1950-talet var det inte ovanligt att biobesök, utsmyckade tapeter, nedsläppt hår och smink ansågs vara syndigt inom vissa församlingar (Rydén 1989). Därför passade sådant inte in i en kristen livsföring. Nu för tiden är sådant emellertid accepterat i de flesta kristna församlingar.

Sverige är ett av de länder i världen där sekulariseringen har gått längst. Frågan är då om det finns någon särskild kristen livsstil? Är det så att kristna idag, förutom att utöva sin religion, uppvisar ett beteende

som i allt väsentligt stämmer in på andra svenskar? Eller är det så att det finns vanor som inte har slagit igenom bland de kristna?

I detta kapitel behandlar vi två frågeställningar. För det första skall vi analysera de kristnas fritidsvanor: Skiljer sig kristnas beteendemönster från icke-religiösa på ett sådant sätt att vi kan tala om en särskild kristen livsstil? Och hur är det med skillnader inom det kristna kollektivet? Bör vi snarare tala om flera olika kristna livsstilar? Den andra frågeställningen gäller betydelsen av kristnas livsstilar. Närmare bestämt skall vi analysera de kristnas politiska preferenser: Vilken betydelse spelar kristen tro och livsstilar för människors politiska värderingar och partisympatier?

Frågeställningarna är inte nya. De har tidigare analyserats av religionssociologer och av valforskare. Religionssociologernas studier har lämnat väsentliga bidrag när det gäller att förklara och förstå kristna livsstilar men kopplar endast undantagsvis ihop kristna värden med attityder av politisk karaktär (Zetterberg m fl 1979; Hamberg 1988, 1989; Pettersson 1986). Valforskarnas analyser av kopplingen mellan politiskt beteende och kristen tro har i sin tur inte tillräckligt analyserat vad mer i den kristna livsstilen som har betydelse utöver kyrkogång (Särilvik 1970; Holmberg och Gilljam 1993; Hagevi 1994). Vi tror att det finns stora poänger att vinna genom att förena dessa båda forskningsfält. I detta kapitel kan vi endast ta några första trevande steg mot ökad kunskap och förståelse.

Religiös mötesaktivitet

För att mäta religiositet har vi valt att fråga människor i vilken grad de besöker religiösa möten/gudstjänster. De som gör så en gång i månaden menar vi är aktiva (13 procent). Måttet är inte perfekt. Människor som inte är kristna men religiösa i någon annan mening kan ha placerats in bland de kristna och vice versa kan djupt religiösa människor som inte går på möten hamna i den icke-religiösa gruppen. Men tester mot andra frågor (att be till Gud och att tycka frälsning är viktigt) visar att denna enkla fråga i huvudsak fångar upp religiös aktivitet som är knuten till kristen tro (Bjereld och Gilljam 1991).

I vilka grupper dominerar då den kristna aktiviteten? Hur vanligt är det att gå på religiösa möten i olika grupper av svenska folket?

Tabell 1 Religiös mötesaktivitet i olika sociala grupper 1994. Andel som besöker religiöst möte/gudstjänst minst en gång varje månad (procent)

grupp	andel månatliga gudstjänstbesökare
samtliga	13
kön	
män	10
kvinnor	16
ålder	
15-19 år	18
20-24 år	9
25-29 år	8
30-39 år	7
40-49 år	7
50-59 år	15
60-75 år	22
76-80 år	22
utbildning	
låg	15
medelhög	13
hög	11
hushållsinkomst	
100.000 eller mindre	16
101.000-150.000	16
151.000-200.000	16
201.000-250.000	13
251.000-300.000	11
301.000-350.000	9
351.000-400.000	6
401.000-450.000	8
över 450.000	9
bostadsort	
ren landsbygd	19
mindre tätort	12
stad eller större tätort Stockholm, Göteborg, Malmö	7
subjektiv klass	
arbetarfamilj	10
jordbrukarfamilj	29
tjänstemannafamilj	14
högre tjänstemanna /akademikerfamilj	9
egen företagare	9

Den religiösa aktiviteten är väl spridd mellan olika grupper (se tabell 1). Sambandet mellan sociala egenskaper och huruvida man besöker religiösa möten är inte särskilt starka. Men det finns ändå några skillnader som är värda att nämna. Kvinnor besöker i högre grad religiösa möten än män. Religiositet är vanligare på landsbygden än i de stora städerna, vilket också uttrycks i klassvariabeln genom att en stor andel, 29 procent, av de personer som säger sig tillhöra jordbrukarfamiljer månatligen besöker religiösa möten. Människor med lägre hushållsinkomster går oftare i kyrkan än de med högre. Utbildning är inte särskilt starkt kopplat till mötesaktivitet.

Det mest intressanta och starkaste sambandet återfinns när det gäller ålder. De allra äldsta går på religiösa möten i högre grad än vad yngre generationer gör. Det kan vara fråga om en generationseffekt. I takt med den ökade sekulariseringen har den religiösa mötesaktiviteten avtagit, vilket avspeglas som skillnader mellan olika generationer.

Men resultaten för den yngsta åldersgruppen motsäger eventuellt denna tolkning. Bland de allra yngsta går en högre andel människor oftare på religiösa möten (18 procent) än bland medelålders människor. Möjligen kan därför sambandet mellan ålder och mötesdeltagande bättre beskrivas som en livscykeffekt? I åldern 15-19 år har man nyss konfirmerats och söker kanske svar på de stora livsfrågorna. Kyrkorna har alltid satsat stort på ungdomsaktiviteter av olika slag, vilket kan vara en förklaring till varför mötesaktiviteten är högre bland de yngsta. Senare under livet avtar detta behov för en del människor, kanske för att familjebyggandet och karriären tar överhanden. Men i takt med att man blir äldre ökar religiositeten. Som pensionär ges åter tid och möjligheter att ägna sig åt andliga ting.

Religiösa människors fritidsvanor

En religiös livsstil består inte endast i att besöka religiösa möten/gudstjänster. Det finns flera aspekter. Vårt första steg i sökandet efter religiösa livsstilar blir att jämföra hur vanliga andra fritidsvanor är bland människor med olika grad av religiös aktivitet. Vi har delat in de svarande i tre grupper: de som aldrig besöker religiöst möte/gudstjänst, de som sällan gör så och de som ofta gör så. I tabell 2 anger vi hur vanliga andra fritidsvanor är i dessa grupper (andel som ofta utför respektive aktivitet). Det effektmått som redovisas till

höger i tabellen utgör skillnaden mellan de som månatligen går på religiöst möte minus de som aldrig gör det. Plussiffror visar fritidsaktiviteter som förekommer i mindre utsträckning bland religiöst aktiva människor. Minussiffror visar aktiviteter som är vanligare bland religiösa än bland icke-religiösa.

Tabell 2 Fritidsvanor och religiös aktivitet. Andel som ofta utövar ett antal aktiviteter bland människor som aldrig, sällan eller månatligen går på religiöst möte 1994 (procent)

	aldrig	sällan	månatligen	effekt
rökt/snusat	39	29	16	+23
druckit sprit/vin/starköl	34	32	14	+20
gått på restaurang/bar/pub på kvällstid *	32	27	17	+15
spelat på tips, lotto, V75	34	30	22	+12
skrivit på persondator	30	29	20	+10
spelat in TV-program på video *	43	42	33	+10
hyrt videofilm *	19	15	14	+5
köpt grammfonskiva/CD *	17	14	14	+3
rest utomlands **	19	23	18	+1
gått på bio *	14	12	13	+1
individuell motion/idrott	49	56	49	0
idkat friluftsliv	34	42	35	-1
diskuterat politik	37	38	40	-3
läst direktreklam	63	72	68	-5
gått på teater **	15	23	22	-7
läst veckotidningar	37	44	45	-8
läst någon bok	28	29	39	-11
sysslat med trädgårdsarbete	37	44	48	-11

Kommentar: Antalet svarande är ungefär 1500. Effektmåttet visar andelen som utför respektive aktivitet aldrig minus de som månatligen går på gudstjänst/religiöst möte. Varje aktivitet utförs minst varje vecka utom de som är markerade * som utförs minst varje månad och ** minst en gång i halvåret.

De personer som är religiöst aktiva är också mer ”skötsamma” än folk i allmänhet. Tobak och alkoholkonsumtion är mindre vanligt bland de som månatligen går på religiöst möte. Även andra vanor är mindre frekvent förekommande bland religiösa. Man går inte på pub eller restaurang på kvällstid eller spelar bort sina pengar på tips, lotto eller V75 i lika hög grad som andra grupper gör. Det finns också svaga samband som indikerar att bruket av persondatorer och videoapparater är mindre vanligt bland de religiöst aktiva. Det finns också

företeelser som är vanligare bland de religiöst aktiva. Mer "fridfulla" fritidsvanor som att syssla med trädgårdsarbete och läsa böcker är vanligare bland religiöst aktiva än bland de som aldrig går på några religiösa möten.

Ett religiöst fritidsvanemönster framträder. Den religiöse är fridfull - läser böcker och påtar i trädgården - och skötsam - dricker inte sprit eller nyttjar tobak - och är försiktig med nöjen som att spela på trav och gå ut på kvällarna. Det finns enligt ovanstående siffror åtminstone ett visst fog för att tala om en religiös livsstil. Men är det hela egentligen så enkelt? Vårt nästa steg i analysen blir att studera om det finns skillnader i fritidsvanor inom den religiöst aktiva gruppen.

En religiös fritidsdimension

En analys av de religiösas fritidsvanor kan ge svar på fler frågor än enbart vad religiösa gör på fritiden. Vår avsikt är att undersöka om det kan sägas existera en livsstilsdimension som är speciellt viktig bland religiösa.

Dimensionen som skall undersökas kallar vi för **nöjesdimensionen**. Den beskriver viktiga skillnader i hur ofta människor ägnar sig åt olika nöjesaktiviteter som vanligen är förlagda till kvällstid. Avsikten är att nöjesdimensionen skall fånga in en livsstil som kännetecknar människor som vill ha publika och allmänna förströelser. Nöjesdimensionen är inte i första hand en särskild sorts nöjen som olika samhällsgrupper är intresserade av. I princip skall nöjesintresserade personer kunna vara aktiva i enlighet med nöjesdimensionen oavsett om de är intresserade av finkultur eller mer folkliga nöjen.

Nöjesdimensionen, så som vi mäter den, består av följande aktiviteter: *gått på teater, bio eller restaurang/bar/pub på kvällstid* samt *druckit sprit/vin/starköl*, vilka förenas i ett index (gångse statistiska tester visar på god skalbarhet, Cronbachs "alfa"=0,67). För att göra redo-visningen mer överskådlig delas nöjesdimensionen in i två olika grupper: den hälft av svarspersonerna som är mest aktiv när det gäller dessa fritidsvanor kallas för *nöjeslystna* - och den hälft som är minst aktiv kallas för *spartanska*.

I jämförelse med mer sekulariserade grupper tenderar religiösa att vara betydligt mer spartanska (se tabell 3). Religiösa tenderar alltså att ha en mindre nöjeslysten livsstil. I de mer sekulariserade grupperna (de som aldrig eller ibland besöker religiösa möten) är 62 respektive 61 procent nöjeslystna, medan endast 41 procent är nöjeslystna bland de månatliga gudstjänstbesökarna. Effektmåttet mellan personer som aldrig besöker religiösa möten och de som gör det minst varje månad är 21 procentenheter.

Tabell 3 Andel nöjeslystna och spartanska efter religiös mötesaktivitet, ålder, utbildning, subjektiv klass, bostadsort och kön 1994 (procent)

	nöjesdimensionen		summa procent
	nöjeslystna	spartanska	
religiös mötesaktivitet			
aldrig	62	38	100
sällan	61	39	100
månatligen	41	59	100
effekt	+21	-21	
kön			
män	62	38	100
kvinnor	56	44	100
effekt	+6	-6	
ålder			
15-30 år	76	24	100
31-60 år	61	39	100
61-80 år	31	69	100
effekt	+45	-45	
utbildning			
låg	38	62	100
medel	62	38	100
hög	77	23	100
effekt	-39	+39	

Tabell 3 Forts.

	nöjesdimensionen		summa procent
	nöjeslystna	spartanska	
subjektiv klass			
arbetarfamilj	49	51	100
tjänstemannafamilj	70	30	100
effekt	-21	+21	
bostadsort			
landsbygd	51	49	100
stad	69	31	100
effekt	-18	+18	

Kommentar: Effektmåtten i tabellen beräknas enligt följande: Religiös mötesaktivitets effekt på nöjeslystnad är $62-41=+21$. Antal intervjuade är för nöjeslystna 943 och för spartanska 663.

I tabell 3 presenteras även en sammanställning av hur en rad socio-ekonomiska faktorer samvarierar med nöjesdimensionen. Enligt redovisningen ökar andelen nöjeslystna längre ned i åldrarna och med ökad utbildningsnivå. Även tjänstemän och stadsbor är mer nöjeslystna än arbetare och människor på landsbygden. Däremot är skillnaderna mellan kvinnor och män mycket små.

Enligt sammanställningen i tabell 1 ovan finns det en del skillnader i religiös mötesaktivitet mellan olika samhällsgrupper. Till exempel tenderar äldre människor att vara mer religiösa än medelålders, liksom att religiösa tenderar att bo på landsbygden i större utsträckning än andra grupper. Resultaten i analysen om nöjesdimensionen riskerar därmed att till vissa delar bero på annat än religiositet, till exempel att yngre tenderar att vara mer nöjeslystna än äldre. Det är därför nödvändigt att undersöka religionens samband med nöjesdimensionen under kontroll för ett antal bakgrundsfaktorer.

I tabell 4 redovisas sambandet mellan religiositet och grad av nöjesaktivitet under kontroll för ålder, utbildning, subjektiv klass, bostadsort och kön. Om de effektmått som redovisades i tabell 3 överensstämmer med de i effektanalysen innebär det att de tidigare

skillnaderna i nöjeslystnad mellan icke-religiösa och månatliga gudstjänstbesökare består. Om till exempel effektmåtten för religiös mötesaktivitet fortfarande kretsar runt 21 procentenheter kvarstår sambandet mellan religiositet och nöjesdimensionen. Om effektmåttet exempelvis minskar betydligt innebär det att en social bakgrundsfaktor har påverkat sambandet mellan religion och nöjesdimensionen.

I tabell 4a redovisas effektanalysen för religiös mötesaktivitet och ålder. Effektmåtten som redovisas vertikalt beskriver sambandet mellan religion och nöjesdimensionen under kontroll för ålder. Effektmåtten som redovisas horisontellt visar sambandet mellan ålder och nöjesdimensionen under kontroll för religiös mötesaktivitet.

Enligt tabell 4a kvarstår effekten mellan religion och nöjesdimensionen bland de yngsta och medelålders (effektmåtten är 16 respektive 26 procentenheter). Däremot upphör sambandet i den äldsta gruppen (-4 procentenheter). De äldre sekulariserade tycks ha lekt rommen av sig. De flesta i denna åldersgrupp är lika spartanska oberoende av religiositet. Enligt sammanställningen i tabell 4a minskar även sambandet mellan ålder och nöjesdimensionen för religiösa personer (49, 47 respektive 29 procentenheter). Detta visar att religiösa är mindre nöjeslystna än de mer sekulariserade grupperna, oberoende av ålder, men också att de yngre religiösa trots allt är mer nöjesaktiva än övriga religiösa grupper.

Tabell 4 Andel nöjeslystna under kontroll för religiös mötesaktivitet och ålder, utbildning, subjektiv klass, bostadsort respektive kön (procent)

A. Religiös mötesaktivitet och ålder

ålder	religiös mötesaktivitet			Effekt av religiös mötesaktivitet
	aldrig	sällan	månatligen	
15-30 år	76	83	60	+16
31-60 år	65	62	39	+26
61-80 år	27	36	31	-4
effekt av ålder	+49	+47	+29	

B. Religiös mötesaktivitet och utbildning

utbildning	religiös mötesaktivitet			Effekt av religiös mötesaktivitet
	aldrig	sällan	månatligen	
låg	40	41	25	+15
medel	70	60	41	+29
hög	80	81	54	+26
effekt av utbildning	-40	-40	-29	

C. Religiös mötesaktivitet och subjektiv klass

subjektiv klass	religiös mötesaktivitet			Effekt av religiös mötesaktivitet
	aldrig	sällan	månatligen	
arbetare	53	49	28	+25
tjänstemän	74	73	51	+23
effekt av klass	-21	-24	-23	

D. Religiös mötesaktivitet och bostadsort

bostadsort	religiös mötesaktivitet			Effekt av religiös mötesaktivitet
	aldrig	sällan	månatligen	
landsbygd	54	54	32	+22
stad	71	70	54	+17
effekt av bostadsort	-17	-16	-22	

E. Religiös mötesaktivitet och kön

kön	religiös mötesaktivitet			Effekt av religiös mötesaktivitet
	aldrig	sällan	månatligen	
män	64	64	43	+21
kvinnor	60	59	40	+20
effekt av kön	+4	+5	+3	

Kommentar: Effektmåttet beräknas enligt följande exempel: Effekt av religiös mötesaktivitet i åldersgruppen 15-30 år är $76-60=+16$.

I tabell 4b redovisas en effektanalys mellan religiös mötesaktivitet och utbildning. Återigen står sambandet med nöjesdimensionen i centrum. I huvudsak kvarstår sambanden, med undantag för bland religiösa personer. Där sker en försvagning av sambandet mellan utbildning och nöjesdimensionen (-29 procentenheter). Det är speciellt medel- och högutbildade religiösa som är mer spartanska än mer sekulariserade personer på samma utbildningsnivå.

I tabell 4c - e redovisas även motsvarande effektanalyser mellan religiös mötesaktivitet och subjektiv klass, bostadsort och kön. I allt väsentligt kvarstår de tidigare sambanden mellan dessa faktorer och nöjesaktivitet.

En huvudslutsats av de ovan genomförda effektanalyserna är att graden av religiös aktivitet i form av gudstjänstbesök har i allt väsentligt en självständig påverkan på människors aktivitetsgrad när det gäller de undersökta kvällsnöjena. Endast vid ett fåtal tillfällen påverkar religiositet och de undersökta sociala bakgrundsvariablerna varandras samband med nöjesdimensionen.

Så långt är det få resultat som överraskar. Få har väl trott att religiöst aktiva är bland de mest nöjeslystna. Men vad som kan göra livsstil mer intressant är om det ger återverkningar på andra områden i en människas liv. Även om religiösa personer tenderar att vara spartanska finns det en inte ringa andel religiösa som kategoriserats som nöjeslystna; nästan hälften av de religiösa. Hur skiljer sig då de nöjeslystna religiösa från de mer spartanska?

Livsstilsforskning har kunnat påvisa en överrepresentation av vissa politiska värderingar eller partisympatier bland människor som ägnar sig åt vissa fritidsaktiviteter (Pettersson, Westholm och Blomberg 1990, Selin 1993). Vidare analyser visar att det finns en hel del skillnader mellan nöjeslystna och spartanska religiösa. Nöjeslystna religiösa har exempelvis en mer *liberal* troendeattityd i religiösa frågor, medan mer spartanskt religiösa tenderar att ha en mer *konserverativ* troendeattityd (jfr Hagevi 1995). Mer spartanskt religiösa tenderar också att placera sig själva längre *till vänster* på en vänsterhögerskala än vad de nöjeslystna gör. Religiöst spartanska har också en *högre riskperception* än de nöjeslystna: Spartanska anser att sådana saker som narkotika, alkohol, våld och arbetslöshet utgör

större hot mot svenska folkets liv och hälsa än vad mer nöjeslystna gör (jfr Jarlbro 1995). Till sist bör nämnas att spartanska även tenderar att ha ett *större förtroende* för statliga auktoriteter som regering och riksdag, polis och domstol samt för grundskolan och svenska kyrkan.

Kristna värden

Människors religiösa livsstilar kan vara kopplade till mer specifikt kristna värderingar. I detta sammanhang är det av särskilt intresse att undersöka i vilken utsträckning människor vill att samhället skall vara påverkat av kristna värden. I SOM-94 användes för första gången en intervjufråga som är tänkt att mäta en slags allmän inställning till kristna värden. Intervjupersonerna ombads att placera in sig själva på en elvagrädig skala från 0 (*förordar ett samhälle där kristna värden spelar liten roll*) till 10 (*förordar ett samhälle där kristna värden spelar stor roll*).

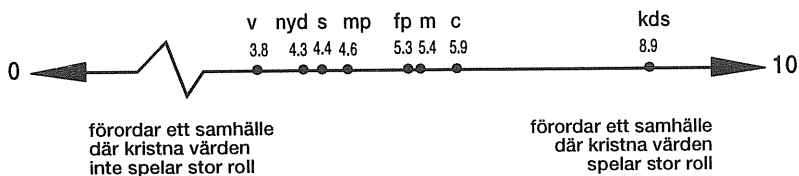
Olika människor har naturligtvis olika saker i åtanke när de placerar in sig på den kristna värdeskalan. Det är troligt att många associerar till allmänna kristna förhållningsregler som exempelvis de tio budorden och att *älska din nästa såsom dig själv* eller *allt som ni vill att människorna skall göra för eder skall ni också göra för dem*. Jesus talade mycket om att hjälpa de svaga och älska sina fiender. Den kristna musiken och de kristna symbolerna är andra slags värden som människor kan komma att tänka på när de konfronteras med begreppet kristna värden.

Men om alla intervjupersoner kopplade ihop kristna värden med vacker musik, fina byggnader och helgdagar skulle värdeskalan i större utsträckning ha karaktären av en s k valensdimension - de flesta intervjupersoner skulle troligen ställa sig positiva till att kristna värden fick genomsyra samhället. Men faktum är att ett flertal av svenska folket placerar sig själva på den kristna värdeskalans nedre del¹. Det är troligt att personer som är skeptiska till de renodlat religiösa aspekterna av den kristna tron (i första hand ateister och agnostiker) och personer som associerar allt kristligt med tråkiga förbud och torftigt leverne uppfattar kristna värden som negativa inslag i samhället.

Det är inte orimligt att många också förknippar kristna värden med särskilda politiska värderingar. Kristdemokraternas partibudskap innehåller slagord om *kristen etik* och *västerländsk humanism*. Konservativa värderingar som lägger tonvikt på familj, tradition, moral, det specifikt svenska och lag och ordning kan räknas till kristna värden. Sambandet mellan inställning till kristna värden och politiska preferenser skulle enligt det resonemanget bero på i vilken utsträckning intervjupersonerna gör en sådan tolkning: Personer som ogillar Alf Svensson eller klassiskt konservativa värderingar ogillar också det som går under beteckningen kristna värden.

Svenskarnas inställning till kristna värden har ett betydligt svagare samband med partivalet än vad t ex inställningen i olika vänster-högerfrågor har. Information om intervjupersonernas självplaceringar på vänster-högerskalan gav i 1994 års SOM-undersökning en mycket bättre fingervisning om vilket parti en person tycker bäst om ($\eta^2=0,53$) än informationen om inställningen till kristna värden ($\eta^2=0,11$)². Det uppträder dock intressanta mönster om man rangordnar de olika partiernas sympatisörer efter var de själva placerar sig längs den kristna skalan (se figur 1).

Figur 1 Partisympatisörernas inställning till kristna värden 1994 (självplaceringar, medeltal)

Kommentar: Antalet intervjuade i varje grupp av partisympatisörer är för vänsterpartiet 101, socialdemokraterna 613, centerpartiet 108, folkpartiet 120, moderaterna 330, kds 52, miljöpartiet 77 och för ny demokrati 21.

Vänsterpartiets sympatisörer tycks vara mest tveksamma till att låta kristna värden spela stor roll. Också ny demokratis, socialdemokraternas och miljöpartiets sympatisörer placerar sig på värdeskalans nedre del. Medlemmarna av den förra borgerliga fyrpartiregeringen placerar sig samtliga längre åt "det kristna hållet", på skalans övre hälft. Folkpartiets och moderaternas sympatisörer befinner sig på ungefär samma position längs skalan. Centerpartiets sympatisörer placerar sig längre åt det kristna hållet än fp- och m-sympatisörerna. Inte oväntat är kristdemokraternas sympatisörer överlägset mest positiva till att kristna värden spelar stor roll i samhället.

Människors inställning till kristna värden har ett starkt samband med deras mötesaktivitet ($r=0,45$). De som tycker att kristna värden är viktiga tenderar att besöka religiösa möten oftare än de som tycker att kristna värden är oviktiga. Men det finns samtidigt en stor grupp människor som sällan eller aldrig går i kyrkan, men som ändå "*förordar ett samhälle där kristna värden spelar stor roll*".

Mötesaktivitet och inställning till kristna värden kan kombineras till en fyrfältsfigur (se figur 2). Personer som ställer sig negativa till kristna värden och som sällan eller aldrig besöker gudstjänster kallas här för *sekulariserade*. Till gruppen *religiöst aktiva* hör de personer som besöker kyrkan regelbundet och som tycker att kristna värden är viktigt. De *kulturreligiösa* är de som visserligen tycker att kristna värden bör spela stor roll, men som sällan eller aldrig besöker gudstjänster. Vi undviker att namnge den fjärde gruppen - personer som besöker religiösa möten månatligen och som anser att kristna värden bör spela liten roll. Den gruppen är för liten (endast 2 procent av intervjupersonerna) för att tillåta vidare analys.

Figur 2 Svenska folket grupperat efter graden av mötesdeltagande och efter inställning till kristna värden 1994 (procent)

		Inställning till kristna värden	
		bör spela liten roll	bör spela stor roll
mötesdeltagande	sällan eller aldrig	sekulariserade 47%	kulturreligiösa 39%
	månatligen	2%	religiöst aktiva 13%

Kommentar: Den elvgradiga kristna värdeskalan har dikotomiserats så att de som placerat sig själva på skalsteg 0-4 räknas till gruppen som förordar ett samhälle där kristna värden spelar liten roll och de som placerat sig själva på skalsteg 6-10 räknas till gruppen som förordar ett samhälle där kristna värden spelar stor roll. De intervjupersoner som placerat sig på mitten av skalan (5) har utelämnats ur analysen.

I fyrfältsfiguren kopplas politiska värderingar (inställning till kristna värden) ihop med ett manifest beteende (mötesdeltagande). De kulturreligiösa är på många sätt den mest intressanta gruppen eftersom de utgör en slags mellangrupp mellan religiöst aktiva (13 procent) och sekulariserade (47 procent). De kulturreligiösa är sekulariserade i sitt beteende eftersom de inte går i kyrkan, men tycker ändå att kristna värden är viktiga. Resultaten visar att en betydande andel, 39 procent, av svenskarna kan placeras i den gruppen.

Nästa steg i analysen är att undersöka kopplingen mellan religiös aktivitet/kristna värderingar och de politiska partierna. Att människor har värderingar som kan betraktas som politiska innebär inte automatiskt att det har konsekvenser för dagspolitiken. I tabell 4 redovisas fördelningen av partisympatier bland sekulariserade, kulturreligiösa och religiöst aktiva svenskar.

Tabell 4 Fördelningen av partisympatier bland religiöst aktiva, kulturreligiösa och sekulariserade (procent)

	Partisymptati								antal intervjuade	
	v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd		
religiöst aktiva	1	26	14	11	21	22	5	0	100	141
kulturreligiösa	6	35	8	10	30	4	6	1	100	418
sekulariserade	11	51	5	6	19	0	6	2	100	507

Resultaten visar att vänsterpartiet och socialdemokraterna har starkast sympatistöd bland sekulariserade (11 respektive 51 procent). Centerpartiet står starkare bland de religiöst aktiva (14 procent) än bland sekulariserade och kulturreligiösa. Folkpartiet är svagast i den sekulariserade gruppen (6 procent) och ungefär dubbelt så starka bland religiöst aktiva och kulturreligiösa (11 respektive 10 procent). Kristdemokraterna har inte oväntat starkast stöd i den religiöst aktiva gruppen (22 procent). Det finns inga kds-sympatisörer bland sekulariserade. Moderaterna är mest framgångsrika bland kulturreligiösa (30 procent). Miljöpartiets sympatistöd är ungefär lika stort i alla grupperna.

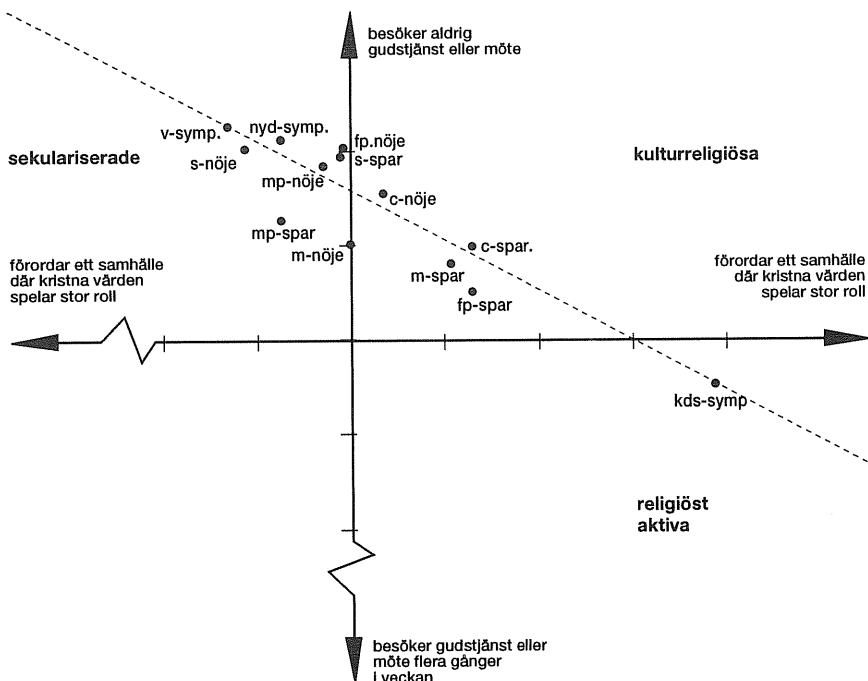
Den kristna livsstilsdimensionen

Nöjesdimensionen som introducerades tidigare var användbar för att studera hur olika livsstilmönster hängde samman med mötesaktivitet. Kategoriseringen i sekulariserade, kulturreligiösa och religiöst aktiva nyanserade bilden av den kristna livsstilen ytterligare genom att koppla samman mötesaktivitet med inställning till kristna värden. Vi avslutar kapitlet med att sammanföra dessa båda verktyg för att grafiskt representera vad vi har valt att sammanfatta som den kristna livsstilsdimensionen. Resultatet är en figur där information om kristna värderingar, religiöst beteende och fritidsaktiviteter har kombinerats (se figur 3).

Partiernas sympatisörer har delats in i nöjeslystna och spartanska enligt samma principer som tidigare. De olika partigrupperna har därefter placerats ut i ett koordinatsystem vars kvadranter motsvarar de fyra fälten i fyrfältstabellen. Partigruppernas positioner är medel-

värden som beräknats utifrån graden av aktivitet i gudstjänster/möten och inställning till kristna värden.

Figur 3 Den kristna livsstilsdimensionen. Spartanska och nöjeslystna partisympatisörer grupperade efter mötesdeltagande och inställning till kristna värden (medelvärden)

Kommentar: Endast då skillnaderna mellan nöjeslystna och spartanska partigrupper varit signifikanta har de placerats ut i figuren. För vänsterpartiets, ny demokratis och kds sympatisörer redovisas därför endast partiets position. Antal intervjuade i varje parti-grupp är för v-symp 111, s-spar 314, s-nöje 333, c-spar 58, c-nöje 52, fp-spar 34, fp-nöje 94, m-spar 98, m-nöje 238, kds-spar 30, kds-nöje 21, mp-spar 30, mp-nöje 51 och nyd-symp 21.

Den kristna livsstilsdimensionen representeras i figuren av en streckad linje mellan de två ytterlighetsgrupperna. Den mest sekulariserade gruppen är vänsterpartiets sympatisörer medan kds-sympatisörerna är den mest religiöst aktiva gruppen. I den sekulariserade kvadranten befinner sig vänsterpartiets, socialdemokraternas, miljöpartiets och ny demokratis sympatisörer. Centerpartiets, folkpartiets och moderaternas sympatisörer befinner sig till största delen i den kultur-

religiösa kvadranten. Gruppen kds-sympatisörer är ensam representant för den religiöst aktiva kvadranten.

Personer som aldrig går i kyrkan, tycker att kristna värden inte bör spela stor roll och som ofta förtär alkohol, går på pub, teater och gör biobesök tenderar att befinna sig vid den sekulariserade ändpunkten av den kristna livsstilsdimensionen. Personer som ofta går i kyrkan, anser att kristna värden är viktiga och som har spartanska fritidsaktiviteter tenderar att placera sig längre åt den kristna ändpunkten av dimensionen.

De nöjeslystna och spartanska partigrupperna har på det hela taget ganska lika positioner i figuren. I alla grupper av partisympatisörer, med undantag från miljöpartiets sympatisörer, placerar sig de spartanska partisympatisörerna längre åt den kristna hållet än de nöjeslystna. Störst är skillnaden mellan nöjeslystna och spartanska folkpartisympatisörer. Nöjeslystna fp-sympatisörer går mer sällan i kyrkan och tycker inte att kristna värden är lika viktiga som de spartanska fp-sympatisörerna. På samma sätt tycks de spartanska centerpartisympatisörerna fästa större vikt vid kristna värden och gå oftare i kyrkan än de nöjeslystna centerpartisympatisörerna.

De nöjeslystna och spartanska grupperna av socialdemokratiska och moderata sympatisörer går lika sällan i kyrkan, men skiljer sig åt när det gäller hur stor vikt som skall läggas vid kristna värden. Det är återigen de spartanska grupperna av partisympatisörer som lägger större vikt vid kristna värden än de nöjeslystna.

Sammanfattning

Det religiösa livet påverkar det politiska livet. Det är inte bara det manifesta religiösa beteendet i form av gudstjänstbesök som påverkar de politiska preferenserna. Våra analyser visar att förhållandena är mer komplicerade än så. Inom det kristna kollektivet finns det flera olika livsstilar som bl a tar sig uttryck i att olika fritidsvanor är mer eller mindre utbredda, vilket i sin tur samvarierar i vilken grad man anser att kristna värden är viktigt. Kopplingen mellan livsstil och kristna värden skiljer sig dessutom åt mellan olika partiers sympatisörer. Att samanalysera betydelsen av flera olika faktorer i

människors vardagsliv och deras värden är en viktig framtida forskningsuppgift. Livsstilar har vid sidan om de socioekonomiska förklaringarna en plats att fylla i de samhällsvetenskapliga analyserna av politiskt beteende. Inte minst är religiösa livsstilar viktiga att uppmärksamma.

Noter

1. Medelvärdet på den kristna värdeskalen är 4,89. En knapp fjärdedel av intervju-personerna placerar sig på skalans mittpunkt (5).
2. Eta-kvadrat motsvarar i envägs variansanalyser hur stor andel av variationen i den beroende variabeln som förklaras av den oberoende variabeln.

Referenser

Bibeln (1983). Örebro: Bokförlaget Libris.

Bjereld, U. och Gilljam, M. (1991). "Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska frågor". *Statsvetenskaplig tidskrift*: 94 nr 2, s 149-159.

Hagevi, M. (1994). "Hur röstar de kristna?" *Frisinnad tidskrift* nr 10, s.253-262.

Hagevi, M. (1995). "EU - himmel eller helvete?". I Holmberg, S. och Weibull, L. [red.] (1995). *Det gamla riket*. SOM-rapport 13. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Hamberg, E. (1988). *Religiös tro och religiöst engagemang*. Rapportserien Religion och Samhälle, Religionssociologiska institutet, Stockholm.

Hamberg, E. (1989). *"Kristen på mitt eget sätt"*. Rapportserien Religion och Samhälle, Religionssociologiska institutet, Stockholm.

Holmberg, S. och Gilljam, M. (1987). *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.

Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993). *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts juridik.

Johansson, T. och Miegel, F. (1992). *Do the right thing*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international

Pettersson, O., Westholm, A. och Blomberg, G. (1989). *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

- Pettersson, T. (1986). *Svenska folket och Bibeln*. Rapportserien Religion och Samhälle, Religionssociologiska institutet, Stockholm.
- Reimer, B. (1994). *The most common of practices. On mass media use in late modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Rydén, J. (1989). *När bio var synd i Jönköping*. Jönköping: Hallpressen.
- Selin, H. (1993). *Din livsstil avslöjar dig! En studie av sambandet mellan livsstilar och politiska åsikter*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Särilvik, B. (1970). *Electoral Behaviour in the Swedish Multiparty System*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Zetterberg, H-L., Lundqvist, S., Freij, T. och Källstad, T. (1979). *Frikyrkosverige* Stockholm: Moderna läsare.

Rör inte min bil!

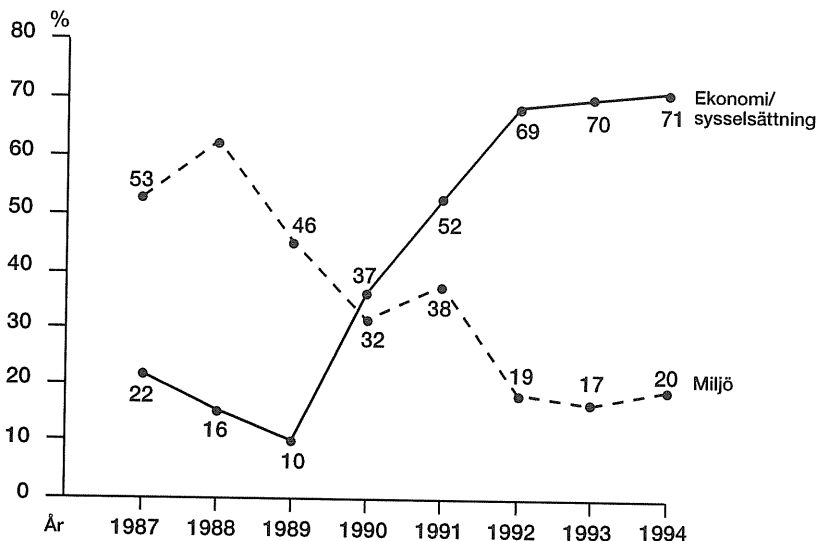
MARTIN BENNULF
GUNILLA JARLBRO

Massbilismen är en av vår tids största miljöproblem. Avgaserna från biltrafiken bidrar högst väsentligt till luftföroreningarna. Under de senaste decennierna har miljöproblemen allt mer kommit i centrum av den politiska debatten. Det har medfört att åtgärderna mot en hel del miljöstörande verksamheter blivit allt kraftfullare, och klara framsteg har gjorts även om många önskar sig än större krafttag mot miljöförstöringen. Framstegen har skett på många områden, t ex har utsläppen från industrier drastiskt kunnat minskas under senare år.

Bilismen tillhör de områden som framstår som miljöpolitikens minst lyckade. Utsläppsnivåerna finns kvar på klart högre nivåer än vad politikerna önskar sig. Hur kan det komma sig att massbilismen är ett av de områden som visat sig vara det allra svåraste att angripa? Förklaringar kan sökas längs flera vägar. En är att de miljöpolitiska aspekterna av bilismen krockar med andra intressen. Behovet av transporter, både för näringsliv och privata ändamål, står inte alltid i samklang med vad som vore bäst för miljön. När den politiska nivån har att väga sådana intressen mot varandra är det inte självklart att miljöintressena drar de längsta stråna. Bilindustrin är också en viktig aktör i sammanhanget. Det ligger inte i dess intresse att massbilismen minskar, och bilindustrin har visat sig vara en inflytelserik lobbygrupp i det politiska spelet (Tengström 1990). När förslag som kan tänkas minska bilåkandet förs på tal stöter man på patrull på ett helt annat sätt än när det gäller andra miljöfrågor. En annan typ av förklaringar kan sökas på individnivå. Det kan vara mänskliga värderingar av olika slag, t ex psykologiska kopplingar till bilåkandet, som ligger bakom att många människor uppfattar bilen som något nödvändigt. De yngre generationerna har insocialiserats i "bilsamhället" sedan barnsben. Man har körts till skolan, till pianolektionerna eller till fotbollen. Bilen har blivit en naturlig och självklar del av livet (Tengström 1991).

Det är kopplingen mellan människors bilåkande och deras föreställningsvärld i form av åsikter och värderingar som skall analyseras i detta kapitel. Låt oss dock först studera miljöfrågans ställning i opinionen. Tillhör miljöfrågan fortfarande de mest prioriterade politiska sakfrågorna?

Figur 1 Miljö och ekonomi 1987 - 1994. Andel svarspersoner som nämner miljö och ekonomi/sysselsättning som viktiga samhällsfrågor (procent)

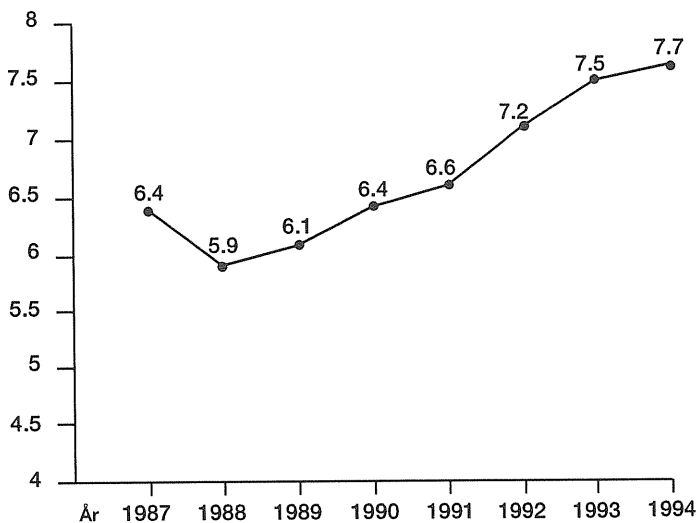
Kommentar: Figuren bygger på en öppen fråga om vilka samhällsproblem som är viktiga att satsa på idag. Siffrorna i figuren gäller andelen svarspersoner som nämnt respektive område.

Miljöopinionen stod på topp i samband med riksdagsvalet 1988 (se figur 1). Men i takt med att de ekonomiska konjunkterna har försämrats anges miljöfrågan som en viktig fråga av en allt mindre andel av svenska folket. Det är istället frågorna om Sveriges ekonomi och sysselsättningen som blivit viktigare för medborgarna. Motsvarande utveckling kan spåras i massmediernas rapportering (se Asp, 1994).

De ekonomiska konjunkturerna och medborgarnas bedömningar därav kan också tänkas spela roll för attityderna kring bilism och

miljö. Det skulle kunna vara så att människor i ekonomiska dyrtider väljer bort bilen och ser till alternativa färdmedel. En annan möjlighet är att man föredrar det invanda, saker som man gillar, och bilen är i så fall det sista man drar in på. Den frågeställningen kan vi inte reda ut i detta sammanhang, men vi kan något belysa hur människors bilanvändande och deras miljöattityder hänger samman. Innan vi gör det skall vi dock konstatera att konjunkturerna faktiskt har inverkan på förhållandet mellan bilism och miljö. I figur 2 redovisas medelåldern på den första bilen i svenska hushåll under samma period som miljöopinionen redovisades ovan.

Figur 2 Medelåldern på den första bilen i svenska hushåll 1987-1994 (medeltal)

Kommentar: Analysen bygger på en fråga där svarspersonerna fått ange huruvida de har tillgång till bil i sitt hushåll, dess modell och ålder.

Om vi jämför resultaten i denna figur med den om medborgarnas bedömning av viktiga samhällsfrågor framkommer ett kanske självklart men ändå intressant samband. Medelåldern på den svenska bilparken har ökat under lågkonjunkturen. Många svenskar har skjutit upp inköp av nya bilar och låtit den gamla rulla ett par år till, och ofta är äldre bilar mindre miljövänliga än nyare.

Varför håller sig svenska folket med bil i så hög utsträckning? Ett av flera svar kan sökas i våra riskbedömningar. Det är kanske så att svenskarna inte anser att bilismen hotar miljön i särskilt stor utsträckning. I tabell 1 redovisas svenska folkets hotuppfattningar på miljöområdet. De svarande har fått ta ställning till nio olika hot mot den svenska miljön.

Tabell 1 Svenska folket bedömer olika miljöhot 1993 och 1994 (medeltal på en skala från 1=mycket litet hot till 10=mycket stort hot)

miljöhot	1993	1994	differens
			1994 1993
uttunningen av ozonskiktet	8,3	8,1	-0,2
oljeutsläpp vid kusterna	7,4	7,7	+0,3
kemikalier i jordbruket	7,3	7,6	+0,3
kärnkraftens högaktiva avfall	6,6	7,5	+0,9
utsläpp från industrier	7,4	7,5	+0,1
hantering av industriutsläpp	7,2	7,3	+0,1
avgaser från trafiken	7,1	7,2	+0,1
utrotning av djur- och växtarter	6,5	6,7	+0,2
hantering av hushållsavfall	5,1	5,2	+0,1

Liksom i andra mätningar av detta slag bedöms stora globala miljöhot som uttunningen av ozonskiktet som ett av de största miljöhoten. Allmänt sett, brukar globala och diffusa hot återfinnas i toppen vid denna typ av mätningar, medan sådant som den enskilde individen på ett påtagligt sätt själv bidrar med återfinns mot botten som de minst hotfulla. Hanteringen av hushållsavfallet upplevs inte som ett särskilt stort miljöhot av svenska folket. Avgaser från biltrafiken återfinns högre upp i listan. Avgaserna är ett hot mot miljön som svenska folket ser det, men det är inte fråga om ett av de allra allvarligaste. En av nycklarna till att förstå varför svenska folket trots allt kör bil i så hög utsträckning kan tänkas bero på denna hotuppfattning. Om avgaserna inte är ett av de allra värsta miljöproblemen, varför då åtgärda den när det finns allvarligare hot?

Nästa steg blir att analysera människors faktiska miljöbeteende (se Bennulf & Gilljam 1991). I tabell 2 anges hur ofta människor själva anser att de utför sex olika beteenden som kan påverka miljön.

Tabell 2 Svenska folkets miljöbeteende 1993 och 1994 (andel som alltid/mycket ofta utför angivet beteende)

beteende	1993	1994	differens 1994 1993
av miljöskäl sänka hastighet	11	9	-2
ej drycker i engångsglas*	79	81	+2
cykla/gå istället för motor- driven transport	25	23	-2
sortera hushållsavfall	31	34	+3
äta biodynamiskt odlade grönsaker	13	11	-2
handla miljömärkta varor	28	30	+2

Kommentar: Siffrorna anger andelen personer som alltid eller mycket ofta utför de miljövänliga beteendet utom för den med asterisk försedda frågan om att köpa drycker i engångsglas där aldrig/sällan utgör det miljövänliga beteendet.

Som framgår av resultaten varierar människors miljövänlighet beroende på vilket beteende som analyseras. En allmän slutsats som kan formuleras både från SOM-data och andra underökningar är: Ju enklare det miljövänliga beteendet är att avstå ifrån desto större chans är det att man handlar därefter (jfr Lindén 1994; Angelöw & Jonsson 1994). Att minska sitt bilåkande på något avgörande sätt måste betraktas som ett svårt beteende (jfr Tengström 1991). I och för sig är det en inte alltför liten del av svarspersonerna som uppger att de ibland går eller cyklar istället för motordriven transport (23 procent) men när det gäller att av miljöskäl hålla en lägre hastighet på vägarna är det beteendet inte alls lika vanligt. Det är endast 9 procent som uppger att de alltid eller mycket ofta sänker hastigheten på vägarna av miljöskäl.

I det följande kommer vi att analysera två grupper av människor, dels de som säger att de *aldrig* kör bil, dels de som säger att de kör bil och aldrig sänker hastigheten av miljöskäl. Den sistnämnda gruppen kallar vi fortsättningsvis hängivna bilister. Som man kan misstänka är andelen hängivna bilister högre (55 procent) bland unga män (20-24 år) än bland t ex äldre kvinnor mellan 50 och 59 år (24 procent). Men det är inte de hängivna bilisternas sociala korrelat som skall analyseras i denna artikel, istället skall vi jämföra föreställningsvärlden hos de som aldrig kör bil med dem som är hängivna bilister. På så sätt är vår avsikt att bringa klarhet i vilka kognitiva strukturer som leder till ett ivrigt bilåkande. Frågan är om de hängivna bilisterna tänker på ett annat sätt än de som inte kör bil när det gäller sådant som miljöattityder, risker och värden.

Flera informationskampanjer har under de senaste åren försökt att dels få bilisterna att dämpa farten - ibland av miljöskäl och ibland för att förhindra trafikolyckor - dels att använda bilbälte i större utsträckning än förnärvarande. Även om flera av dessa kampanjer har fått höga sk observationsvärden är det dock mer tveksamt om de har bidragit till beteendeförändringar hos bilisterna (se t ex Söderlind 1993). Framgångsrik kommunikation leder m a o inte automatiskt till lyckad övertalning och önskvärd beteendepåverkan.

Varför lyckas då inte myndigheterna övertala bilisterna? Palm (1994) definierar övertalning som en metod att framkalla eller förhindra ett oönskat beteende hos en person genom att förändra - inte verkligheten - utan personens bild av verkligheten. Vidare menar Palm att alla övertalningsprojekt måste bygga på:

- En föreställning hos övertalaren om hur relevanta delar av föreställningsvärlden hos den eller de som skall övertalas är beskaffad (och hur den inte är beskaffad) innan övertalningsprocessen startar.
- En önskan om hur denna mentala bild skall ha förändrats, när övertalningsprocessen är avslutad. (Palm 1994:44)

I denna artikel ska vi avslutningsvis försöka ge några svar på hur den mentala föreställningsvärlden ser ut hos bilisterna, vilket i sin tur kanske kan bidra till några förklaringar till varför det har visat sig så problematiskt att förändra svenskarnas bilvanor.

Bilistens föreställningsvärld

Innehållet i en individs föreställningsvärld kan sägas bestå av fenomen som attityder, föreställningar, värderingar, åsikter, normer, värden, intentioner och beteenden. Det bör dock i detta sammanhang nämnas att en del av dessa begrepp är mer eller mindre synonyma och det finns inte heller någon absolut enighet bland forskare rörande begreppens exakta innebörd. För en utförlig begreppsdiskussion hänvisas den intresserade till Palm (1994).

I tabell 3 nedan redovisar hängivna bilister respektive icke-bilisters åsikter rörande olika miljöpolitiska förslag.

Tabell 3 Miljöåsikter och bilåkande 1994 (procent)

förslag	kör aldrig bil	hängiven bilist	differens
sänka hastigheten på vägarna	56	14	+42
bygga ut kollektivtrafiken	90	78	+12
stoppa privatbilismen i innerstäderna	57	45	+12
förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	67	56	+11
lagstifta om obligatorisk sortering av hushållsavfall	66	56	+10
förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	80	73	+7
förbjuda tvättmedel som innehåller optiska vitmedel	82	78	+4

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som anger respektive förslag som mycket eller ganska bra på en skala som dessutom innehöll svarsalternativen varken bra eller dåligt, ganska dåligt och mycket dåligt förslag.

Av resultaten framgår att en betydligt mindre andel hängivna bilister än icke-bilister instämmer i de miljöpolitiska förslagen. Inte så förvånande visar det sig att den största differensen mellan bilister och icke-bilister rör miljöförslag som på olika sätt begränsar privatbilismen.

Vidare har vi funnit att ytterligare en komponent i den hängivna bilistens föreställningsvärld till skillnad från icke-bilistens är en större

hängivenhet till modern teknologi. Sålunda kan vi konstatera att 52 procent av de hängivna bilisterna vill behålla kärnkraften efter år 2010. Motsvarande siffra för icke-bilisterna är 29 procent. Men bilisterna är inte bara tekniskt intresserade i sina attityder. Det gäller även deras konsumtionsvanor i övrigt. I den hängivne bilistens hem är prylar som video, mobiltelefon, mikrovågsugn, CD och minst en extra telefon betydligt vanligare än i icke-bilisternas hem. Att bilbruket till stor del kan betraktas som en fråga om livsstil, där bruk och smak av allehanda ting samvarierar, framgår också tydligt när vi ser till vilka TV-program våra respondenter föredrar. Kulturprogram, underhållningsprogram och dokumentärprogram är icke-bilisternas favoriter, medan de hängivna bilisterna föredrar sportprogram i högre grad än andra. Påpekas kan också att de hängivna bilisterna förespråkar ett svenskt EU-medlemskap i mycket högre grad än vad icke-bilisterna gör.

Flertalet risker i samband med bilismen är välkända för de allra flesta medborgare, oavsett man är bilist eller ej. Att som hängiven bilist ha kunskaper om bilens negativa konsekvenser såsom trafikolyckor och avgaser samtidigt som man faktiskt är just en hängiven bilist kan enkelt uttryckt ge upphov till en tankekonflikt eller s k kognitiv dissonans. Begreppet kognitiv dissonans utgår från att individen försöker att se till att attityder och beteende överensstämmer, både inför sig själv och inför andra. Kognitiv dissonans uppstår när två uppfattningar eller åsikter står i disharmoni med varandra, vilket i sin tur leder till obehag. Individen försöker på olika sätt att reducera denna disharmoni (Festinger 1979). Ett sätt för bilisten att reducera ett eventuellt obehag när kunskaperna inte harmoniserar med beteendet är att säga detta drabbar inte mig. Annorlunda uttryckt kan man säga att den hängivna bilisten inplanterar en låg subjektiv riskupplevelse i sin föreställningsvärld rörande t ex trafikolyckor.

I SOM-undersökningen fick respondenterna ta ställning till femton olika risker (varav två risker berör bilismen) för dels det svenska folkets liv och hälsa (allmän risk), dels för sitt eget liv och hälsa (personlig risk). Varje hälsorisk bedömdes på en skala från 0 (mycket liten risk) till 10 (mycket hög risk). I tabell 4 redovisas hängivna bilisters respektive icke-bilisters bedömning av femton risker för det svenska folkets liv och hälsa.

Tabell 4 Bilåkande och uppfattning om risker för svenska folkets liv och hälsa 1994. Medeltal på en skala mellan 0 (mycket liten risk) och tio (mycket stor risk)

risk	kör aldrig bil	hängiven bil	differens
kärnkraft	6,1	3,1	+2,2
avgaser från biltrafiken	6,9	5,1	+1,8
bildskärmsarbete	5,3	4,0	+1,3
aids	7,3	6,1	+1,2
trafikolyckor	6,5	5,4	+1,1
kemikalier i livsmedel	6,7	5,6	+1,1
skador i arbetslivet	5,8	4,7	+1,1
alkohol	7,5	6,5	+1,0
våld och övergrepp	7,2	6,6	+0,6
arbetslöshet	7,4	6,8	+0,6
allergier	7,2	6,7	+0,5
narkotika	8,6	8,1	+0,5
rökning	7,9	7,6	+0,3
ensamhet	6,6	6,3	+0,3
övervikt	6,2	6,2	0

Resultaten visar för det första att de hängivna bilisterna bedömer samtliga studerade risker (undantaget härifrån är risken övervikt) som mindre allvarliga än vad icke-bilister gör. För det andra kan vi konstatera att de hängivna bilisterna inte är särskilt bekymrade över de teknologiska riskerna och slutligen bedömer de hängivna bilisterna risken med avgaser från biltrafiken samt trafikolyckor som mindre hotfulla än icke-bilister.

När man betraktar resultaten i tabell 4 gör sig en misstanke påmind. Kan de skillnader som finns mellan icke-bilisternas och de hängivna bilisternas riskperceptioner vara fråga om ett spuriöst samband? Är det så att det finns en hög andel hängivna bilister bland unga människor och en hög andel äldre människor bland icke-bilisterna, och att de skillnader i riskperception som finns mellan yngre och äldre (Jarlbros 1995) slår igenom även i våra resultat? Misstanken är inte helt obefogad. När resultaten i tabell 4 kontrolleras för ålder reduceras differensmått för vissa risker. Här är inte rätta för att gå in på detaljer utan vi nöjer oss med att konstatera att det på det hela

taget trots allt finns ett samband så att hängivna bilister upplever mindre risker än icke-bilister bland så väl ungdomar som äldre. Sambanden är dock aningen svagare än vad tabell 4 ger sken av.

I tabell 5 redovisas hängivna bilisters respektive icke-bilisters bedömning av femton olika risker för sitt eget liv och hälsa. Även för denna tabell gäller att skillnaderna mellan hängivna bilisters och icke bilisters riskperceptioner minskas något under kontroll för ålder.

Tabell 5 Bilåkande och uppfattningar om risker för eget liv och hälsa 1994. Medeltal på en skala mellan 0 (mycket liten risk) och 10 (mycket stor risk)

risk	kör aldrig bil	hängiven bilist	differens
kärnkraften	4,7	2,6	+2,1
avgaser från biltrafiken	5,4	3,5	+1,9
ensamhet	4,1	2,4	+1,7
narkotika	2,8	1,3	+1,5
aids	2,8	1,4	+1,4
kemikalier i jordbruket	5,7	4,3	+1,4
våld och övergrepp	4,6	3,3	+1,3
allergier	4,8	3,9	+1,1
rökning	4,0	2,9	+1,1
alkohol	3,2	2,2	+1,0
övervikt	3,3	2,4	+0,9
arbetslöshet	4,1	3,2	+0,9
bildskärmsarbete	2,5	1,9	+0,6
trafikolyckor	5,3	4,8	+0,5
skador i arbetslivet	3,6	3,2	+0,4

Även när det gäller bedömningen av den personliga risken kan vi konstatera att hängivna bilister till skillnad från icke-bilister överlag har en lägre subjektiv riskupplevelse. Den största skillnaden mellan bilister och icke-bilister återfinns för bedömningen av riskerna kärnkraft och avgaser från biltrafiken. Vidare visar resultaten att skillnaden mellan bilister och icke-bilister är marginell när det gäller bedömningen av trafikolyckor. Det är dock fortfarande så att medelvärdet är något högre för icke-bilister än för bilister (differens +0,5).

Detta resultat är en indikation på att vårt resonemang ovan håller, dvs att det i den hängivne bilistens föreställningsvärld ingår ett det drabbar inte mig-resonemang. Beträffande icke-bilistens personliga riskupplevelse kan vi konstatera att den troligen är ganska realistisk, dvs kör man aldrig bil minskar självklart sannolikheten att råka ut för trafikolyckor.

Tabell 6 Terminala värden enligt Rokeach och bilåkande 1994. Andel svenskar som anger att respektive värde är mycket viktigt efter bilåkande (procent)

värde	kör aldrig bil	hängiven bilist	differens
jämlikhet	64	43	+21
en vacker värld	67	48	+19
en ren värld	78	59	+19
frälsning	15	9	+9
familjetrygghet	81	73	+8
en värld i fred	92	84	+8
rättvisa	88	80	+8
visdom	40	33	+7
socialt anseende	22	15	+7
självaktning	43	37	+6
sann vänskap	75	70	+5
ett liv fullt av njutning	32	28	+4
frihet	87	84	+3
självförverkligande	34	31	+3
hälsa	88	85	+3
makt	10	8	+2
ärlighet	84	82	+2
landets säkerhet	72	70	+2
kärlek	77	76	+1
lycka	68	67	+1
rikedom	10	10	0
ett behagligt liv	55	56	-1
teknisk utveckling	32	34	-2
ett spännande liv	29	31	-2
inre harmoni	19	32	-13

Kommentar: Svarspersonerna fick bedöma värdena på en skala med fem svarsalternativ: mycket viktigt, ganska viktig, varken viktigt eller oviktigt, inte särskilt viktigt och inte alls viktigt.

I en persons föreställningsvärld ingår även värden, dvs olika saker man tycker är viktigt att sträva efter och uppnå. Vad som är viktiga värden varierar mellan olika grupper av människor och dessutom växlar betydelsen av olika värden mellan olika tidsperioder (se Rokeach 1973; Miegel 1990). Det som är ett värde för en individ kan vara ett antivärde för en annan. I denna undersökning har vi haft möjlighet att studera andelen hängivna bilister respektive icke-bilister som tycker att 25 olika värden är mycket viktiga. Resultaten redovisas i tabell 6.

Resultaten visar att en betydligt större andel icke-bilister än hängivna bilister tycker att värdena jämlikhet, en vacker värld och ren värld är mycket viktigt. Även beträffande de övriga värdena finner vi att de i större utsträckning tycks vara viktiga i icke-bilisternas föreställningsvärld än hos de hängivna bilisterna. Undantaget härifrån är att en betydligt större andel hängivna bilister än icke-bilister tycker att värdet inre harmoni är mycket viktigt (32 procent respektive 19 procent). Ålder är en betydelsefull faktor även när det gäller värden. Äldre människor tenderar att tycka att de flesta värden vi frågar om är viktiga i högre grad än vad yngre människor gör. De samband som finns mellan värden och bilåkning kvarstår dock huvudsakligen under kontroll för ålder. Tillika bör i detta sammanhang nämnas att de i vår undersökning studerade värdena inte vare sig är uttömmande eller ens allennarådande, dvs det finns troligen en rad andra värden i en individs föreställningsvärld. Vårt insamlade material tyder bl a på att risktagande i allmänhet kan vara ett värde hos de hängivna bilisterna (se tabell 4 och 5 ovan). Exakt vilka värden och antivärden som finns i bilistens föreställningsvärld kräver dock mer ingående forskning, bl a vore det på sin plats att studera skillnader i instrumentella värden (Rokeach 1973) mellan icke bilister och hängivna bilister.

Bilismen bidrar till miljöproblemen. När vi frågar om olika förslag man kan genomföra för att förbättra miljön finns allmänt sett en positiv inställning till det mesta vi frågar om. Svenska folket vill på det hela taget se krafttag mot miljön. I SOM-undersökningarnas mätningar är politiska förslag som att höja bensinskatten och sänka hastigheten på vägarna betydligt mindre populära än förslag om att förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket och att lagstifta om obligatorisk sortering av hushållsavfall. Det minst populära förslaget, som vi uppmätt, i miljödebatten är att införa biltullar vid infarten till

Göteborg. En stor majoritet av göteborgarna är emot ett sådant förslag. De flesta svenskar vill ha krafttag mot miljön. Men med tillägget: Rör inte min bil!

I denna artikel har vi - inte förvånande - funnit att hängivna bilister är mindre oroade för miljöförstöring och mindre rädda för exempelvis trafikolyckor än vad icke-bilister är. Det är rimligt att anta att bilisternas åsikter om miljö är djupt rotade i deras kognitiva strukturer. Och bilisterna är många. Därför är det svårt att minska privatbilismens omfattning. Och därför är kunskap om de hängivna bilisternas värden viktiga om man vill få bilisterna att dels ta mer miljöhänsyn, dels att använda bilen mindre riskfullt.

Referenser

- Angelöw, B & Jonsson, T (1994) *Individ och miljö*. Lund: Studentlitteratur.
- Asp, K (1994) *Medieval '94, Anförande vid folkrörelsernas Medieforum den 20 oktober 1994, Arbetsrapport nr 42*, Institutionen för Journalistik och Masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Bennulf, M & Gilljam M (1991) "Snacka går ju! Men vem handlar miljövänligt?" I Weibull, L & Holmberg, S (red) *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport 7: Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Festinger, L (1979) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: University Press.
- Jarlbro, G (1995) "Kan man kommunicera om det som inte kan förutses? Allmänhetens och journalisters riskbedömningar" I denna volym.
- Lindén, A-L (1994) *Människa och miljö*. Stockholm: Carlssons.
- Miegel, F (1990) *Om värden och livsstilar. En teoretisk, metodologisk och empirisk översikt*. Lund: Forskningsrapporter i kommunikations sociologi nr 25.
- Palm, L (1994) *Övertalningsstrategier. Att välja budskap efter utgångsläge*. Lund: University Press.
- Rokeach, M (1973) *The Nature of Human Values*. New York: Free Press
- Söderlind, M (1993) *Bilbälte hjälpte. Eftermätning*. Stockholm: SIFO marknad AB.
- Tengström, E (1990) "Bilsamhället: Bilens makt och makten över bilismen" I Beckman, S (red) *Miljö media makt* Stockholm: Carlssons.
- Tengström, E (1991) *Bilismen - i kris?* Stockholm: Rabén & Sjögren.

Kan man kommunicera om det som inte kan förutses?

GUNILLA JARLBRO

Riskinformation kan sägas ha som syfte att undanröja oklarhet och bringa reda i det som kanske annars skulle vara kaos och bidra till skapande av oro. Många av de risker som finns i vårt samhälle är välkända och en del av dem utsätter vi oss frivilligt för. Andra risker är okända och vi känner inte alltid ens till om vi exponeras för dem.

De risker som kommer att behandlas i denna artikel är för de allra flesta medborgarna kända. Exponeringen för de olika riskerna kan dock vara mer eller mindre ofrivilliga. Riskkommunikation kan mot denna bakgrund sägas ha som uppgift att dels ge en realistisk bild av risken, dels att förhindra att medborgarna utsätts för risken ifråga.

Ett tydligt kommunikationshinder tycks vara det faktum att myndigheter och experter inte talar samma språk som medborgarna (se t ex Slovic 1986; Hadden 1989). Att medborgarna inte förstår experterna beror till stor del på att myndigheter och experter utgår från ett makroperspektiv när de ska beskriva risker, medan medborgarna av naturliga skäl är fokuserade på mikronivån. Vidare förväntar sig allmänheten att forskare och experter ska förmedla absolut och säkerställd kunskap (se t ex Stenzel 1987). För att kunna bearbeta information angående olika risker behöver mottagarna kunna relatera den befintliga risken till sitt eget vardagliga liv, dvs inse att detta rör mig. Mot denna bakgrund är det rimligt att tänka sig, att inte bara myndigheter utan också medier - med hänsyn till sitt samhällsuppdrag - i möjligaste mån bistår medborgarna med förtydliganden och klargörande beträffande olika risker. Det är dock tveksamt om journalister i medierna överlag har den vetenskapliga bakgrund och kompetens som krävs för att skapa reda och mening i ett ofta komplext ämnesområde (se t ex Slovic 1986; Russel m fl 1991). Mediernas förmedlande funktion - från experter till allmänhet -

försvåras givetvis om olika experter och/eller myndigheter har olika åsikter i samma fråga.

Olika relationer till en risksituation

Hur individen fungerar som informationsbehandlare, dvs tar emot, avvisar, behandlar och bevarar informationen hänger givetvis ihop med individens relation till hotet eller risken. Figur 1 nedan illustrerar fyra olika relationer till ett hot eller befintlig risk.

Figur 1 Olika relationer till en risksituation

		Objektiv risk	
		Hög	Låg
Subjektiv riskupplevelse	Hög	Realist	Pessimist
	Låg	Optimist	Realist

De primära målgrupperna i samband med riskinformation är således, de som i figur 1 ovan kallas pessimist respektive optimist. I det ena fallet handlar det om individer som negligerar risken och i det andra fallet handlar det om individer som har en tendens att överreagera. Uttryckt något annorlunda handlar det för "optimisternas" vidkommande att inse "detta rör mig", i det andra fallet, dvs vad beträffar pessimisterna är informationsmålet att dämpa oro och i värsta fall förhindra desinformation.

Flera undersökningar har visat på svårigheten att via kommunikation få den s k optimisten att inse hotet/risken, dvs öka den subjektiva riskupplevelsen och därmed göra individen mottaglig för information (se t ex Jarlbro 1993). Det faktum att man inte alltid kan se själva hotet eller risken och att eventuella hälsoaspekter inte gör sig gällande omedelbart är givetvis bidragande orsaker till att individer inte kan tillgodogöra sig myndigheternas eller mediernas budskap. Det som vidare kännetecknar den s k optimisten är ett förnekande av vad som faktiskt sker. Quarantelli (1980) menar att individen tolkar nya data i ljuset av tidigare erfarenheter, dvs resonemang som "det kommer inte att hända mig för det har det inte gjort tidigare" tycks vara vanliga.

Föreliggande artikel avser att belysa allmänhetens respektive journalisters bedömning av femton olika risker för dels det svenska folkets liv och hälsa, dels för sitt eget liv och hälsa. De två undersökningarna, som ska ses som en helhet har erhållit finansiellt stöd från Folkhälsoinstitutet. Beträffande allmänhetens bedömning av de olika hälsoriskerna är det andra året som detsamma mäts.

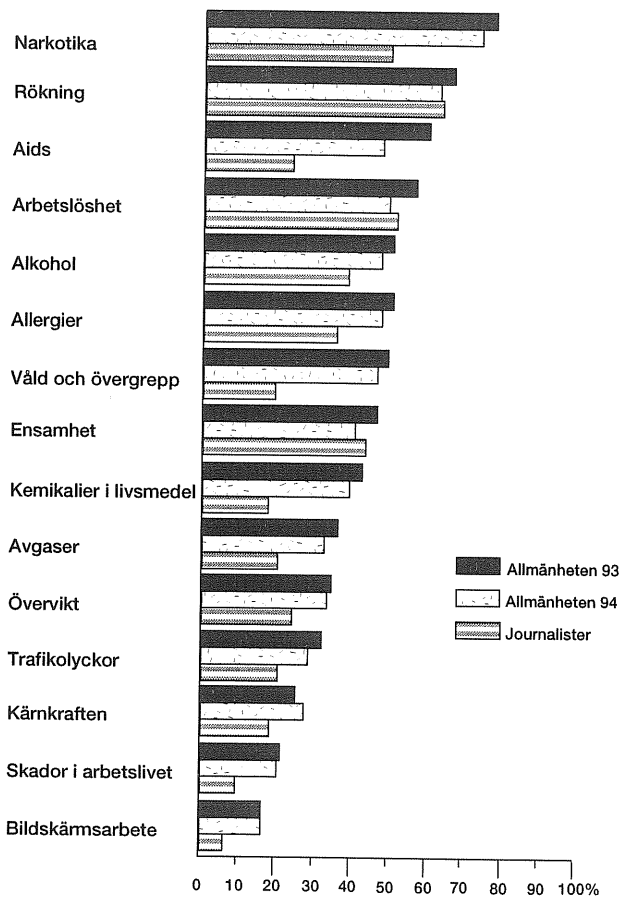
Journalisternas bedömning av de femton olika hälsoriskerna har skett inom ramen för undersökningen *Journalist 94* som är initierad av en forskargrupp vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet. Huvudansvarig för undersökningen är professor Lennart Weibull vid samma institution. Urvalet består av 1 700 medlemmar i Svenska Journalistförbundet. Frågeformuläret distribuerades under oktober 1994 och erhöll en svarfrekvens på 67%, vilket får betraktas som mycket bra. För utförligare beskrivning av undersökningen hänvisas till Löfgren Nilsson (1995).

Vad är farligt för andra?

I föreliggande undersökning fick respondenterna ta ställning till femton olika risker för dels det svenska folkets liv och hälsa s k allmän risk, dels för sitt eget liv och hälsa s k personlig risk. Varje hälsorisk bedömdes på en skala från 0 (mycket liten risk) till 10 (mycket hög risk). I den fortsatta framställningen har en sammanslagning gjorts av variabelvärdena 0-2= liten risk, 3-7= måttlig risk och slutligen 8-10= hög risk.

Figur 2 nedan visar den andel av respondenterna, dvs allmänheten 1993 respektive 1994 samt andel av journalister som bedömer hälsoriskerna vara höga för det svenska folkets liv och hälsa.

Figur 2 Andel av respondenterna som bedömer hälsoriskerna som höga för det svenska folket (procent)

Figur 2 visar tydligt att det är marginella förändringar rörande allmänhetens bedömningar vid de två olika mätillfällena. Däremot är skillnaderna mellan allmänheten och journalisters bedömningar betydande, såtillvida att journalister överlag bedömer riskerna som mindre än allmänheten. Undantaget är bedömningen av de sociala riskerna, dvs arbetslöshet och ensamhet där en större andel bland journalisterna än bland allmänheten bedömer riskerna som höga.

Den största förändringen rörande allmänhetens bedömningar 1993 respektive 1994 är beträffande risken Aids. Hela 60 procent av allmänheten bedömde denna risk som hög 1993 medan endast 48 procent gjorde denna bedömning 1994. Motsvarande siffra för journalisternas vidkommande är 24 procent. Det kan i detta sammanhang nämnas att 1993 pågick flera nationella Aids-informationskampanjer riktade till allmänheten, vilket inte var fallet 1994. Huruvida förändringen rörande Aids-risken är en kampanjeffekt eller ej är givetvis svårt att fastslå. Däremot kan resultatet tolkas som en indirekt kampanjeffekt, såtillvida att större informationskampanjer brukar hamna på medieagendan, vilket i sin tur kan förklara allmänhetens riskbedömning (se t ex Jarlbro m fl 1992).

De redovisade resultaten kan tolkas som att riskabla aktiviteter som det svenska folket faktiskt kan drabbas och dö av är inte alltid det samma som människor bedömer såsom farliga. Ett mått på den objektiva risken kan t ex vara antal dödsfall per år i samband med de olika aktiviteterna. Sålunda kan vi konstatera att narkotika bedöms av allmänheten som det största hotet för det svenska folket. Detta förhållande ska ses i ljuset av att ca 200 individer dör årligen av narkotikamissbruk. Cirka 5000 personer avlider däremot varje år i Sverige till följd av alkoholrelaterade sjukdomar, skador eller olycksfall (Can-rapport 1994).

Tidigare studier har funnit att en viktig riskperceptionsfaktor är riskens tillgänglighet, dvs händelser som man ofta hör talas om tror man även är vanligt förekommande, vilket i sin tur gör att individen bedömer sannolikheten för risken som större (se t ex Jarlbro 1994; Sjöberg och Ogander 1994).

Sjöberg och Ogander (1994) har studerat hur massmedia, närmare bestämt Dagens Nyheter's söndagsnummer den 10 oktober 1993 rapporterar om risker. I denna studie fann man att ca 50 procent av inrikesnyheterna och debatt upptogs av risk- och miljöinformation. Författarna menar att även om ett enda nummer av en tidning inte är representativt ger det ändå en rättvisande bild av den beskrivning av tillståndet i landet man ger. Det riskpanorama som målades upp i tidningen var följande; arbetsmiljö, natur, mat, ekonomiska risker och våld.

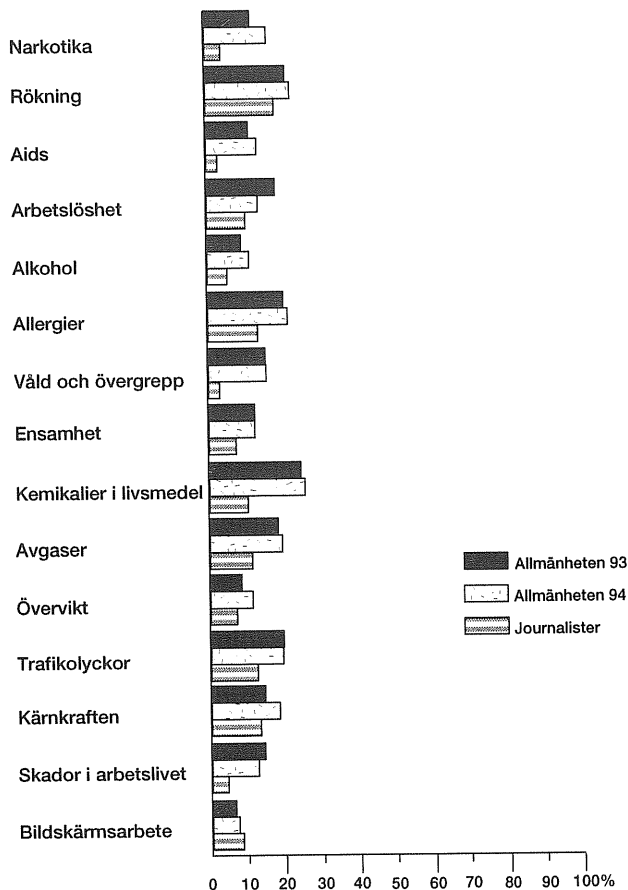
Samspelet mellan allmänhetens bedömning av risker och mediernas rapportering antas ofta bestå i att medierna exploaterar ett aktuellt riskintresse samtidigt som man förstärker detsamma (se t ex Sjöberg 1989). Mot denna bakgrund är det därför intressant att konstatera att de individer som anses exploatera vissa risker, dvs journalisterna, bedömer de i denna undersökning studerade riskerna som mindre allvarliga än vad allmänheten gör. I den allmänna debatten är det framförallt kvällspressen som har ansetts förstärka vissa risker i vårt samhälle, såsom t ex risken för att råka ut för våld och övergrepp. Våra resultat i journaliststudien visar dock att endast 16 procent av de journalister som arbetar på en kvällstidning anser att våld och övergrepp är en stor risk för det svenska folkets liv och hälsa. Motsvarande siffra för journalister arbetande på en landsortstidning är 29 procent. Våra resultat är onekligen en indikering på att de risker som hamnar på mediernas löpsedlar och första sida inte på något sätt behöver vara detsamma som den enskilde reportern anser vara en hög risk. Sålunda kan vi konstatera att riskinformation i medierna styrs troligen av andra kriterier än den enskilde reporterns egna riskbedömningar.

Vad är farligt för mig?

I samband med människors riskbedömningar har riskobjektet betydelse, dvs det är en skillnad mellan personlig och allmän risk. Den individuella kontrollaspekten - t ex undvika risken genom egen försiktighet - är en viktig förklaring till skillnaden av bedömningen av personlig respektive allmän risk. Givetvis kan man fråga sig varför vi inte tillskriver andra samma förmåga till försiktighet som vi upplever oss själva besitta. Figur 3 visar andel av allmänheten 1993 respektive 1994 samt andel av journalisterna som bedömer hälsoriskerna som höga för egen del.

Återigen kan vi konstatera att en betydligt större andel av allmänheten än av journalistkåren bedömer riskerna som höga för sin egen del. De största uppkomna skillnaderna mellan allmänhet och journalisters bedömningar återfinns för riskerna narkotika och våld och övergrepp. Ironiskt nog är det vi i den allmänna debatten brukar anklaga journalistkåren för, dvs ett frossande i våld samtidigt är en företeelse som journalister själva överlag bedömer som en liten personlig hälsorisk.

Figur 3 Andel av respondenterna som bedömer hälsoriskerna som höga för egen del (procent)

Den personliga risk som störst andel bland allmänheten bedömer som mycket hög är kemikalier i livsmedel. Förklaringen till detta resultat kan vi endast spekulera kring, men det bör nämnas att livsmedelsfrågor har debatterats flitigt i medierna under de senaste åren i samband med EU-frågan.

Beträffande socio-demografiska faktorer och riskbedömning framgår att såväl kön, ålder och utbildning var för sig utövar ett inflytande över respondenternas riskbedömningar. Könsskillnaderna är störst vid bedömning av risker för det svenska folkets liv och hälsa och för det andra är skillnaderna större bland allmänheten än mellan kvinn-

liga respektive manliga journalister. Vidare finner vi de största könsskillnaderna beträffande bedömning av de sk teknologiska riskerna, dvs kärnkraft, bildskärmsarbete och kemikalier i livsmedel. När det gäller bedömningen av den personliga risken är skillnaden mellan könen något mindre, men det är fortfarande så att bland allmänheten bedömer kvinnor teknologiska risker som större än vad män gör. Bland journalisterna är könsskillnaderna marginella vid bedömning av den personliga risken. Undantaget härifrån är vid bedömning av riskerna alkohol och narkotika, dvs dubbelt så många manliga journalister än kvinnliga bedömer dessa risker som höga för egen del.

Vidare visar resultaten tydligt att ju högre utbildning respondenterna har desto mindre benägen är man att bedöma riskerna som höga för såväl det svenska folket som för sin egen del. De största skillnaderna mellan låg- och högutbildade finner vi såväl 1993 som 1994 vara vid bedömning av riskerna narkotika, våld och övergrepp samt Aids. Lite drygt 10 procent fler av de lågutbildade än de högutbildade bedömer dessa risker vara höga för det svenska folkets liv och hälsa. För journalistkårens del är däremot förhållandena omvända, dvs ju högre utbildning desto större andel som bedömer riskerna som höga. Detta förhållande är giltigt vid såväl studium av allmän som vid personlig risk.

Slutligen är åldern en faktor som har samband med individens riskuppfattning. Resultaten visar genomgående - för såväl allmänheten som för journalisterna - att ju yngre individen är desto mindre bedömer man riskerna för såväl det svenska folket som för sin egen del. För journalisternas vidkommande har arbetsplatsen, dvs typ av medium som man arbetar med, betydelse för individens riskuppfattning. En genomgående tendens är att journalister som arbetar på kvällstidningar eller på radio/TV bedömer riskerna för såväl det svenska folket som för sin egen del som mindre än journalister arbetande på en landsortstidning. Undantaget härifrån är att en större andel kvällstidningsjournalister än övriga bedömer risken med alkohol som hög för sitt eget liv och hälsa.

Medieexponering och riskbedömning

McQuail (1984) menar att masskommunikationsforskningen i sig bygger på förutsättningen att medierna påverkar individer på ett eller

annat sätt, samtidigt som detta är en fråga som det råder stor osäkerhet och liten samstämmighet om. För de flesta människor är erfarenheterna och information rörande olika riskabla aktiviteter av sekundär art, förmedlad av i första hand massmedierna. Massmedierna har således ett stort ansvar då det gäller att ge en nyanserad och saklig beskrivning av olika risker i vårt samhälle. Bland lekmän och allmänna debattörer råder troligen en mindre osäkerhet beträffande medieeffekter och i synnerhet beträffande kvällstidningarnas effekter på sin publik. Inte så sällan har kvällstidningarna anklagats för att frossa i dramatiska och sensationella händelser, vilket i sin tur kan bidra till att publiken tror att händelserna i fråga är mer vanligt förekommande än vad de faktiskt är. Av denna anledning torde mediekonsumtion i allmänhet och kvällstidningsläsande i synnerhet ha betydelse när det gäller att uppskatta sannolikheten för olika risker.

I denna undersökning har vi studerat huruvida frekvensen av kvällstidningsläsande (Aftonbladet, Expressen och Idag) har något samband med allmänhetens riskbedömningar. Resultaten visar genomgående att det inte är några skillnader i respondenternas riskuppfattning oavsett om de läser någon kvällstidning ofta eller sällan. Detta resultat är giltigt oavsett respondentens ålder. Vid mätningen 1993 (se Jarlbro 1994) fann vi skillnader i riskbedömning och läsandet av tidningen Idag, såtillvida att en större andel av de som läste tidningen ofta än de som gjorde det mer sällan bedömde den allmänna risken för Aids som högre. Denna skillnad återfinns inte vid 1994 års mätning.

Sålunda kan vi konstatera att mediernas bidrag till inläring och acceptering av värderingar, attityder och föreställningar troligen är en långsiktig effekt, vilket i sin tur försvårar våra möjligheter att fastställa om det verkligen är en medieeffekt. Bilden kompliceras även av att medieeffekter på olika sätt interagerar med annan påverkan från t ex interpersonell kommunikation.

Erfarenheter och dåligt omdöme

Flera studier har visat hur allmänhet respektive experter rangordnar olika risker (se t ex Stenzel 1987). Experter tycks rangordna risker med hänsyn till befintlig statistik, dvs hur många som har dött i

samband med en viss aktivitet. Allmänheten tycks däremot göra sina riskbedömningar på grundval av helt andra faktorer, såsom katastrofpotential och huruvida det föreligger hot för kommande generationer. Vidare har man funnit att de individer som tar de största objektiva riskerna samtidigt har en låg subjektiv riskupplevelse (Sjöberg 1991; Jarlbro 1994).

I denna undersökning har vi för allmänhetens vidkommande haft möjlighet att studera kontrollaspektens betydelse för bedömning av hälsoriskerna tobak- respektive alkoholkonsumtionsvanor relaterat till den personliga och allmänna riskuppfattningen. Vidare har vi möjlighet att studera hur ofta individen gått på restaurang/bar/pub på kvällstid relaterat till bedömningen av risken att råka ut för våld och övergrepp. Tabell 1 nedan redovisar respondenternas tobakskonsumtionsvanor 1993 och 1994 relaterat till deras personliga och allmänna riskbedömning.

Tabell 1 Respondenternas tobakskonsumtion relaterat till deras bedömning av tobak som dels en personlig hälsorisk, dels som en risk för det svenska folkets liv och hälsa (procent)

	Egen vana röker/snusar			
	Aldrig		Flera ggr/vecka	
	1993	1994	1993	1994
Personlig risk				
liten	78	73	28	26
måttlig	6	8	33	40
hög	14	19	38	34
Allmän risk				
liten	3	2	7	6
måttlig	22	25	42	47
hög	73	73	49	48
Antal svar	1092	954	520	487

Ur tabellen kan vi utläsa att en större andel icke-tobaksbrukare bedömer den allmänna risken som högre än vad tobaksbrukarna gör. Förhållandet är det omvända när vi studerar den personliga riskuppfattningen. Det är dock anmärkningsvärt att endast drygt en

tredjedel av tobaksbrukarna bedömer den personliga hälsorisen som hög. Tabellen visar att skillnaderna mellan de studerade åren är marginella. Tabell 2 redovisar respondenternas alkoholkonsumtion relaterat till deras personliga och allmänna riskuppfattning.

Tabell 2 Respondenternas alkoholkonsumtion relaterat till deras bedömning av alkohol som dels en personlig hälsorisk, dels som en risk för det svenska folkets liv och hälsa

	Egen vana dricker alkohol			
	Aldrig/någon under året		Flera ggr/ vecka	
	1993	1994	1993	1994
Personlig risk				
liten	75	74	62	53
måttlig	5	10	30	38
hög	16	15	7	9
Allmän risk				
liten	4	3	10	4
måttlig	27	25	51	58
hög	69	72	38	38
Antal svar	519	488	507	436

Tabell 2 visar att de som bedömer risken som hög för det svenska folket är de som aldrig eller någon gång under året brukat alkohol. Studerar vi den personliga riskuppfattningen blir bilden mer komplicerad, såtillvida att en mindre andel av brukarna än icke-brukarna bedömer risken för alkohol som hög. Jämför vi tabell 1 med tabell 2 kan vi konstatera att rökarna trots allt till skillnad från alkoholbrukarna tycks ha en mer realistisk subjektiv riskupplevelse.

Med hjälp av Agenda setting theory kan vi kanske på kollektiv nivå söka förklara uppfattningen kring tobakens respektive alkoholens skadliga inverkan på folkets liv och hälsa (Pavlik 1987; Rogers m fl 1991). Rogers m fl (ibid) nämner fem olika stadier i agenda setting-processen; Science agenda (vetenskaplig eller expert agenda), Media agenda, Public agenda (frågan diskuteras i personliga samtal bland

allmänheten), Polling agenda (opinionsundersökningar börjar genomföras) och slutligen Policy agenda (politiska beslut fattas). Den vanligaste ordningen är den ovan beskrivna, men det finns givetvis en rad ämnesområden där andra kombinationer är tänkbara. Palm (1994) menar att t ex EU-frågan är ett tydligt exempel där en fråga gått direkt från expert agendan till policy agendan. Andra frågor menar Palm (ibid) når den interpersonella agendan innan de når mediaagendan, t ex frågan om invandrares brottslighet. Beträffande inställning till tobak och dess hälsovådlighet kan vi konstatera att detta ämne finns idag på samtliga fem beskrivna stadier i agenda setting - processen. Det är dock mer tveksamt om alkoholen och dess skadeverkningar är ett ämnesområde som återfinns på den interpersonella agendan, dvs frågan diskuteras knappast i personliga samtal bland allmänheten. Alkohol som hälsorisk tycks vara mindre framträdande på mediaagendan. För att öka den subjektiva riskupplevelsen hos de medborgare som tar de största objektiva riskerna torde det vara viktigt att frågan eller ämnesområdet även kommer upp på den interpersonella agendan, dvs det räcker inte med att vetenskapsmän och politiker har insett att något är farligt om målet är att förhindra ohälsa bland befolkningen.

Till sist - beträffande respondenternas erfarenheter - har vi haft möjlighet att studera hur ofta man under de senaste 12 månaderna gått på restaurang/bar/pub på kvällstid relaterat till bedömningen av risken att råka ut för våld och övergrepp. Det bör dock i detta sammanhang nämnas att gå på restaurang på kvällstid inte är det samma som en hög objektiv risk i sig för att råka ut för våld och övergrepp, men sannolikheten för att råka ut för s k gatuvåld ökar givetvis ju oftare individen rör sig i offentliga miljöer. Mot denna bakgrund är det därför intressant att konstatera att hela 64 procent bland de individer som säger sig inte någon gång under året varit på restaurang/pub anser att våld och övergrepp är en mycket hög risk för det svenska folkets liv och hälsa. Motsvarande siffra bland de individer som säger sig gå på restaurang/pub någon gång i veckan är 29 procent. Även beträffande bedömningen av den personliga risken är det en skillnad mellan icke-besökare och restaurangbesökare (24 procent respektive 10 procent). Skillnaden kvarstår vid kontroll för respondenternas ålder om än något mindre i den yngsta åldersgruppen (15-29 år). Bland 30 - 49 åringar är det 45 procent av dem som aldrig går på restaurang på kvällstid som bedömer den allmänna

riskerna för våld och övergrepp som hög. Motsvarande siffra för restaurationsbesökarna i denna åldersgrupp är 27 procent.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att individens erfarenheter av olika aktiviteter tycks påverka förmågan att uppskatta risker, dock inte alltid i den önskvärda riktningen. Även Sjöberg (1991a) fann i en studie rörande svenskars riskbedömning av Aids att den dynamiska komponenten i människors beteende - i detta fall den egna sexuella aktiviteten - är den upplevda personliga risken. Sålunda fann man att de individer, som tog de största objektiva riskerna, bedömde riskerna som minst för sin personliga del. När det gäller sambandet mellan riskperception och beteende har man vidare funnit att medborgarnas tilltro till experter och myndigheter inte saknar betydelse i detta sammanhang (se t ex Sjöberg 1991b). Vidare kan vi med hjälp av den redovisade studien konstatera att tobak respektive alkohol som en hälsorisk har olika betydelser i vår svenska kultur.

”Dom förstår inte och dom bryr sig inte.” Vad gör vi åt det?

Kunskaper om befolkningens riskbedömningar kan ge oss vägledning när det gäller att utforma preventiva budskap och för att förstå varför och hur människor reagerar i olika situationer. I denna artikel har vi tydligt sett att riskabla aktiviteter inte alltid är detsamma som den enskilde individens bedömer såsom en risk vare sig för egen del eller för andra. Vidare har vi kunnat konstatera att journalister skiljer sig kraftigt från allmänheten när det gäller att göra riskbedömningar. Vilka kriterier som avgör mediernas riskinformation ligger tyvärr utanför denna undersöknings ramar, men det tycks dock vara så att den enskilde reporters egen riskbedömning har marginell betydelse när det gäller att förstå det riskpanorama som målas upp i våra medier.

Våra resultat har även visat - för bedömningen av några risker - att de individer som tar de största objektiva riskerna har den lägsta subjektiva riskupplevelsen. Detta resultat är onekligen en utmaning för hälsoinformatören, dvs att via kommunikation öka den subjektiva riskupplevelsen och därmed göra individen mottaglig för påverkan. Ett tips till informatören är att se till att ämnesområdena inte bara återfinns på den vetenskapliga och politiska agendan utan även på

mediaagendan, men kanske framförallt se till så att vissa hälsorisker även kommer upp på den interpersonella agendan. Budskapen eller meddelandena bör m a o utformas så att de blir intressanta att diskutera hemma vid köksbordet eller i kafferummet på arbetsplatsen. Till sist återstår frågan; kan man överhuvudtaget kommunicera om det som inte kan förutses? Ja, men svårigen via masskommunikation, men möjligtvis i sociala nätverk. Hälsainformationskampanjer bör med detta synsätt ha som mål att få medborgarna att börja prata med varandra rörande olika hälsorisker.

Referenser

- Can-rapport (1994) Alkohol- och narkotikautvecklingen I Sverige. *Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Folkhälsoinstitutet rapport nr 40.*
- Hadden S G (1989) A Citizen's Right to Know. *Risk Communication and Public Policy.* San Francisco:Westview Press.
- Jarlbro, G (1993) Krisinformation ur ett medborgarperspektiv. En kunskapsöversikt. *Psykologiskt Försvar rapport nr 163:3*
- Jarlbro, G och A Jönsson och S Windahl (1992) *Aids - ett drama i flera akter. En innehållsanalys av svensk press.* Stockholm: Socialdepartementet/Aids-delegationen.
- Jarlbro, G (1994) Uppfattningar om hälsorisker. I Holmberg, S och L Weibull (red) *Vägval.* Göteborgs universitet:SOM-institutet nr 11.
- Löfgren Nilsson, M (1995) Journalist 94. En arbetsrapport. (under utarbetande)
- Mc Quail, D (1984) *Masskommunikationsteorier.* Malmö: Liber Förlag.
- Palm, L (1994) *Övertalningsstrategier. Att välja budskap efter utgångsläge.* Lund University Press.
- Pavlik, J (1987) *Public Relations What Research Tells us.* Beverly Hills: Sage.
- Quarantelli, E L (1980) *Evacuation Behavior and Problems: Findings and Implications from the Research Literature.* Columbus: Ohio Disaster Research Center. The Ohio State University.
- Rogers, E M m fl (1991) Aids in the 1980s The agenda- setting process for a public Issue. *Journalism Monographs.* 126.1-47.
- Russel, C m fl (1991) The regulation and Communication of Risk. *ASC Symposium Series:446:336-348.*

- Sjöberg, L (1991a) Aids: Riskuppfattning, attityder och kunskaper. *Centrum för riskforskning, Handelshögskolan i Stockholm: Rapport nr 1.*
- Sjöberg, L (1991b) Alkoholens risker, upplevda och verkliga. *Nordisk Alkoholtidskrift, vol 8:253-267.*
- Sjöberg, L och T Ogander (1994) *Att rädda liv - kostnader och effekter.* Finansdepartementet, Ds nr 14.
- Slovic, P (1986) Informing and Educating the Public About risk. *Risk analysis, Vol 6 nr 4:403-415.*
- Stenzel, P L (1987) The need for a national Risk Assessment Communication Policy. *Harvard Environmental Law Review: vol II:331:381-413.*

Dagspressen och det nya medielandskapet¹

LENNART WEIBULL

De första åren av 1990-talet kom på ett avgörande sätt att ändra det traditionella svenska medielandskapet. Visserligen innebar satellit-TV-utbyggnaden under andra hälften av 1980-talet en första förändring, men det avgörande hände efter 1990. År 1992 började TV4 sända reklamfinansierad TV i en egen sk markkanal och samma år startade den nya kanalen morgon-TV-sändningar på vardagar, något dittills okänt i Sverige. År 1993 kom de första privata lokalradio-stationerna igång med sina sändningar och under 1994 kom nationella radionätverk att formeras. Samtidigt började uppbyggnaden av lokala TV-stationer; sedan början av 1995 bidrar dessa med lokala nyhetsinslag i TV4:s morgonsändningar (Hadenius och Weibull, 1994; SOU 1994:94).

En ständigt återkommande fråga är hur de traditionella medierna, public-service radio/TV och dagspressen, har påverkats av denna genomgripande förändring av medielandskapet. Den finns belyst i flera större framställningar (SOU 1994:94; Weibull och Kratz, 1995). I denna uppsats skall enbart tas fram två perspektiv på i första hand förhållandet mellan dagspressen och de nytillkomna medierna:

- förhållande mellan dagstidningsläsning och användning av andra nyhetsmedier
- förhållandet mellan morgon-TV-tittande och morgontidningsläsning

Underlaget kommer från SOM-undersökningarna 1990-1994.

Radio/TV-publikens nyhetsanvändning

Vad gäller den nationella nyhetsverksamheten inom radio och TV finns det fyra stora, självständiga redaktioner: Rapport och Aktuellt i Sveriges Television (SVT), Nyheterna i TV4 samt Ekoredaktionen i radion. Till detta kommer de regionala nyhetsredaktionerna inom TV respektive inom lokalradion. Även för de två SVT-redaktionerna finns det ett uttalat mål att de skall konkurrera, låt vara att det våren 1995 pågår en diskussion om något ändrade förutsättningar som en följd av ekonomiska nedskärningar.

Som bilden sett ut de senaste åren gäller att omkring 60 procent av den svenska allmänheten ser åtminstone något nyhetsprogram i TV regelbundet. En tredjedel följer ett nyhetsprogram, en knapp tredjedel står för olika kombinationer. Äldre och politiskt intresserade följer nyhetsprogrammen mer regelbundet än övriga, liksom de oftare kombinerar olika nyhetsprogram. Hösten 1993 följde drygt 40 procent av allmänheten Rapport och 35 procent Aktuellt, medan Nyheterna hade ca 20 procent regelbundna tittare.

Hösten 1994 var mönstret nästan exakt densamma. Det finns dock en svag tendens till uppgång för alla nyhetsprogrammen. Detta är något överraskande med tanke på den nedgångstrend som iakttagits sedan slutet av 1980-talet (Reimer, 1994). En förklaring till detta torde vara att 1994 års undersökning delvis sammanföll med Estonia-katastrofen som kraftigt ökade nyhetsintresset under en period (Weibull och Hillve, 1995).

Ett karaktäristiskt drag för nyhetstittandet i TV är den stora ålderskillnaden mellan å ena sidan Rapport, som 70 procent av de äldsta regelbundet tittar på och Nyheterna, som bara har 16 procent av denna grupp. Nyheterna är de yngres nyhetsprogram med nästan 30 procent av publiken mellan 15 och 29 år. (Siffrorna är i huvudsak desamma för hösten 1994.) Detta reflekterar det faktum att TV4 i sig är den kanal som ses mest regelbundet bland personer under 40 år (Tabell 1).

Tabell 1 Profilen hos regelbundna nyhetstittare på olika nyhetsprogram i TV och radio hösten 1994: andel nyhetsprogram minst fem dagar per vecka (procent)

Nyhets- program	Alla	Ålder			Politiskt intresse		Utbildning		
		15-29	30-49	50-79	Högt	Lågt	Låg	Mellan	Hög
Rapport/TV2	44	20	32	70	51	36	54	36	41
Aktuellt/Kanal 1	36	23	29	49	42	26	39	30	39
Nyheterna/TV4	2	28	24	16	20	23	22	21	20
Regionalt/SVT	27	7	15	49	29	23	40	21	12
Lokalt/TV4	7	3	5	10	6	7	12	4	2
Ekot P1/P3/P4	28	21	28	32	33	20	22	29	36
Lokalnyheter/P4	48	30	47	60	48	48	57	46	36
Antal svar	1702	413	596	669	987	694	650	523	405

Ann: Med regelbundet menas här minst fem dagar per vecka. Data från Riks-SOM 1994.

När det gäller radionyheter uppgav sig hösten 1993 en knapp tredjedel av allmänheten lyssna på Dagens Eko. Det finns tämligen begränsade samband mellan att se på TV-nyheter och att lyssna på Dagens Eko. Eko-lyssnarna skiljer ut sig genom ha ett högt politiskt intresse och genom att vara äldre än ett befolkningsgenomsnitt. P1 som har huvuddelen av de större nyhetssändningarna i radio har klarat sig bra i den nya mediekonkurrensen. Hösten 1994 hade kanalen som sådan drygt 20 procent av allmänheten som regelbundna lyssnare (med regelbundet menas här att lyssna minst fem dagar i veckan). Detta var obetydligt lägre än P3, den kanal som tappat mest i kanalkonkurrensen, först till Sveriges Radio 'äldrekanal' P4 och senare till den privata lokalradion, som i likhet med P3 vanligen har vänt sig till yngre (jfr Strid, 1994).

Nyhetslyssnandet, liksom f ö utbudet av nyheter, för de nya privata lokalradiostationerna är svårbedömt. Det förekommer delvis nyheter från samma källa, t ex TT, i flera kanaler. Om vi väljer att endast studera lyssnarfrekveser och kanalprofiler var Energy, City och Rix hösten 1994 jämnstora, samtliga med tyngdpunkten bland lyssnare under 30 år.

I fråga om *lokala nyheter* i radio och TV gäller att andelen regelbundna nyhetslyssnare i lokalradion (P4) är närmare 50 procent av befolkningen och på SVT:s regional-TV omkring 25 procent. Lokalradion har ökat något de senaste åren genom kanalprofileringen och tillkomsten av P4. Den privata lokalradion förefaller ännu så länge ha en relativt liten betydelse för lokal nyhetsförmedling; det är mera musiktypen än nyheterna som gjort dessa stationer attraktiva (Strid, 1994).

Dagspressen och radio-TV-nyheterna

Den svenska morgonpressen är utpräglad lokal. Det lokala är en av de faktorer som anses förklara att tidningarna behållit sin starka ställning i det svenska samhället. Tanken på att etermedier kan bredda den lokala nyhetsbevakningen har funnits med i diskussionerna om utbyggnaden av radio och TV på den lokala nivån. Frågan är då hur användning av radio och TV förhåller sig till lokal dagstidningsläsning.

Dagspressen har, som framgår av Ingela Wadbrings artikel i föreliggande volym, traditionellt haft en stark ställning i Sverige. Styrkan har framför allt sin grund i de lokala morgontidningarnas höga spridning. Dessa fungerar som ett slags lokalt basmedium, medan kvällstidningar, liksom storstadsmorgontidningar i landsorten, som regel fungerar som ett komplement (Jfr Weibull och Kratz, 1995). Med tanke på denna struktur i dagstidningsläsningen blir det viktigt att belysa radio-TV-användningen mot bakgrund av människors skilda tidningspreferenser (tabell 2).

Det finns inte obetydliga skillnader i användning av TV-nyheter bland personer med olika tidningsval. Visserligen är det svårt att på grundval av tabell 2 kunna peka ut något entydigt mönster av konkurrens/komplementförhållande mellan de olika medierna men några tendenser kan emellertid skönjas.

• *De lokala morgontidningsläsarna* är i TV inriktade på Rapport, Regional-TV och lokalradio i P4 samt Aktuellt. Detta är ett slags standardmeny när det gäller traditionella svenska medievanor. Karakteristiskt för dessa personer är att de är äldre än befolkningsgenomsnittet och att de har socialt sett stabila vanor och rutiner.

Tabell 2 Nyttjande av nyhetsprogram i radio och TV efter dagstidningsläsning 1994 (procent)

Radio-TV nyheter	Tidningsläsning minst fem dagar per vecka					Alla
	Ingen dagstidning	Endast kvällstidning	Endast morgontidning	Både morgon- och kvällstidning	Två morgontidningar*	
Rapport	29	34	49	50	42	44
Aktuellt	29	29	39	36	36	36
Nyheterna	23	31	19	23	23	21
TV3-nyheter	7	8	3	6	5	4
Eko-nyheter	20	17	33	25	38	28
Regional TV/SVT	18	20	29	31	22	27
Regional-TV/TV4	6	4	6	10	3	7
Lokalradio P4	33	46	50	56	42	48
Antal svar	273	153	902	374	327	1702

Avser användning av respektive radio- och TV-nyhetsprogram minst fem gånger per vecka.

*) minst tre gånger per vecka; delmängd av övrigt.

Ann: Uppgifter från Riks-SOM 1994

• *Morgontidningsläsare i allmänhet*, personer som ofta väljer till en andra morgontidning, är överrepresenterade som tittare på Rapport och Aktuellt, men framför allt på radion som lyssnare på Eko-nyheter. Det rör sig om personer i medelåldern, med utbildning över genomsnittet. Dessa är mindre lokalt och mera nationellt inriktade.

• *Kvällstidningsläsare*, personer med kvällstidningsläsning över genomsnittet är framför allt inriktade mot TV4. Den ibland använda benämningen tabloid-TV ger en antydning om inriktningen i gruppens konsumtion. Det rör sig här om yngre, aktiva personer med mindre fasta vanor.

- *De som inte läser dagstidningar* regelbundet är underrepresenterade på alla nyhetskanaler - TV4:s nyheterna och minut-nyheterna i TV3. Här är lokalradion den vanligaste nyhetskällan, men också Rapport och Aktuellt har en inte obetydlig andel tittare inom denna grupp.

Det kan diskuteras om den lokala dagstidningsläsningen bör tas som utgångspunkt för en analys av detta slag. Klart är emellertid att lokal morgonpress som medium har en större räckvidd än något av nyhetsprogrammen i radio och TV. Fortfarande i mitten av 1980-talet var det rimligt att uppfatta Rapport som en lika bred kanal som den lokala morgonpressen, men sedan slutet av 1980-talet har det skett en ökad segmentering av både radio- och TV-mediet. I ett sådant perspektiv kan möjligen nyheter i public-service-TV (Aktuellt eller Rapport) sägas vara ett basmedium med i snitt 40 procent av allmänheten minst fem dagar i veckan (Tabell 1) - men det skall då jämföras med den lokala morgonpressens ca 70 procent.

Mycket talar för att det är dagspressens lokala karaktär som givit den en sådan roll. Lokala nyheter är för de flesta ett måste genom att de ger praktiskt nödvändiga upplysningar, medan nyhetsmedier som inte är lokala blir alltmera valda efter människors särskilda intresse. Vilken kanal människor väljer för sina nyheter kommer på detta sätt att alltmera avspegla vad som kan kallas människors olika livsfrågor. Det finns en lokalt inriktad, en mera nationell och en mera ungdomligt kosmopolitisk (Reimer, 1994; Weibull och Kratz, 1995).

Morgon-TV-publiken

Hösten 1992 startade de första morgon-TV-sändningarna i TV4. I början av 1993 var det TV2:s tur. Under det första året noterades ett inte obetydligt intresse för morgon-TV. Morgon-TV representerade ännu ett steg i TV:s expansion till ett dygnet-runt-medium.

Den allmänna tendensen är således att morgontelevisionen fick ett förhållandevis snabbt genomslag, men att den sedan snart kom att stabiliseras på publikandelar kring tio procent en genomsnittlig dag. Samma tendens kan utläsas av frågor om människors uppgivna vanor. Hösten 1992 uppgav sig 3 procent av allmänheten mellan 15 och 80 år vara regelbundna - minst fem dagar i veckan - tittare på morgon-TV i TV4, hösten 1993 hade andelen ökat till 7 procent, samma siffra som hösten 1994.

Samtidigt ökade morgon-TV:s vidare räckvidd. Hösten 1992 tittade 8 procent minst någon gång i veckan, hösten 1993 hade andelen ökat till 20 och hösten 1994 till 21 procent (Tabell 3).

Tabell 3 Regelbundet tittande på morgon-TV hösten 1992, 1993 och 1994 (procent)

Frekvens	1992	1993	1994
5 dagar/vecka	3	7	7
3-4 dagar/vecka	2	6	6
1-2 dagar/vecka	3	7	8
Mera sällan	12	17	19
Aldrig	80	63	60
Totalt	100	100	100
Antal svar	1876	1857	1702

Källa: Riks-SOM 1992, 1993 och 1994.

Konsekvensen är att kontakten med morgon-TV breddats; de som *aldrig* ser morgon-TV har minskat från 80 till 60 procent. Siffrorna har under perioden ökat successivt mera för TV4:s Gomorron!

Pålitlighet, bra nyhetspresentation, bra programledare och mycket intressanta gäster samt underhållande innehåll kommer högst i bedömningen av vad som är bra med morgon-TV (Weibull, 1994; Weibull och Kratz, 1995). Det gemensamma för båda kanalerna är nyheterna och de intressanta gästerna, medan TV4-publiken som ökat relativt sett mest över tid betonar programledarna och det underhållande något mera.

Morgon-TV, radio och morgonpress

Som framgått av det föregående kapitlet tycks en viktig förklaring till dagspressens starka position i Sverige vara att den nyhetsmässigt bevakar andra områden än etermedierna gör. Å andra sidan har det ofta framförts att tidningsläsningen särskilt har stärkts av det faktum att dagspressen har premiärt blivit *ett morgonmedium i hushållet*, medan radion är mindre bunden till hushållet och förekommer under hela dagen, och televisionen är ett kvällsmedium (Weibull, 1989).

Mot denna bakgrund har introduktionen av morgon-TV blivit särskilt intressant. Genom sina morgonsändningar med nyheter gick TV-mediet in i en traditionell tidningsnisch.

Den faktiska konsumtionen av olika medier under morgontimmarna visar att morgonpressen även 1993 var det största mediet. Nästan 75 procent av befolkningen läser eller tittar i en morgontidning mellan kl 5 och kl 10, drygt 65 procent lyssnar på radio och knappt 15 procent ser på morgon-TV (Weibull, 1994).

Både 1993 och 1994 har det inom ramen för den västsvenska SOM-undersökningen ställts frågor till morgon-TV-publiken om hur annan mediekonsumtion kan ha påverkats av morgon-TV-tittandet. Där framgår att de regelbundna morgon-TV-tittarna uppger sig ha minskat sitt radiolyssnande mer än sitt morgontidningsläsande (tabell 4). Siffrorna för 1994 tyder på att det har skett en viss stabilisering. Fler svarar nu ungefär lika och färre att man har minskat radio eller tidning; den uppgivna minskningen ligger dock även 1994 högre på radio än på dagstidning.

Tabell 4 Bedömning av förändrade medievanor efter tillkomsten av morgon-TV, Göteborg med kranskommuner hösten 1993 och 1994 (procent av dem som tar del av morgon-TV åtminstone någon gång per vecka)

Medium	Mycket mer	Något mer	Ungefär lika	Något mindre	Mycket mindre
<i>1993</i>					
Morgontidning	1	3	57	12	10
Radio	2	3	41	21	18
<i>1994</i>					
Morgontidning	2	5	71	9	7
Radio	4	4	60	15	13

Antal svar: 1993: 276, 1994: 450

Källa: VÄST-SOM 1994

Retrospektiva bedömningar av detta slag kan inte tas för annat än en indikation på människors ändrade medieintresse. De säger exempelvis inget om personernas medievanor innan de började följa morgon-TV regelbundet. Ett försök att bedöma utvecklingen bör studera människors vanor över tid. Tabell 5 söker belysa det faktiska förhållandet mellan morgon-TV-tittande och morgontidningsläsning mellan 1992 och 1994. Den ger en översikt av hur personer med olika regelbundenhet i morgon-TV-tittande tar del av morgonpress.

Tabell 5 Morgontidningsläsning efter regelbundet morgon-TV tittande hösten 1992 och 1994 (procent)

Morgontidningsläsning	Morgon-TV		Minst 1 dag/veckan		Mera sällan	
	5 dagar/veckan		1992 1994		1992 1994	
	1992	1994	1992	1994	1992	1994
Uppgiven huvudmorgontidning	80	74	85	78	88	89
Daglig morgontidningsläsning	60	57	59	56	68	68
Morgontidning minst 5 dagar/veckan	72	67	70	68	78	77
Prenumeration i hushållet	70	62	73	68	79	80
Morgontidningsläsning före kl 8 bland läsare	72	61	79	63	69	69
Två morgontidningar	19	17	23	21	21	24
Antal svar	50	125	150	360	1695	1156

Källa: Riks-SOM 1992 och 1994

Siffrorna skall läsas mot bakgrund av den nedgång på ett par procentenheter regelbundna morgontidningsläsare som skedde mellan 1992 och 1994 (se Ingela Wadbrings artikel i denna volym). Vad siffrorna dock visar är att nedgången i läsning - de första fyra indikatorerna i tabellen (uppgiven huvudtidning, daglig läsning, läsning minst 5 ggr/vecka och prenumeration i hushållet) - genomgående är störst bland de regelbundna morgon-TV-tittarna i jämförelse med dem som mera sällan tittar på morgon-TV.

Det svårt att finna någon trend i utvecklingen. Den regelbundna morgontidningsläsningen har t o m ökat något bland de mest trogna mor-

gon-TV-tittarna mellan 1993 och 1994. Också här finns det dock anledning att korrigera för effekten av Estonia-katastrofen, som allmänt medförde att all mediekonsumtion ökade. Tar vi hänsyn till den indikator som minst är påverkad av en sådan enskild händelse, nämligen hushållsprenumerationen, visar sig att denna har minskat bland morgon-TV-tittarna mellan 1993 och 1994.

Även om det genomgående rör sig om relativt små grupper och nedgången på de flesta punkter inte är statistiskt säkerställd, är tendensen ändå sådan att den ger antydningar om ett förändrat samspel mellan de stora morgonmedierna. Dagspressen har i denna förändring tappat terräng. Det visar sig dessutom att detta i första hand gäller dem som ser på morgon-TV i TV4.

Till detta kommer att 1993 års studie visade att de som har morgontidningsprenumeration och är regelbundna morgon-TV-tittare oftare har tvekat om sin prenumeration. Detta gäller i första hand dem som här kallats för trogna morgon-TV-tittare - de som ser fem dagar i veckan.

Mediestruktur och medieval

Det är uppenbart att de mönster som kan utläsas av människors val mellan olika medier är beroende av hur mediestrukturen i landet ser ut. Det som här beskrivits är en situation under 1990-talets första år. Utmärkande för denna är att dagspressen är det stora och breda mediet på det lokala planet, medan TV ännu så länge spelar en mycket liten roll regionalt och lokalt. Detta är en förklaring till att mediekonkurrensen är begränsad.

Det är betydligt svårare att säga något om hur framväxten av en lokal TV med lokala nyhetsprogram kommer att påverka dagspressens ställning inom sina utgivningsområden. Mycket talar för att TV inom större städer kan komma att få betydelse, medan man inom mindre områden även på sikt kommer ha svårt att få samma bredd i nyhetsbevakningen som den lokala dagstidningen har.

Översikten av morgon-TV-vanorna under 1992 och 1994 illustrerar samtidigt trögheten i medieförändringar. Medieanvändningen ändrar sig inte hastigt, särskilt inte bland medelålders och äldre. Å andra

sidan finns det tendenser till att äldre nu börjat följa morgon-TV mera - och att den vidare krets som nås successivt ökar. Det hör dessutom till bilden att undersökningen av morgon-TV avser en period då lokala nyheter i morgon-TV ännu inte introducerats - och att detta har skett i TV4, den populäraste morgon-TV-kanalen. Å andra sidan är det uppenbart att lokala TV-nyheter inte har den bredd respektive den lokalanknytning som den lokala morgontidningen representerar. Den förändring som håller på att ske kan påverka bilden, t ex den 1994 föreslagna fjärde TV-kanalen (SOU 1994:94), baserad på lokala program. Det är först då innehållet är likartat som effekterna av själva teknologin - lokala morgonnyheter på papper eller i TV - kommer att kunna prövas.

Not

1. Artikeln bygger delvis på expertrapporten från Pressutredningen-94 *Dagspressen i det nya medielandskapet (SOU 1994:94)* och den 1995 utgivna boken *Tidningsmiljöer* (red Lennart Weibull och Charlotta Kratz).

Referenser

- Hadenius, Stig och Lennart Weibull (1994) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Bonnier Alba, Stockholm
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm
- SOU 1994:94 *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*.
- Strid, Jan (1994) Radiolyssnandet i Göteborg, sid 53-66 i Nilsson, Lennart (red) (1994) *Västsverige i fokus*. SOM-rapport nr 12. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1989) Läsarforskning inför 1990-talet, sid 183-199 i *Dagspressen och dess läsare. Empiriska studier av dagspressens utveckling under 1980-talet*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm
- Weibull, Lennart (1994) Det politiska tidningsvalet 1993, sid 289-304 i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) (1994) *Vägval*. SOM-rapport nr 11. Göteborg SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart och Peter Hillve (1995) *Svenskarnas syn på rapporteringen om Estonia-katastrofen*. Styrelsen för psykologiskt försvar, Stockholm
- Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) (1995). *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Institutionen för journalsitik och masskommunikation. Göteborgs universitet

Neutralitet eller NATO-medlemskap?

ULF BJERELD

”Jag vill vara neutral”,
säger Frida.

”Jag vill vara neutral intill min död.”

BIRGER SJÖBERG, Fridas neutralitetsförklaring

Det kalla krigets slut, Sovjetunionens upplösning och Sveriges inträde i den Europeiska Unionen har framkallat en intensiv inhemsk debatt om Sveriges fortsatta utrikes- och säkerhetspolitik. Är neutralitetspolitiken fortfarande ett ändamålsenligt medel för att värna landets oberoende eller bör Sverige i stället söka sin säkerhet inom ramen för kollektiva arrangemang tillsammans med andra europeiska stater?

I debatten har bl a moderata samlingspartiet anklagat socialdemokraterna för att hålla fast vid en förlegad neutralitetspolitik och för att visa likgiltighet inför utvecklingen i Sveriges närområde, framför allt Baltikum. Socialdemokraterna har å sin sida hävdad att neutralitet visserligen fortfarande är det mest sannolika valet för Sverige om det skulle bli krig i närområdet men att det inte alls betyder att Sverige står likgiltigt inför händelseutvecklingen.

Av såväl demokratiskäl som säkerhetsskäl är det viktigt att den förda säkerhetspolitiken har stöd hos landets befolkning. Hur ställer sig då svenska folket till alliansfrihet och en bibehållen neutralitetspolitik? Har kalla krigets slut och de nya politiska omständigheterna i Europa minskat neutralitetsviljan och i stället ökat stödet för ett svenskt NATO-medlemskap? Innebär stöd för en fortsatt neutralitetspolitik verkligen också likgiltighet inför händelseutvecklingen i omvärlden? Det är dessa frågor vi skall behandla i det följande.

Svenska folkets inställning till neutralitet och NATO-medlemskap

Sverige har inte varit i krig på över 180 år. Kronprins Karl Johans deltagande i Napoleonkrigen och det påföljande härståget i Norge 1814 blev slutpunkten för Sveriges medverkan i det militära maktspelet i Europa. Sveriges militära insatser utanför landets gränser har därefter endast utgjorts av deltagande i FN:s fredsbevarande operationer.

Ibland beskrivs Sveriges snart 200-åriga förskonande från krigets fasor som frukten av en långsiktig och målmedveten neutralitetspolitik, lanserad av Karl XIV Johan redan på 1830-talet. En sådan bild är naturligtvis alltför enkel. Vid flera tillfällen har det snarare varit geopolitiska omständigheter eller slumpens skördar som hållit Sverige utanför krigshandlingarna. Det är egentligen först efter andra världskriget som en uttalad neutralitetspolitik framställts som det självklara säkerhetspolitiska vägvalet för Sverige. Den svenska efterkrigstida neutralitetspolitiken, kännetecknad av alliansfrihet i fred och ett starkt militärt försvar, utformades i samförstånd mellan de politiska partierna och hade en stark folklig förankring. Den blev en viktig del av Sveriges nationella identitet och självbild under efterkrigstiden¹.

Men kalla krigets slut har förändrat grunden för den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken. Sverige ligger inte längre som en neutral buffertstat mellan två ömsesidigt rivaliserande stormaktsblock. Som en följd härav har Sveriges handlingsfrihet på den internationella arenan ökat och bl a möjliggjort ett medlemskap i den Europeiska Unionen.

I den partipolitiska debatten återfinns vi tre skilda ståndpunkter kring hur Sverige, utifrån den nya säkerhetspolitiska situationen, skall förhålla sig i händelse av kris eller krig i närområdet. Den första ståndpunkten anförs av vänsterpartiet, miljöpartiet och centerpartiet, vilka menar att Sverige i en sådan situation skall försöka förhålla sig neutralt. Även om Ryssland t ex skulle ockupera Baltikum skall den svenska neutralitetslinjen ligga fast.

Den andra ståndpunkten delas av moderaterna och folkpartiet, som menar att Sverige skall välja från fall till fall om landet skall förhålla sig neutralt eller inte. Den dagsaktuella situationen får avgöra. Om Baltikum anfaller eller om någon EU-stat blir indraget i krigshandlingar kan dock Sverige knappast förhålla sig neutralt, menar moderaterna och folkpartiet.

Mellan dessa två ytterlighetsståndpunkter återfinns socialdemokraterna som menar att neutraliteten är det mest sannolika valet för Sverige i en krigssituation. Men det innebär inte att neutraliteten med nödvändighet måste väljas i varje enskild situation. Om Baltikum anfaller eller om en EU-stat kommer i krig har Sverige handlingsfrihet att utforma sin politik utan att i förväg ha bundit sig vid masten.

Att förena dessa tre ståndpunkter är knappast möjligt. Sverige kan inte med trovärdigheten i behåll dels hävda att landet skall hålla sig neutralt i händelse av krig och dels hävda att neutraliteten bara är ett av flera möjliga val. En av ståndpunkterna måste så småningom bli den officiella svenska politiken.

I samband med debatten om Sveriges handlingslinje i händelse av krig har också NATO-frågan lyfts fram för första gången sedan början på 1950-talet. Då var det Herbert Tingsten som i Dagens Nyheter drev en frenetisk kampanj för en svensk NATO-anslutning. Kampanjen fick dock inget större gensvar, vare sig i elitopinion eller i folkopinion. I dag har folkpartiet och moderaterna valt att hoppa av försvarsberedningen i protest mot att beredningen inte får utreda konsekvenserna av ett eventuellt svenskt NATO-medlemskap. Vare sig folkpartiet eller moderaterna förespråkar dock ett svenskt NATO-medlemskap i dagsläget.

Frågan är hur den svenska folkopinionen ställer sig till neutralitetspolitiken och till NATO-medlemskap? Är neutralitetsviljan fortfarande starkt förankrad hos svenska folket och hur utbredd är åsikten att Sverige bör ansöka om medlemskap i NATO?

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om alliansfrihet och NATO-medlemskap

Förslag	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag	Summa procent
Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	70	23	7	100
Sverige bör söka medlemskap i NATO	15	37	48	100

Tabell 1 visar att stödet för alliansfriheten och neutralitetspolitiken fortfarande är mycket stort hos svenska folket. Hela 70 procent av de tillfrågade ansåg att ”Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig” var ett bra förslag, medan endast sju procent ansåg att det var ett dåligt förslag. Följaktligen fick förslaget att Sverige skulle söka medlemskap i NATO ett mycket begränsat stöd. Av de tillfrågade ansåg 15 procent att svenskt NATO-medlemskap var ett bra förslag, medan 48 procent tyckte det var ett dåligt förslag³.

Det finns således ett överväldigande stöd för alliansfriheten och ett kraftigt motstånd mot NATO-medlemskap i den svenska folkopinionen. Men är åsiktsbilden densamma i alla väljargrupper? Tabell 2 nedan visar svenska folkets åsikter om alliansfrihet och NATO-medlemskap under kontroll för kön, ålder och partisympati.

Tabell 2 Svenska folkets åsikter om alliansfrihet och NATO-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati (balansmått)

	Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	Sverige bör söka medlemskap i NATO
Samtliga	+63	-33
Kön		
Män	+61	-30
Kvinnor	+65	-35
Ålder		
15-30	+62	-45
31-60	+61	-32
61-75	+69	-20
Partisympati		
Vänsterpartiet	+83	-58
Socialdemokraterna	+69	-36
Centerpartiet	+65	-35
Folkpartiet	+45	-27
Moderaterna	+49	-17
Kristdemokraterna	+70	-32
Miljöpartiet	+81	-61

Tabellkommentar: Balansmättet visar andelen som tycker det är ett bra förslag minus andelen som tycker det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker det är ett dåligt förslag). Ju högre värdet är, desto fler som tycker det är ett bra förslag.

Neutralitetsanhängarna och NATO-motståndarna är i majoritet i samtliga väljargrupper. Kvinnor är något mer positiva till alliansfriheten och något mer negativa till svenskt NATO-medlemskap än män. Yngre personer är betydligt mer negativt inställda till svenskt NATO-medlemskap än äldre, medan åsiktsskillnaderna mellan åldersgrupperna i synen på alliansfriheten är relativt små. Åsiktsmönstren bland de olika partisympatisörerna följer ganska väl den bild som återfinns i elitdebatten. De flesta NATO-anhängarna och neutralitetsmotståndarna återfinns inom folkpartiet och moderaterna, medan det starkaste stödet för alliansfriheten och den mest negativa inställningen till NATO-medlemskap återfinns hos vänsterpartiet och miljöpartiet. Socialdemokraterna, centerpartiet och kristdemokraterna utgör en mellangrupp. Neutralitetsanhängarna och NATO-motståndarna utgör dock ett klart flertal i samtliga partier.

Varför har då alliansfriheten och neutraliteten fortfarande en så stark ställning i den svenska folkopinionen? Varför har inte de politiska omvälvningarna i Europa och nedmonteringen av stormaktsblocken luckrat upp den svenska neutralitetsviljan? I dagens Europa finns det ju knappast någon potentiell makt att förhålla sig neutral emot?

Den främsta anledningen till svenskarnas uppslutning bakom neutralitetspolitiken är sannolikt att det i dag finns få realistiska säkerhetspolitiska alternativ. Idéerna om att inom EU:s ramar organisera ett gemensamt europeiskt försvar är än så länge endast idéer. De omförhandlingar av Maastricht-avtalet som skall påbörjas hösten 1996 kommer troligen inte att leda särskilt långt med avseende på utvidgat försvarssamarbete. NATO:s framtida roll i Europa är mycket oklar. USA håller på att dra tillbaka stora delar av sina trupper från Europa eftersom Sovjetunionen inte längre utgör något hot mot amerikanska intressen på kontinenten. Att Sverige i en sådan situation, när ingen vet vart NATO är på väg, skulle söka medlemskap i organisationen är en ståndpunkt som knappast kommer att vinna politisk förankring. Ett fasthållande vid den traditionella och beprövade alliansfriheten blir då dels en trygghetsfaktor och dels en strategi som skapar handlingsfrihet inför en osäker framtid.

Neutralitet och likgiltighet

”Jag vill vara neutral intill min död”, hävdade Frida i Birger Sjöbergs visa. Men Fridas neutralitet var en undflyende sådan. Inför världens krig, fasor och lidanden ville hon till varje pris undvika att behöva ta ställning, vilka värden som än stod på spel. Neutraliteten blev för Frida en flykt från ansvar och från en hård och skrämmande verklighet.

I debatten om den svenska säkerhetspolitiken likställs ibland neutralitetsvilja med likgiltighet inför händelseutvecklingen i omvärlden. Främst moderata samlingspartiet driver tesen att Sverige inte kan förhålla sig ”neutralt och likgiltigt” om Ryssland skulle ockupera Baltikum eller om någon EU-stat skulle bli indraget i krigshandlingar. Den svenska neutraliteten blir för moderaterna i så fall en Fridas neutralitet, räddhågad, isolerad och ansvarsflyende.

Socialdemokraterna hävdar å sin sida att neutralitet inte alls innebär det samma som likgiltighet. Om Baltikum ockuperades skulle Sverige kunna bistå genom t ex opinionsbildning, medlingsinsatser och politiskt stöd till fredskrafter inom och utom konfliktområdet. Dessa åtgärder kan mycket väl genomföras inom neutralitetsrättens ramar. Neutralitet är, enligt socialdemokraterna, fullt möjligt att kombinera med internationalism och fredsfrämjande insatser. Fridas neutralitet är inte Sveriges neutralitet.

Huruvida Sverige bör hålla sig neutralt om Baltikum ockuperas är en politisk och moralisk fråga. Vi skall här i stället behandla problematiken om neutralitet och likgiltighet genom att undersöka om ”neutralitetsvännerna” i den svenska opinionen hyser mer isolationistiska åsikter i olika utrikespolitiska frågor än vad ”neutralitetsmotståndarna” gör. Om de som förespråkar svensk neutralitet i händelse av krig är mer likgiltiga borde det innebära att de också hade en mer negativ inställning till t ex bistånd och flyktingmottagning. Motståndarna till den svenska alliansfriheten skulle på motsvarande sätt ha en mer positiv syn på bistånd och flyktingar. I tabell 3 visas åsiktsskillnaderna mellan de som är för alliansfrihet och de som är mot alliansfrihet samt mellan NATO-motståndare och NATO-anhängare i fråga om bistånd och flyktingmottagning⁴.

Tabell 3 Åsikt om bistånd och om flyktingmottagning bland "neutralitetsvänner" och "neutralitetsmotståndare" (balansmått)

	För alliansfrihet	Mot alliansfrihet	NATO-motståndare	NATO-anhängare
Minska u-hjälpen	-10	+7	-21	+16
Ta emot färre flyktingar	+35	+38	+26	+52

Tabellkommentar: Balansmättet visar andelen som tycker det är ett bra förslag minus andelen som tycker det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker det är ett dåligt förslag). Ju högre värdet är, desto fler som tycker det är ett bra förslag.

Tabell 3 visar att "neutralitetsvännerna" är mer positiva till u-hjälp och mer positiva till flyktingmottagning än vad "neutralitetsmotståndarna" är. De som är för alliansfrihet och de som är NATO-motståndare anser att "minska u-hjälpen" är ett sämre förslag än vad de som är mot alliansfrihet och de som är NATO-anhängare tycker. Likaså anser de som är för alliansfrihet och de som är NATO-motståndare att "ta emot färre flyktingar" är ett sämre förslag än vad de som är mot alliansfrihet och de som är NATO-anhängare tycker. Om likgiltighet definieras i termer av inställning till u-hjälp och vilja att ta emot flyktingar är således "neutralitetsmotståndarna" mer likgiltiga än "neutralitetsvännerna"⁵.

Åsiktsskillnaderna mellan "neutralitetsvänner" och "neutralitetsmotståndare" i bistånds- och flyktingfrågan kan inte förklaras av att "neutralitetsvännerna" i allmänhet ligger mer till vänster i politiken. En kontroll visar att åsiktsskillnaderna mellan "neutralitetsvänner" och "neutralitetsmotståndare" i bistånds- och flyktingfrågan även återfinns inom partierna. "Neutralitetsvännerna" inom t ex folkpartiet och moderaterna är mer positiva till bistånd och till flyktingmottagning än vad "neutralitetsmotståndarna" inom dessa partier är.

En tänkbar förklaring till "neutralitetsvännernas" mer positiva inställning till bistånd och flyktingmottagning är att neutraliteten av dessa ses som ett uttryck för globalism och möjlighet till freds-

främjande insatser. Alliansmedlemskap blir i "neutralitetsvännernas" ögon i stället ett uttryck för maktblockspolitik och prioriterande av den egna statens säkerhetsintressen.

Neutralitetsviljan bland svenska folket är fortfarande mycket stark och dominerar i samtliga väljargrupper. Neutralitetsviljan skall dock inte betraktas som ett uttryck för isolationism eller likgiltighet inför händelseutvecklingen i omvärlden. Det är i stället så att viljan att ge bistånd och viljan att ta emot flyktingar till och med är större bland neutralitetsvännerna än bland neutralitetsmotståndarna.

Noter

1. Den svenska neutralitetspolitikens utveckling och framväxt återges bl a i Wahlbäck (1984) och Cramér (1989).
2. Frågorna löd: Hur ställer Du Dig till följande förslag? "Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig" samt "Sverige bör söka medlemskap i NATO". Svartalternativen var "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" samt "mycket dåligt förslag". I tabell 1 har svarkategorierna "mycket bra förslag" samt "ganska bra förslag" slagits samman till "bra förslag" medan svarkategorierna "ganska dåligt förslag" och "mycket dåligt förslag" slagits samman till "dåligt förslag".
3. Frågor om inställningen till svenskt NATO-medlemskap har inte ställts sedan början av 1950-talet. Även då var folkopinionen negativ till ett sådant förslag. I 1952 års mätning ansåg 23 procent att Sverige borde ansluta sig till NATO medan 53 procent ansåg att Sverige inte borde ansluta sig. (Gallup-undersökning publicerad i Dagens Nyheter den 16 september 1952. Se även Håstad 1950.)
4. Frågorna om u-hjälp och flyktingar löd: Hur ställer Du Dig till följande förslag? "Minska u-hjälpen" samt "Ta emot färre flyktingar i Sverige". Svartalternativen var "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" samt "mycket dåligt förslag". För andra studier av svenska folkets intresse och engagemang för händelseutvecklingen i omvärlden, se Petersson (1982), Bjereld (1993), Gilljam och Holmberg (1993) samt Bjereld och Demker (1995).
5. Neutralitetsmotståndarna är också mer negativt inställda till etablering av flyktingförläggning i den egna kommunen än vad neutralitetsanhängarna är. Däremot är neutralitetsmotståndarna mer positivt inställda till ett svenskt deltagande i FN:s fredsbevarande operationer.

Referenser

- Bjereld, Ulf (1993) "Väljarna och Sveriges utrikespolitik" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport 9. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Bjereld, Ulf och Marie Demker (1995) *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius & Santérus. (kommande)
- Cramér, Per (1989) *Neutralitetsbegreppet. Den permanenta neutralitetens utveckling*. Stockholm: Norstedts.
- Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1993) *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts.
- Håstad, Elis (1950) *"Gallup" och den svenska väljarkåren*. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- Petersson, Olof (1982) *Väljarna och världspolitiken*. Stockholm: Norstedts.
- Wahlbäck, Krister (1984) "Den svenska neutralitetens rötter" UD informerar 1984:3.

Svenskarnas omvärldsorientering 1990-1994

LENNART WEIBULL
KARL ERIK ROSENGREN

I slutet av 1980-talet föreföll hela världen vara öppen. De politiska förändringarna i vår omvärld flyttade undan hindrande murar både politiskt och ekonomiskt. På detta sätt har den europeiska kartan således kommit att ritas om. Det kalla krigets bipolära kartbild har avlösts av en multipolär och mera instabil värld, som till stor del påminner om Europa under 1900-talets två första decennier. Under första hälften av 1990-talet har Sverige genom sitt närmande till EU blivit allt mera beroende av vad som händer i enskilda europeiska länder.

Mot denna bakgrund är det intressant att studera hur svenskarna betraktar sin omvärld. Den utveckling som under de gångna åren skett i östra Europa har öppnat för kontakter och samverkan som inte tidigare var möjliga. Å andra sidan är det uppenbart att svenskarnas orientering under de gångna decennierna har varit kraftigt påverkad av anglosaxisk kultur. Samtidigt har Sveriges närmande till EU medfört ett ökat intresse för det centrala Europa, inte minst vad som händer i Tyskland.

Utgångspunkten är att omvärldsorientering är ett uttryck för ett slags kulturell positionsbestämning. I den äldre, geopolitiska diskursen var det geografisk närhet som ansågs utslagsgivande för hur ett lands elit reagerade på omvärlden (jfr t ex Kjellén, 1914–15 i Falkemark, 1991:35). De empiriska studier som utförts under de senaste decennierna pekar på att allmänhetens omvärldsorientering snarast har samband med närhet i kultur (Weibull och Rosengren, 1992). Å andra sidan kan omvärldsorienteringen på lång sikt också påverkas av vad som faktiskt sker i den närmaste omvärlden. Före 1950-talet fanns det i Sverige en i huvudsak centraleuropeisk orientering, där Tyskland och tidigare Frankrike spelade en viktig roll. Efter andra

världskriget avlöstes denna av orienteringen mot anglosaxisk kultur. Med tanke på de skiften som faktiskt har skett i svenskarnas omvärldsorientering är den intressanta frågan om de förändringar som nu pågår i vår omvärld på längre sikt kan komma att påverka oss på motsvarande sätt som tidigare tycks ha skett.

Frågan är då hur svenskarnas omvärldsbild har utvecklats under början av 1990-talet. Inom ramen för det så kallade BALTIKOM-projektet har det 1990-1994 ställts frågor om svenskarnas syn på andra länder, både i vilken utsträckning enskilda länder anses viktiga och vilka personliga länderpreferenser människor har. Detta är ett led i ett större projekt, där motsvarande frågor ställs även i de baltiska länderna och i Finland (Rosengren och Weibull, 1990, 1991, 1994; Weibull och Rosengren, 1992, 1993)¹. I följande artikel kommer dock fokus att ligga på hur svenskarnas omvärldsbild har förändrats².

Intresset för tretton länder

För att få en bild av människors omvärldsintresse har det skiljts ut tretton länder, representerande olika avstånd till Sverige och olika kulturella regioner. Dessutom fördes tre områden inom Sverige in som jämförelse. Frågan, som ställts varje år sedan 1990, gällde det viktiga i att få nyheter om aktuella händelser i dessa länder. Viktighetsbedömningen gjordes på en fyrgradig skala. I figur 1 redovisas trenden i utvecklingen för samtliga undersökta länder i fråga om andelen som anser det mycket viktigt att följa utvecklingen. En detaljerad översikt av svaren finns i tabell B1.

Två faktorer har särskild betydelse för den vikt människor tillmäter olika länder: storleken och avståndet. För svenskarnas bedömningar gäller att de närmaste länderna i vår omvärld ligger förhållandevis lågt, medan större länder i Europa som Ryssland, Storbritannien och Tyskland samt USA ligger högre. De stora länderna har omkring 20 procent som anser det mycket eller ganska viktigt att hålla sig informerade om skeendet; övriga länder ligger i regel på omkring tio procent.

Det allmänna mönstret förefaller således vara att större länder bedöms som något viktigare än närliggande små länder. De motsvaran-

de studier som gjorts i de baltiska länderna bekräftar det allmänna mönstret. I t ex Estland upplevs det som exceptionellt viktigt att hålla sig à jour med vad som händer i Ryssland, ett land som är både stort och nära. För Uruguay gäller motsvarande förhållande om Argentina.

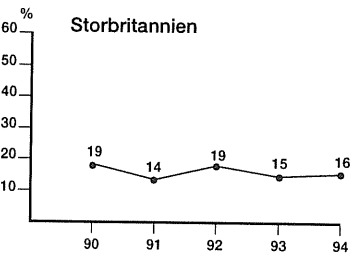
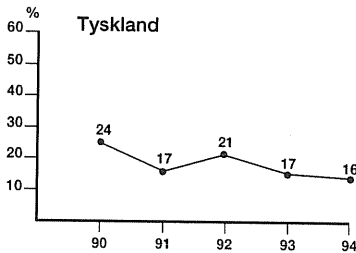
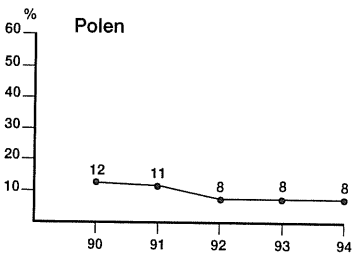
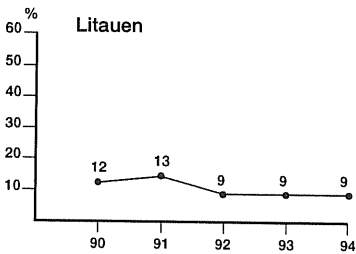
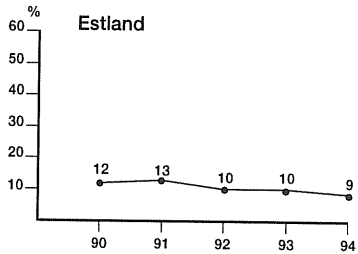
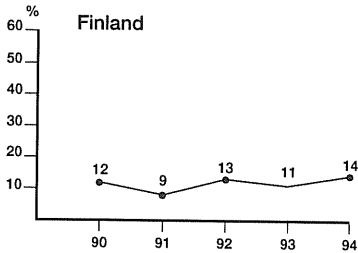
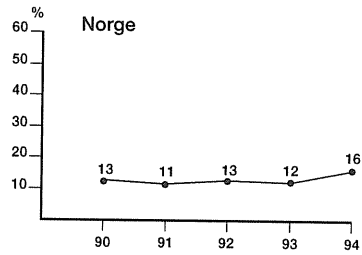
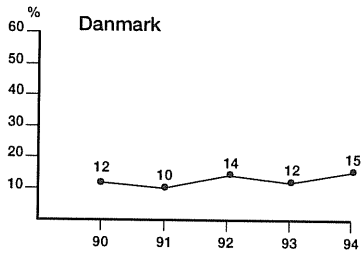
Det intressanta i analysen är emellertid trenderna i svenskarnas omvärldsbild. Något förenklat finns det två huvudmönster i utvecklingen. Det ena gäller de nordiska länderna, som samtliga tenderar att upplevas som viktigare bland svenskarna. Det andra gäller i stort sett alla andra länder: dessa tappar istället i intresse bland svenskarna. Det enda land där trenden inte är enhetlig är Storbritannien.

Det hör till bilden att de redovisade utvecklingsmönstren framträder då vi studerar andelen som anser respektive land mycket viktigt; om vi även inkluderar alternativet ganska viktigt är bilden mera diffus. Fortfarande gäller emellertid huvudtendenserna, inte minst uppgången för de nordiska länderna.

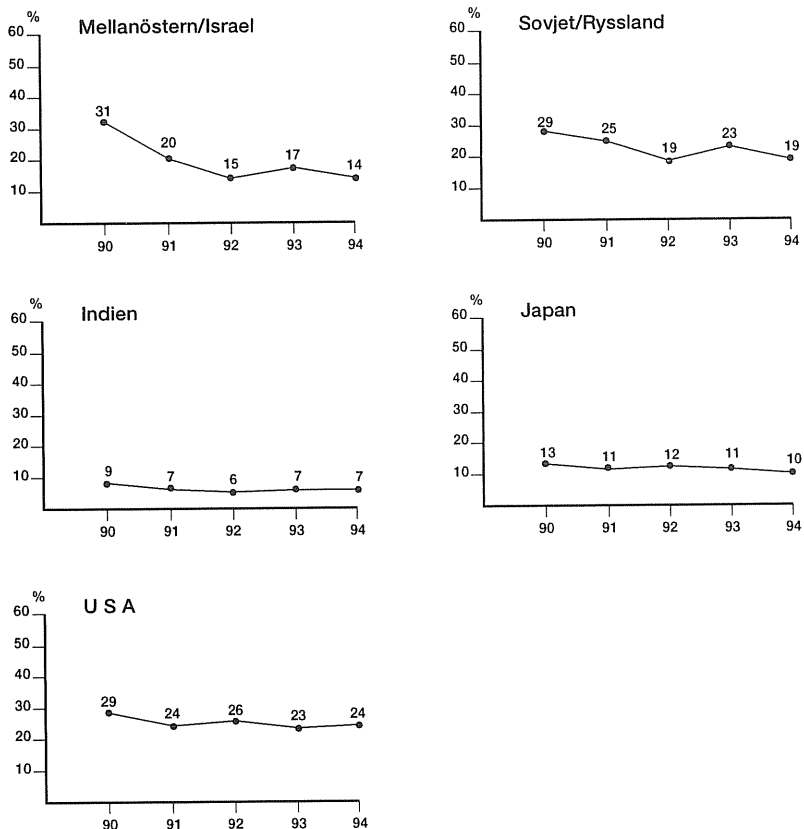
Tolkningen av de redovisade viktighetsbedömningarna är ytterst vansklig. I princip är det rimligt att tänka sig två huvudförklaringar. Den ena utgår ifrån att avgörande händelser i ett visst land skapar intresse för att hålla sig informerad om vad som sker där. En sådan tolkning skulle innebära att andelen som bedömer ett visst land som mycket viktigt skulle fluktuera relativt mycket beroende på nyhets-händelserna. Den andra huvudförklaringen utgår i från att det rör sig om långsiktiga förändringar, som främst har sin grund i det egna landet eller den personliga erfarenheten av respektive nationella situationen (Weibull och Rosengren, 1993).

I realiteten måste båda förklaringsgrunderna finnas med i tolkningen av utvecklingen 1990-1994. Det förefaller rimligt att tolka nedgången i intresse för flertalet öst- och centraleuropeiska länder som en konsekvens av händelseutvecklingen. De relativt höga andelarna i början av 1990-talet var knutna till de spektakulära skeendena i samband med statskommunismens kollaps. Sedan 1992 har situationen återvänt till det 'normala'. Samma tolkning kan tillämpas på Mellan-östern och Israel; efter intifadans slut har intresset för regionen blivit något mindre.

Figur 1 Svenskarnas syn på tretton länder 1990-1994: andelen som anser det mycket viktigt att följa utvecklingen i respektive land (procent)

Figur 1 Forts.

Ann: För detaljerade uppgifter se tabell B1.

Nedgången för USA och uppgången för de nordiska länderna kan knappast tolkas i ett perspektiv av yttre händelser. Mycket talar för att vi här snarast har att göra med ett slags omorientering i svenskarnas omvärldsbild. Ett rimligt antagande är att med ökade problem inom det egna landet minskar intresset för vad som händer i omvärlden. Stöd för antagandet kan hämtas i studierna från Estland, där det under de krisartade åren i början av 1990-talet fanns ett förhållandevis litet intresse för omvärlden (jfr Weibull och Rosengren, 1992). Slutsatsen får även stöd av analyser av medborgarnas inhämtande av EU-information; mellan 1993 och 1994 minskade svenskarnas uppgivna intresse om vad som händer inom EU-länderna, liksom intresset att läsa om EU (Flodin, 1994).

Om antagandet är korrekt kan upplevelsen av nationella problem även vara en bidragande förklaring till nedgången i intresse för omvärlden i stort. När det gäller uppgången för de nordiska länderna är det rimligt att se detta i ljuset av Sveriges förhållande till Europa i stort. Beroendet av Bryssel har skapat ett ökat intresse för vad som händer i vår närmaste omvärld. Det kan dock inte för Finland och Norge uteslutas att EU-omröstningarna i dessa länder i sig har dragit upp intresset. Ett ytterligare stöd för tanken att intresset för den närmaste omvärlden har ökat är att även viktigheten i att hålla sig informerad om vad som händer i olika delar av Sverige har gått upp relativt kraftigt.

Sverige och Estland

Några ytterligare idéer om förklaringar kan hämtas genom jämförelser med motsvarande estniska mätningar av viktigheten hos enskilda länder. Sådana mätningar har genomförts inom BALTICOM-projektet sedan 1991. Andelen som anser det mycket viktigt med nyheter från ett urval länder framgår av tabell 1.

Tabell 1 Viktiga länder 1991 och 1994 i Estland och Sverige: andelen som anser att det är mycket viktigt att hålla sig informerad om vad som händer inom respektive land (procent)

Land	Estland			Sverige		
	1991	1994	Diff	1991	1994	Diff
Sverige	7	14	+7	-	-	
Danmark	4	5	+1	12	15	+3
Norge	-	6	-	13	16	+3
Finland	10	17	+7	12	14	+2
Estland	-	-	-	12	9	-3
Litauen	25	19	-6	12	9	-3
Ryssland	33	44	+11	29	19	-10
Polen	4	4	±0	12	8	-4
Tyskland	10	15	+5	24	16	-8
Storbritannien	7	7	±0	19	16	-3
USA	17	22	+5	29	24	-5
Mellanöstern/Israel	9	5	-4	31	14	-17
Indien	3	2	-1	9	7	-2
Japan	10	7	-3	13	10	-3
Antal svars- personer	961	980		1531	1551	

Viktighetsbedömningarna ligger båda åren genomsnittligt högre i Sverige än i Estland. Som tidigare nämnts framträder storleks- och närhetsfaktorernas betydelse. Detta blir särskilt markant beträffande Ryssland och Litauen, som i Estland anses betydligt viktigare än i Sverige. Av de västeuropeiska länderna ligger i Sverige, Storbritannien och Tyskland på stort sett samma nivå, medan i Estland, Tyskland anses viktigare än England. (Jfr Vihalemm, 1992)

Jämförelser mellan förändringarna mellan 1991 och 1994 är intressanta att belysa mot bakgrund av tidigare diskussion. Både i Estland och Sverige ökar intresset för de närmast liggande länderna. Å andra sidan minskar i Estland intresset för Litauen medan det ökar för Finland. Detta indikerar en ökad nordisk orientering i Estland. I både Sverige och Estland minskar det händelseberoende intresset för konflikten i mellanöstern.

Ålders- och utbildningsskillnader

De ovan diskuterade förklaringarna till skillnader i omvärldsbilden utgår från förändringar över tid i enskilda länder. En annan infallsvinkel är vad som överhuvudtaget bestämmer människors intresse för omvärlden (jfr Gould, 1967). Analyser av svenskarnas bedömningar efter människors bakgrund - politiskt ointresserade/ politiskt mycket intresserade, äldst/ yngst, lågutbildad/högutbildad och män/kvinnor - visar att det politiska intresset genomgående har störst effekt. De politiskt mycket intresserade anser i betydligt större utsträckning att det är viktigt med nyheter om omvärlden än vad de politiskt ointresserade gör. Mönstret är entydigt för samtliga undersökta år. Skillnaderna är inte oväntat något större i fråga om länder som stått i centrum för det politiska skeendet.

Även utbildning är en viktig faktor när det gäller att förklara omvärldsintresse. Som framhölls redan på grundval av de två första årens mätningar är effekten dock mindre än vad som hade kunnat förväntas mot bakgrund av tidigare studier, t ex Robert Mertons studie av skillnaden mellan "locals" och "cosmopolitans" (Merton, 1949).

Både det som framkommit beträffande länderskillnader och det som här visats för grupp-differenser tyder således på att den ställda frågan

av svarspersonerna kopplas till ett politiskt skeende. Eftersom det i formuleringen anges nyheter är det sannolikt att man uppfattar detta som liktydigt med sådana nyheter som brukar förekomma i press, radio och TV, d v s nyheter om den politiska utvecklingen. Med tanke på detta blir det tämligen naturligt att länder som präglas av aktuella politiska konflikter kommer högt och att politiskt mer intresserade personer anser det vara viktigt att få veta det som händer.

Attraktion hos enskilda länder

Hur lokalt eller nationellt rotade är svenskarna? I vilken utsträckning har man funderat på att flytta utomlands? I så fall vart – och varför? Svaret på sådana frågor ger en bild av vad vi inledningsvis har kallat länderpreferenser. I motsats till det föregående handlar det inte här om att följa utvecklingen i ett land utan om synen på att bo i landet. Preferenserna kan därmed förväntas fånga upp mera av kulturegenskaper (jfr Kanold och Ögren, 1992). Inte minst frågan om vart man i förekommande fall skulle kunna tänka sig att flytta kan ge en antydning om vilka länder som i denna mening uppfattas som mest attraktiva.

Men det finns också en annan sida av omvärldsorienteringen. Om man skulle tvingas att flytta från Sverige, var skulle man då helst bosätta sig? Svaren på en sådan fråga mäter mindre attraktion, bl a beroende på att de flesta rimligen har svårt att tänka sig att flytta. Frågan möter snarare vad man skulle kunna kalla en allmän acceptans. Det blir här mera en fråga om var det skulle vara minst dåligt att bo. I SOM-undersökningarna har sedan 1991 ställts frågor både om svarspersonerna någon gång funderat på att flytta till något annat land och i så fall vart, samt om vart svarspersonerna skulle kunna tänka sig att flytta om de tvingades att flytta från Sverige. I detta avslutande avsnitt skall stabiliteten i attraktion respektive acceptans mellan 1991 och 1994 belysas.

I fråga om omvärldens attraktion visade det sig 1991 att 25 procent av allmänheten uppgav sig ha haft sådana funderingar. Att detta är ett stabilt värde styrks av att motsvarande siffra 1992 var 24 och 1994 23 procent (tabell 2).

Tabell 2 Länderpreferenser bland allmänheten i Sverige 1991-1994 (procent)

A. Andelen som övervägt att flytta till ett annat land (procent av samtliga) respektive angivet land (procent av dem som övervägt att flytta)

B. Andelen som anger ett land att flytta till om de var tvungna att flytta från Sverige (procent av samtliga) respektive angivet land (procent av dem som kunnat ange land)

A. Har övervägt att flytta	År				B. "Tvingad" att flytta	År			
	91	92	93	94		91	92	93	94
Nej	75	76	78	77	Kan ej ta ställning Anger land Totalt	15	11	13	19
Ja	25	24	22	23		85	89	87	81
Totalt	100	100	100	100		100	100	100	100
Antal svar	1303	1591	1857	1702		1303	1591	1857	1702
	År					År			
Angivet land	91	92	93	94	Angivet land	91	92	93	94
Danmark	3	6	5	3		8	14	11	12
Norge	3	4	7	6		17	19	25	25
Finland	1	4	3	4		2	3	2	3
Totalt Norden	7	14	15	13		28	30	40	41
Belgien	1	-	-	1		1	-	-	-
Frankrike	4	5	5	1		5	5	4	3
Grekland	1	2	3	2		1	1	2	2
Italien	3	2	2	1		3	2	2	1
Portugal	1	2	1	-		1	-	-	-
Spanien	8	7	5	7		7	5	4	5
Storbritannien	6	9	8	8		7	7	6	8
Tyskland	6	4	3	8		4	5	3	5
Österrike	2	2	2	2		4	3	2	2
Schweiz	2	2	1	2		2	2	2	2
Totalt övriga Europa	39	37	34	40		35	39	28	28
Totalt Asien	2	4	5	8		1	1	1	2
Totalt Afrika	2	-	2	6		0	0	0	0
USA	23	19	21	20		14	13	13	12
Kanada	4	3	4	4		3	3	3	2
Totalt Nordamerika	28	22	26	23		18	17	17	14
Totalt Sydamerika	1	1	2	1		1	0	0	0
Australien	18	16	14	12		13	10	11	8
Totalt Oceanien	22	21	17	16		16	12	13	10
Antal svar	326	381	379	384		1303	1591	1617	1379

Anmärkning: Enskilda länder under 1% anges ej

Det finns inga skillnader mellan män och kvinnor men relativt stora ålderskillnader: andelarna är klart högre bland de yngre (bland de yngsta hade 1991 nästan 50 procent haft sådana funderingar) än de äldre (färre än tio procent). Motsvarande andelar 1994 är 40 respektive 5 procent. Detta har sin naturliga bakgrund i att unga människor i mindre utsträckning har rotat sig på det sätt som de äldre har gjort. Med tanke på att de äldre rimligen har haft fler möjligheter att "någon gång" fundera kring frågan kan svaren även tolkas så att "funderingarna" är mer tidsbundna än vad frågans formulering låter antyda och gäller "för närvarande" eller under "överskådlig tid".

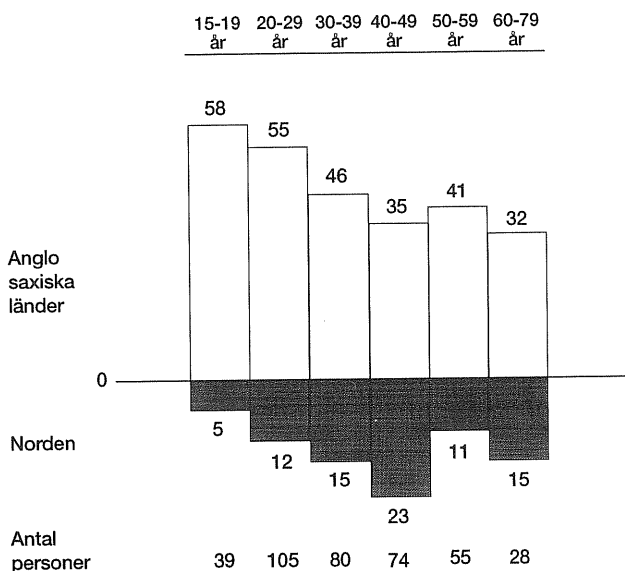
Ålders- eller snarare kanske generationsfaktorn är otvivelaktigt den starkaste då det gäller att förklara intresset att flytta utomlands. Visserligen finns det också en utbildningsfaktor, men denna torde till stor del förklaras av ålderskillnader mellan olika utbildningsgrupper. Politiskt intresse har i sig marginell inverkan på funderingar att flytta utomlands.

Enskilda länders attraktionskraft uppvisar en anmärkningsvärt hög stabilitet mellan de två mätpunkterna. Samtliga år är de två enskilda länder som har störst attraktionsvärde bland dem som funderat på att flytta desamma USA, (som samtliga fyra undersökta år ligger på ca 20 procent av dem har en landpreferens) och Australien (på ca 15 procent men med en klar nedåtgående trend). Den nordamerikanska kontinenten och Oceanien svarar tillsammans för omkring hälften av alla funderingar 1991 och ca 40 procent 1994 – bland de yngsta högre andel och bland de äldsta lägre.

Mellan 1991 och 1994 har attraktionskraften för de nordiska länderna ökat, medan intresset för övriga Europa är mycket stabilt. I övriga Europa ligger inte oväntat Storbritannien, Tyskland och Spanien högst samtliga år.

Helhetsbilden av svenskarnas länderpreferenser indikerar under samtliga år en stark anglosaxisk faktor; Storbritannien har genomsnittligt högst attraktionskraft av de europeiska länderna.

Figur 2 Andelen som har funderat att flytta till något anglosaxiskt land efter ålder 1994 (procent av dem som har funderat på att flytta)

Om vi till detta lägger andra anglosaxiska länder som Nordamerika och Oceanien (Australien och Nya Zeeland) får dessa år 1991 tillsammans 56 procent och 1994 närmare 50 procent. Intresset för de anglosaxiska länderna är samtliga år klart högre bland de yngre, medan Norden är relativt sett högre bland äldre (figur 2). Den anglosaxiska världens dragningskraft har dock minskat något bland de yngre sedan 1991.

Det finns således en viss försvagning av den anglosaxiska faktorn. Skillnaden är dock marginell, och någon ökad attraktionskraft för andra områden, t ex Mellan- eller Östeuropa, kan inte observeras. Tvärtom gäller att de östeuropeiska länderna i detta avseende helt saknar attraktionskraft.

För att sätta in det svenska orienteringsmönstret i ett perspektiv finns det möjlighet att jämföra med två små länder i andra kontexter - Estland och Uruguay (jfr Weibulls och Holmbergs artikel "Två unga demokratier" i denna volym). I Estland är andelen som funderat på att flytta utomlands något lägre än i Sverige (17% 1991 och 16%

1994), men som synes även här stabil. Inriktningen på funderingarna gäller främst Europa (60% 1991 och 77% 1994), medan USA (27% och 19%) och övriga världen (13% och 4%) lockar mindre. Som framgår har dominansen för Europa också ökat kraftigt. I Uruguay, där det finns jämförelsetal endast för 1994, är det nästan 30 procent som funderat på att flytta utomlands. Av dem som funderat på att flytta faller nästan en fjärdedel på Argentina. Näst störst attraktionskraft har Spanien (13%), som därmed ligger högre än andra spansktalande länder i Sydamerika. USA och Brasilien har ca 10 procent vardera.

Det är uppenbart att attraktionskraften har att göra inte bara med närhet utan minst lika mycket med kulturkretsar. Det är så svenskar-
nas anglosaxiska, esternas allmäneuropeiska och uruguayanarnas spanska orientering skall förstås. Om ett land ligger både geografiskt och kulturellt nära, t ex Argentina för dem som bor i Uruguay, kommer det att få relativt högst siffror. Detta blir också tydligt om vi studerar skillnaderna mellan ester och ryssar i Estland. För de senare har givetvis Ryssland hög attraktionskraft (Vihalemm, 1992).

Acceptans hos enskilda länder

Acceptans handlar i motsats till attraktion om vilka länder man överhuvudtaget kan tänka sig att bo i. Frågan var således tvingande formulerad: "Om Du var tvungen att flytta från Sverige..." Trots detta var det dock 19 procent (1991 15%) av svarspersonerna som inte uppgav något land på den öppna frågan. Detta var klart vanligare bland äldre personer. Om detta har att göra med att man inte kan tänka sig in i situationen att flytta från Sverige, eller om det har att göra med att man hade svårigheter med en öppen fråga, kan inte här avgöras. Intressant är emellertid att detta är den högsta andel som uppmätts under de fyra undersökta åren: ytterligare en indikator på ett minskat omvärldsintresse.

Utfallet av "acceptansfrågan" skiljer sig en hel del från den tidigare (tabell 2). Också här finns dock USA (12%; 1991 14%) och Australien (8 respektive 13%) med bland de fyra enskilda länder som har högst andelar, men i detta fall har både Norge (25 respektive 17%) och Danmark (12 respektive 8%) högre andelar.

Den allmänna tendensen 1991-1994 är att andelarna för Norden ökar, medan det är en relativ minskning för övriga geografiska områden, i varje fall i jämförelse med den första delen av perioden. För enskilda länder är det svårt att se något entydigt mönster. Australien uppvisar även här en nedåtgående trend.

Preferenserna för enskilda länder rymmer både en nordisk och en anglosaxisk faktor. Av samtliga har Norden 40 procent (1991 knappt 30 procent). År 1991 vägde det jämnt mellan Norden och den anglosaxiska världen, medan Norden spelar en relativt större roll 1994. Norden representeras i första hand av Norge och i någon mån av Danmark, medan andelarna för Finland är låga. Mönstret är det-samma alla undersökta år. Den relativa övervikten för det anglosaxiska området i förhållande till det nordiska finns alla år bland personer under 30 år, medan helt omvänd relation gäller bland de äldsta. Bland de medelålders är fördelningen mera jämn.

De skillnader som kan observeras i förhållande till resultaten i fråga om attraktionskraft hänför sig huvudsakligen till att de personer som inte funderat på att flytta, om de tvingas flytta, väljer närliggande länder. Detta rör sig till stor del om äldre människor och resulterar i de högre siffrorna för Norden. De preferenser som finns bland dem som kan tänkas flytta ändrar sig dock inte nämnvärt.

Omvärldsbild i förändring

Föreliggande volym från SOM-institutet har titeln ”Det gamla riket”. Det gamla svenska rike som avtecknar sig i de redovisade resultaten är ett land som närmast tenderar att sluta sig mot omgivningen. Intresset för omvärlden är 1994 mindre än i början av 1990-talet. Utom i fråga om de närmast liggande nordiska länderna finns det t o m en nedgående trend. Oavsett det gäller frågor om enskilda länders viktighet, omvärldens attraktionskraft eller acceptans för andra länder pekar utvecklingen i samma riktning.

Vid ett första påseende kan resultatet synas paradoxalt. Den höst då svenskarna borde ha varit som mest internationellt orienterade är de relativt sett minst intresserade av sin omvärld. Trots opinionsbildningen om EU, utlandets spekulationer mot kronan och liknande omvärldshändelser är vi mindre än tidigare engagerade av andra länder.

En helt annan tolkning är att betrakta utfallet som en naturlig motreaktion. Ekonomiska problem inom landet och nya och komplicerade relationer till omvärlden medför att vi minskar engagemanget i omvärlden och koncentrerar oss på det närliggande. Det allmänt lägre omvärldsintresset i Estland skulle kunna ligga i linje med detta.

De senare tolkningen aktualiserar frågan om vad en människas omvärldsorientering egentligen är ett uttryck för. Är det frågan om ett personligt intresse för vad som händer i omgivningen eller handlar det om en livsstil? Mycket tyder på att båda dessa sidor av omvärldsorienteringen spelar in. Politiskt intresserade personer är uppenbarligen mera angelägna att följa den internationella utvecklingen, samtidigt är omvärldsbilden i hög grad kulturellt präglad. Exempelvis är ungdomarnas anglosaxiska orientering nära kopplad till deras preferenser i fråga om musik och film (Reimer, 1994). I det förra fallet går ändringarna relativt hastigt, medan de i det senare tar lång tid.

Noter

1. Projektet som finansieras av bl a Kungliga Vetenskapsakademien, genomförs i samverkan med forskare i Estland (professorerna Marju Lauristin och Peeter Vihalemm vid Universitetet i Tartu). Underlaget är årligen återkommande frågeundersökningar i Estland och Sverige. Den första studien genomfördes hösten 1990. I Sverige utförs dessa studier som en del av SOM-undersökningen vid Göteborgs universitet. En del av motsvarande frågor ingår även i ett av SOM-institutet startat projekt med namnet Political Communication in Small Democracies (se vidare Weibulls och Holmbergs artikel *Två unga demokratier* i föreliggande volym), vilket ställt motsvarande frågor om omvärldsbilden i Uruguay.
2. Artikeln följer mycket nära Weibull och Rosengrens motsvarande översikt 1993.

Referenser

- Carlsson, Ulla, Anshelm, Magnus (1991) *MedieSverige* 1991. Göteborg, Nordicom-Sverige
- EMOR (1991, 1992, 1993, 1994) Surveys of Values in Estonia. Estonian Market and Opinion Research Centre, Tallinn
- Falkemark, Gunnar (1991) Rudolf Kjellén – den svenska geopolitikens fader. I Alvstam, C G, Falkemark, G (red) *Geopolitik*. En antologi. Institutionen för freds- och utvecklingsforskning, Göteborgs universitet
- Flodin, Bertil (1994) *Medborgarnas informationsberedskap*. PM. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

- Fornäs, Johan (1987) "Identity Is the Crisis". I Carlsson, U (red) *Forskning om populärkultur*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Gould, Peter (1975) *Mental Maps of Information Surfaces of Sweden*. Lund 1975
- Kanold, Marika, Ögren, Ulrica (1992) *Livsstilar, medievänor och intresse för omvärlden*. En analys utifrån livsstilsbegreppet angående människors intresse att ta del av nyheter från olika länder. Specialarbete i Informationsteknik, Göteborgs universitet
- Merton, Robert (1949) *Patterns of Influence. A Study of Interpersonal Influence and Communication Behavior*. I Lazarsfeld, Paul F, Stanton, Frank (Eds.) *Communication Research 1948-49*. New York
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices*. On Mass Media Use in Late Modernity. Almqvist & Wiksell International, Stockholm
- Rosengren, Karl Erik, Weibull, Lennart (1990) *A Research Proposal Concerning Changing Values in The Baltic Area*. Projektansökan till Kungliga vetenskapsakademien
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl-Erik (1993). Inre kartor, och yttre. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval* SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992) *The International View of the Swedish Public. A descriptive report of the results from the Swedish Balticom Study in 1991*. Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Vihalemm, Triin (1992) *Estonians' Opinions on Foreign Countries*. Seminar Paper, Estonian Market and Opinion Research, Tallinn

Tabell B1 Andel som anser det viktigt att följa med i aktuella händelser från olika geografiska områden 1990 - 1994 (procent)

Geografiskt område	Mycket viktigt				Ganska viktigt				Inte så viktigt				Inte alls viktigt				Ej svar								
	90	91	92	93	94	90	91	92	93	94	90	91	92	93	94	90	91	92	93	94					
Danmark	12	10	14	12	15	54	53	58	55	62	24	28	20	22	17	6	6	4	5	2	5	3	4	5	4
Norge	13	11	13	12	16	54	54	58	56	61	25	27	22	22	17	5	5	4	5	2	4	3	4	5	4
Finland	12	9	13	11	14	51	50	54	53	60	27	30	25	25	19	6	7	4	6	3	5	4	4	6	4
Estland	12	13	10	10	9	46	50	48	48	49	29	27	32	30	32	7	7	6	7	5	6	4	5	6	5
Litauen	12	13	9	9	9	46	50	48	47	48	29	27	32	30	34	8	6	6	7	5	6	4	5	6	5
Polen	12	11	8	8	8	47	47	45	45	47	29	31	37	34	35	7	7	7	7	5	6	4	5	6	5
Tyskland	24	17	21	17	16	49	51	54	55	56	18	23	17	19	20	5	6	4	4	3	4	4	4	5	4
Stor-britannien	19	14	19	15	16	50	51	54	53	55	21	25	19	21	20	5	6	4	5	4	5	4	4	5	5
Mellanöstern + Israel	31	20	15	17	14	45	48	47	47	48	15	22	27	24	28	5	7	7	6	5	4	4	5	6	2
Sovjet/Ryssland	29	25	19	23	19	48	50	51	50	51	15	17	21	17	23	4	5	5	5	4	4	3	4	5	4
Indien	9	7	6	7	7	39	36	33	36	39	37	40	44	40	41	12	12	13	11	8	6	4	5	6	5
Japan	13	11	12	11	10	44	43	45	43	46	29	34	30	33	34	8	9	8	7	6	6	4	5	6	5
USA	29	24	26	23	24	48	50	53	52	52	15	19	14	16	17	5	4	4	4	3	4	3	4	5	4
Uruguay	-	-	-	-	6	-	-	-	-	33	-	-	-	-	44	-	-	-	-	13	-	-	-	-	5

Antal svar: 1990: 1 514,

1991: 1 531,

1992: 1 793,

1993: 1 842,

1994: 1 551

Två unga demokratier¹

LENNART WEIBULL
SÖREN HOLMBERG

Åren kring 1990 innebar stora förändringar i världens politiska geografi. En utveckling mot demokrati blev synbar i alla världsdelar. I Östeuropa kollapsade statskommunismen, i Latinamerika förstärktes demokratin i många före detta militärdiktaturer och i Afrika luckrades enpartisystemen upp. Demokratiseringsprocessen präglades inte sällan av eufori. Berlinmurens fall blev i Europa en symbol för den pågående förändringen. I andra världsdelar förekom andra symboler, t ex de sk galna mödrarnas demonstrationer framför regeringspalatset i Buenos Aires.

Huvudriktningen i utvecklingen var ett demokratiskt system av västerländskt snitt. De centrala kraven kretsade kring demokratiska samhällsinstitutioner, flerpartisystem och en fri politisk debatt. Länder i Västeuropa och USA betraktades som förebilder. Samtidigt var startpunkten för demokratiseringsprocessen mycket olika mellan enskilda länder. Vissa utvecklades från ett statskommunistiskt styre, andra hade sin bakgrund i kolonialism eller i militärdiktaturer med högerinriktning. Det skapade naturligt nog olika villkor för framväxten av ett demokratiskt samhälle.

Detta är bakgrunden till ett nytt delprojekt inom SOM-institutet. Ursprunget är BALTICOM, ett av Kungliga Vetenskapsakademien finansierat forskningsprojekt i syfte att belysa förändringar i människors omvärldsbild i Sverige och Östersjöregionen. I fokus för intresset var de baltiska staterna, särskilt Estland (Rosengren och Weibull, 1990, 1994; Weibull och Rosengren, 1992, 1993). Arbetet inom BALTICOM-projektet födde idén att också inkludera länder som genomgår en demokratiseringsprocess utifrån en annorlunda startposition än de baltiska. Valet har fallit på Uruguay, ett land som från mitten av 1970-talet till slutet av 1980-talet var en militärdiktatur. Planer finns att också utvidga projektet genom att inkludera något afrikanskt land finns också (Weibull och Holmberg, 1994).

I centrum för varje demokratiseringsprojekt står förtroendeuppbyggnad för demokratins och samhällets institutioner. Den kanske mest avgörande av alla demokratiska institutioner är flerpartisystemet och möjligheten till fria val. I denna första något trevande analys är syftet att redovisa jämförande data från Estland och Uruguay. Vi kommer att koncentrera oss på medborgarnas förtroende för samhällsinstitutionerna och på hur partisystemen fungerar på väljarnivå. Resultaten kommer att jämföras med motsvarande svenska mönster, där Sverige får representera en stabil demokrati av västerländskt snitt¹.

Två små riken

Estland är det minsta av de baltiska staterna med ca 1,6 miljoner invånare. Av dessa bor närmare en tredjedel i huvudstaden Tallinn. Landet utropades som självständig republik 1918 efter att under närmare tusen år ha haft olika utländska herrar - danskar, tyskar, svenskar och ryssar. Självständigheten blev inte lång. År 1940 inlemmades Estland i Sovjetunionen som en följd av den s k Ribbentrop-pakten. Efter det tyska nederlaget 1944 behöll Sovjetunionen makten och en omfattande förryskning inleddes (Estland, 1993; Høyer et al, 1993).

Situationen i Estland påverkades mycket klart av perestrojkan. Våren 1988 bildades den s k folkfronten för perestrojkan. Estlands suveränitetsförklaring kom i november samma år. De första demokratiska valen genomfördes våren 1990. Vid folkomröstningen året därpå ställde sig nästan 80 procent bakom kravet på återupprättandet av landets självständighet. Estland erkändes som nation av de flesta länder under hösten 1991 och blev i november medlem av FN (Kivirähk, 1991; Estland, 1993).

Utmärkande för dagens Estland är att det inom landet bor en mycket stor rysktalande minoritet (närmare 35 procent av befolkningen), som i många avseenden inte är inlemmad i det estniska samhället. Huvuddelen är formellt inte medborgare i Estland. De har sina egna tidningar och följer rysk TV. Den ryska minoriteten är koncentrerad till Tallinn och till den nordöstra delen av landet (Estonian Media Book, 1995).

Det estniska politiska systemet är präglad av en stor partisplittring (Lobjakas, 1991, 1992). Vid valet i mars 1995 ställde ett trettiotal partier upp. Det finns dock ett relativt långtgående samarbete mellan olika partier i valallianser. Vid valet 1995 förekom sju sådana, medan nio partier stod utanför partiallianserna. Även om det finns vissa rötter i mellankrigstidens partisystem är det typiska för Estland att det rör sig om en demokratisk nystart, där ett nytt partisystem är under utveckling.

De tre största partigrupperingarna i 1995 års val var den högerinriktade alliansen mellan koalitionspartiet och ett antal bondepartier, reformpartiet (ett frihetligt parti med en klar marknadsliberal prägel) och centerpartiet (ett mittenparti). Dessa tre, varav de två sistnämnda står utanför de politiska allianserna, fick tillsammans drygt 60 procent av rösterna. Valalliansen av två ryska partier med namnet 'Vårt hem är Estland' fick sex procent (EMOR, 1995).

Även om det inte saknas likheter skiljer sig *Uruguay* på ett grundläggande sätt från Estland. Det gäller inte minst det politiska systemet, som har en stark tradition tillbaka till seklets början i Uruguay. Landet har ca 3 miljoner invånare. Det utmärks av en mycket stark skillnad mellan stad och land, särskilt mellan huvudstaden Montevideo, där hälften av invånarna bor, och landsbygden (Weibull, 1988; 1989; Uruguay, 1994).

Landets formella namn är Republiken öster om floden Uruguay. Området var ursprungligen en del av den spanska provinsen La Plata, men blev efter flera års krig självständigt 1825, sedan det bl a utkämpat ett frihetskrig mot den betydligt större grannen Argentina. Närheten till de stora staterna Argentina och Brasilien präglar Uruguay, som traditionellt har varit ett jordbruks- och handelsland (Uruguay, 1991; Langby, 1983; Jilmstad och Littorin, 1994).

Sedan lång tid har det funnits två stora partier i Uruguay - de röda och de vita eller Colorado respektive Blanco; det senare formellt kallat Nacional. Blanco var länge landsbygdspartiet som utgick från de jordägande, medan Colorado var det mera liberala stadspartiet. Colorado låg under 1910-talet bakom olika slag av socialliberala reformer, t ex pension och socialförsäkring - i en amerikansk översikt beskrivet som 'socialism' (World Almanac, 1995). Senare uppkom även en mera all-

mänliberal flygel. Partido Nacional, det tidigare vita partiet har idag tre huvudfraktioner, varav en allmänliberal och en närmast socialliberal (Weibull, 1989, 1995; Uruguay, 1994; Jilmstad och Littorin, 1995).

Partierna Colorado och Blanco har växlat vid makten. Uruguay upplevde från 1930-talet och framåt mycket goda år. Det talades inte sällan under 1950-talet om Sydamerikas Schweiz och landet utmärktes av att vara en modern välfärdsstat med betydande offentliga åtaganden. Under 1960-talet gick dock luften ur ekonomin. Problemen ledde till olika slags statliga restriktioner, vilket i sin tur möttes av terrorhandlingar. År 1973 accepterade den dåvarande presidenten att militären fick ta över ett visst ansvar för landet; militärdiktatur infördes 1976. I början av 1980-talet minskade militärens makt något och ett civilt styre infördes på nytt 1985. Det första helt demokratiska valet hölls 1989 (Langby, 1983; Uruguay, 1991).

Motståndet mot diktaturen blev grunden för en tredje politisk kraft i Uruguay; den vänsterinriktade Breda fronten (Frente Amplio). Fronten har likheter med 1920- och 1930-talens folkfronter i Europa. Inom den förenas socialister, kommunister, kristdemokrater och andra inte huvudsakligen partipolitiska grupperingar. Många av partiets sympatisörer är intellektuella, men det finns också arbetarorganisationer och stadsdelsföreningar. Fronten har sin tyngdpunkt i Montevideo, där man fick den lokala makten i valet 1989. Vid valet i december 1994 gick fronten fram under namnet Encuentra Progresistas (Weibull, 1995).

Vid sidan av dessa tre huvudgrupper tillkom vid valet 1989 ett nytt block med namnet Nueva Espacio, Det nya fältet. Inom det rymdes två grupper som av olika skäl valt att lämna Breda fronten. Det är rimligt att betrakta Nueva Espacio som ett vänster-mittenblock.

De fyra huvudkrafterna i uruguayansk politik är mera politiska block än partier. Visserligen måste medborgarna rösta på något av blocken, men genom valsedelns anger de även vilken partigruppering inom blocket som föredras. I valrörelsen framträder flera huvudkandidater inom varje parti.

Utgången av valet 1994 var in i det sista helt oviss. De tre stora parti-grupperna fick till slut omkring 30 procent var. Colorado kom att få

majoritet med endast ett par procents marginal och avlöste därmed Blancopartiet, som haft makten sedan 1989.

Uruguay skiljer sig således från Estland genom att ha en politisk tradition som förefaller ha överlevt det dryga decenniet av militär-diktatur. Den front som kämpat mot diktaturen kom i den nya demokratin att utvecklas till en tredje politisk kraft. Detta är en klar skillnad mot folkfronten i Estland, som dels var mycket bredare och samlade i stort sett alla ester mot sovjetstyret, dels helt splittrades upp i små partier i det första fria valet. Bakom denna skillnad ligger givetvis det faktum att diktaturen i Uruguay var nationell, medan den i Estland var påtvingad utifrån.

Förtroendet för samhällsinstitutioner

Ett demokratiskt samhälle grundas i hög grad på ömsesidigt förtroende mellan medborgare, liksom mellan medborgare och samhällsinstitutioner. Ett auktoritärt samhälle präglas snarast av medborgarnas misstro mot myndigheter och andra statsorgan, särskilt mot verksamheter som används repressivt, t ex polis, militär och massmedier. Förtroendet för samhällsorganen i en demokrati varierar naturligtvis mellan olika människor och kan växla över tid, men en demokratisk utveckling kräver att medborgarna åtminstone i princip sluter upp kring demokratiskt tillsatta organ, eller att det i varje fall inte råder en förhärskande misstro mot statsfunktionerna.

När våra förtroendestudier genomfördes 1994 var det i Estland fyra år sedan demokratin återupprättades, i Uruguay fem år - eller möjligen åtta, beroende på hur man räknar. Frågan är vilket förtroende medborgarna i Estland och Uruguay hade för ett antal centrala samhällsinstitutioner. En jämförelse med motsvarande data för förtroendemätningar i Sverige ger resultaten relief.

Jämförelser mellan medborgarbedömningar i olika länder rymmer givetvis en rad problem. Det kan gälla både formuleringar av frågor, skalor och svarsalternativ. När det gäller Uruguay och Sverige råder en tämligen acceptabel jämförbarhet, låt vara att några alternativ av olika skäl inte är exakt lika. När det gäller Estland är skalan helt annorlunda vilket gör direkta nivåjämförelser mycket svåra. Den

torde dock hålla för en jämförande rangordning, som visserligen haltar något genom att en del alternativ som förekom i studierna i Uruguay och Sverige (sjukvård och banker) inte fanns med i den estniska undersökningen. Det är mot denna bakgrund tabell 1 skall läsas. Tabellen redovisar för varje land institutionerna rangordnade efter det av medborgarna uppgivna förtroendet.

Mönstren i svaren uppvisar vissa grundläggande likheter. Om vi begränsar oss till direkt jämförbara institutioner åtnjuter skolan och televisionen högt förtroende i samtliga tre länder - etta respektive tvåa i Estland och Uruguay; tvåa och trea i Sverige. Domstolarna finns i mitten medan de fackliga organisationerna ligger i botten på förtroendet i alla tre länderna. Esterna i Estland och uruguayanarna liknar också varandra, men skiljer sig från svenskarna, genom att sätta kyrkan relativt högt och polisen relativt lågt.

Med tanke på landets sentida historia är det knappast överraskande att krigsmakten kommer lågt i Uruguay; mera anmärkningsvärt är kanske att regeringen och parlamentet har ännu lägre förtroende.

Tabell 1 Medborgarnas förtroende för ett urval samhällsinstitutioner i Estland, Uruguay och Sverige: rangordning efter andel som hyser åtminstone ganska stort förtroende för respektive institution, 1994

	Estland (ester)	Uruguay	Sverige
	1. Televisionen	1. Skolan	1. Sjukvården
	2. Skolan	2. Bankerna	2. Polisen
	3. Dagspressen	3. Radio/TV*	3. Grundskolan
	4. Kyrkan	4. Sjukvården**	4. Radio/TV
	5. Armén	5. Kyrkan	Domstolarna
	6. Parlamentet	6. Domstolarna	6. Försvaret
	7. Domstolarna	7. Polisen	Regeringen
	Regeringen	8. Dagspressen	8. Riksdagen
	9. Polisen	9. Krigsmakten	9. Kyrkan
	10. Facket	10. Regeringen	10. Dagspressen
		11. Facket	11. Bankerna
		12. Parlamentet	12. Facket
Antal personer:	1987	810	1702

*) innefattar genomsnittet för radio och TV, vars fördelningar visade sig vara närmast identiska; **) avser offentlig sjukvård (se tabell B1).

Kommentar: Den exakta ordalydelsen på frågorna och svarsalternativen för varje land redovisas i tabell B1 i appendix. Beträffande Estland redovisas en sammanvägning av två undersökningar; i ingen av dem ställdes frågor om förtroendet för sjukvård och banker.

Dagspressens starka ställning i Estland har en trolig bakgrund i att den intar en markerad självständighet i förhållande till de politiska partierna; i både Uruguay och Sverige finns en tradition av partipress som troligen påverkar förtroendet i negativ riktning.

Så långt har jämförelsen gällt rangordningar, inte absoluta nivåer i medborgarnas förtroende. Sådana är knappast möjliga att göra, utom möjligen beträffande andelen som har en låg tilltro till institutionerna. I Estland ligger den i genomsnitt på ca 45 procent - i Uruguay på ca 35 och i Sverige på ca 20 procent. I samtliga länder finns det således ett slags grundläggande tilltro till systemet, men skillnaderna mellan länderna är stora och går i förväntad riktning.

I Estland är misstron till facket och polisen störst (ca 75 procent) och lägst till skolan (ca 15 procent). Misstron är något under 50 procent för parlamentet, men över 50 procent för regeringen och domstolarna. För Uruguay gäller också att misstron mot parlamentet är något under 50 procent, medan den för fack, regering och krigsmakt är över 50 procent. I ljuset av demokratiseringsprocessen i Uruguay är det intressant att de fackliga organisationerna sedan 1986 kontinuerligt tappat i förtroende bland medborgarna. Före 1989 var en övervikt av medborgarna positiva till facket, därefter är majoriteten negativ (El Observador Económico, 1993-01-05 och 1993-01-06).

De allmänna mönstren i medborgarförtroendet i Estland och Uruguay bekräftar den förväntade bilden. När det gäller Estland bör tillfogas att ryssarna genomgående uppvisar en något större misstro mot samtliga institutioner än esterna (jfr Rosimannus 1991; 1992).

Partisystemet

Ett grunddrag i varje demokratiskt system är partiets fria tävlan om medborgarnas stöd. Sedan demokratiseringen har ett flerpartisystem utvecklats i både Estland och Uruguay. I den estniska varianten är partierna många och små, även om de delvis samverkar i politiska allianser. I Uruguay är partigrupperingarna i och för sig också relativt många, men de samverkar traditionellt inom lättidentifierade partiblock.

Ett grundläggande sätt att avläsa det demokratiskt-politiska tillståndet i ett land är att studera människors politiska intresse och identifikation med existerande politiska partier. Ett demokratiskt samhälle har svårt att överleva om inte medborgarna intresserar sig för politiken och sympatiserar mer än tillfälligt med partierna.

Också när det gäller politiskt intresse och partiövertygelse är det svårt att nå någon exakt jämförbarhet mellan våra tre länder. I tabell 2 redovisas hur frågorna är ställda i de enskilda länderna samt vilka skalor som tillämpats.

Tabell 2 Uppgivet politiskt intresse och uppgiven partiövertygelse i Estland, Uruguay och Sverige 1994 (procent)

ESTLAND (ester): *Hur intresserad är Ni av politik?*

	Mycket intresserad	Delvis intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad	Vet ej	Summa procent	Antal personer
Alla	11	56	24	9	0	100	629
Kön:							
Män	12	58	20	9	0	100	289
Kvinnor	9	55	27	8	1	100	340
Ålder:							
16-24 år	4	57	30	10	-	100	105
25-34 år	6	56	29	9	1	100	110
35-49 år	13	59	22	6	0	100	166
50-64 år	15	56	19	9	1	100	171
65-74 år	10	52	24	12	1	100	76

Kommentar: Undersökningen i Estland genomfördes i januari 1995. År 1993 genomfördes en studie med en delvis annan frågeformulering och skala: I allmänhet, hur stort intresse har Ni för sådant som händer i politiken? En hel del 14%, något 50%, inte mycket 22%, inget 14% (Rose och Maley, 1994). Som framgår skiljer sig inte fördelningarna anmärkningsvärt åt.

Tabell 2 Forts.

URUGUAY: *En general, a Ud. le interesa la política?*

	Le inter- esa mucho	Le interesa bastante	No le inter- esa especial- mente	No le interesa	No con- testa	Summa procent	Antal personer
Alla	19	29	27	24	1	100	810
Kön:							
Män	20	35	23	21	1	100	327
Kvinnor	19	25	30	26	1	100	474
Ålder:							
15 - 29	12	32	26	29	1	100	179
30 - 44	23	29	27	21	-	100	252
45 - 59	18	27	30	25	-	100	212
60 +	19	28	27	25	1	100	143
Utbildning:							
Låg	9	23	28	38	2	100	121
Medellåg	12	27	32	29	0	100	309
Medelhög	21	31	28	19	1	100	218
Hög	38	37	15	11	1	102	152

Kommentar: I december 1992 genomfördes en studie med en annan skala. Den gav följande utfall: mucho 10 procent, bastante 23 procent, poco 33 procent, nada 33 procent, no informa 1 procent (El Observador Economico 1993-01-27). Andelen intresserade är lägre än i den hösten 1994 ställda frågan. I en anslutande artikel kommenterades studien med att "bara tio procent" är intresserade av politik.

SVERIGE: *Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?*

	Mycket intres- serad	Ganska intres- serad	Inte sär- skilt int- resserad	Inte alls intres- serad	Ej svar	Summa procent	Antal personer
Alla	11	47	35	7	1	100	1702
Kön:							
Män	16	50	28	5	1	100	834
Kvinnor	7	44	40	80	1	100	860
Ålder:							
15 - 29	6	41	39	12	2	100	413
30 - 44	12	47	35	6	1	101	596
45 - 59	13	51	31	5	1	101	383
60 - 80	15	50	28	5	1	99	383
Utbildning:							
Låg	9	42	39	10	1	101	650
Medel	9	47	37	5	2	100	523
Hög	18	56	21	4	1	100	405

Hälften till en klar majoritet av svarspersonerna i samtliga tre länder uppger sig vara mycket eller ganska intresserade av politik. Andelen är lägst i Uruguay (48 procent) och högst i Estland (67 procent). Skillnaderna torde till viss del hänga samman med vilken skala som tillämpats; i Uruguay är t ex ytterpunkten 'no le interesa' klart mindre krävande att acceptera för den som är ljust intresserad än alternativet 'inte alls intresserad' som i de estniska och svenska undersökningarna.

När det gäller strukturen i det politiska intresset gäller i samtliga länder att män uppger sig vara mer intresserade av politik än kvinnor. I alla länder är de yngsta minst intresserade. Mellan Uruguay och Sverige finns det även möjlighet att studera sambandet med utbildning. För båda länderna gäller att högutbildade ligger över genomsnittet när det gäller politiskt intresse. I Uruguay är sambandet mellan uppdraget politiskt intresse och utbildning mycket starkt.

De stora politiska förändringarna i Estland och Uruguay har i hög grad kommit att bestämma medborgarnas politiska intresse. I Estland visar tidsserien att det politiska intresset bland ester under den kritiska perioden 1989/90 var uppe på hela 90 procent (andelen mycket eller ganska intresserade). Under 1991 var det fortfarande ca 75 procent för att under 1992/93 falla till omkring 50 procent (EMOR, 1992). De högre siffrorna under hösten 1994 (64 procent) och i januari 1995 kan förklaras av det förestående valet.

Bland ryssar i Estland är det uppgivna politiska intresset klart lägre. Andelen politiskt intresserade följer visserligen i det närmaste samma utvecklingsförlopp som för esterna men är omkring 15 procentenheter lägre - i januari 1995 var det uppgivna politiska intresset bland ryssarna 51 procent, jämfört med 67 procent bland esterna. Endast i mars 1991, då spänningen mellan Sovjetunionen och de baltiska staterna var som störst, och det kom till incidenter i Lettland och Litauen, var det ett lika stort uppgivet politiskt intresse bland ryssar som bland ester.

När det gäller Uruguay noteras en uppgång i det uppgivna politiska intresset mellan 1992 och 1994. Mycket talar för att denna förändring orsakats av den elektorala cykeln. Valrörelsen inför valet i Uruguay den 4 december 1994 hade redan kommit i gång i oktober, då vår undersökning genomfördes. Det tycks framför allt vara bland de äldre som det politiska intresset hade gått upp. (El Observador Economico 1993-01-27).

En annan viktig aspekt på medborgarnas förhållande till det politiska systemet är partiövertygelsen. Med partiövertygelse menas den grad av engagemang medborgarna känner för det parti de sympatiserar med. Frågorna om partiövertygelsen skiljer sig mycket åt mellan undersökningarna och en direkt jämförelse är svår. I Estland har en enkel ja/nej-fråga tillämpats, i Uruguay en tregradig skala med ett explicit vet-inte alternativ och i Sverige också en tregradig skala men utan ett explicit vet-inte alternativ.

Utfallen blir mycket olika. I Estland är det få som betraktar sig som övertygade anhängare av något parti, i Uruguay och Sverige är andelen betydligt högre. Skillnaderna är så stora att de knappast kan förklaras enbart av frågetekniken. Det förefaller troligt att differensen även reflekterar skillnaden mellan två länder med gamla partissystem och ett med många nya, delvis svårbedömda partier. Mycket tyder emellertid på att frågan som den är ställd i Estland underskattar graden av partiövertygelse i jämförelse med de andra två länderna (jfr anmärkningen till de estniska siffrorna under tabell 3). En rimlig tolkning av resultaten är dock att länderna kan rangordnas Uruguay-Sverige-Estland när det gäller den genomsnittliga graden av partiövertygelse. Uruguays placering före Sverige kan tyckas förvånande. Men resultaten blir desamma om vi istället för att basera jämförelsen på de något osäkra mätningarna av partiövertygelse utgår ifrån mer exakt jämförbara siffror för graden av partiidentifikation. Vi har ställt den traditionella partiidentifikationsfrågan i Uruguay och resultatet blev 43 procent starkt övertygade partianhängare, 16 procent svagt övertygade, 24 procent med enbart partipreferens och 17 procent utan någon partisympati.

Vi får gå tillbaka till 1950-talet i Sverige för att hitta så höga siffror som 43 procent starkt övertygade partianhängare (Holmberg, 1981; 1984). Grad av partiidentifikation har sjunkit mycket klart i Sverige under senare årtionden. Vid senaste valet 1994 var det endast 24 procent av de svenska väljarna som angav att de var starkt övertygade partianhängare (andelen svagt övertygade var 23 procent, andelen med enbart preferens 41 procent och andelen utan partisympati 12 procent)³.

Tabell 3 Uppgiven partiövertygelse i Estland, Uruguay och Sverige 1994 (procent)

ESTLAND (ester): *Betraktar Ni er själv som anhängare av något parti eller någon politisk grupp i Estland?*

	Ja	Nej	Vet inte	Summa procent	Antal personer
Alla	22	72	6	100	629
Kön:					
Män	27	69	3	99	289
Kvinnor	18	74	7	99	340
Ålder:					
16 - 24	17	78	5	100	105
25 - 34	21	76	3	100	110
35 - 49	21	73	6	100	166
50 - 64	25	66	8	99	171
64 - 74	29	68	2	99	76

Kommentar: Undersökningen i Estland genomfördes i januari 1995. År 1993 genomfördes en studie med en delvis annan fråga och skala. Den frågan ställdes som en uppföljning till en partisympatifråga: Hur nära detta parti anser Du Dig ligga? Mycket nära 6%, Något nära 35%, Inte särskilt nära 31%, Inget parti 28% (Rose och Maley, 1994).

URUGUAY: *Algunas personas son simpatizantes fuertemente convencidos de su partido. Otras non estén tan convencidas. Ud. en particular, en que situación se encuentra? (Frågan ställd efter partisympatifrågan)*

	Fuertemente convencido	Non tan convencido	Non sabe/ no contesta	Summa procent	Antal personer
Alla	45	38	17	100	810
Kön:					
Män	53	31	16	100	327
Kvinnor	41	42	17	100	474
Ålder:					
15 - 29	40	43	17	100	179
30 - 44	39	43	18	100	252
45 - 49	48	33	19	100	212
60 +	57	29	14	100	143
Utbildning:					
Låg	46	31	23	100	121
Medel	41	40	19	100	309
Medel	45	40	15	100	218
Hög	55	35	10	100	152

Kommentar: I Uruguay-SOM ställdes också en mer traditionell fråga om parti-identifikationen: Se sabe que muchos personas se consideran simpatizantes de un partido político determinado. Pero otras no tienen simpatías hacia ninguno de los partidos. Ud. se considera simpatizante del partido colorado, blanco, frente-amplista, nuevaespacista o de otro partido? O no tiene simpatías por ningún partido? Denna ställdes utan någon föregående partisympatifråga och gav följande utfall: Si, se considera simpatizante de determinado partido 59%, Si, pero dudosa 11%, No ninguno 26%, No sabe/no contesta 3%.

Tabell 3 Uppgiven partiövertygelse i Estland, Uruguay och Sverige 1994 (procent)**SVERIGE:** *Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti? (Frågan ställd efter en partisympatifråga)*

	Ja, mycket övertygad	Ja, något övertygad	Nej	Summa procent	Antal personer
Alla	28	42	30	100	1702
Kön:					
Män	28	42	30	100	834
Kvinnor	27	42	31	100	860
Ålder:					
15 - 29	20	37	43	100	413
30 - 44	24	44	32	100	596
45 - 59	27	48	25	100	383
60 - 80	46	38	11	95	300
Utbildning:					
Låg	37	42	21	100	650
Medel	22	40	38	100	523
Hög	20	44	36	100	405

Kommentar: I de svenska valundersökningarna ställs en fråga som nära överensstämmer med den som nämns i anslutning till siffrorna för Uruguay ovan. Den lyder: Många känner sig som anhängare av ett bestämt politiskt parti. Men det finns ju också många som inte har någon sådan inställning till något av partierna. Brukar Du betrakta Dig som t ex folkpartist, socialdemokrat, moderat, centerpartist, vänsterpartist, miljöpartist, kds:are eller nydemokrat. Eller har Du inte någon sådan inställning till något av partierna? Utfallet i valundersökningen 1994 var här: Ja, betraktar mig som anhängare av ett bestämt parti 47 procent, vet inte/tveksam 4 procent, nej, betraktar mig icke som anhängare av något parti 49 procent, vill inte svara 0 procent.

I fråga om strukturen i svaren återkommer i alla länder en mycket tydlig ålderskillnad. Andelen partiövertygade ökar klart med ålder. I Estland och Uruguay finns också en markerad könsskillnad; män uppger i större utsträckning att de är övertygade partianhängare än kvinnor. I Sverige finns ingen sådan tendens.

När det gäller utbildning och partiövertygelse kan vi iaktta en intressant skillnad mellan Sverige och Uruguay. I Sverige minskar övertygelsen med ökad utbildning; i Uruguay ökar partiövertygelsen med ökad utbildning.

Vänster-högerpositioner

Ideologier är ett sätt att förpacka och förenkla komplexa idéer. Partier likväl som väljare behöver sammanfattande begrepp för att kunna kommunicera. Den mest använda ideologiska förenklingen i västerländska demokratier är den klassiska vänster-högeruppdelningen med rötter ända tillbaka till franska revolutionen. Frågan är i vilken utsträckning vår västerländska vänster-högerskala också fungerar som ideologiskt sorteringsredskap bland väljare i Estland och Uruguay.

I Uruguay och Sverige ställdes hösten 1994 i stort sett likalydande frågor. I båda fallen visades svarspersonerna en skala; i Uruguay gick skalan mellan 1 och 10; i Sverige mellan 0 och 10; till skillnad från Uruguay har den svenska således en naturlig mittpunkt (5). Någon direkt jämförelse med Estland är inte möjlig, eftersom den där tillgängliga frågan avser en femgradig skala.

Det är uppenbart att vänster-högerskalan fungerat både i Uruguay och Sverige. Nästan 90 procent av svarspersonerna har kunnat ange en egen position. Strukturen i svaren är i stort densamma i båda länderna. Kvinnor och lågutbildade har generellt svårare att placera in sig på skalan. I Sverige gäller detta även för äldre, medan någon sådan tendens inte finns i Uruguay. Att vänster-högerskalan fungerar som ett raster för politiska bedömningar i Uruguay bekräftas av att den ofta används i opinionsjournalistiken (jfr *El Observador Economico*, 1993-01-13).

Åsiktsfördelningen är tämligen jämn över hela skalan både i Uruguay och Sverige. Det är dock tydligt att man i Uruguay placerar sig något mera åt höger än i Sverige. Medelvärdet på skalan i Uruguay ligger nästan på mittvärdet (5.5), medan det i Sverige ligger något till vänster om mitten. Om vi tar de tre skalstegen längst åt vänster respektive åt höger är fördelningen i Uruguay 19 procent vänster mot 23 procent höger jämfört med 20 procent vänster och 15 procent höger i Sverige. Jämförelser över tid i Uruguay visar att människors självplacering på vänster-högerskalan har varit nästan helt stabil sedan 1988 (*El Observador Economico*, 1993-01-13).

Tabell 4 Vänster-högerpositioner i Uruguay och Sverige 1994 (procent)

URUGUAY: *Finalmente, en qué lugar de la escala se ubicaría Ud?*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Summa procent	Medel- värde	Antal svar	Andel inget svar	Antal svar
	Extrema izquierda				Ni izq/ ni der		Extrema derecha								
Alla	5	4	10	10	31	9	8	10	3	10	100	5,55	723	11	810
Kön:															
Män	6	4	9	10	26	11	7	3	4	9	99	5,62	296	9	327
Kvinnor	4	5	10	10	33	8	9	8	3	10	100	5,51	419	12	474
Ålder:															
15-29	7	6	14	10	30	11	8	7	2	4	99	4,92	161	10	179
30-49	4	4	12	14	35	6	9	6	4	5	99	5,17	230	9	252
50-64	3	7	7	7	29	9	7	14	2	15	100	5,94	183	14	212
65-80	7	2	5	6	24	12	11	14	5	15	101	6,20	131	8	143
Utbildning:															
Lågutb	2	3	4	3	24	11	11	15	7	21	101	6,81	103	15	121
Medellåg	9	5	7	8	28	9	10	9	5	11	101	5,57	266	14	309
Medelhög	2	4	8	14	41	11	7	8	1	5	101	5,36	200	8	218
Hög	5	4	22	12	27	7	6	10	2	5	100	4,94	146	4	152

SVERIGE: *Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk inställning. Var någonstans skulle du vilja placera dig själv?*

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Summa procent	Medel- värde	Antal svar	inget svar	Antal svar
	Långt till vänster		Varken vänster eller höger						Långt till höger							
Alla	4	5	11	10	11	25	9	9	9	3	3	99	4,78	1491	13	1704
Kön:																
Män	4	5	11	9	12	22	10	10	10	3	3	99	4,85	752	10	835
Kvinnor	4	6	11	10	10	27	9	8	8	4	3	100	4,69	735	15	861
Ålder:																
15-29	5	5	12	10	11	23	7	8	12	4	3	100	4,74	366	12	414
30-49	3	5	13	11	12	23	10	10	8	2	3	100	4,72	530	11	596
50-64	4	4	6	8	14	28	11	10	8	4	2	99	4,94	339	12	384
65-80	6	7	11	10	7	25	7	6	9	5	6	99	4,75	247	18	300
Utbildning:																
Låg	7	8	11	11	11	30	6	5	4	3	4	100	4,32	540	17	650
Medel	3	6	10	10	10	25	10	9	12	4	2	101	4,73	463	12	523
Hög	2	2	11	7	12	18	12	15	12	4	4	99	5,33	377	7	405

Strukturen i svaren uppvisar både likheter och skillnader. Likheten är att kvinnor i både Uruguay och Sverige placerar sig något till vänster om männen. I Uruguay finns det ett klart samband mellan ideologisk självklassificering och ålder - ju äldre desto mera åt höger, något som inte finns i Sverige. Den stora skillnaden gäller emellertid i fråga om utbildning. Här är mönstren omvända. I Uruguay ökar vänsterorienteringen med utbildning, medan den minskar i Sverige.

Det skilda utfallet för utbildning är detsamma som iaktogs tidigare när det gällde grad av partiövertygelse. Med ökande utbildning i Uruguay ökar sannolikheten för att vara både övertygad om sitt parti och att vara åt vänster. I Sverige är det tvärtom. Ju högre utbildning, desto lägre grad av partiövertygelse och desto mer åt höger.

Möjligen rör vi här vid en av de mest grundläggande systemskillnaderna mellan de två länderna. I Uruguay betyder vänster i första hand att vara liberal, kritisk, ung och modern. Man tenderar att bo i Montevideo och sympatisera med Frente Amplio; bland dem som anser sig ligga längst till vänster är andelen sympatisörer med Breda fronten över 80 procent. I Sverige betyder vänster istället att vara socialdemokrat eller vänsterpartist. Det finns härvidlag inte någon anknytning till stad eller land och det har knappast något med modernitet att göra och ger inte utslag efter ålder. Den bild av vänster-höger som framträder i Uruguay rymmer intressant nog vissa likheter med vad som var tidigt svenskt 1900-tal, då liberalerna var vänster tillsammans med en ung socialdemokrati och stadslivet var framtiden i jämförelse med en gammaldags landsbygd.

Vänster-högeråsiikt har i Estland undersökts med en femgradig verbal skala. Det visar sig att ca 85 procent kan klassificera sin politiska orientering efter skalan. Mönstret är som det svenska: kvinnor och äldre har större svårigheter än män och yngre.

Det som dock särskiljer esterna är att de i betydligt högre grad placerar sig till höger än till vänster om mitten - 45 procent höger mot 8 procent vänster. Motsvarande fördelning på samma fråga i Sverige 1994 är tvärtom 30 procent höger mot 39 procent vänster. Skillnader mellan olika gruppers vänster-högerpositioner är mycket små i Estland. Den huvudsakliga slutsatsen är att så gott som inga ester uppfattar vänster som ett politiskt alternativ.

Tabell 5 Vänster-högerpositioner (femgradig skala) i Estland och Sverige 1994 (procent)

ESTLAND (ester): *Traditionellt brukar politiska åsikter placeras på en höger-vänsterskala. Var skulle du placera dig själv?*

	Helt till vänster	Ganska mycket till vänster	Varken vänster eller höger	Ganska mycket till höger	Helt till höger	Summa procent	Antal personer	Andel inget svar	Antal svar
Alla	1	7	47	33	12	100	535	15	629
Kön:									
Män	2	7	44	34	14	101	263	9	289
Kvinnor	1	8	51	31	9	100	272	20	340
Ålder:									
16 - 24	-	6	46	41	6	99	87	17	105
25 - 34	1	7	42	34	15	99	97	12	110
34 - 49	2	6	47	33	12	100	149	10	166
50 - 64	1	10	54	29	7	101	144	16	171
65 - 74	4	5	44	26	22	101	59	22	76

SVERIGE: *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster- högerskala?*

	Klart till vänster	Något till vänster	Varken vänster eller höger	Något till höger	Klart till höger	Summa procent	Antal personer	Andel inget svar	Antal svar
Alla	13	26	31	21	9	100	1659	3	1702
Kön:									
Män	12	27	29	23	9	100	821	2	834
Kvinnor	14	25	34	19	8	100	830	4	830
Ålder:									
15 - 29	13	29	31	23	6	101	403	2	413
30 - 49	13	26	42	23	6	100	585	2	596
50 - 64	9	25	35	22	9	100	373	3	383
65 - 80	18	22	29	22	9	100	289	4	300

Resultatet från Estland är föga överraskande med tanke på landets historia under de senaste femtio åren. Det finns möjligen en svag tendens att andelen med vänsterorientering ökat något över tid bland esterna - från 4 till 7 procent mellan 1992 och 1995.

Särskilt intressant i Estland är naturligtvis hur ryssarna bedömer sig efter vänster-högerskalan. Resultaten visar att de har svårt att använda skalan. Närmare 25 procent saknar uppfattning - före 1993 var andelarna t o m omkring 40 procent eller över. Ryssarna är dock något mera benägna än esterna att placera sig till vänster om mitten; andelen som gör det var i januari 1995 22 procent mot 8 procent bland esterna. Av ryssarna placerar sig 58 procent i mitten och 20 procent åt höger.

En viktig indikator på vänster-högerdimensionens betydelse är också människors förmåga och vilja att utnyttja den när de bedömer partiernas politiska positioner. För Uruguay och Sverige visar det sig inte vara några problem. Huvuddelen av svarspersonerna i Uruguay kan på ett meningsfullt sätt placera in partiblocken i landet. Av de tre stora blocken är det bara ett som distinkt placeras åt vänster på skalan: Frente Amplio som drygt 70 procent uppfattar ligga till vänster om mitten. Både Colorado och Blanco betraktas som 'högerpartier' - nästan 60 procent placerar båda till höger om mitten. Nueva Espacio placeras på mitten med dragning åt vänster.

Att de två stora gamla partierna i Uruguay placeras till höger bekräftar bilden av högerorienteringen som ett uttryck för både traditionalism och för egentlig högerpolitik. Inom Colorado och Blanco finns både social-liberala och liberala grupperingar; det gemensamma för båda partierna är dock att de känns gammaldags och till sin uppbyggnad har svårt att svara mot nyare strömningar i det uruguayanska samhället.

Slutsatser

Syftet med denna artikel har varit att redovisa de första analyserna från ett nytt komparativt projekt som drivs av SOM-institutet. Tanken med projektet är att i ett empiriskt perspektiv kunna belysa demokratiseringsutvecklingen i små länder med det gemensamma draget att de efter en kortare eller längre period av auktoritärt styre har övergått till ett demokratiskt system av västerländskt snitt.

Medborgarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner, politiskt intresse och partiövertygelse samt egenplacering på vänster-höger-skalan har undersökts för Estland och Uruguay, två små länder som sedan 1980-talet håller på att utveckla politisk demokrati. På samtliga punkter har resultaten jämförts med motsvarande data från den gamla demokratin Sverige.

Vissa resultat visar att Uruguay genom en lång tradition av partipolitik och en relativt kort period av auktoritärt styre något mer liknar Sverige än vad Estland gör. Estlands nya politiska system utmärks än så länge av ett mycket fragmentariserat och instabilt partisystem.

Noter

1. Undersökningen i Uruguay genomfördes på uppdrag av SOM-institutet av undersökningsföretaget Equipos Consultores i Montevideo. Frågorna översattes av Alejandro Larena, Instituto de la Comunicación y Desarrollo (ICD) och överfördes till undersökningsbar form av Juan da Rosa på Equipos. Urvalet bygger på kvota av personer i åldern över 18 år, jämnt fördelade mellan Montevideo och landsorten. Det anses vara lätt av få personer att ställa upp i undersökningar av detta slag. Av undersökningstekniska skäl är den renodlade landsbygden dock något underrepresenterad.

De redovisade resultaten från Estland är inte hämtade från någon av SOM-institutet initierad undersökning. De har istället erhållits av undersökningsinstitutet Estonian Market and Opinion Research (EMOR) i Tallinn inom ramen för BALTICOM-projektets samarbete med detta. Data kommer från EMOR:s löpande opinionsanalyser.

Vi är skyldiga många personer ett stort tack för möjligheten att genomföra denna jämförande i analys. I Uruguay vill vi särskilt tacka Alejandro Larena, ICD, samt Juanda Rosa och Cesar Aguillar, Equipos. I Estland går vårt tack till Juhan Kivirähk, EMOR, och Margó Veskimägi, Baltic Media Facts.

2. För en detaljerad jämförelse hänvisas till tabell B1 som bilaga till artikeln. I denna redovisas frågeformuleringar och skalor samt svarsalternativ så exakt som möjligt; för Uruguay även på spanska. Den estniska undersökningen är genomförd av undersökningsföretaget EMOR som ett led i en annan komparativ studie, initierad av professor Richard Rose, University of Strathclyde. För uppgifter om den svenska situationen hänvisas till Maria Elliots kapitel i föreliggande volym.
3. Uppgiften om svenska väljares partiidentifikation har hämtats från 1994 års valundersökning, se vidare Gilljam och Holmberg (1993).

Referenser

- EMOR* (1991, 1992) Survey of Values in Estonia. Estonian Market and Opinion Research Centre, Tallinn
- Estland* (1993). Länder i fickformat nr 555, Utrikespolitiska institutet, Stockholm
- Baltic Media Book 1995* (1995). Published by Baltic Media Facts. Tallin
- Gilljam, Mikael, Holmberg, Sören (1993) *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm, Norstedts
- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*. Stockholm, Publica
- Holmberg, Sören (1984) *Väljare i förändring*. Stockholm, Publica
- Holmberg, Sören, Gilljam, Mikael (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm, Bonniers
- Høyer, Svennik, Lauk, Epp, Vihalemm, Peter (1993) *Towards a Civic Society: The Baltic Media's Long Road to Freedom*. Perspectives on History, Ethnicity and Journalism. Tartu, Baltic Association for Media Research
- Jilmstad, Lars, Littorin, Sven Otto (1994) *Fallet Uruguay. Från kris till uppgivenhet*. Stockholm, Timbro
- Kivirähk, Juhan (1991) From the singing revolution to the referendum of independence. *EMOR-Reports* Vol 1, No 1
- Langby, Elisabeth (1983) *Vinter i välfärdslandet*. Stockholm, SNS
- Lauristin, Marju, Vihalemm, Peeter (1990) *Way of Life and Mass Media Use in Present-day Estonia*. Department of Journalism, University of Tartu.
- Lobjakas, Ahto (1991) Emerging multiparty system and public opinion in Estonia 1989-1991. I *EMOR-Reports* Vol 1, No 1
- Lobjakas, Ahto (1992) *Six Years of Political Pluralism in Estonia. I EMOR-Reports* Vol 2, No 4
- El Observador Económico*, dagstining i Montevideo
- Rose, Richard, Maley, William (1994) *Nationalities in the Baltic States*. A Survey Study. Glasgow, University of Strathclyde
- Rosengren, Karl Erik, Weibull, Lennart (1990) *A Research Proposal Concerning Changing Values in The Baltic Area*. Projektansökan till Kungliga vetenskapsakademien
- Rosengren, Karl Erik, Weibull, Lennart (1994) Inre kartor, och yttre. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Rosimannus, Rain (1991) State - power and public confidence in Estonia 1985-1991. *EMOR-Reports* Vol 1, No 1

- Rosimannus, Rain (1992) Do the People Trust the Authorities. *EMOR-Reports* Vol 2, No 4
- Uruguay* (1994). Länder i fickformat. Utrikespolitiska institutet
- Weibull, Lennart (1988) *Rapport från en kontaktresa till Uruguay 10-22 april 1988*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1989) *Rapport från en andra kontaktresa till Uruguay*. Om massmedier, utbildning och forskning i social kommunikation. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1994) *Kort reserapport Buenos Aires-Montevideo 18-28 november 1994*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart Holmberg, Sören (1995) *Political Communication in Young Democracies*. Ansökan till Sarec. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992) *Swedes' view of the world. A descriptive report from the two first BALTIOM surveys*. Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1993) Svenskarnas omvärldsuppfattning. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-undersökningen 1992. Förvaltningshögskolan/Institutionen för journalistik och masskommunikation/ Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Vihalemm, Triin (1992) *Estonians' Opinions on Foreign Countries*. Seminar Paper, Estonian Market and Opinion Research, Tallinn
- The World Almanac and Book of Facts 1995*. Mahwah, N.J., World Almanac

Tabell B1 Förtroende för olika samhällsinstitutioner i Estland, Uruguay och Sverige 1994.

ESTLAND: *Nu vill jag fråga er om några institutioner och organisationer, när det gäller dessa har ni mycket stort förtroende, ett ganska stort förtroende, inte särskilt förtroende eller inget förtroende alls för dem?*

Institution	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Inte särskilt stort förtroende	Inget förtroende alls	Ej svar	Summa procent	Balansmått
Regeringen	3	37	48	9	3	100	-17
Parlamentet	4	43	33	10	-	100	+4
Försvaret	8	48	25	4	15	100	+27
Polisen	2	26	47	20	4	100	-43
Domstolarna	4	36	30	9	21	100	+1
Fackliga organisationer	3	23	17	17	39	100	-8
Dagspressen	5	67	20	3	5	100	+49
Radion	7	70	11	1	10	100	+65
TV	8	67	9	2	14	100	+64
Kyrkorna	20	42	11	6	21	100	+45

Kommentar: Data avser 1993. Vissa av dessa institutioner (i vissa fall med något annan formulering) och några andra finns även bedömda med en annan skala 1994 och ger då följande resultat:

	Förtroende:					Summa procent
	Mycket	Något	Litet	Inget	Vet ej	
Armén	7	62	16	4	11	100
Parlamentet	2	53	31	6	8	100
Kyrkan	17	51	12	5	15	100
Polisen	3	43	38	11	5	100
Fackliga org	3	32	24	19	32	100
Skolan	12	71	4	1	11	100
TV	7	77	10	1	4	100
Domstolarna	6	52	20	6	16	100

Tabell B1 Forts.

URUGUAY: *Qué confianza le merece a Ud. la forma en que las siguientes instituciones realizan su gestión?*

Institucion	Mucha	Bastante	Ni mucha, ni poca	Bastante poca	Muy poca	Ej svar	Summa procent	Balans- mått
El gobierno	5	18	23	22	31	1	100	-30
La policía	9	28	24	16	23	0	100	-2
La salud pública	10	36	26	16	10	2	100	+20
Las Fuerzas Armadas	10	20	25	13	27	5	100	-10
El parlamento	4	16	34	20	22	4	100	-12
Los bancos	10	40	28	9	10	3	100	+31
La prensa escrita	6	29	40	13	19	3	100	+3
La radio	10	39	35	9	4	3	100	+36
La televisión	10	39	34	11	5	1	100	+33
Los sindicatos	5	17	26	20	28	4	100	-26
Les grandes empresas	4	18	27	22	24	5	100	-24
La iglesia	17	28	22	11	20	7	100	+14
La enseñanza	14	40	25	12	8	1	100	+34
Los jueces	12	30	30	11	14	3	100	+17

Kommentar: Alternativen redovisas i samma ordning som de ställdes i frågan

Tabell B1 Forts.**SVERIGE:** *Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande institutioner sköter sitt arbete?*

Institution	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ej svar	Summa procent	Balansmätt
Regeringen	6	35	40	13	4	2	100	+24
Polisen	16	54	21	6	2	1	100	+62
Sjukvården	29	50	15	3	1	2	100	+75
Försvaret	9	31	41	12	4	3	100	+24
Riksdagen	5	35	41	12	4	3	100	+24
Bankerna	5	21	37	25	10	2	100	-9
Dagspressen	2	30	47	14	4	3	100	+14
De fackliga organisationerna	3	20	42	23	9	3	100	-9
Radio och TV	6	46	38	6	1	3	100	+45
Grundskolan	10	45	33	8	2	2	100	+45
Storföretagen	4	30	46	13	3	4	100	+18
Svenska kyrkan	7	27	42	14	8	2	100	+12
Domstolarna	10	41	30	11	5	3	100	+35

Kommentar: För vidare analys se Maria Elliots artikel i föreliggande volym.

SOM-undersökningen 1994

Genomförande och tillförlitlighet

ANNA RÖNSTRÖM

SOM-undersökningen är en årligt återkommande undersökning som genomförs vid Göteborgs universitet. Undersökningen är ett samarbete mellan Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen. 1993 bildade dessa tre institutioner SOM-institutet. Grunden i SOM-institutets verksamhet är den nationella undersökning som kallas Riks-SOM. Den har genomförts sedan 1986, vilket innebär att årets studie är den nionde i ordningen. SOM-institutet genomför sedan 1992 också en västsvensk motsvarighet - Väst-SOM, med samma inriktning som Riks-SOM. Ett antal forskningsprojekt vid de tre institutionerna medverkar i SOM-undersökningarna, vilket gör att undersökningarna får bredd. Varje SOM-undersökning genomförs med i det närmaste identiska förutsättningar. Möjligheterna till jämförelse mellan åren är därför stora. Varje undersökning har resulterat i en SOM-rapport där de medverkande forskarna bidrar med sina resultat. I varje rapport finns också ett metodkapitel (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991, 1992; Rönström, 1993, 1994). Detta metodkapitel har, för att underlätta jämförelser, i stort sett samma uppläggning som dess föregångare.

Population och urval

Urvalet i SOM 1994 är ett OSU (obundet slumpmässigt urval) på 2 800 personer i hela landet. Personerna är i åldern 15-80 år. Urvalet inkluderar personer bosatta i Sverige, alltså även utländska medborgare som bor i Sverige. Fram till 1992 såg urvalet något annorlunda ut. Då bestod urvalet endast av 2 500 personer i åldern 15-75 år och utländska medborgare var inte inkluderade. För att få alla nio undersökningarna helt jämförbara måste man exkludera utländska medborgare samt personer mellan 76 och 80 år. Det finns

ingen uppgift om medborgarskap i offentliga register. Därför finns en fråga i formuläret där svarspersonen får ange ifall han/hon är svensk medborgare eller inte. Det finns också en fråga som handlar om var personen har vuxit upp någonstans, där "annat land i Norden" och "land utanför Norden" ingår som alternativ. Vi kan således aldrig exakt veta hur stor del av urvalet som bestod av utländska medborgare.

Frågeformuläret

Frågeformuläret har utarbetats i samarbete mellan SOM-institutet och de olika forskningsprojekt som medverkar i SOM-undersökningen. Formuläret har delats in i sex sammanhållna block:

Fråga 1-16	Massmedier
Fråga 17-33	Politik och samhälle
Fråga 34-44	Energi, kärnkraft och miljö
Fråga 45-53	Sverige och omvärlden
Fråga 54-65	Fritid
Fråga 66-86	Bakgrundsfrågor

Svarspersonerna fick alltså 86 frågor att besvara. De flesta frågorna bestod av flera delfrågor. Totalt sett fick svarspersonerna göra 540 ställningstaganden. Antalet delfrågor har ökat de senaste åren. 1992 fick de svarande göra 360 ställningstaganden; 1994 års studie innebär alltså en 50 procentig ökning i jämförelse med 1992 års undersökning. De allra flesta frågorna är dock lättbesvarade med ett kryss i rätt ruta. Det finns ett fåtal frågor i formuläret med öppna svarsalternativ. Frågorna handlar om vilken morgontidning man läser, vilka samhällsproblem man tycker är viktiga, vilket land man eventuellt har funderat på att flytta till, vilket land man skulle flytta till om man var tvungen att flytta från Sverige, vilket yrke man har/hade samt vilken bil man har i sitt hushåll. De öppna frågorna är i de flesta fall lättbesvarade och kräver endast ett kort svar.

Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet genomfördes 1994 av Svenska Gallupinstitutet i Ronneby. Upplägget av fältarbetet såg i huvudsak likadant ut som det gjort

tidigare år. Det har dock blivit en koncentrerings på telefonpåminnelserna de senaste åren och även 1994 lades mycket energi på dem. Fältarbetet började med att ett första utskick gick ut till samtliga 2 800 svarspersoner fredagen den 31 september. Tre arbetsdagar senare fick samtliga 2 800 också ett påminnelsekort, där de som redan svarat tackades för sitt svar och de som ännu inte hunnit uppmanades att skicka in sitt svar. Ytterligare ett postalt utskick gjordes den 11 oktober. Då fick de som inte svarat ett nytt formulär, med svarskuvert och följebrev. Därefter påbörjades telefonpåminnelserna. Efter det skickades nytt formulär endast till personer som accepterat att svara samt till personer med hemligt telefonnummer eller personer som inte gick att få tag på. Fältarbetet avslutades den 18 januari 1995.

Fältarbetet såg ut på följande sätt i 1994 års SOM-undersökning:

fredag

30 september Utskick av enkät, följebrev, broschyr och svarskuvert.

tisdag

4 oktober Utskick av påminnelsekort.

tisdag

11 oktober Utskick av påminnelsebrev med enkät och svarskuvert.

31 oktober-
6 november

Telefonpåminnelser till respondenter som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

7-8 november

Utskick av enkät, följebrev och svarskuvert till respondenter som accepterat att fylla i formuläret.

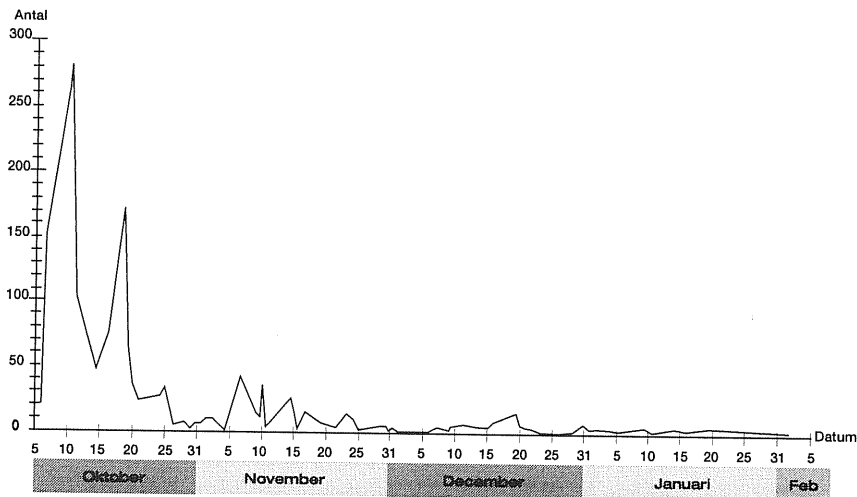
5-7 december

Telefonpåminnelser till respondenter som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer. Dessutom telefonpåminnelser riktade till respondenter som ej kunnat nås vid tidigare försök - inget svar, telefonsvarare, upptagetton, hänsvisningston, upprepade kontaktförsök.

27-30 december Telefonpåminnelser till respondenter som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer. Utskick av enkät, följebrev och svarskuvert till de respondenter som accepterat att fylla i formuläret.

Under de två första veckorna av fältarbetet inkom ungefär hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Tre fjärdedelar av det totala antalet formulär hade inkommit efter tre veckor. Därefter gick det betydligt långsammare. Man kan se vissa toppar i samband med telefonpåminnelserna, men från mitten av november och under resten av fältarbetet kom enkäterna in sporadiskt. Den 18 januari beslutades det att fältarbetet skulle avbrytas. Ytterligare två enkäter kom in efter det och de redovisas tillsammans den 1 februari. I figur 1 redovisas inflödet dag för dag under fältarbetet.

Figur 1 **Dagligt inflöde av enkäter i 1994 års SOM-undersökning**

Svarfrekvens och bortfall

SOM-undersökningarna har under de nio år de har genomförts haft en mycket bra svarsfrekvens. Svarsfrekvensen för samhällsvetenskapliga studier i postenkätformat ligger i allmänhet på mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). Svarsfrekvensen för SOM-undersökningen har varierat från år till år, och har legat på mellan 66 och 71 procent. I 1994 års undersökning blev det en nedgång jämfört med de två tidigare åren och svarsandelen landade på 67 procent. En anledning till det kan bland annat vara på formulärets stora omfång samt det faktum att hösten 1994 var en höst full av opinionsstudier och prat om politik, vilket kan ha skapat en viss mättnadskänsla. Också Estonia-katastrofen som inträffade under perioden kan ha varit en faktor som spelat in (Weibull och Hillve, 1995). Det är dock svårt att säga vad de exakta orsakerna till den lägre svarsfrekvensen är. Ett annat perspektiv kan vara att SOM-92 och SOM-93 är de avvikande utfallen snarare än SOM-94.

Under åren har svarsfrekvensen hos SOM-undersökningarna sett ut på följande vis:

SOM-86:	68 procent
SOM-87:	70 procent
SOM-88:	69 procent
SOM-89:	66 procent
SOM-90:	66 procent
SOM-91:	67 procent
SOM-92:	71 procent
SOM-93:	70 procent
SOM-94:	67 procent

Från det ursprungliga urvalet på 2 800 personer har 242 personer räknats bort som naturligt urval. Det naturliga urvalet har blivit större under åren, vilket delvis beror på att telefonpåminnelserna fått större vikt än tidigare. Genom dessa har det varit möjligt att identifiera bortfallsorsaker som inte annars skulle kommit fram. Det naturliga bortfallet består av personer som naturligt nog inte borde ingå i urvalsmängden, till exempel personer som är bortresta under fält-

arbetet, personer som har bytt adress utan att vi fått tag i den nya adressen och personer som inte förstår svenska. I tabell 1 ges en översikt av det naturliga bortfallet i SOM-undersökningen 1994.

Tabell 1 Naturligt bortfall och bortfallsorsaker i SOM-undersökningen 1994

Ursprungligt urval	2 800
Bortdefinierade	242
varav	
sjuka, institutionell vård	33
bortresta, utlandsvistelse	76
postreturer, avflyttade	57
avlidna	5
förståndshandikappade	6
ej svensktalande	33
ej kommunicerbar	32
Nettourval	2 558
Ej svar på grund av vägran	856
Svar	1704
Svarsfrekvens i procent	66,6

De senaste åren har antalet personer som avlägsnat sitt identifikationsnummer varit mycket lågt. Så är fallet även i år. Endast 10 personer har gjort sina formulär oidentifierbara. Att de är så få beror delvis på att vi i vårt följebrev poängterar att numret endast är till för att pricka av inkomna formulär och delvis på att Göteborgs universitet är ett namn som sannolikt inger förtroende. På årets formulär skrev vi också en mening om anonymitet och orsaken till att formuläret är numrerat vid sidan om rutorna med id-numret.

Svarsfrekvens i grupper

Efter nio SOM-undersökningar har man kunnat urskilja ett visst mönster när det gäller hur stor svarsbenägenheten ser ut i olika grupper. I tabell 2a kan vi se en jämförelse hur benägna människor med olika bakgrund har varit på att svara under åren 1986 till 1993.

Tabell 2a Svandsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1993 (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93
Kön								
män	66	68	65	65	66	64	70	66
kvinnor	63	72	70	66	64	63	65	66
Ålder								
15-19	73	77	76	64	66	65	64	65
20-24	61	68	60	66	59	60	62	60
25-29	60	62	64	59	62	56	65	63
30-39	60	69	65	66	61	59	65	68
40-49	64	68	69	67	65	62	73	69
50-59	66	66	69	66	67	65	71	67
60-75	67	70	67	66	70	70	70	67
76-80							57	60
Riksområde								
Stockholm	53	66	59	61	63	60	66	63
östra Mellansverige	67	69	70	66	66	67	67	65
Småland med öarna	77	71	74	66	70	64	70	72
Sydsverige	68	72	67	61	61	61	64	64
Västsverige	62	74	66	60	66	62	68	71
norra Mellansverige	70	72	69	64	64	62	68	64
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	71	68	65
övre Norrland	65	64	74	68	67	67	70	62

Anmärkning: Den bästa och den sämsta svarsfrekvensen varje år är markerad med fet stil.

Under åren 1986-1993 beräknades svarsandelen på bruttourvalet, det vill säga inklusive det naturliga bortfallet. År 1994 rapporterades data-mängden på ett sådant sätt att det var möjligt att beräkna svarsandelen även på nettourvalet, det vill säga exklusive det naturliga bortfallet. 1994 års svarsandelar redovisas i tabell 2b, med en kolumn beräknat på bruttourvalet och en kolumn beräknat på nettourvalet. Den nya typen av redovisning ger resultat som är något annorlunda än vad som framgått tidigare år då endast bruttobortfallet studerats. Det framgår att åldersgrupperna runt 25, som traditionellt fått en låg svarsprocent, egentligen inte svarar i så låg utsträckning som vi tidigare trott. Det är visserligen inte överraskande att människor i den åldern i större utsträckning än andra befinner sig utomlands,

studerar på annan ort, gör militärtjänst eller på annat sätt inte finns på den adress där de är folkbokförda. Man hittar alltså en större andel naturligt bortfall i den gruppen, vilket gör att svarsandelen blir större.

Tabell 2b Svarsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1994 (procent)

	SOM-94	
	brutto- urval	netto- urval
Kön		
Män	61	67
Kvinnor	60	66
Ålder		
15-19 år	59	57
20-24 år	57	65
25-29 år	57	64
30-39 år	59	64
40-49 år	59	63
50-59 år	66	70
60-75 år	64	70
76-80 år	48	61
Riksområde		
Stockholm	58	65
östra Mellansverige	63	69
Småland och öarna	67	72
Sydsverige	59	64
Västsverige	60	66
norra Mellansverige	60	67
mellersta Norrland	58	63
övre Norrland	57	60

Anmärkning: Den bästa och den sämsta svarsfrekvensen varje år är markerad med fet stil.

Vad gäller svarsbenägenheten hos män och hos kvinnor finns det inga större skillnader. Vissa år svarar männen aningen bättre och vissa år är det kvinnorna som svarar bättre. I 1994 års undersökning svarar männen i obetydligt högre utsträckning än kvinnorna.

Svarandelen i olika delar av Sverige varierar också från år till år. I 1994

års undersökning svarade Småland med öarna i högst utsträckning. Det området har även tidigare haft god svarsfrekvens. Även östra Mellansverige har under åren svarat i relativt hög utsträckning, förutom Stockholm där det är svårare att hålla nere bortfallet. Precis som 1993 hade Norrland relativt låg svarsandel även 1994.

På det hela taget är skillnaderna i svarsfrekvens små år från år. Det gör att SOM-materialet måste anses ha en god representativitet.

I tabell 3a jämförs åldersfördelningen i olika grupper mellan SOM-undersökningens urval, de svarande i SOM samt Sverige totalt under åren 1986 till 1991. Åren 1992 till 1994 redovisas i tabell 3b. Uppdelningen på två tabeller beror på att åldersintervallet i undersökningen ändrades 1992 och personer i åldern 76 till 80 år inkluderades i undersökningen.

Tabell 3a Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1986-1991 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

Ålder	SOM-86		SOM-87		SOM-88		SOM-89		SOM-90		SOM-91		Sv. bef.
	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	
15-29	29	30	25	26	26	27	27	27	27	26	27	26	27
30-49	36	34	37	37	37	36	38	40	38	37	37	37	37
50-75	35	36	38	37	37	37	35	33	35	37	37	37	36
S:a procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
 Antal svars- personer	1668		1672		1645		1578		1582		1573		

Anmärkning: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk årsbok 1986. Samtliga urval 2500 personer i åldern 15-75 år. Urv=hela urvalet, svar=de svarade.

Tabell 3b Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1992-1994 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

Ålder	SOM-92		SOM-93		SOM-94		Sverige totalt
	urval	svar	urval	svar	urval	svar	
15-29 år	26	25	26	25	26	24	27
30-49 år	36	37	36	37	36	35	37
50-64 år	20	21	20	21	21	23	20
65-80 år	18	17	18	17	18	18	17
Summa procent	100	100	100	100	101	100	101
Antal svarande	1889		1857		1704		

Anmärkning: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. Urval 2 800 personer, 15-80 år, även utländska medborgare.

SOM-undersökningarnas representativitet, när det gäller åldersgruppernas fördelning, är mycket god. Både bland urvalet och bland de svarande är fördelningen i det närmaste identisk med Sverige totalt.

Internbortfall

Det interna bortfallet är ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina enkäter. Man ser hur många som hoppat över en viss fråga, ett frågeblock eller en del av en fråga. Internbortfallet är ett slags mått på kvaliteten i ifyllandet. De formulär som sändes tillbaks helt tomma registrerades som svarsvägrare.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet relativt lågt. Det flesta frågorna hade ett internt bortfall på runt tre procent. Några frågor har dock ett internbortfall på omkring 10 procent. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra, dels frågor som kan kännas alltför personliga. Exempel på frågor som förmodligen upplevs som svåra att ta ställning till är fråga 9 som handlar om pressens etiska regler, vilka samhällsproblem man tycker är viktigast i Sverige idag (fråga 18), vilka egenskaper man anser att olika ledande politiker har eller inte har (fråga 27), hur man vill placera de olika partierna samt hur man vill placera sig själv dels på en vänster-höger skala, dels på en skala där man får bedöma hur viktiga kristna värden

är. Vidare ansågs sannolikt fråga 46, som handlar om olika etniska gruppers rättigheter, vara svårbesvarad, liksom frågan om vilket land man skulle flytta till om man var tvungen att flytta från Sverige (fråga 53). När det gäller frågor av mer privat karaktär, är det vissa frågor som traditionellt är besvarade i mindre grad än andra frågor. I 1994 års undersökning är följande frågor besvarade i lägre utsträckning än andra: vilket år man är född (fråga 70), vilken utbildning man har (fråga 74), frågor om facklig tillhörighet och yrkesgruppstillhörighet (frågorna 77 till 80), inkomst (fråga 82) och slutligen subjektiv socialgruppstillhörighet (fråga 83).

Bakgrundsvariabler

I tabell 4 redovisas fördelningen mellan olika bakgrundsvariabler i SOM-undersökningen 1994. De aktuella siffrorna jämförs med tidigare års undersökningar. Fördelningen är i det närmaste identisk år från år. Vissa demografiska bakgrundsvariabler kan också jämföras med hur det ser ut för svenska folket som helhet. SOM-undersökningarna har alltid stämt mycket bra överens med svenska folkets fördelning, så även i år. SOM:s svarspopulation har hög representativitet. Några förändringar kan man dock se under åren. Den största förändringen är andelen förvärvsarbetare, som låg stabilt under åren 1986 till 1990 för att sedan minska väsentligt kommande år. 1994 har dock siffran ökat något, från 52 procent 1993 till 54 procent 1994. Andelen arbetslösa har under samma tid ökat. En annan siffra som ökat är det subjektiva intresset för politik. I 1994 års undersökningar uppgav 58 procent att de var mycket eller något intresserade av politik, mot 47 procent i den första SOM-undersökningen 1986.

Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvariabler SOM-undersökningarna 1986-1994 och samtliga svenskar (procent)

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94	Samtliga svenskar
Kön										
Män	51	49	47	48	51	52	52	50	49	49
Kvinnor	49	51	53	52	49	48	48	50	51	51
Ålder										
15-29	30	26	27	26	26	26	25	25	24	26
30-49	34	37	36	39	37	37	37	37	35	36
50-75	36	37	37	35	37	37	34	34	37	33
76-80							4	4	4	5
Arbetstid										
Heltid	76	74	74	76	77	78	78	79	80	81
Deltid	24	26	26	24	23	22	22	21	21	19
Sektor										
Statlig	17	17	18	16	15	13	16	15	15	10
Kommunal	28	28	27	31	27	30	27	28	29	31
Privat	55	55	55	53	58	57	57	57	56	59
Facklig tillhörighet										
LO	59	59	55	56	56	56	53	56	56	58
TCO	33	33	33	34	32	32	33	32	31	33
SACO	8	8	12	10	13	12	13	12	13	9
Sysselsättning										
Förvärvs- arbetande	63	63	63	64	63	60	57	52	54	
Har beredskaps- arbete	1	1	1	0	0	0	1	1	1	
AMS-utbildning	1	1	1	1	1	1	2	1	1	
Arbetslös	2	2	2	1	2	4	5	7	6	
Ålderspensionär	14	15	14	15	15	14	17	17	18	
Förtidspensionär	5	4	5	4	3	4	4	4	4	
Hemarbetande	5	4	3	4	3	4	2	3	2	
Studerande	11	11	11	10	10	10	10	11	11	
Ej svar	2	3	2	2	3	3	3	3	2	

Tabell 4 Forts.

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93	SOM -94
Självklassificerad yrkesgrupp									
Tjänsteman	24	28	28	25	25	23	26	26	25
Tjänsteman, arbetsledande	13	12	14	15	15	15	13	12	14
Tjänsteman, företagsledande	2	3	2	2	2	3	3	2	3
Arbetare	44	42	39	40	39	41	40	41	40
Arbetare, arbetsledande	6	5	6	7	7	7	7	6	6
Egenanställd arbetare	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Jordbrukare, ingen anställd	3	3	3	3	2	2	2	2	2
Jordbrukare, anställda	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Företagare, ingen anställd	3	3	4	3	4	3	3	4	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	2	3	4	3	3	3	3
Företagare, 10- anställda	1	1	0	1	1	2	1	2	2
Subjektiv klasstillhörighet									
Arbetarfamilj	52	46	48	45	46	45	47	47	45
Jordbrukarfamilj	4	4	5	5	4	5	4	4	4
Tjänstemanna familj	25	29	27	29	29	26	27	27	29
Högre tjänste- mannafamilj	10	11	11	11	10	12	12	11	13
Egen företagare	9	10	8	10	11	12	10	10	9
Politiskt intresse									
Mycket intresserad	9	12	9	10	10	10	12	11	11
Ganska intresserad	38	41	41	41	42	44	45	43	47
Inte särskilt intresserad	44	40	41	42	39	37	36	38	34
Inte alls intresserad	10	7	8	7	8	8	7	7	7
Ej svar	1	1	1	0	1	1	0	1	1

Anmärkning: Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. I SOM-86 ställdes frågan om facklig tillhörighet som 'är' medlem; fr o m SOM-87 är frågan formulerad som 'är/var' medlem.

SOM-undersökningen genomfördes 1994 för nionde året i rad. Det finns nu en gedigen tidsserie och en kontinuitet som är mycket värdefull. Det finns också fina möjligheter att slå ihop datamängderna för att kunna göra analyser i smågrupper som annars är svåra att uttala sig om.

Referenser

- Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmedia 1989 - metod och genomförande', sid 131-142 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid 63-77 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) '*SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok*'. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod - genomförande, tillförlitlighet' sid 119-133 i Weibull, Lennart och Holmberg, Sören (red.), *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport nr 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1992) 'SOM-undersökningen 1991: Genomförande och tillförlitlighet' sid 221-235 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Trendbrott? SOM-rapport nr 8*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggning och utfall' sid 5-7 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande Deltagare Huvudresultat*. SOM-rapport nr 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1993) 'SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall' sid 191-206 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport nr 9. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1994) 'Samhälle Opinion Massmedia 1993' sid 305-317 i Holmberg Sören och Weibull, Lennart (red.), *Vägval*. SOM-rapport nr 9. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne*. Arbetsrapport nr 2. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart och Hillve, Peter (1995) "Opinionen om mediernas rapportering av Estonia-katastrofen" (ej publicerad)

Statistisk Årsbok 1986.

Statistisk Årsbok 1993

FÖRFATTARNA

Martin Bennulf, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen och CEFOS, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring miljöopinion och lokalt miljöarbete.

Ulf Bjereld, docent, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Britt Börjesson, fil kand, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring journalistikens etiska regler.

Marie Demker, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på politiska partier samt svensk och västeuropeisk politik.

Maria Elliot, fil kand och högskoleadjunkt, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på allmänhetens förtroende för medier och samhälle.

Peter Esaiasson, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring partiledare, politisk opinionsbildning och riksdagen.

Mikael Gilljam, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljare, val och politiska opinioner.

Donald Granberg, gästforskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, är professor vid University of Missouri. Hans forskning är inriktad på beslutsfattande och socialpsykologiska aspekter av väljarbeteende.

Magnus Hagevi, fil lic, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på riksdagen och människors religiösa och politiska uppfattningar.

Per Hedberg, fil kand, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring kärnavfallsfrågan.

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och är ledare för valforskningsprogrammet. Han forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Gunilla Jarlbro, fil dr, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på riskperception, särskilt hälsorisker.

Rutger Lindahl, docent vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på Europafrågor, samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Cecilia Malmström, fil kand, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på regioner och regionala partier i Västeuropa.

Henrik Oscarsson, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring avstånd och konfliktstrukturer i partisystemet.

Lennart Nilsson, universiteteslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Karl Erik Rosengren, professor i massmedieforskning vid Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), Lunds universitet. Han studerar kultur och masskommunikation på individ- och samhällsnivå.

Anna Rönström, fil kand, är verksam inom SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hon samordnar SOM-undersökningarna och verksamheten inom SOM-institutet.

Ingela Wadbring, fil kand, är verksam vid Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediestruktur, medieanvändning och journalistisk etik.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1994

SOM-institutet
GÖTEBORGS UNIVERSITET

- Minskar förtroendet för massmedierna?
- Vad tycker medborgarna om samhälls-servicen?
- Hur intresserade är svenskarna av internationella frågor?
- Vad tycker svenskarna om EU?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 1994* försöker besvara.

Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet i samarbete med Svenska Gallupinstitutet.

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

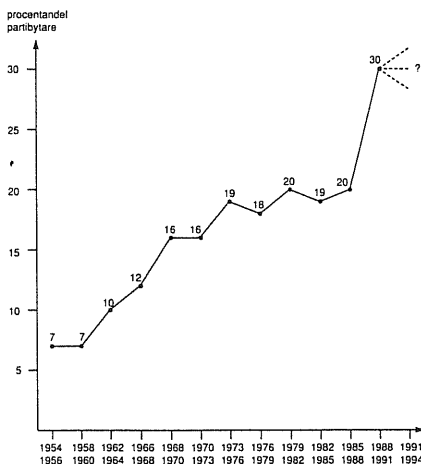
Några resultat som under senare år särskilt har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskning om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan.

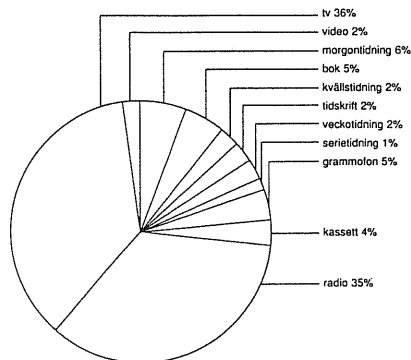
Forskningen vid Institutionen för journalistik och masskommunikation har gett kunskap om hur vi tar del av tidningar, radio och TV. Exempelvis ägnar svenskarna knappt sex timmar om dagen åt medier. Längst tid går till radio och TV.

De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

Andelen partibytare 1956–1994

Medieanvändning 1994

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 2 800 personer i Sverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Sverige.

För att få rättvisande resultat är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter

sedan med frågor om politik, kärnkraft, internationella frågor, samhällsservice osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras med kryss i tillämplig ruta.

Resultat från 1993 års undersökning om svenskarnas åsikter och intressen

- 41 procent vill att kärnkraften skall avvecklas senast år 2010 – 12 procent tror att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010.
- 74 procent har stort förtroende för sjukvården – 17 procent har stort förtroende för bankerna.
- 32 procent av svenskarna vill se en minskning av den offentliga sektorn.
- Kvinnor utnyttjar den offentliga servicen oftare än män och är mera positiva till den offentliga sektorn.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Varje år kommer det en bok från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Trendbrott?* (1992), *Perspektiv på krisen* (1993) och *Vägval* (1994). De kan beställas från SOM-institutet (adress, telefon- och faxnummer nederst på sidan).

Uppgifter från annat håll

För att minska omfånget på enkäten hämtas uppgifter om födelsedatum, kön, namn, adress och bostadsort från offentliga befolkningsregister (DAFA/SPAR).

Uppgifter om ekonomiska och politiska förhållanden i kommuner hämtas från offentlig statistik.

Förvaltningshögskolan Institutionen för journalistik och masskommunikation Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning. Institutionen forskar kring väljare och val samt studerar åsiktsbildningen i olika politiska frågor.

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

De i undersökningen deltagande projekten stöds av ett antal forskningsfonder, bland

andra Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Forskningsrådsnämnden och Centrum för forskning om offentlig sektor.

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil dr Martin Bennulf: Miljöopinion	Fil dr Gunilla Jarlbro: Hälsöfrågor
Fil dr Ulf Bjereld: Utrikesfrågor	Bitr forskare Charlotta Kratz: Medievanor
Fil dr Marie Demker: Flyktingfrågor	Docent Rutger Lindahl: EU-frågor
Högskoleadjunkt Maria Elliot: Förtroende	Högskolelektor Lennart Nilsson och professor Lars Strömberg: Kommunal service
Docent Peter Esaiasson: Partiledarna	Fil dr Maria Oskarson: Jämställdhetsfrågor
Docent Mikael Gilljam: Partisympatier	Professor Karl Erik Rosengren: Internationell kommunikation
Professor Sören Holmberg: Politik och kärnkraft	Professor Lennart Weibull: Massmedier

Aktuella böcker från institutionerna

Bennulf, Martin (1994): *Miljöopinionen i Sverige*. Dialogos.

Bjereld, Ulf (1992): *Kritiker eller medlare? Sveriges utrikespolitiska roller 1945-1990*. Nerenius & Santérus Förlag.

Demker, Marie (1993): *I nationens intresse*. Nerenius & Santérus Förlag.

Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i forskningring*. Svensk Informations Mediecenter.

Esaiasson, Peter (1990): *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Publica.

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1993): *Väljarna inför 90-talet*. Norstedts.

Gustafsson, Karl Erik och Lennart Weibull: (1994) *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*. SOU 1994:94

Jarlbro, Gunilla (1993): *Krisinformation ur ett medborgarperspektiv. En kunskapsöversikt*. Styrelsen för psykologiskt försvar Rapport 163:3.

Lindahl, Rutger och Lars-Göran Larsson (1991): *Det europeiska politiska samarbetet*. SNS förlag.

Nilsson, Lennart (1993): *Stadsdelspolitikerna i Göteborg 1989-1991*. SDU 1993:1 Göteborgs universitet.

Oskarson, Maria (1994): *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Nerenius & Santérus Förlag

Vi svarar gärna på frågor

Om Du undrar över någonting, ring oss eller skriv en rad. Adressen är:

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Sprängkullsgatan 21
411 23 GÖTEBORG

Telefonnumret är 031-773 12 39. Vid rikssamtal, be att få bli uppringd.
Fax 031-773 45 54.

De första frågorna gäller vilka massmedier Du tar del av

Fråga 1. Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande typer av program i radio och TV?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(1) Lokalnyheter i radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(2) Dagens Eko i riksradien	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(3) Aktuellt i Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(4) Rapport i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(5) Regionala nyheter i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(6) Morgon-TV i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(7) Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(8) Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(9) Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(10) 3-minutersnyheterna i TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 2. Vilken morgontidning brukar Du läsa regelbundet?
(Med regelbundet menas här minst ett nummer per vecka. Om Du läser mer än en morgontidning, ange vilken Du betraktar som Din lokala morgontidning.)

- (11) 1 TIDN1 TIDN2 KODSCHEMA-SE BILAGA
(Tidningens namn)
- 2 Läser ingen morgontidning regelbundet

Fråga 3. Om Du läser någon morgontidning regelbundet - ungefär hur många gånger per vecka brukar Du läsa denna tidning?

- (12) 7 dagar 6 dagar 5 dagar 4 dagar 3 dagar 2 dagar 1 dag
-
- 1 2 3 4 5 6 7

Fråga 4. Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på denna tidning?

- (13) 1 Ja
 2 Nej

Om nej, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- (14) Läser hos bekant
- (15) Lånar av bekant
- (16) Läser på arbetet/skolan
- (17) Läser på bibliotek
- (18) Köper lösnummer
- (19) Annat sätt (ange vilket):.....

Fråga 5. Har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

- (20) 1 Nej
 2 Ja, någon enstaka gång
 3 Ja, flera gånger
 4 Tveksam, vet ej
 5 Prenumererar ej på någon tidning → Gå vidare till fråga 7

Fråga 6. Av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration? (Fler än ett svar kan anges.)

- (21) Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
(22) Prenumerationspriset har höjts
(23) Jag får lokal information i radio och TV
(24) Tidningsutdelningen sköts dåligt
(25) Jag har inte tid att läsa den
(26) Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan
(27) Jag kan låna den av bekant/granne
(28) Tidningens politiska linje passar mig inte
(29) Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
(30) Tidningen innehåller för lite annonser
(31) Jag flyttade från orten
(32) Tidningen har blivit så förändrad
(33) För dålig bevakning av vad som händer i min kommun

Fråga 7. Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?

	0	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Ca	Över
	min	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	60
	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min
(34) Före kl 08.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(35) Kl 08.00-12.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(36) Kl 12.00-17.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(37) Efter kl 17.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14

Fråga 8. Läser Du ytterligare någon morgontidning - åtminstone tre dagar i veckan?

- (38) 1 Ja
 2 Nej

Fråga 9. Massmedierna i Sverige har kommit överens om att följa vissa s k etiska regler i sin nyhetsförmedling. Nedan finns några av dessa regler uppräknade. Ange för varje område dels hur viktigt Du personligen anser det vara att området respekteras, dels hur väl Du anser att morgonpress respektive kvällspress följer de uppställda reglerna?

		Hur viktigt är det att området respekteras i nyhetsrapporteringen?					Hur väl anser Du att respektive regel följs av:													
		Oerhört viktigt	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Morgonpress					Kvällspress								
							Mycket väl	Ganska väl	Inte särskilt väl	Inte alls väl										
(39)	Ge korrekta nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	(46)	☐	☐	☐	☐	(53)	☐	☐	☐	☐				
(40)	Ge plats åt bemötanden	☐	☐	☐	☐	☐	(47)	☐	☐	☐	☐	(54)	☐	☐	☐	☐				
(41)	Respektera personlig integritet	☐	☐	☐	☐	☐	(48)	☐	☐	☐	☐	(55)	☐	☐	☐	☐				
(42)	Vara varsam med bilder	☐	☐	☐	☐	☐	(49)	☐	☐	☐	☐	(56)	☐	☐	☐	☐				
(43)	Inte döma någon ohörd	☐	☐	☐	☐	☐	(50)	☐	☐	☐	☐	(57)	☐	☐	☐	☐				
(44)	Vara försiktig med namn	☐	☐	☐	☐	☐	(51)	☐	☐	☐	☐	(58)	☐	☐	☐	☐				
(45)	Inte tala i egen sak	☐	☐	☐	☐	☐	(52)	☐	☐	☐	☐	(59)	☐	☐	☐	☐				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4						

Fråga 10. När dagspressen skriver om brott, olyckor och människors personliga förhållanden riskerar man ibland att kränka eller skada de berörda personerna och deras anhöriga. Men å andra sidan kan händelsen ha ett så stort allmänt intresse att den ändå bör publiceras. Hur anser Du personligen att tidningarna bör behandla namnet på berörda personer i följande tänkbara nyhetshändelser?

Namn på...	Nyheten skall redovisas utan inskränkningar	Nyheten skall redovisas men utan namn	Nyheten skall inte redovisas alls	Vet inte
(60) barn och vuxna som omkommit i en bussolycka	☐	☐	☐	☐
(61) en person som anhållits misstänkt för mord	☐	☐	☐	☐
(62) en politiker som är åtalad för falskdeklaration	☐	☐	☐	☐
(63) känd idrottsman misstänkt för att ha tagit anabola steroider	☐	☐	☐	☐
(64) en företagsledare som anhållits för rattfylleri	☐	☐	☐	☐
(65) en person som anhållits misstänkt för narkotikabrott	☐	☐	☐	☐
(66) en förälder som söker få rätt i en vårdnadstvist	☐	☐	☐	☐
(67) en politiker som åtalats för rattfylleri	☐	☐	☐	☐
(68) en företagsledare som är åtalad för falskdeklaration	☐	☐	☐	☐
(69) en villaägare som drabbats av skadegörelse	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 11. Om vi antar att massmedierna har bekräftade uppgifter om att en person försörjningskassan från en föreningskassa, anser Du att medierna med hänsyn till allmänintresset bör publicera namnet om gärningsmannen är:

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, knappast	Nej, absolut inte	Vet inte
(70) Kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐
(71) VD för ett stort företag	☐	☐	☐	☐	☐
(72) Facklig förtroendeman	☐	☐	☐	☐	☐
(73) Rektor på en grundskola	☐	☐	☐	☐	☐
(74) Statsråd	☐	☐	☐	☐	☐
(75) Enskild riksdagsman	☐	☐	☐	☐	☐
(76) Ordförande i lokal idrottsförening	☐	☐	☐	☐	☐
(77) Lokal affärsman/småföretagare	☐	☐	☐	☐	☐
(78) Programledare i TV	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 12. Hur ofta brukar Du läsa följande kvällstidningar?

		6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(79)	Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
(80)	Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
(81)	Idag (GT/Kvällsposten)	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 13. Läser Du någon utländsk tidning eller tidskrift?

		6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(82)	Dagstidning	☐	☐	☐	☐	☐
(83)	Annan tidning eller tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 14. När det gäller nyheter om aktuella händelser, hur viktigt anser Du personligen det vara att få nyheter från följande områden/länder?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
<i>inom Sverige</i>					
(84)	Stockholmsområdet	☐	☐	☐	☐
(85)	Göteborgsområdet	☐	☐	☐	☐
(86)	Norrland	☐	☐	☐	☐
<i>inom Norden</i>					
(87)	1 Danmark	☐	☐	☐	☐
(88)	2 Norge	☐	☐	☐	☐
(89)	3 Finland	☐	☐	☐	☐
<i>inom Europa</i>					
(90)	4 Estland	☐	☐	☐	☐
(91)	5 Litauen	☐	☐	☐	☐
(92)	6 Polen	☐	☐	☐	☐
(93)	7 Tyskland	☐	☐	☐	☐
(94)	8 Storbritannien	☐	☐	☐	☐
<i>övriga världen</i>					
(95)	9 Mellanöstern och Israel	☐	☐	☐	☐
(96)	10 Ryssland	☐	☐	☐	☐
(97)	11 Indien	☐	☐	☐	☐
(98)	12 Japan	☐	☐	☐	☐
(99)	13 Uruguay	☐	☐	☐	☐
(100)	14 USA	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 15. Har Du någon gång besökt något eller några av de länder som nämns i fråga 14?

- (101) 1 Nej
- 2 Ja, länderna nummer..... **L1 - L14** **1= varit i landet**
2= ej varit i landet
- (v g använd nummer 1-14 för länderna enligt numreringen i fråga 14) **KODSCHEMA - SE BILAGA**

Fråga 16. Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

		Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
(102)	Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
(103)	Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
(104)	Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
(105)	Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
(106)	Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
(107)	Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
(108)	Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
(109)	De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
(110)	Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
(111)	Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
(112)	Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
(113)	Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
(114)	Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Nu följer några frågor om politik och samhälle

Fråga 17. Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

- (115) 1 Mycket intresserad
 2 Ganska intresserad
 3 Inte särskilt intresserad
 4 Inte alls intresserad

Fråga 18. Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

(116) Svar:..... PROB1 KODSCHEMA -
..... PROB2 SE BILAGA
..... PROB3

Fråga 19. Tror Du att det skulle fattas andra politiska beslut om hälften av politikerna vore kvinnor?

- (117) Ja, absolut 1 Ja, troligen 2 Nej, troligen inte 3 Nej, absolut inte 4

Fråga 20. Tror Du att jämställdhet mellan kvinnor och män kan påverkas med politiska beslut och lagstiftning?

- (118) Ja, absolut 1 Ja, troligen 2 Nej, troligen inte 3 Nej, absolut inte 4

Fråga 21. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
(119) Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
(120) Minska försvarsutgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
(121) Behålla kärnkraften även efter år 2010	☐	☐	☐	☐	☐
(122) Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
(123) Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
(124) Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
(125) Minska finansmarknadens inflytande på politiken	☐	☐	☐	☐	☐
(126) Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
(127) Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
(128) Öka antalet privatskolor	☐	☐	☐	☐	☐
(129) Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
(130) Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att bevara sin nationella tradition och kultur	☐	☐	☐	☐	☐
(131) Införa könskvotering till offentliga styrelser och nämnder	☐	☐	☐	☐	☐
(132) Höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen	☐	☐	☐	☐	☐
(133) Vid arbetslöshet - ge män företräde till arbete framför gifta kvinnor vars män redan har arbete	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 22. Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

- (134)
- 1 Mycket bra
 - 2 Ganska bra
 - 3 Varken bra eller dåligt
 - 4 Ganska dåligt
 - 5 Mycket dåligt

Fråga 23. Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högskala?

- (135)
- 1 Klart till vänster
 - 2 Något till vänster
 - 3 Varken till vänster eller till höger
 - 4 Något till höger
 - 5 Klart till höger

Fråga 24. Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EU?

- (136) 1 I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EU
 2 I huvudsak emot ett svenskt medlemskap i EU
 3 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- (137) 1 Bestämd uppfattning
 2 Mera tveksam

Fråga 25. I den politiska debatten finns olika förslag om Sveriges framtida förhållande till EU. Vilket av nedanstående förslag stämmer bäst överens med Din uppfattning?

- (138) 1 Sverige bör inte vara med i EU och det nu gällande EES-avtalet bör sägas upp
 2 Sverige bör inte vara med i EU men bör bibehålla ett EES-avtal med EU
 3 Sverige bör vara med i EU, men avstå från sådana saker som t ex försvarssamarbete och gemensam valuta
 4 Sverige bör vara med i EU i enlighet med det framförhandlade avtalet mellan Sverige och EU:s medlemsländer
 5 Sverige bör vara med i EU och på sikt verka för ett förenande av EU:s medlemsländer till ett Europas förenta stater
 6 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 26. Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt					Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5	
(139) Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(140) Moderata samlingspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(141) Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(142) Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(143) Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(144) Miljöpartiet de gröna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(145) Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(146) Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	

Om Du skulle använda samma skala för partiledarna och några andra ledande politiker var skulle Du placera:

	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
(147) Olof Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(148) Carl Bildt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(149) Gudrun Schyman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(150) Bengt Westerberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(151) Ingvar Carlsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(152) Birger Schlaug	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(153) Alf Svensson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(154) Vivianne Franzén	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(155) Mona Sahlin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(156) Anne Wibble	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 27.

På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos politiker. Hur bra tycker Du att de stämmer in på Ingvar Carlsson, Carl Bildt, Gudrun Schyman, Mona Sahlin och Anne Wibble?

		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
	Ingvar Carlsson				
(157)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(158)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(159)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(160)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(161)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
(162)	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
	Carl Bildt				
(163)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(164)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(165)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(166)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(167)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
(168)	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
	Gudrun Schyman				
(169)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(170)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(171)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(172)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(173)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
(174)	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
	Mona Sahlin				
(175)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(176)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(177)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(178)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(179)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
(180)	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
	Anne Wibble				
(181)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(182)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(183)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(184)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(185)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
(186)	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 28.

Vilket parti tycker Du bäst om idag?

(187)	☐ 1 Vänsterpartiet	(191)	☐ 5 Moderata samlingspartiet
(188)	☐ 2 Socialdemokraterna	(192)	☐ 6 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
(189)	☐ 3 Centerpartiet	(193)	☐ 7 Miljöpartiet de gröna
(190)	☐ 4 Folkpartiet liberalerna	(194)	☐ 8 Ny Demokrati
	PARTI 1	(195)	☐ 9 Annat parti
(v g ange vilket):.....
- 1-4 partierna
98 fler än ett besvaras*

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- (196)
- 1 Ja, mycket övertygad
- 2 Ja, något övertygad
- 3 Nej

Fråga 29. Vilket parti tycker Du näst bäst om?

(197) ☐ 1 Vänsterpartiet	(201) ☐ 5 Moderata samlingspartiet
(198) ☐ 2 Socialdemokraterna	(202) ☐ 6 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
(199) ☐ 3 Centerpartiet	(203) ☐ 7 Miljöpartiet de gröna
(200) ☐ 4 Folkpartiet liberalerna	(204) ☐ 8 Ny Demokrati
	(205) ☐ 9 Annat parti
(v g ange vilket):.....

PARTI 2
1-9 partierna
98 fler än ett kryss

Fråga 30. Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk inställning. Här nedan finns en slags skala där Du skall placera de olika partierna.

		Långt till vänster		varken till vänster eller höger						Långt till höger		
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(206)	Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(207)	Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(208)	Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(209)	Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(210)	Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(211)	Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(212)	Kds	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(213)	Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Var någonstans på skalan skulle Du vilja placera Dig själv?

		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(214)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 31. Var någonstans skulle Du vilja placera de olika partierna efter deras inställning till kristna värden?

		Förordar ett samhälle där kristna värden spelar liten roll					Förordar ett samhälle där kristna värden spelar stor roll					
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(215)	Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(216)	Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(217)	Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(218)	Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(219)	Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(220)	Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(221)	Kds	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(222)	Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Var någonstans på skalan skulle Du vilja placera Dig själv?

		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(223)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 32. Vad tycker Du om nedanstående förslag om den regionala indelningen av Sverige?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen åsikt
(224)	Region- eller länsparlament bör inrättas	☐	☐	☐	☐	☐
(225)	Landstingen bör avskaffas	☐	☐	☐	☐	☐
(226)	Kommunalförbund (ett mer organiserat samarbete mellan kommunerna) bör överta olika uppgifter från landstingen och länsstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
(227)	Nuvarande länsindelning bör ersättas med en ny regional indelning	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 33. Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:

		Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
(228)	Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(229)	Skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(230)	Barnvårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(231)	Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(232)	Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(233)	Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(234)	Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(235)	Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(236)	Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(237)	Socialvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(238)	Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(239)	Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(240)	Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(241)	Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(242)	Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(243)	Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(244)	Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Dessa frågor gäller Din uppfattning om energi, kärnkraft och miljö.

Fråga 34. År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?

- (245) 1 Stoppa kärnkraften omedelbart
 2 Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010
 3 Avveckla kärnkraften till år 2010
 4 Avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010
 5 Använd kärnkraften, avveckla den inte
 6 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- (246) 1 Bestämd uppfattning
 2 Mera tveksam

Fråga 35. Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?

(247)

Ja, absolut

Ja, troligen

Nej, troligen inte

Nej, absolut inte

1

2

3

4

Fråga 36. Det har diskuterats när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt Din åsikt, när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?

(248)

- 1 Omedelbart
 2 Någon gång under perioden 1995-1998
 3 Avvecklingen bör starta senare
 4 Kärnkraften bör inte avvecklas
 5 Ingen bestämd åsikt i frågan

**Fråga 37. Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften?
Hur stor är risken för :**

		Mycket liten risk								Mycket stor risk	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(249)	En större olycka med radioaktiv utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(250)	Fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(251)	Att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(252)	Att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(253)	Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(254)	Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(255)	Att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10

Fråga 38. Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamheter i Din egen kommun?

		Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
(256)	Oljeraffinaderi	☐	☐	☐	☐	☐
(257)	Anläggning för miljöfarligt avfall	☐	☐	☐	☐	☐
(258)	Kärnkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
(259)	Flyktförläggning	☐	☐	☐	☐	☐
(260)	Vindkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
(261)	Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 39. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

		Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
(262)	Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
(263)	Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
(264)	Regeringen	☐	☐	☐	☐
(265)	Forskare	☐	☐	☐	☐
(266)	Journalister	☐	☐	☐	☐
(267)	Statliga myndigheter	☐	☐	☐	☐
(268)	Kommunstyrelsen i Din kommun	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 40. Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa problem är?

		Mycket litet hot								Mycket stort hot	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(269)	Utsläpp från industrier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(270)	Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(271)	Oljeutsläpp vid kusterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(272)	Hantering av industriutsläpp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(273)	Hantering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(274)	Utrotning av djur- och växtarter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(275)	Användandet av kemikalier i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(276)	Hantering av kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(277)	Uttunnningen av ozonskiktet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10

Fråga 41. Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?

		Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Kör aldrig bil
(278)	Av miljöskäl, sänker hastigheten vid bilkörning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(279)	Köper drycker i engångsflaskor	☐	☐	☐	☐	☐	
(280)	Väljer att gå eller cykla istället för motordriven transport (bil, buss etc)	☐	☐	☐	☐	☐	
(281)	Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	
(282)	Äter biodynamiskt odlade grönsaker	☐	☐	☐	☐	☐	
(283)	Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	
		1	2	3	4	5	6

Fråga 42. Nedanstående lista innefattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
(284)	Sänka hastigheten på vägarna	☐	☐	☐	☐	☐
(285)	Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	☐	☐	☐	☐	☐
(286)	Stoppa privatbilismen i innerstäderna	☐	☐	☐	☐	☐
(287)	Lagstifta om sortering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
(288)	Förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐
(289)	Förbjuda tvättnedel som innehåller optiska vitmedel	☐	☐	☐	☐	☐
(290)	Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Nedan följer två frågor som handlar om hälsorisker. I den första frågan skall Du tänka på hela svenska folket och i den andra skall Du tänka på risker för Dig personligen.

Fråga 43. Om Du ser till Sverige idag, vad anser Du om följande risker för det svenska folkets *liv och hälsa*?

		<div style="display: flex; justify-content: space-between; width: 100%;"> Mycket liten risk Mycket stor risk </div>										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(291)	Rökning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(292)	Alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(293)	Narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(294)	Aids	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(295)	Övervikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(296)	Våld och övergrepp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(297)	Kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(298)	Bildskärmsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(299)	Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(300)	Ensamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(301)	Skador i arbetslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(302)	Trafikolyckor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(303)	Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(304)	Kemikalier i livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(305)	Allergier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 44. Vad anser Du om följande risker för Ditt eget *liv och hälsa*?

		<div style="display: flex; justify-content: space-between; width: 100%;"> Mycket liten risk Mycket stor risk </div>										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(306)	Rökning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(307)	Alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(308)	Narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(309)	Aids	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(310)	Övervikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(311)	Våld och övergrepp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(312)	Kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(313)	Bildskärmsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(314)	Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(315)	Ensamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(316)	Skador i arbetslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(317)	Trafikolyckor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(318)	Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(319)	Kemikalier i livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(320)	Allergier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Detta block gäller Sveriges förhållande till omvärlden

Fråga 45. Om Du ser till läget i världen idag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
(321) Terrorism	☐	☐	☐	☐
(322) Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
(323) Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
(324) Situationen i Ryssland	☐	☐	☐	☐
(325) Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
(326) Spridning av kriget på Balkan	☐	☐	☐	☐
(327) Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 46. Bör följande grupper i samhället ha rätt till egna:

	Muslimska invandrare		Finska invandrare		Samer	
	ja	nej	ja	nej	ja	nej
Kyrkor eller motsvarande	(328) ☐	☐	(335) ☐	☐	(342) ☐	☐
Skolor	(329) ☐	☐	(336) ☐	☐	(343) ☐	☐
Tidningar	(330) ☐	☐	(337) ☐	☐	(344) ☐	☐
Representanter i politiska församlingar	(331) ☐	☐	(338) ☐	☐	(345) ☐	☐
Officiellt godkänt språk	(332) ☐	☐	(339) ☐	☐	(346) ☐	☐
Kulturella organisationer	(333) ☐	☐	(340) ☐	☐	(347) ☐	☐
Politiska partier	(334) ☐	☐	(341) ☐	☐	(348) ☐	☐
	1	2	1	2	1	2

Fråga 47. Vad tror Du att ett svenskt EU-medlemskap skulle innebära för utvecklingen i Sverige inom följande områden?

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring
(349) Miljön	☐	☐	☐	☐	☐
(350) Arbetsmarknaden	☐	☐	☐	☐	☐
(351) Sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐
(352) Ekonomiska utvecklingen	☐	☐	☐	☐	☐
(353) Kvinnornas livsvillkor	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 48. Hur pass informerad tycker Du att Du personligen är i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU?

	Mycket välinformerad	Ganska välinformerad	Ganska oinformerad	Helt oinformerad
(354)	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 49. Hur ställer Du Dig till följande förslag?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
(355)	Sverige bör bli medlem i EU även om det betyder minskad politisk självständighet	☐	☐	☐	☐	☐
(356)	Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
(357)	Sverige bör stå utanför EU även om det skulle innebära en försämrad ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
(358)	Minska u-hjälpen	☐	☐	☐	☐	☐
(359)	Sverige bör delta i FN:s fredsbevarande operationer även om det innebär risk för inblandning i militära stridshandlingar	☐	☐	☐	☐	☐
(360)	Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	☐	☐	☐	☐	☐
(361)	Sverige bör söka medlemskap i NATO	☐	☐	☐	☐	☐
(362)	Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 50. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information i EU-frågor?

		Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
(363)	Organisationen "Nej till EU"	☐	☐	☐	☐
(364)	Organisationen "Ja till Europa"	☐	☐	☐	☐
(365)	Forskare	☐	☐	☐	☐
(366)	Statliga myndigheter	☐	☐	☐	☐
(367)	Regeringen	☐	☐	☐	☐
(368)	Journalister	☐	☐	☐	☐
(369)	Fackliga organisationer	☐	☐	☐	☐
(370)	Näringslivets organisationer	☐	☐	☐	☐
(371)	Det parti Du tycker bäst om	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 51. Vilken betydelse har följande frågor för Din åsikt om ett svenskt EU-medlemskap?

		Mycket stor	Ganska stor	Varken stort eller liten	Ganska liten	Mycket litet
(372)	Miljön	☐	☐	☐	☐	☐
(373)	Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
(374)	Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐
(375)	Jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐
(376)	Sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐
(377)	Jämställdheten mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
(378)	Den militära säkerheten	☐	☐	☐	☐	☐
(379)	Den nationella självständigheten	☐	☐	☐	☐	☐
(380)	Möjligheten att påverka utvecklingen i EU	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 52. Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?

- (381) 1 Nej
 2 Ja - till vilket land FLYTTA KODSCHEMA-SE BILAGA (landets namn)

Fråga 53. Om Du skulle vara tvungen att flytta från Sverige till något annat land - vilket land skulle Du då välja?

- (382) Svar: TVINGAD KODSCHEMA-SE BILAGA (landets namn)

Här kommer några frågor om Dina fritidsintressen

Fråga 54. Hur mycket brukar Du se på följande typer av TV-program?

	Allt/ stort sett allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Ingenting/ nästan inget alls
(383) Underhållningsprogram	☐	☐	☐	☐
(384) Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
(385) Dokumentärer och samhällsprogram	☐	☐	☐	☐
(386) Sportprogram	☐	☐	☐	☐
(387) Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
(388) Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 55. Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	Har ej tillgång	Tittar på kanalen:					
		Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(389) Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(390) TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(391) TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(392) TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(393) Femman (TV5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(394) Nyhetskanalen CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(395) MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(396) Filmnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(397) TV 1000	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(398) Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(399) Lokal kabel-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 56. Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(400) P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(401) P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(402) P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(403) P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(404) Radio Rix	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(405) Radio City	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(406) Radio Energy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(407) Z-radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(408) annan privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(409) närradiokanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 57. Vilken TV-kanal tycker Du har de bästa programmen när det gäller...
(Kryssa endast för en kanal per programtyp.)

		Kanal 1	TV 2	TV 3	TV 4	Annan TV-kanal	Ingen uppfattning
(410)	Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(411)	Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(412)	Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(413)	Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(414)	Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(415)	Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(416)	Samhällsprogram/magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(417)	Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(418)	Kulturprogram/magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(419)	TV-serier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(420)	Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(421)	Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 58. Vilket är Ditt allmänna intryck av de svenska TV-kanalerna?

		Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
(422)	Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(423)	TV 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(424)	TV 3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(425)	TV 4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(426)	Femman (TV5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(427)	Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(428)	TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(429)	TV21	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 59. Tycker Du att TV-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

- 1 Mycket väl värd priset
- (430) 2 Ganska väl värd priset
- 3 Inte speciellt värd priset
- 4 Inte alls värd priset

Fråga 60. Är Du positivt eller negativt inställd till reklam i TV?

- 1 Mycket positiv
- (431) 2 Ganska positiv
- 3 Varken positiv eller negativ
- 4 Ganska negativ
- 5 Mycket negativ

Fråga 61. I en del länder finns så kallad "beställ-TV", vilket innebär att man bara betalar för de program man tittar på (exempelvis långfilmer, sport, shower). Hur intresserad skulle Du vara av en sådan betal-TV-kanal vid sidan av de andra TV-kanalerna?

- 1 Mycket intresserad
- (432) 2 Ganska intresserad
- 3 Ganska ointresserad
- 4 Helt ointresserad
- 5 Vet ej

Fråga 62. Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
(433) Idkat friluftsliv (skog, hav eller sjö)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(434) Sysslat med individuell motion eller idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(435) Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(436) Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(437) Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(438) Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(439) Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(440) Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(441) Läst veckotidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(442) Läst direktreklam som kommit i brevlådan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(443) Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(444) Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(445) Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(446) Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(447) Spelat in TV-program på video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(448) Köpt grammofonskiva/CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(449) Skrivit på personator	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(450) Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(451) Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	-1	2	3	4	5	6	7

Fråga 63. Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Ikke medlem	Medlem	Medlem och har varit på möte under senaste halvåret	Medlem och har någon typ av uppdrag
(452) Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
(453) Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
(454) Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
(455) Annan förening	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 64. Anser du att följande saker bör vara tillåtna i Sverige?

	Ja, bör vara tillåtet	Nej, bör inte vara tillåtet
(456) Pornografiska filmer i TV	☐	☐
(457) Aga som barnuppfostningsmetod	☐	☐
(458) Att muslimer bygger moskéer	☐	☐
(459) Homosexuella lärare i grundskolan	☐	☐
(460) Invandrare rösta i kommunala val	☐	☐
(461) Statliga och kommunala tjänstemän anonymt avslöja hemligheter till journalister	☐	☐
(462) Dödsstraff för mord	☐	☐
(463) Rasistiska organisationer	☐	☐
(464) Polisavlyssning med dolda mikrofoner som ett led i brottsbekämpning	☐	☐
(465) Ateistiska lärare i religionsundervisningen	☐	☐
(466) Fackförenings strejker	☐	☐
(467) Högerextrema partier	☐	☐
(468) Vänsterextrema partier	☐	☐
(469) Forskning om genteknik och arvsanlag	☐	☐
(470) Invandrare som fått svenskt medborgarskap kunna utvisas efter grova brott	☐	☐
	1	2

Fråga 65. Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
(471)	En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
(472)	Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
(473)	Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
(474)	Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
(475)	Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
(476)	En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
(477)	En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
(478)	Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
(479)	Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
(480)	Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
(481)	Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
(482)	Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
(483)	Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
(484)	Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
(485)	Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
(486)	Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
(487)	Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
(488)	Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
(489)	Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
(490)	Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
(491)	Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
(492)	Makt	☐	☐	☐	☐	☐
(493)	Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
(494)	Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
(495)	Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Till sist några frågor om Dig själv. När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 66. Hur vill Du karaktärisera det område Du bor i?

- (496) 1 Ren landsbygd
 2 Mindre tätort
 3 Stad eller större tätort

Fråga 67. Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- 1 Har alltid bott här
 2 Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, tex studier på annan ort
(497) 3 Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 4 Inflyttad, har bott här 6 till 10 år
 5 Inflyttad, har bott här 1 till 5 år
 6 Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 68. Var någonstans har Du huvudsakligen vuxit upp? Markera det alternativ som passar bäst in på Dig.

- (498) 1 Ren landsbygd i Sverige
 2 Mindre tätort i Sverige
 3 Stad eller större tätort i Sverige
 4 Stockholm, Göteborg eller Malmö
 5 Annat land i Norden
 6 Land utanför Norden

Fråga 69. Hur bor Du för närvarande?

- (499) 1 På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
 2 I villa eller radhus i småhusområde
 3 I lägenhet i flerbilshus

Fråga 70. Vilket år är Du född?

(500) Årtal.....

Fråga 71. Är Du man eller kvinna?

- (501) 1 Man 2 Kvinna

Fråga 72. Är Du svensk medborgare?

- (502) 1 Ja 2 Nej

Fråga 73. Är Du ensamstående, samboende eller gift?

- (503) 1 Ensamstående
 2 Samboende
 3 Gift

Fråga 74. Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

- (504) 1 Folkskola 6 Minst treårigt gymnasium
 2 Enhetskola 7 Flickskola/realexamen
 3 Grundskola 8 Folkhögskola
 4 Yrkesskola 9 Studentexamen
 5 Tvåårigt gymnasium/Fackskola 10 Högskola/universitet

Fråga 75. Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

- (505) 1 Förvärvsarbetande 5 Ålderspensionär
 2 Har beredskapsarbete/ungdomspraktik/ALU 6 Förtidspensionär
 3 Genomgår arbetsmarknadsutbildning 7 Hemarbetande
 4 Arbetslös 8 Studerande

Fråga 76. Vilket yrke har/hade Du?

- (506) 1 **YRKE** (kodat enligt valundersöknings yrkeskoder)
(Yrke/sysselsättning)
 2 Har **aldrig** yrkesarbetat (om Du aldrig yrkesarbetat, gå vidare till fråga 81!)

Fråga 77. Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

(507) 1 Heltid 2 Deltid

Fråga 78. Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

(508) 1 Tjänsteman 7 Jordbrukare: ingen anställd
 2 Tjänsteman med arbetsledande funktion 8 Jordbrukare: en eller flera anställda
 3 Tjänsteman med företagsledande funktion 9 Företagare: ingen anställd
 4 Arbetare 10 Företagare: 1-9 anställda
 5 Arbetare med arbetsledande funktion 11 Företagare: 10 eller fler anställda
 6 Egenanställd arbetare

Fråga 79. Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

(509) 1 Statlig
 2 Kommunal (även landstingskommunal)
 3 Privat

Fråga 80. Är Du medlem i någon fackförening?

(510) 1 Ja, LO-förbund
 2 Ja, TCO-förbund
 3 Ja, SACO-förbund
 4 Nej

Fråga 81. Hur många personer ingår i Ditt hushåll (räkna med Dig själv)?

(511) Svar:.....personer

Har Du barn i Ditt hushåll i följande åldrar? (fler än ett svar kan markeras)

(512) 1-3 år
(513) 4-6 år
(514) 7-16 år
(515) Inga barn i hushållet

Fråga 82. Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i Ditt hushåll före skatt. (Pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)

(516) 1 100.000 eller mindre 6 301.000 - 350.000
 2 101.000 - 150.000 7 351.000 - 400.000
 3 151.000 - 200.000 8 401.000 - 450.000
 4 201.000 - 250.000 9 451.000 - 500.000
 5 251.000 - 300.000 10 över 500.000

Fråga 83. Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

<i>Din nuvarande familj</i>	<i>Den familj Du växte upp i</i>
(517) ☐ 1 Arbetarfamilj	(518) ☐ 1 Arbetarfamilj
☐ 2 Jordbrukarfamilj	☐ 2 Jordbrukarfamilj
☐ 3 Tjänstemannafamilj	☐ 3 Tjänstemannafamilj
☐ 4 Högre tjänstemanna/akademikerfamilj	☐ 4 Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
☐ 5 Egen företagare	☐ 5 Egen företagare

Fråga 84. Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?
(Observera att Du kan markera mer än en ruta.)

(519)	☐	TV-apparat/er, antal:.....	V519b		
(520)	☐	Telefon/er, antal:.....	V520b		
(521)	☐	Telefonsvarare			
(522)	☐	Mobiltelefon			
(523)	☐	Text-TV			
(524)	☐	Video			
(525)	☐	Kabel-TV			
(526)	☐	Parabolantenn			
(527)	☐	Persondator			
(528)	☐	Mikrovågsugn			
(529)	☐	Fax			
(530)	☐	CD-spelare			
(531)	☐	Bil: märke och modell.....	BIL1
BIL2
BIL3	KODSCHEMA-
SE BILAGA	Årsmodell.....
ÅR1
ÅR2
ÅR3
(532)	☐	Fritidshus			

Fråga 85. Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under det senaste året?

- | | | Förbättrats | Förblivit
ungefär densamma | Försämrats |
|-------|-------------------------------|--------------------------|-------------------------------|--------------------------|
| (533) | Din egen ekonomiska situation | ☐ | ☐ | ☐ |
| (534) | Ekonomi i Din kommun | ☐ | ☐ | ☐ |
| (535) | Den svenska ekonomin | ☐ | ☐ | ☐ |
| | | 1 | 2 | 3 |

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under det kommande året?

- | | | Förbättras | Förblir
ungefär densamma | Försämrats |
|-------|-------------------------------|--------------------------|-----------------------------|--------------------------|
| (536) | Din egen ekonomiska situation | ☐ | ☐ | ☐ |
| (537) | Ekonomi i Din kommun | ☐ | ☐ | ☐ |
| (538) | Den svenska ekonomin | ☐ | ☐ | ☐ |
| | | 1 | 2 | 3 |

Fråga 86. Vilket parti röstade Du på i valet 1994?

i riksdagsvalet

i kommunfullmäktigevalet

(539)	☐	01 Vänsterpartiet	(540)	☐	01 Vänsterpartiet
	☐	02 Socialdemokraterna		☐	02 Socialdemokraterna
	☐	03 Centerpartiet		☐	03 Centerpartiet
	☐	04 Folkpartiet liberalerna		☐	04 Folkpartiet liberalerna
	☐	05 Moderata samlingspartiet		☐	05 Moderata samlingspartiet
	☐	06 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet		☐	06 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
	☐	07 Miljöpartiet de gröna		☐	07 Miljöpartiet de gröna
	☐	08 Ny Demokrati		☐	08 Ny Demokrati
	☐	09 Annat parti, nämligen.....		☐	09 Annat parti, nämligen.....
	☐	10 Röstade blankt		☐	10 Röstade blankt
	☐	11 Röstade ej		☐	11 Röstade ej
	☐	12 Ej röstberättigad		☐	12 Ej röstberättigad

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Vi är medvetna om att det kan ha tagit tid för Dig att svara på alla våra frågor. Du kanske också har tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

- (541) Jag tyckte inte att det var några större problem att svara
 Jag tyckte att frågorna nummer.....var svåra att svara på

(542) *Andra synpunkter på undersökningen*

*1 = svar
99 = ej svar*

DATUM = formulärets ankomstdatum

ID = id-nummer